BRANDEIS UNIVERSITY
3 9097 01130558 9

BRANDEIS UNIVERSITY
LIBRARY

אמת
TRUTH·EVEN·UNTO·ITS·INNERMOST·PARTS

Given by

MR. & MRS. RAYMOND STEINER

IN MEMORY OF

MR. MARVIN GITIES

Philadelphia Chapter
BRANDEIS UNIVERSITY
NATIONAL WOMEN'S COMMITTEE

Shriften

שריפטען

ערשטעס זאַמעלבוך

פערלאג: „אמעריקא"
1912

הויפטפערקויף ביי מ. גורעוויטש, 202 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק.

165-1

אינהאלט: דוד איגנאַטאָוו — דער גבור; וואלט ווהיטמאַן — Salut au Monde (אידיש פון י. שוואַרץ); ר. אייזלאַנד — די יונגע; זישאָ לאַנדוי — 1) דערנער, 2) מידעלשע געזאַנגען; מאַני לייב — פון די ליעדער: „אבענד און נאַכט“; י. אָפּאַטאָשו — אַ ראָמאַן פון אַ פערד גנב; נאָטיצען — „אונזער קריטיק“, די „אַלטע“ און די „יונגע“, דר. חַיים זשיטלאָווסקי, ערקלעהרונג.

ערשיינט אין 300 עקזעמפלאַרען.
פאָדערבלאַט געצייכענט פון ז. מ א נ ד.
געדרוקט אין „עגייט פרינטינג קאָ.".

PJ5111
S5
1912

דוד איגנאַטאָוו:

דער גבור

און יפתח פון גלעד איז געווען אַ
שטאַרקער גבור, און ער איז געווען
דער זוהן פון אַ זונה.
(שופטים, י׳ א׳.)

א.

וועלט איין, וועלט אוים.

און אמאל איז געווען א גבור.

און דער גבור האט געוואוינט מיט זיין טאכטער אין זיין ווייס געצעלט אויף א הויכען בארג, צווישען הויכע פאלמען.

און אויפ'ן שפיץ פון דעם בארג איז געווען א הויכער פעלז .

און אויפ'ן הויכען פעלז איז געשטאנען א פיערעקיגער טורעם, וואס איז געווען ארומגעשטעלט מיט בלאנקע שווערדען און שפיזען.

און אויפ'ן שפיץ פון פיערעקיגען טורעם האבען זיך צושפרייט דריי גאלדענע פיילבויגען, פון וועלכע עס האט זיך אנגעהויבען נאך א טורעם, א רונדער, א שפיציגער.

און דער רונדער שפיציגער טורעם האט זיך פערשניטען מיט זיינע שארפע שפיזען און מיט זיין הויכען שפיץ גלייך אין הימעל אריין.

און אויף דעם הויכען שפיץ פון דעם אויבערשטען טורעם איז געשטאנען א ווייסע טויב מיט א גרינעם בלאט אין מויל.

די טויב האט דער גבור געהייסען ארויפשטעלען אויף זיין טורעם נאך דעם, ווי ער מיט זיינע פרייע מחנות האבען אנגעווארפען א שרעק אויף די אלע ארומיגע ווילדע שבטים, עס זאל הייסען:

„פריעדען הערשט אין לאנד".

עס זאל הייסען:

„ער גלויבט אין דעם גערעכטען גאט — יהוה, — אין דעם גאט,

און ער איז געווען דער ליעבסטער זוהן פון דעם הערשער און שופט־גלעד.

און ער איז פון דאָרטען פערטריבען געוואָרען.

און פונקט דאַן, ווען ער איז געקומען פון א זיגרייכער מלחמה.

און דערפאַר, ווייל דאָס פאָלק און זיינע ברידער, אונטער דער פיהרערשאַפט פון דעם עלטסטען ברודער, וואָס האָט זיך גענומען רופען „אבי בעל" האָבען גע'טענה'ט:

„ער איז ניט פון דעם הערשער'ס ערשטער ווייב.

„און מיר ווילען ניט, אַז א זוהן פון א פרעמדער זאָל אויף אונז קעניגען!"

„ער איז דער זוהן פון א פרעמדער! פון א זונה!— האָבען זיי געשריען מיט זייערע העלזער אין אלע גאסען.

און שטיל, ביי זיך אין הארצען, האָבען זיי געדענקט:

„ער איז דער, וואָס לאַכט און שימפּפט פון דער עשתורת, פונ'ם בעל און פונ'ם מולך, די גוטע געטער, וואָס מיר נעמען איבער פון די שטארקע עמונים.

'און ער רופט אונז נאַראָנים.

„און ער רופט אונז זינדער.

„און ער נעמט אין זיינע מחנות ניט אריין קיינעם פון אונז, וואָס גלויבט אין די געטער."

*

און עס ווערט דערצעהלט:

„און עס איז געווען אין מיטען דער נאכט.

„און זיין געווער־טרעגער, דער גוטער רמליה, האָט איהם פלוצלינג אויפגעוועקט:

„גבור, שטעה אויף!

„דאָס פערד איז שוין געזאָטעלט!

„לויף שנעלער פונ'ם ווינד!

„לויף! און זאָלען דיר די גרענעצען פון גלעד אנטקעגען שפּרינגען!

וואָס האָט געשוואָרען צו זיינע עלטערען, מעהר ניט צו ברענגען קיין מבול אויף דער וועלט. —

„און מיט דעם שווערט דער גבור צו די אַנדערע שבטים, מעהר ניט אַנצופאַלען אויף זיי.“

און רוה און פריעדען האָט געהערשט אין דער גאַנצער בערגיגער געגענד, וואָס אַרום דעם בארג.

רוהיג און פריעדליך פלעגט זיך טראָגען אין דער טיעפער בערגיגער נאַכט דאָס געזאַנג פון די פאַסטוכער:

עס איז דאָ אַ גערעכטער גאָט
אין הימעל.
עס איז פאַראַן אַ גרויסער גאָט
אין הימעל.
עס איז פאַראַן אַ גרויסער מאַן —
אונזער גבור.
עס איז פון אַלע גרעסער, שטאַרקער —
אונזער גבור.
ער האָט ליעב זיין פאָלק, ווי זיין טאָכטער —
זיין שושנה.
ער האָט ליעב זיין פאָלק, ווי זיין טאָכטער —
זיין שושנה —
זיין שושנה — — —

און דאָס געזאַנג פלעגט זיך איבערוועבען מיט'ן שפּיעלען אויפ'ן פייפעל, מיט'ן קלאַפּען אין בלעך, מיט'ן טאַנצען און אַרומנעמען זיך פון די חברים מיט די חבר'טעס און מיט'ן זיידענעם גערויש פון די לאַנגע טייכען, וואָס האָבען צופריעדען געטראָגען זייערע בלויע וואַסערען איבער דעם רייכען פעטען לאַנד.

און אַרום די צולייגטע פייערען פלעגען זיך צונויפקומען די קריעגער און פלעגען זיך פריעדליך דערצעהלען וועגען זייער גבור.

און זיי פלעגען זיך דערצעהלען פון יענער צייט ווען זייער גבור איז נאָך געוועזען צווישען די בערג פון גלעד.

„דאָס פערד איז צו דיר.
„און דו זאָלסט שטענדיג געדענקען אין דעם אמת'ן גאָט.
„ער איז דיין בעשיצער.
„און ער וועט דיר העלפען.
„און דו וועסט נאָך ווערען דער שטארקסטער צווישען די אידען.
„און דו זאָלסט זיי ניט געדענקען דאָס שלעכטס!" —

*

לאַנג האָט דער גבור געוואָגעלט אליין צווישען די בערג.

און דער גבור האָט געליטען הונגער און קעלט, ביז רמליהו איז צו איהם געקומען מיט אַ מחנה קריעגער.

און רמליהו האָט איהם אויך מיטגעבראַכט זיין קינד, זיין שושנה, דאָס איינציג איבערגעבליבענע פון זיין הויזגעזינד. —

און נאָך דעם האָבען זיך אַרום דעם גבור צונויפגעקליבען אַלץ נייע און נייע קריעגער.

אַזעלכע, וואָס האָבען שוין ניט איינמאָל געזיגט אונטער זיין פיהרערשאַפט.

און אַזעלכע, וואָס זיינען ביז דאַן אומגעגאַנגען פוסט און לעדיג און אַז זיי האָבען דערהערט פון דעם גבור'ס גרויסקייט האָבען זיי זיך פערטראַכט וועגען דעם גערעכטען גאָט יהוה. און זיי האָבען זיך פאַר שווערד און בויגען גענומען און זיי האָבען זיך אַן איהם אַנגעשלאָסען און זיינען מוטהיגע קריעגער געוואָרען.

און עס ווערט אויך דערצעהלט, ווי זיי האָבען מלחמה געהאַלטען מיט די ווילדע שבטים.

און פון די גבורות, וואָס דער גבור האָט דערביי אַרויסגעוויזען.

און נאָכדעם האָבען זיי בעזעצט און בעפעסטיגט דאָס לאַנד.

און אויף דעם פּלאַץ, וואו דער גבור האָט זיך בעגעגענט מיט'ן גרויסען גרייז און פון איהם געקראָגען זיין שווארצען שלאַכט־פערד, שטעהט איצט דער בלאַנקער טורעם מיט דער ווייסער טויב אויפ'ן שפּיץ.

... אַזוי פּלעגט זיך זינגען און דערצעהלען אין דער טיעפער נאַכט.

„און זאָלען זיי בלייבען וויט הינטער דיר.
„לויף! און זאָל דיין פּנים ניט קוקען אויף הינטען.
„דיינע גיטער זיינען אין פייער!
„דיינע ווייבער געשענדט אין מיטען מארק!
„דיינע קינדער געטוידט!
„דאָס פאָלק איז צורייצט.
„עס האָט פערגעסען אינ'ם גוטס, וואָס דו האָסט פאַר איהם געטהאָן.
„לויף, לויף!
„איך וועל דיך שפּעטער אָניאָגען."

*

די בלויע נאכט האָט זיך דאַן צושפּיעלט מיט'ן שיין פון די שטערען און פון דער פולער לבנה.

און דער גבור איז געלאָפען אין דער נאכט אויף זיין שנעלען רויטען פערד.

און ער האָט זיך מיט זיין שווערד דורכגעריסען דורך די מחנות קריעגער, וואָס האָבען איהם געזוכט און וואָס זיינען אויף איהם אָנגעפאַלען.

און ער איז אויף זיין פערד איבערגעשוואומען דעם, מיט לבנות פערשפּיעגעלטען, טייך ארנון.

און מען האָט איהם נאָכגעיאָגט.

און ער איז ווייטער געלאָפען.

און ער איז געלאָפען אזוי לאַנג און אזוי שטארק ביז דאָס פערד איז אונטער איהם געפאַלען.

און עס איז געווען, ווען דאָס פערד איז אונטער איהם געפאַלען, האָט זיך אויף איינעם פון די בערג צו איהם בעוויזען אברם — דער גרייז מיט דער גרויסער זילבערנער באָרד.

אין איין האנד האָט דער גרייז געהאַלטען אַ הויכען שטעקען.

און מיט דער צווייטער — פאַר'ן צוים — אַ גרויסען, שווארצען פערד.

און דער גרייז האָט צו איהם אזוי געזאָגט:

ב.

און רוה און פריעדען האָט געהערשט צווישען די קריעגער.

נאָר ניט רוהיג איז געווען דער גבור אַליין. עפּעס ווי גרעסער און ווי ווילדער זיינען געוואָרען זיינע גרויסע, שווארצע אויגען.

און די לאַנגע, געקרויזטע פּאסען פון דעם גבור׳ס באָרד האָבען געגור־מען אויסזעהן ווי שווארצע שלאַנגען — וואָס האָבען זיך בייז איינגעביסען אין זיין ברוינעם פּנים.

און אָפטמאָל, פאר נאכט, ווען די זון פלעגט אָנצינדען זיין הויכען, שטאָלצען טורעם, מיט די טויזענדער שווערדען און שפּיזען, פלעגט זיך אין זיין הארצען מיט אמאָל אָנצינדען אינגאנצען דער כעס און די ליעבע צו זיין פאָלק, וואָס האָט איהם פון זיך פערטריבען.

און א בענקען פלעגט דאַן איהם שווער ארומנעמען.

און עס פלעגען זיך שטייף אָנציהען די אָדערן פון זיין ריזיגען לייב.

און איהם פלעגט זיך פערגלוסטען צו ראנגלען זיך מיט עפּעס וואָס איז ווילד און מעכטיג.

און ער פלעגט זיך דאַן הייסען דערלאַנגען זיין שלאַכט־פערד.

און ווי נאָר מען פלעגט צו איהם צופיהרען דאָס גרויסע שווארצע פערד, פלעגט ער דאָס מיט כעס א נעם טהאָן פאר׳ן צוים.

און דאָס פערד פלעגט צושראָקען אויפשפּרינגען אויף די הינטערשטע פיס, ריזיג, צורייצט און ווילד.

און דעם גבור פלעגט זיך פערוועלען דאָס ארומנעמען מיט זיינע שטארקע הענד און זיך מיט דעם אראָבווארפען טיעף, פון בארג.

און דאָס פערד, שטעהענדיג מיט׳ן קאָפּ אין דער לופטען, נעמט זיך ווילד רייסען, אָט דאכט זיך שפּרינגט עס ארויף אויפ׳ן גבור, נאָר דעם גבור׳ס האנד איז זיכער און שטארק.

און דער הימעל פלעגט זיך דערביי שפּרייטען הויך און ווייט אריבער דער וועלט, ביז אריבער די ווייטסטע בערג, ביז אריבער דער גרויסער, ווייטער סטעפּ, וואָס איז לינקס צו דער מדבר.

און דער הימעל איז אין יענעם לאַנד בלויער ווי אויף דער גאַנצער וועלט. און די לופט איז דאָרט ווי דער הימעל בלוי, און איז ריין און דורכזיכטיג־דין.

מען קען אין דער נאַכט צעהלען די בוימער פון די וועלדער, וואָס אויף די נאָהענטע און ווייטע בערג.

... און די שטערען זיינען דאָרט גרעסער ווי אויף דער גאַנצער וועלט, און זייער שיין פלעגט זיך שפּינען, ווי א דורכזיכטיג־ווייסע דעק, איבער די טשערעדעס שאָף און רינדער, וואָס זיינען געוועזן צוואָרפען אויף מיילען און מיילען, צווישען די בערג און אין די טהאָלען.

און פלעגט טרעפען — אויף איינעם פון די גאָר ווייטע בערג פליהט ארויס פון וואַלד אויף זיין פלינקען פערד אַן עמוני, זיך נאָכיאָגענדיג נאָך א הירש, צו נאָך אַן אינד און די קריעגער דערזעהען אין דער דורכזיכטיגער בלויקייט ווי חוצפה'דיג שנעל דער עמוני יאָגט זיך דאָרט אויפ'ן באַרג, ארויף נעבען די שטערען, ווי ער דערגרייכט דאָרט די חיה, ווי ער כאַפּט זי מיט זיין שפּיז — און זיי קוקען זיך אום און זיי שמייכלען זיך איבער מיט אָנגעצונדענע אויגען...

און זיי דרעהען אוים זייערע קעפּ צו זייערע פערד, וואָס פיטערען זיך ניט ווייט פון זיי.

עס נעמט זיי אָן א ווילדער חשק ארויפצושפּרינגען אויף די פערדע, און ניט ווילענדיג פלעגען זיי הויבען זייערע אויגען הויך אין דער נאַכט ארויף צום שפּיץ באַרג, צום בלאַנקען טורעם, צו דער ווייסער טויב —

און דער טויב'ס קעפּעל איז אויסגעצויגען, די פליגלען זיינען פאַר־נאַנדערגעלאָזען.

עס דאַכט זיך, די ווייסע טויב איז נאָר וואָס אָנגעפלויגען און וויל זיך דאָס ערשט אראָבלאָזען אויפ'ן שפּיץ, אָדער אז זי לאָזט דאָס ערשט פאַרנאַנדער איהרע פליגלען אויף אָוועקצופליהען. — — — — —

אויף איינעם פון די ווייטע בערג שטעלט דער גבור אָב זיין פערד.

און דאָס צוהיצטע פערד איז באדעקט מיט א געדיכטען ווייסען שוים, און עס זעצט פון דעם א גרויסע פארע.

און אין טהאָל איז שוין טונקעל.

און די פארע פארבט זיך מיט גאָלד און מיט רויט פון דער זון׳ס שטראַלען, וואָס האַלטען זיך נאָך אויף די שפּיצען פון די בערג.

און דער גבור און זיין פערד זעהען זיך פון דער הויך ווי אין א גאָלדענעם, אין א רויטען וואָלקען.

פון דאָרט זעהט דער גבור זיין ווייטע היים, די שפּיצען פון גלעד, די בערג, אויף וועלכע ער איז אויסגעוואקסען.

און ער דערזעהט זיך דאָרט א קינד און א איינגעל, א יונג און א דער־וואקסענער.

און אָט לויפט ער דאָרט אויף זיין רויטען פערד, וואָס דער טאטע האָט איהם געשענקט.

און ער שפּרינגט מיט איהם פון איין בארג אויפ׳ן צווייטען.

און עס דאכט זיך איהם, איין בארג בויגט זיך צום צווייטען, און ער שפּרינגט מיט זיין רויטען פערד פון איין שפּיץ אויפ׳ן אנדערען.

און נאָכדעם — די מלחמות. — —

ווי פאר יעדער מלחמה פלעגט איהם דער טאטע בענשען און אָנזאָגען:

„געדענק, מיין קינד, דו געהסט מלחמה האַלטען אין דעם נאָמען פון דעם געבענטשען גאָט, פאר דיין פאָלק און פאר דיין לאנד.“

און נאָך די מלחמות „פאר׳ן פאָלק“, „פאר׳ן לאנד“ האָט מען בע־וואָרפען מיט שטיינער, מיט געשרייען: „בן זונה! בן זונה!“

און אָט שווימען פאר איהם ארויס די ווייגערטנער פון זיין ברודער אבי־בעל...

און דער גרעסטער פון די ווייגערטנער איז פערשפּרייט און פער־האנגען מיט טייערע טעפּיכען און מיט פעל פון הירשען, און מיט פעל פון טיגערען, און פון לייבען און פון לעמפּערטען.

און די פעל קוקען ווי לעבעדיגע.

און נאָך איידער דאָס פערד בערוהיגט זיך, כאַפּט זיך דער גבור אויף איהם ארויף.

און דאָס פערד טראָגט זיך מיט איהם אוועק איבער דעם ברייטען, ווייסען וועג, וואָס זעהט אויס ווי אַ ווייסע בריק, וואָס בויגט זיך איבער באַרג און טהאָל.

און דאָס פערד פליהט און טראָגט זיך, אזוי ווי אונטער איהם וואָלט די ערד געברענט.

און די לופט צורייסט זיך שארף פאַר'ן פערד און פאַר'ן גבור'ס בראָנז־ברוינעם פּנים.

און די לופט צורייסט די געקרויזטע פּאַסען פונ'ם גבור'ס צוואוואַק־סענער, שווארצער באָרד.

און עטליכע פּאַסען פערפליהען אריבער זיין הויכען אַקסעל.

און עטליכע פּאַסען פערפליהען ארונטער זיין שטארקער האנד.

און די לופט רייסט זיך אַלץ שטארקער, רוישט אַלץ הילכיגער אין דעם גבור'ס אויערען.

און דער גערויש דערמאָנט איהם אָן דעם גערויש פון די וואסערען, וואָס פאַלען פון די הימישע בערג.

און דער גבור ווערט נאָך צורייצטער.

און זיינע צובליצטע אויגען צוברענען זיך נאָך טיעפער.

און נאָך מיט מעהר כעס שפּאַרט דער גבור אונטער דאָס פערד.

און דער גבור גיט זיך מיט זיין גרויסען קערפּער אַ בויג צום פערד'ס קאָפּ;

און אויפ'ן פערד גיט אַזש די פעל אַ ציטער.

און דאָס פערד ציהט זיך אויס נאָך לענגער.

און דאָס פערד נעמט זיך טראָגען אזוי, אז די ערד שפּרינגט איהם אנטקעגען.

*

„און שטענדיג און אייביג וועט זיך איהם נאָך דעם אויסדאַכטען — ער ווערט פון דער שעהנער טענצערין אַרומגענומען.
„און ער ווערט פון איהר געהאַלזט,
„און ער ווערט פון איהר געקושט.
„און זיין קאָפּ וויעגט זיך צווישען איהרע שעהנע ברוסטען,
„און דער אָטהעם פון איהר שעהנעם מויל און פון איהר נאָז וועט אויף איהם שטענדיג פאַלען ווי אַ זיסער טהוי, וואָס קושט און וואַרימט און שמעקט מיט די ריחות פון לבנון, פון שניר און פון חרמון.
„און אפילו אַ מינוט פאַר'ן טויט וועט ער דאָס ניט פערגעסען.
„און אפילו ווען זיין לייב זאָל אין שטיקער צושניטען ווערען, וועט נאָך לאַנג יעדער שטיק פלייש בעזונדער געדענקען, וועט נאָך לאַנג יעדע שטיק בעזונדער געקושט ווערען פון דעם געפיהל, וואָס האָט דורכגענומען זיין לייב, ווען ער איז געווען מיט דער טענצערין, מיט דער טענצערין פון די טענצערינס פון דער געטליכער עשתורת.

„און די געטליכע עשתורת קומט אָן אין איינעם פון די שעהנסטע וויינגערטנער.
„און זי מיט איהרע טענצערינס נעמען בעטען אַ בעט פאַר דעם גאָט בעל.
„און דאָס בעט ווערט געבעט פון הויפענס און הויפענס בלומען.
„און די טענצערינס נעמען זיך טאַנצען אַרום בעט די שעהנע הייליגע טענץ.
„און די עשתורת לעגט זיך אַרויף אויף דעם רייכען בעט פון בלומען.
„און די טענצערינס צוטאַנצען זיך פאַר איהר. און יעדער גליעד פון זייערע זוניגע לייבער וויעגט זיך, און ציהט זיך, און בויגט זיך.
„און די עשתורת נעמט זיך וואַרים און ליעב ציהען אויף די שעהנע בלומען פון איהר שעהנעם בעט.
„און אינגאַנצען איהר לייב איז געוועבט פון רויזען און גאָלד.
„און זי איז פערבענקט.

און עס איז אין מיטען פון דער סעודה פון ווײַן.
און דער ברודער אבי־בעל שטעהט אויף.
און ער איז גרויס און שטאַרק, ווי אַלע פון דעם טאַטענ'ס קינדער.
און ער נעמט מיט פײַער ריידען.
און מיט תאוה און מיט שכרות קלינגט זיין קול.
און מיט תאוה און מיט שכרות גלאַנצען זיינע אויגען.
און זיין ריידען איז זינד.
און ער רעדט און ער רייצט דאָס פאָלק צו זינד.
דאָס פאָלק, וואָס זינקט און זינקט אין זינד.
און ער מאָהלט פאַר זיי די עשתורת, די מוטער פון דעם גאָט מולך, וואָס זי האָט געבוירען צו בעל.
„און יעדען מאָל ווען דער מולך דאַרף ווידער געבוירען ווערען בע־ווייזט זיך די נאַקעטע, ווי פון זון געוועבטע עשתורת.
„און ווי נאָר עס קומט דער אבענד נעמט זי שוועבען איבער די ציי־טינע פעלדער, וועלדער און וויינגערטנער.
„און נאָך איהר לויפען נאָך איהרע טענצערינס.
„און זייערע צאַפּעלדיגע לייבער זיינען פול מיט גלוט און פלאַם.
„און אויך זיי זיינען אַנגעטהאָן בלויז אין זייער אייגענער שעהנקייט.
„און זייער שעהנקייט גליהט און ברענט.
„און זייערע האָר זיינען נאַכט.
„און זייערע אויגען זיינען ליכטיגע שטערען.
„און דער, וועמעס קאָפּ עס האָט ווען גענעכטיגט צווישען זייערע ציטערדיגע בריסטען,
„און דער, וועמעס האַלז עס איז ווען געווען ארומגענומען פון זייע־רע רונדע, ווארימע הענד.
„און דער, וועמעס לייב עס האָט ווען געפיהלט די ווארימקייט פון זייערע פלאַטערנדע לייבער,
„און דער, וואָס איז ווען געקושט געוואָרען פון זייערע הייסע ליפּען,
„ — — דער וועט דאָס שוין קיינמאָל אין לעבען ניט פערגעסען.
„און שטענדיג און אייביג וועט ער דאָס געדענקען.

זיך און בויגען זיך, אַז זיין פוס זאָל טרעטען איבער זייערע ברוסטען.
„און דער בעל דערזעהט פאַר זיך די עשתורת.
„און ער שליידערט אוועק פון זיך זיין פייל און בויגען.
„און ער רייסט פון זיך אראָפּ זיין פורפורן קלייד.
„און ער בעטרעט איהר בעט.
„און דאַן וואַרפט זיך יעדע טענצערין אין די אָרימס פון איינעם פון זיינע דיענער.
„און דאַן בעדעקען זיך מיט בליהונג די שטרויכען און די בוימער.
„און די פעלדער און די וועלדער, וואָס זיינען נאָהענט, און די פעלדער און די וועלדער וואָס זיינען וויט, פערשפּרייטען זיך מיט בליהונג און בליהונג.
„און עס בליהט און עס צובליהט זיך די גאַנצע וועלט."

*

און דער גבור מיט זיין פערד שטעהט אויפ'ן בארג, וואָס איז וויט פון זיין היים, וואָס איז וויט פון יענעם וויינגאָרטען, נאָר ער פערגעסט זיך אָן דעם, און ער גערענקט דאָס ניט.
און ער מיינט — ער איז איצט דאָרטען.
און ער הערט ערשט איצט דעם ברודער'ס רייד, וואָס קאָכען דאָס בלוט און רייצען צו זינד.
און ער זיצט דאָרט ביי דער סעודה פון וויין.
און זיין כעס וואַקסט און וואַקסט.
און ער האַלט נאָך אַלץ איין זיין צאָרן און שווייגט און שווייגט.
און אַט שפּרינגען אויפ'ן ברודער'ס בעפעהל אריין רעדער און רע־דער פון נאַקעטע טענצערינס.
און צווישען זיי איינע וואָס טראָגט די קרוין פון עשתורת.
און זיי נעמען נאָכמאַכען אַלץ, פון וואָס אַביבעל האָט גערעדט.
און דאָס פערזאַמעלטע פאָלק ווערט ווילד.
און אַ סך פון זיי פאַלען צו דער ערד פון אויפרעגונג, און נעמען אָהן אַן אָבהאַלט זיך וואַרפען און לאַכען.

„און זי שמייכעלט.
„און זי ציהט זיך שטיל און לאַנג.
„און זי איז פול מיט לעבענס זאַפט.
„און זי קוקט און זי וואַרט אויפ'ן בעל.
„און זי וויל איהם בעצויבערען.
„און זי וויל אַרומגענומען ווערען פון איהם.
„און זי וויל זיך פרעסען צו איהם.
„און זי וויל זיין געפאַנגען פון זיינע אָרימס — איהרע ברוסטען זאָלען זיך וואַרימען און נעסטען אויף זיין ברוסט.
„און דער גרויסער בעל איז איצט מיט זיינע דיענער און מיט זיינע הינד אויף יאַגד.
„און ער דערפיהלט מיט אַ מאָל דעם ריח פון איהר לייב.
„און ער לאָזט זיך צו איהר.
„און אויפ'ן וועג בעגעגענען שוין איהם די טענצערינס.
„און זיי טאַנצען פאַר איהם.
„און דער בעל מיידט זיי אויס.
„און זיי לויפען איהם נאָך און קושען מיט הייסער ליעבע די טריט פון זיינע פיס.
„און דער בעל קומט צו דער בעלת, דער עשתרות.
„און די בעלת, די עשתרות, דערהערט איהם.
„און פון שרעק און פון פרייד נעמט זידען און ציטערען די הייסע בלוט אין איהרע אַדערען.
„און די דינע און דורכזיכטיגע הויט אויף איהר שעהנעם און שלאַנקען לייב ווערט נאָך דינער און דורכזיכטיגער.
„און ווען זי דערזעהט איהם, גיט זי זיך צושראָקען אויף האַלב אַ הויב אויף איהר בלומען בעט.
„און די טענצערינס מאַכען טאַנצענדיג פאַר איהם אַ וועג.
„און אַ סך פערוואָרפען טאַנצענדיג זייערע גרויסע שוואַרצע האָר, — ער זאָל איבער זיי טרעטען מיט זיינע באַרוויסע פיס.
„און אַ סך פערוואַרפען זיך טאַנצענדיג איבער'ן וועג און זיי ציהען

קער, וואָס זיי זיינען אינאיינעם מיט זייערע געטער ניט מעהר ווי די וואָג וואָס זיי וועגען.

„איהר, וואָס זייט געבוירען געוואָרען אויף דער וועלט אַלס קינ־דער פון אברם, אַלס קינדער פון דעם גאָט פון אברם, איהר ליעגט איצט אויף דער ערד ווי חזרים.

„פּפוי! פּפוי אויף אייך, חזרים!"

און אַזוי שפּייענדיג אויף רעכטס און אויף לינקס, לאָזט זיך דער גבור געהן פון וויינגאָרטען און נאָך איהם זיינע געטרייע יונגען.

און אַ סך פונ'ם עולם כאַפּען זיך פאַר די שווערדען.

און אַ סך בעגלייטען איהם מיט געלעכטערס.

און אַ סך ווארפען נאָך שטיינער.

און די לופט נעמט הילכען מיט געשרייען: „בן זונה! בן זונה!"

און אַזוי שרייען זיי נאָך נאָך דעם, וואָס קעמפּפט זייערע שלאַכטען.

און אַזוי בעגלייטען זיי אַרוים זייער גבור, וואָס האָט זיי ערשט נעכטען געבראַכט אַ נייעם זיעג.

*

און דער גבור ציטערט אויף.

און דער גבור קוקט זיך אום — — —

און ער דערזעהט זיך אויף זיין פערד — — —

און וייט, וויט פון איהם זעהען זיך די שפּיצען פון זיין היים, וואו עס וואוינען די זינדער, וואָס זינקען אַלץ מעהרער און מעהרער אין זינד.

און עס קריצען זיך צונויף זיינע ציינער.

און ער שפּאָרט ווידער אונטער זיין פערד.

און ער וואָלט וועלען מיט איין מאָל אַריבערשפּרינגען צו יענע בערג.

און זיי דאָרטען אויסרייסען מיט די וואָרצלען.

און זיי צושיטען אויף די קעפּ פון די זינדיגע איינוואוינער און ווי אינגאַנצען פארלענדען!

או זיי לאַכען ביז עס שלאָגט זיך זיי אַרויס אַ שוים אויף די מיילער.
און אביבעל אַליין קרוינט זיך פּאַר בעל.
און אַט דערגרייכט ער די עשתורת.
און די טענצערינס מיט די איבעריגע פּערזאָמעלטע פרויען מישען זיך דאַן אויס מיט די איבעריגע בעטרונקענע און צורייצטע מענער.
און מען וואַרפט זיך אויף דער ערד.
און ווי אַ בייזער דונער פונ׳ם אמת׳ען גאָט רייסט זיך דאַן מיט אַ מאָל אַרויס אַ געשריי פונ׳ם גבור׳ס האַרץ:
„נאַראָנים!! זינדער!!"
און קיינער גלויבט ניט, אַז עמיצער אויף דער ערד קאָן אַזוי הויך און בייז שרייען.
און מיט שרעק הויבען זיי אויף זייערע בעזויפענע קעפּ.
און זיי דערזעהען איהם איבער זיך.
און ער האַלט איינע פון זיינע גרעסטע שווערדען איבער זייערע קעפּ.
און אַט גיט ער אַ פּאַטש מיט׳ן ברייט פון זיין גרויסען שווערד אויפ׳ן טיש, וואָס נעבען איהם.
און דער שווערד צוברעכט זיך און צופליהט אין שטיקער.
און ער שרייט מיט זיין הויכען קול:
„אַזוי וועט איהר צובראָכען ווערען!
„וועה צו אייך, איהר נאַרישע זינדער!
„ווי די ווערים און בייזע פליגען עסען דורך די בלעטער, פּער־דאַרבען די צווייגען, אַזוי וועט איהר דורכגעגעסען און פערדאָרבען ווע־רען פון אייער תאוה.
„ווי דער היישעריק שניידט אונטער די תבואה, וואָס האַלט ערשט אין אָנהויב וואַקסען, אַזוי וועט איהר פערשניטען ווערען דורך די פרעמ־דע געטער.
„איהר קריכט אין אַ זומפּ, וואָס וועט אייך איינשלינגען, ווי זי וועט איינשלינגען די עמונים, די פּלישתים און די אַלע אַנדערע פעל־

ג.

און צוריק פאָהרט שוין דער גבור שטילער.

און ער גריסט זיך מיט די קריעגער, מיט די פּאַסטוכער.

און די פערד, וואָס פיטערן זיך אויף די פרייע פעלדער, הויבען אויף זייערע קעפּ און גלאָצען אוים אין דער נאַכט זייערע גרויסע אויגען און זיי דערקאָנען — דאָס איז דער גבור און זיין פערד.

און די פערד שפּיצען אויף זייערע אויערען און צושפּרייטען די נאָזלעכער און ציהען אוים זייערע העלזער און צוהירזשען זיך הויך און שטאַרק.

און דעם גבור'ס פערד ענטפערט זיי אָפּ צופריעדען און שטאָלץ.

*

און ווען דער גבור פאָהרט אָן צו זיין געצעלט קומט איהם אנט־קעגען זיין טאָכטער.

און זי נעמט מיט איהר שעהנער האַנד אָן דעם פערד'ס צוים. און ביז דער גבור קריכט אראָפּ, גלעט זי דעם פערד'ס קאָפּ און האלז.

און עס קומט דער יונג און נעמט אוועק דאָס פערד.

און די טאָכטער שטויבט ארום דעם גבור און העלפט זיך איהם ארומוואשען.

און נאָכדעם זעצט זי זיך ביי זיינע פיס. און זי דערצעהלט דעם גבור פון די מעשיות, וואָס זי הערט זיך אָן פון איהרע חבר'טעס, וואָס זיי הערען פון די קריעגער און פון די פּאַסטוכער, מעשיות וועגען דעם, ווי די וועלט האָט אויסגעזעהן איידער יהוה האָט זי בעשאַפען און נאָכ־דעם ווי ער האָט זי בעשאַפען, און וועגען די פרעמדע געטער, צו וועלכע

נאָר די נאַכט נעמט זיך בלויען.
און עס צינדען זיך אָן די שטערען, די גרויסע, ווייסע ליכטער.
און דער גבור דרעהט זיך אוים און דערזעהט ווי הויך, אין דעם טיעפען בלויען הימעל, פינקעלט זיין שפּיציגער טורעם.
זיין טורעם פינקעלט הויך און ווייט איבער די בערג.
און איבער'ן טורעם די ווייסע טויב, וואָס זאָגט צו רוה און פריעדען.
„די ווייסע טויב — — — —
„די ווייסע טויב" — — — — —

און ווען דער הירש קוקט אויף איהר, דאַכט זיך איהר אוים — ער קען ריידען, און וויל איהר עפּעס זאָגען...

און אַז דער הירש האָט זיך שוין אין גאַנצען צו איהר צוגעוואוינט.

און אַז זי טהוט איהם שוין אַליין אָן די צוים און זי זעצט זיך אויף איהם.

און דאָס, וואָס ברכיהו האָט איין האָרן בעדעקט מיט זילבער, איז אזוי שעהן!

אוןביידע הערנער זיינען ביי איהם אַלץ איינס ברייט און צו־פלאָנטערט.

און עס זעהט אוים — איינער איז ביי איהם אויסגעוואַקסען אַ צוצווייגטער, אַ זילבערנער, און דער צווייטער — אַ צוצווייגטער, אזוי...

און זי וועט נאָך זיין רוקען פערשפּרייטען מיט אַ בלויען טעפּיך.

און די ברעגען פון דעם טעפּיך וועלען זיין בעדעקט מיט ים שיסע־לאַך און מיט טהייערע שטיינער.

און עס וועט זיין ערב אַ מלחמה, וועט זי... — עס וועט זיין אזוי שעהן! — זי וועט לויפען אויף דעם הירש צו די קריעגער און וועט שרייען: — „קריעגער! פאַר'ן גאָט און פאַר זיין פאָלק! פאַר'ן...

און זי דערשרעקט זיך דערפאַר וואָס זי האָט וויעדער געזאָלט דער־מאָנען דעם נאָמען — גאָט.

און זי בלייבט שטעהן.

און גאָר אַנדערש צועפענען זיך מיט אַ מאָל איהרע אויגען.

און אַ הייליגער ציטער לויפט דורך איהר יונגען לייב.

און עס שווימט פאַר איהר ארוים אַ וועלט — אַ הייליגע, אַ גרויסע.

און אין דער וועלט, דער הייליגער, דער גרויסער, איז זי שוין ניט מעהר קיין קינד, וואָס רעדט פון נאַרישקייטען.

און אין דער וועלט, דער הייליגער, דער גרויסער, איז זי גאָר קיינ־מאָל אזא קינד ניט געווען.

און זי שווייגט אַ ווייל.

און זי דערמאָנט זיך אין'ם הייליגען ליעד, וואָס איהרע חבר'טעס זינגען מיט איהר אָפט ביים קוואַל:

די מענשען פון גלעזער האָבען גענומען דיענען, און וועגען דער שטראָף, וואָס וואַרט אויף זיי דערפאַר.

און אָפט דערצעהלט זי איהם וועגען די קריעגער, וועגען דעם ווי זיי האָבען איהם ליעב.

און זי דערצעהלט איהם, אז ברכיה, רמליהו׳ס זוהן, קומט אַ מאָל צו זייער געצעלט און שפּיעלט פאַר איהר אויפ׳ן פייפעל.

און אז ער שפּיעלט זעהר שעהן.

און אז ער האָט געבראַכט יִם שיסעלאַך.

און ער האָט איהר אויך צוגעזאָגט צו ברענגען לבנה שטיינער.

און אז זי דערצעהלט וועגען ברכיה׳ן, צופלאַמען זיך איהרע באַקען.

און איהרע אויגען זיינען ווי דעם גבור׳ס — גרויסע, שוואַרצע — ציטערן זיי אויף און קוקען צושראָקען.

און אָפט דאַנקט זי דעם גבור פאַרוואָס ער האָט געלאָזט ברכיה׳ן צו שענקען איהר דעם הירש, וואָס ער האָט פאַר איהר געכאַפּט.

און זי דערצעהלט, אז אַלע וואָס זעהען דעם הירש, ריהמען און לויבען ברכיהו׳ן ווי ער האָט דאָס געקאָנט אויפזוכען און כאַפּען לע־בעדיג אַזאַ שעהנעם און וואוקסיגען הירש.

און צו דער טאַטע האָט ווען געזעהן, ווי שעהן דער הירש איז, ווען ער בלייבט מיט אַ מאָל שטעהן און קוקט? — — —

און ער קוקט ווי ער וואָלט אויף עפּעס געוואַרט.

און ער שטעהט אַזוי אַן אויסגעצויגענער.

און דער קאָפּ איז ביי איהם אַ קלוגער, אַ קליינער.

און זיינע הערנער זיינען צווייגהאַפט און ווי בוימער יונגע, צו־וואַקסענע.

און זיין געלע וואָל איז גלאַט און גלאַנצט ווי זייד.

און די פיס נעבען די געלע צושפּאָלטענע קלאָהען זיינען ווייס ווי מילך.

און איהר דוכט זיך, אז די האָר פון באָרד ווערען אַלץ שטייפער און שטייפער.

און זי ווייסט, אז דאָס הייסט, אז דעם גבור ווערט יעדען טאָג אַלץ שווערער און שווערער.

און צום סוף נורעט זי איין איהר קאָפּ אין זיינע קניע.

און דער גבור לעגט אַרויף זיין האַנד אויף איהרע געדיכטע, שוואַר־צע האָר און זי שלאָפט איין.

און נאָכדעם הויבט דער גבור אויף זיין יונגע טאָכטער אויף זיינע הענד און ער טוליעט זי לייכט צו צו זיין פערביטערט הארץ און ער טראָגט זי אוועק אויף איהר געלעגער.

און אזוי טאָג איין, טאָג אויס.

„געדענק, ישראל!
„גאָט, דער גאָט פון אברה־
„דער גאָט פון הימעל
„איז דיין גאָט.“

און זי רייסט איבער איהר שווייגען.
און זי נעמט דערצעהלען וועגען איהרע זעהונגען.
און זי דערצעהלט:

„היינט פארנאכט, ווען דער גבור איז אוועקגעפאָהרען, איז זי מיט איהרע חבר׳טעס אָנגעקומען פונ׳ם קוואל מיט קריג וואסער אויף די אקסלען.

„און זיי זיינען שטעהן געבליבען צווישען די פאלמען.
„און זיי האָבען איהם נאָכגעקוקט.

„און עס איז געווען, ווען זיי האָבען איהם לאנג נאָכגעקוקט, האָט זיך פאר איהר בעוויעזען א ווייסער וואָלקען.

„און דער ווייסער וואָלקען איז פאר איהר שטעהן געבליבען צווי־שען די ביימער.

„און אין דעם וואָלקען האָט זיך פאר איהר בעוויעזען דער הויכער גרייז מיט דער גרויסער זילבערנער באָרד, מיט׳ן הויכען שטעקען אין האנד.

„און דער הויכער גרייז איז צוגעקומען ביז צו איהר און איז ניט געוואָרען“. — — —

*

און דער גבור שווייגט אלץ שטיל און הערט.
און די טאָכטער רעדט און דערצעהלט.

און די טאָכטער רעדט נאָך אלץ — און רעדט. און זי ווייסט, דער פאָטער וועט גאָרניט זאָגען, ווייל שווער איז איהם אויפ׳ן הארצען און ביטער, קוקט זי אין זיינע אויגען און זי לאכט פאר איהם און זי זינגט פאר איהם, און זי ריהרט מיט איהרע הענד אלעמאָל אָן זיין באָרד

„און די בני עמון זיינען שטאַרק.
„און זייערע מחנות זיינען גרויס.
„און זיי ווילען אונז פערטרייבען פונ׳ם לאַנד.
„און דו ביזט דער שטאַרקסטער צווישען אונז,
„און דו דארפסט אונז העלפען פון זייערע הענד“.

*

און דער גבור האָט געענטפערט די זקנים פון גלעד, און ליעבע און כעס האָבען זיך געראַנגעלט אין זיין שטאַרקען קול. און ער האָט געזאָגט:

„איהר האָט דאָך מיך פיינט.
„און איהר האָט דאָך מיך פערוואָרפען מיט שטיינער און מיט שלעכטע ווערטער.
„און איהר האָט דאָך מיך פערטריבען פון דעם הויז פון מיין פאָטער.
„און פאַר וואָס זייט איהר געקומען צו מיר ווען אייך איז ענג?“

*

און די זקנים פון גלעד האָבען איהם געענטפערט:
„גבור! וויסען זאָלסטו וויסען — מיר האָבען אויך געזינדיגט געגען גאָט, מיר האָבען שווער געזינדיגט!
„און איצטער האָבען מיר זיך געלייטערט און מיר האָבען זיך גע־ריינינגט,
„און מיר האָבען פון זיך אָבגעטהאָן די פרעמדע געטער.
„און מיר האָבען זיך צוריק אומגעקעהרט צו גאָט, צום גאָט פון אונזערע עלטערן; צום גאָט אין וועמעס נאָמען דו פלעגסט אונז שטראָפען.
„און דיינע גערעכטע ווערטער האָבען צו אונז גענומען קלינגען פון די שפיצען פון די בערג.

ד.

און איינמאָל, ווען דער פערביטערטער גבור איז געקומען צוריק פון זיין פערנאכטיגען וועג, ווי זיין שטייגער, א צורייצטער, א פער־ביטערטער, איז איהם, שפרינגענדיג און טאנצענדיג, אנטקעגען געלאָ־פען זיין טאָכטער און איהם אָנגעזאָגט:

„פאָטער! פאָטער! די זקנים פון גלעד זייגען צו דיר געקומען!“

דעם גבור'ס שטארקע הארץ האָט א צושראָקענעם און ווארימען ציטער געטהאָן.

און באלד האָט ער פאר זיך דערזעהן רמליהו'ן און זיין זוהן ברכיה פיהרענדיג זייערע פערד פאר די צוימען. — —

זיי האָבען דאָס געוואָלט איהם לויפען אָנזאָגען...

*

און דער גבור האָט זיך געטראָפען מיט די זקנים פון גלעד ביי דער טיר פון זיין געצעלט.

און די זקנים האָבען צו איהם אזוי געזאָגט:

„גבור, עס לאָזען דיך געריסען די בערג פון גלעד, דיין וויעג, דיין היים!...

די בערג און דאָס לאנד, וואָס טראָגט דעם נאָמען פון דיין פאָטער, וואו עס האָט דיך געבוירען דיין מוטער.

„און איצט זאָלסטו וויסען, אז דאָס לאנד, דאָס הויז פון דיין פאָ־טער, וואָס האָט דיך אזוי היים געליעבט; דאָס לאנד, וואו דו האָסט זיך אלס קינד געשפיעלט, דאָס לאנד, אויף וועמעס בערג דו האָסט זיך געלערענט רייטען און שיסען פון בויגען — איז ארומגערינגעלט גע־ווארען פון די בני עמון.

ה.

און נאָך אין דער זעלבער נאכט האָט דער גבור געלאָזען בלאָזען אין שופר פון אַלע בערג.

און דער קול פון די שופרות האָט אַראָבגענידערט אויף די קעפּ פון די קריעגער, און זיי האָבען זיך אַלע אויפגעכאַפּט צושראָקען און האָבען זיך א נעם געטהאָן פאר׳ן געוועהר און זיך געלאָזט צו די פערד.

און די בלויע נאכט איז באלד געוואָרען פול מיט טומעל.

און די בלויע נאכט האָט זיך באלד גענומען שפּאַלטען און רייסען אין שטיקער פון דעם צוטומעלטען הירזשען פון הונדערטער און טויזענדער פערד.

און באלד האָט זיך בעוויעזען שושנה אין ווייסען אויף איהר פער־פּוצטען הירש מיט׳ן זילבערנעם האָרן.

און איהרע גרויסע אויגען האָבען געשטראהלט פון פרייד.

און ווען זי איז געקומען צו די קריעגער איז זי אויפגעשפּרונגען אויפ׳ן הירש און, שטעהענדיג, איהם גענומען איילען.

און זי האָט ווי א קינד און ווי א דערוואקסענע געשריען צו די קריעגער.

און זי האָט געשריען און האָט גערופען:

„קריעגער! פאר׳ן גאָט און פאר זיין פאָלק! פאר׳ן גאָט און פאר זיין לאנד!

און עס האָט אויסגעזעהן — זי איז ניט אויפ׳ן הירש, נאָר אויף פליגלען פון גליק — — — — —

און איהרע ענטבלויזטע הענד, און איהרע פיס, און איהר האלז און איהר פנים, זיינען ווי געשניצט פון עלעפאנט ביין. —

און זי איז צאַפּלענדיג, ווי דער הירש.

„און זיי זיינען אריין אין אונזערע אויערן.
„און זיי זיינען אריין אין אונזערע הערצער.
„און מיר האָבען זיך דערמאָנט אָן דעם אמת'ן גבור פון גאָט, אונזער גאָט.
„און מיר זיינען געקומען צו דיר.
„שטעה אויף און העלף דיין פאָלק!
„און עס וועט זיין אין דעם טאָג, וואָס גאָט וועט דיר געבען די בני עמון אין דיינע הענד, וועלען מיר ווידער וויסען, אז מיר זיינען זיין פאָלק און אז ער איז אונזער גאָט.
„און מיר וועלען דיך מאכען פאר א האר און א הערשער איבער אונז.
„און דו וועסט זיין אונזער שופט."

*

און עס איז געווען, ווען זיי האָבען אזוי גערעדט, האָט זיך דער כעס פון דעם גבור געגומען אויסוועבען, שווינדען און אָבשווימען אלץ ווייטער און ווייטער.
און זייערע שטימען האָבען דעם גבור געקלונגען מיט היים.
און זייערע אויגען, און זייערע גרויע בערד, און די גרויע האָר פון זייערע קעפּ. און די קנייטשען פון זייערע פּנים'ער און די פערשטויבטע פאַלדען פון זייערע קליידער — האָבען אויף איהם געקוקט מיט היים.
און ניט ווייט פון די זקנים זיינען געשטאַנען די קעמלען, וואָס האָבען זיי צו איהם געבראַכט.
און די קעמלען קומען פון דער היים.
און די קעמלען קוקען מיט היים, מיט היים.
און דער גבור האָט ניט אויסגעהאַלטען.
און ער האָט דערפיהלט ווי יעדער ביין אין איהם רעדט: היים, היים!
און דער גבור האָט נאָך מעהר ניט אויסגעהאַלטען.
און ער האָט פון זיי אָבגעקעהרט זיין פּנים.

...און זיינע אויגען האָבען געלויכטען ווי נאָך קיינמאָל ניט.
און דער אונענדליך בלויער הימעל האָט זיך צושפּרייט מיט זיין טיעפער בלויקייט, און מיט זיינע שטוינענדיג גרויסע שטערען איבער דער ווייטער סטעפּ.
און די סטעפּ איז געווען אין גאַנצען בעדעקט מיט טהוי.
און די סטעפּ האָט אויסגעזעהן ווי אַ פּערלדיגער ים.
און די מחנות קריעגער מיט זייערע שפּיזען און מיט זייערע פלאַטערדיגע פאָהנען האָבען אויסגעזעהן ווי פער'כשופ'טע אינזלען.
און דער גבור איז אַ שטאָלצער אַרומגעשוואומען אויף זיין פערד צווישען די אינזלען. און האָט זיי געגריסט און האָט זיי געצעהלט און האָט אויף זיי געקוקט, ווי אַ צופריעדענער גליקליכער פאָטער: —
יעדער קריעגער איז אויף זיין פערד.
און יעדער קריעגער איז אין בלוי.
און אַ מעסער שטעקט אין זיין ווייסען גארטעל.
און אַ לאַנגער שפּיז — אין זיין האַנד.
און אַ פּיילבויגען און אַ שטיינוואָרפער — אויף הינטען פון זיינע אַקסלען.
און זייערע געקרויזטע בערד זיינען שווארץ.
און זייערע שטאַרקע פּנים'ער זיינען ברוין.
און זייערע אויגען גלאַנצען מוטהיג און שאַרף. — — —
און ווען זיי זיינען אַלע געווען צונויפגעשטעלט אין צוויי לאַנגע ברייטע מחנות, איז דער גרויסער גבור אויף זיין פערד דורכגעלאָפען די גאַנצע לענג צווישען דיביידע מחנות.
און די עלטסטע זיינען נאַכגעלאָפען נאָך איהם און האָבען זיך צושטעלט ביי די זייטען.
און דער גבור האָט דערגרייכט די צוויי ווינקלען פון די ביידע מחנות, וואָס האָבען זיך געצויגען אויף רעכטס און אויף לינקס ביז ווייט אין דער בלויקייט.
און די פאָהנען האָבען געפלאַטערט, און די שפּיזען האָבען געפינקעלט און געשטאָכען אינ'ם שיין פון דער בלויער נאכט.

און בויגיג ווי אַ יונגע פּאַלמע.

און איהרע געקרויזטע האָר הענגען ווי אַ שוואַרצער וואַלד אויף אונטען, איבער'ן ווייסען טוך, אין וועלכען זי איז איינגעוויקעלט.

און זי וואַרפט מיט די שעהנע הענד און שרייט ווי אַ בעפרייטער אָדלער:

„קריעגער, פאַר גאָט און פאַר זיין פאָלק!“

*

און נאָכדעם זיינען אָנגעלאָפען אויף זייערע פערד רמליהו, ברכיה און די אַנדערע עלטסטע, און זיי האָבען פערנאַנדערגעטראָגען דעם גבור'ס בעפעהלען.

און די קריעגער האָבען זיך פערנאַנדערגעשטעלט אין מחנות, און זיי האָבען פערנאַנדערגעוויקעלט זייערע פאָהנען, און זיי זיינען ארוים און האָבען זיך אויסגעשטעלט אין דער סטעפּ און זיינען שטעהן גע־בליבען.

און נאָך דעם איז אָנגעקומען דער גבור, און זיך גענומען צעהלען די מחנות.

ער איז געפאָהרען אויף זיין שעהנעם פערד צווישען די קריעגער, און ער האָט געקוקט אויף די טויזענדער שאַרפע אויגען, וואָס בליש־טשען פון זייערע בלאַנקע ווייסלען.

און ער איז געווען געקליידט אין ווייסען און איבערגעבונדען מיט אַ בלויען גאַרטעל.

אוןביידע שווערדען זיינען געווען אויף זיין דיך.

און אַ גרויסער מעסער האָט געבלאַנקט פון זיין גאַרטעל.

און אויף זיין לינקער האַנד, מיט וועלכער ער האָט געהאַלטען די צוים פון זיין פערד, איז — פון שעהנקייטס וועגען — געווען איבער־געוואָרפען אַ גרויסער טוך פון בלויען וואָל.

און די רעכטע האַנד האָט ער געהאַלטען ביי דעם הענטעל פון זיין רעכטען שווערד.

און די דיקע פּאַסען פון זיין גרויסער שוואַרצער באָרד האָבען זיך שלאַנגיש געדרעהט און גליקליך געפינקעלט אויף זיין ווייס קלייד.

און געפינקעלט, זיך געוויעגט און געטראָגען פון ערגעץ ווייט, פון דער בלויקייט פון די שטערען — — —

און הינטער די מחנות זיינען געגאַנגען די טשערעדעס, און די אָנגעלאָדענע קעמלען און די ווייבער און די קינדער.

און פלוצלונג האָבען אַ סך פון די פרויען דערזעהן: שושנה'ס הירש מיט'ן זילבערנעם האָרן לויפט אַפריהער!

און דער הירש טראָגט זיך אַזוי שנעל, אַז מען זעהט זיינע פיס ניט אָן, אַז מען זעהט בלויז די ברייט צוואוואַקסענע הערנער און דעם אויסגעצויגענעם פּאַס פון זיין לייב.

און ער לויפט אין איין אָטהעם צו די בערג.

און זיי זיינען געוואָהר געוואָרען — „דער הירש האָט זיך אַרויס־געריסען פון שושנה'ס הענד“.

— און זיי האָבען מיט שרעק געטהון די הענד אויף זייערע הערצער — זיי האָבען פערשטאַנען, אַז דאָס איז אַ שלעכטער סימן.

און דער גבור האָט אומגעדרעהט זיין פערד און איז געבליבען שטעהן אין די צוויי ווינקלען פון די מחנות, מיט'ן פּנים צו די קריעגער.
און ער איז פאַר זיי שטעהן געבליבען אַ שטאַרקער, אַ ליכטיגער!
אַ געטליכער שיין האָט גערוהט אויף זיין פנים, אויף זיין באָרד און אויף די פאַלדען פון זיין ווייסען קלייד. —
און זיינע אויגען האָבען זיך צושיינט נאָך שעהנער, נאָך ליכטיגער.
און ווען ער האָט זיך אַ הויב געטהאָן אויף די אייזענס פון זיין זאָטעל, האָבען אַלע מיט אמאָל דערזעהן: —
ער וואַקסט אַלץ העכער און ווערט אַלץ גרעסער. — — —
און דער גבור האָט געלאָזט אויסרופען:
„קריעגער! די פון אייך, וואָס ווילען אומקעהרען די זיצער פון גלעד צוריק צו דעם גערעכטען גאָט, די זאָלען געהן מלחמה האַלטען פאַר זיי מיט די בני עמון!“
און אַלע, ווי איין מענש, זיינען אויפגעשפּרונגען אויף זייערע פערד, און פון אַלעמענס הערצער האָט זיך אַ ריס געטהאָן:
„מיר הערען אונזער גבור און פאָלגען!“
און די געשרייען האָבען זיך אויפגעהויבען איבער זייערע קעפּ און איבער זייערע שפּיזען.
און די געשרייען האָבען אַ פליה געטהאָן ווי פויגעל.
און זיי האָבען אריינגעהילכט וויט און הויך אין דער נאַכט.
און באַלד האָבען זיי זיך אויפ'ן גבור'ס צייכען צוריק אריינגע־זעצט אין די זאָטלען.
און ווען דער גבור האָט אומגעדרעהט זיין פערד מיט'ן פּנים אין דער נאַכט אריין, האָבען זיך אַלע מיט איין מאָל אָבגעריסען און האָבען זיך געלאָזט נאָך איהם.
און דער גרויסער גבור האָט זיך אָוועקגעטראָגען אין דער בלויער נאַכט אויף זיין שוואַרצען פערד. און נאָך איהם זיינע מחנות — אין צוויי בלויע טייכען.
און די כוואַליעס פון די טייכען — די שפּיזען — האָבען געבלאַנקט

און זיינע אויגען האָבען זיך צועפּעט נאָך גרעסער פון גרויס און אַזוי זיינען זיי אויף אַ ווײַלע פערגליווערט געוואָרען.

באַלד אָבער האָט אַ הייסע כוואַליע בלוט אַ וואַרים געטהאָן דעם גבור'ס האַרץ און זיינע שרעקליכע גרויסע אויגען האָבען מיט אַ מאָל גענומען בליצען מיט כעס און שרעק.

און פאַר דעם גבור'ס אויגען האָט אין דער מינוט דורכגעשוועבט דער הויכער גרייז.

און אין דעם גבור'ס מח האָט מיט אַ מאָל אויפגעבליצט דער געדאַנק וועגען גאָט, דעם אמת'ען, דעם גערעכטען.

און דער גבור האָט דערפיהלט, ווי דאָס בלוט אין איהם צורייצט זיך אַלץ צאָרנדיגער, אַלץ בייזער.

„ער געהט מלחמה האַלטען זייער מלחמה און איז נאָך אַלץ אַ בן זונה! — אַ בן זונה!?“

און דער ענטפער, אַז מען וויל איהם ניט קומען צו הילף, ווייל ער איז אַ בן זונה צוזאַמען מיט דעם ענטפער פון'ם מלך פון די בני עמון, האָט איהם גענומען רייצען און שטעכען ווי מיט נאָדלען.

און דער גבור האָט בעפעהלען מען זאָל איהם דערלאַנגען זיין פערד.

און די לופט האָט זיך פון דעם בעפעהל אויפגעטרייסעלט, ווי פון אַ פּלוצלונגער, שווערער וואונד.

און צו די שלוחים האָט ער אויסגעשריען:

„זאָל גאָט משפּט'ען צווישען מיר און צווישען זיי!“ — —

און ער איז האַסטיג אַרויף אויף זיין פערד.

און די קריעגער האָבען זיך גלייך אָנגעצונדען מיט כעס פון זייער צורייצטער גבור.

און די מחנות, וואָס זיינען פון איהם געווען פאַרגרייט אויף אָנצופאַנגען די מלחמה, האָבען זיך גלייך אָבגעריסען פון זייערע ערטער.

און די גאַנצע ערד איז געווען פערשיינט מיט זון, און די גאַנצע ערד האָט גלייך גענומען פּראַכען און שווימען אונטער זייערע פיס, אונ־

ו.

און דער גבור איז אָנגעקומען מיט זײַנע מחנות ביז גלעד און האָט געטראָפֿען, אַז גלעד איז שוין פֿאַרנומען פֿון די בני עמון.

און צו זיינע אויערען זיינען נאָך געקומען די ווערטער:

„די בני עמון ווילען אויך איינגעמען יהודה, בנימין און אפרים."

און דער גבור האָט אויפגעציטערט פון וועהטאָג און פון כעס.

און ווען ער איז אַרויף אויף די שפּיצען, וואָס רינגלען אַרום גלעד און דערזעהן ווי גרוים און שווער עס זיינען די מחנות פון די בני עמון, וואָס שפּרייטען זיך איבער גלעד ביז צום ברעג ירדן, איז זיין וועהטאָג נאָך גרעסער געוואָרען און ער האָט געשיקט שלוחים צו די איבעריגע שבטים, זיי זאָלען איהם קומען צו הילף, ווייל גרוים און שווער זיינען די מחנות פון די בני עמון.

און אויך צו דעם מלך פון די בני עמון האָט ער געשיקט שלוחים, זיי זאָלען צו איהם ריידען אין נאָמען פון גערעכטיגקייט און פון גאָט.

און עס איז געווען אויף דעם אַנדערען טאָג אין דער פריה, זיינען די שלוחים געקומען צוריק און האָבען איהם געבראַכט:

די אַנדערע שבטים זאָגען: „מיר ווילען ניט מלחמה האַלטען אונטער דער פיהרערשאַפט פון אַ בן זונה!"

דער ענטפער האָט איהם אַ בריה געטהאָן אין די אויערען.

און באַלד זיינען געקומען די אַנדערע שלוחים און געבראַכט:

דער מלך פון די בני עמון רעדט: „זאָל זיך אייער גבור אָבציהען פון דאַנען, אויב ער וויל ניט, אַז מיר זאָלען מיסטיגען די פעלדער מיט אייער בלוט און מיט אייערע ביינער".

*

דער גבור איז ווי פערשטיינערט געוואָרען פון כעס און פון צאָרן.

„אויף די קעפּ פון די געצענדיענער! אויף זייערע קעפּ!"
און די קריעגער, דערהערענדיג דעם קול פון זייער גבור, פלעגען אין זיך דערפיהלען אַ נייעם שטראָם כעס און כח.

און ווען דער שונא האָט זיך גענומען שטאַרקען, האָט דער גבור מיט אמאָל אונטערגעשפּאָרט זיין צוהיצטען פערד און איז אַריבער צו זיין חיל, וואָס האָט אויף איהם געוואַרט הינטער די בערג, און ער האָט פון דאָרטען גענומען טראָגען און יאָגען נייע מחנות.

און די מחנות זיינען געלאָפען אויף פערשיעדענע וועגען.
און די מחנות זיינען אַרויף אויף דעם שונא פון פערשיעדענע ערטער.

יעדע מחנה איז בעשטאַנען פון טויזענד, און יעדע מחנה האָט טויזענד מאָל טויזענד ליעב געהאַט איהר גבור.
און זיי האָבען געוואוסט, אַז זייער גבור איז שווער בעליידיגט געוואָרען.

טויזענדער פיילבויגענס האָבען געשפּריצט און געדרענגט אַנ־טקעגען זיי מיט פיילען, אָבער זיי האָבען זיך ניט גענומען פון די פייל־בויגענס, נאָר מיט אויסגעשטרעקטע שפּיזען האָבען זיי זיך געטראָ־גען גלייך אויפ׳ן שונא, און האָבען זיך אין איהם אַריינגעשטאָכען בייז און ווילד. —

זיי ווילען נקמה, זיי ווילען נקמה פאַר זייער בעליידיגטען גבור!
און דער שונא איז צוטומעלט געוואָרען פון די פּלוצלונגע אָנפּאַ־לען פון אזוי פיעל פערשיעדענע זייטען.
און דער גבור האָט געוואוסט, אַז קליין זיינען זיינע מחנות אנט־קעגען דעם שונא׳ס, נאָר אַז שטאַרק איז דער אידישער גאָט, דער גאָט יהוה, דער הערשער איבער אַלע חילות.
און ער האָט זיך בעוויעזען אויף איינעם פון די בערג.
און ער האָט זיך אַ שטעל געטהאָן אויף די אייזענס פון זיין זאָטעל.
און ער האָט אַרויסגעכאַפּט זיין גרויסען שאַרפען שווערד, און ער האָט איהם אויסגעשטרעקט צום הימעל.

טער די פיס פון זיינע בלויע מחנות, וואָס האָבען זיך מיט אַ געפעהר־ליכען אימפּעט געטראָגען נאָך זייער ווייסען גבור.

און פון אַנטקעגען האָבען זיך באַלד בעוויעזען די רויטע מחנות פון דעם מלך פון די בני עמון, שווערע, גרויסע — — —

האָט זיך דער גבור גענומען טראָגען זיינע מחנות נאָך שנעלער און האָט זיי מיט אינגאַנצען זיין צורייצטען כעס אַ וואָרף געטהאָן אויפ׳ן רויטען שונא.

„זאָלען זייערע פערד זיך הויבען אויפ׳ן שונא׳ס קעפּ, זאָלען זייערע שווערדען זיך אָנטרינקען אינ׳ם שונא׳ס בלוט. מיט זיינע קרי־גער איז דער שטאַרקער גאָט. מיט זיינע קריעגער איז יהוה״.

און זיינע מחנות זיינען אַרויפגעפאַלען אויפ׳ן שונא שרייענדיג: יהוה, יהוה !!!

און דאָס גאַנצע שלאַכטפעלד האָט באַלד גענומען אויסזעהן ווי אַ ווילד־צוטראָגענער, פאַרביגער ים.

מחנות האָבען זיך געוואָרפען אויף מחנות און האָבען זיך צונויפ־געשלאָגען מיט אַ בייז־ווילדען רעש. און ווי אַ פינקלענדיגער שוים אונטער דעם שיין פון דער זון, האָבען איבער זייערע קעפּ געשפּריצט און געבליצט די טויזענדער שווערדען און שפּיזען.

און די גאַנצע ערד האָט זיך גענומען הויבען און וואַרפען מיט פערד און מיט מענשען און מיט קולות.

און אין אַלע זייטען האָבען זיך באַלד גענומען וואַלגערען טויטע, צוטראָטענע און פערוואונדעטע.

און אין אַלע זייטען האָבען באַלד גענומען אַרומלויפען צושראָ־קענע פערד, וואָס האָבען אין שלאַכט פערלאָרען זייערע קריעגער.

און די פערד האָבען זיך אַרומגעטראָגען מיט פלאַטערדיגע גריוועס, מיט אויסגעצויגענע עקען, און האָבען פון מאָל צום מאָל געריסען די זוניגע לופט מיט זייערע קולות.

און דער גבור האָט זיך אַרומגעטראָגען צווישען זיינע מחנות, וואָס זיינען געשטאַנען אין שלאַכט און ער האָט מיט זיין שטאַרקען קול גערייצט און געשריען:

„פאַרגיעב דיין פאָלק ישראל.

„און עס וועט זיין, ווען דו וועסט געבען די בני עמון אין מיינע הענד, איז דאָס ערשטע, וואָס וועט ארויסגעהן פון די טירען פון מיין הויז ביי מיין קומען צוריק פון דער מלחמה, וועט געהערען צו דיר און איך וועל עס דיר ברענגען פאר א קרבן.

און ווי נאָר דער גבור האָט געענדיגט זיין נדר, האָט זיך דאָס הארץ אין איהם א שטארקען ריס געטהאָן פון א שרעק, וואָס ער האָט ניט פערשטאנען. — — —

אָבער באלד האָט דער גבור דערזעהן, ווי דער צוטומעלטער שונא האָט זיך מיט זיין גאנצער שווערקייט גענומען בויגען צו דער מצפה.

און דער גבור האָט אין דעם דערזעהן א פינגער פון גאָט.

און ער האָט זיך מיט א מאָל א לאָז געטהאָן מיט זיין פערד.

און ער האָט זיך האסטיג און מיט א ווילדען געשריי גענומען טראָגען איבער בארג און טהאָל.

און א געדיכטער, ווייסער שטויב, האָט זיך אויפגעשלאָגען און איז איהם וואָלקענווייז נאָכגעשפרונגען איבער בארג און טהאָל.

און זיינע מחנות, וואָס זיינען געלעגען בעהאלטען אין פערשיעדענע פלעצער זיינען אויף זיין געשריי מיט א מאָל אויפגעשפרונגען און זיינען איהם נאָכגעלאָפען.

און וועלדער שטויב האָבען זיך נאָך זיי אויפגעשלאָגען און גענומען אויסגלייכען בארג און טהאָל.

און דער גבור איז מיט זיי ארויף אויף דער מצפה. און פון דאָרטען איז ער מיט זיינע מחנות, מיט זיינע פערד, מיט זיינע רייטוועגען און מיט דעם שארף פון זיינע שווערדען אראָפּ, ווי אויף די פליגלען פונ'ם ווינד, אויף די קעפּ פון די בני עמון.

און דעם גבור'ס פערד זיינען געשפרונגען איבער מענשען. און דעם גבור'ס פערד זיינען געשפרונגען איבער פערד. און זיינע שווערדען האָבען געבליצט און געשטאָכען און געיאָגט און געטריבען.

און די בני עמון האָבען דערזעהן צווישען זיך דעם גרויסען גבור.

און זיי האָבען דערזעהן — ער איז מיט זיין פערד און מיט זיינע

און די זון, וואָס האָט פּערשיינט דאָס גאַנצע טומעלדיגע שלאַכט־פעלד, און די גרינגע בערג פון נאָהענט און ווייט, וואָס האָבען אויסגע־זעהן ווי אָנגעשוואָומענע, האָבען איהם אַרויסגעפּרעסט און אַרויסגע־הויבען און האָבען נאָך ווייסער געמאַכט זיין ווייסען מאַנטעל און נאָך בלויער — זיין ברייטען, ליכטיג־בלויען גאַרטעל, און נאָך שוואַרצער — זיין ווילדען, שוואַרצען פערד.

און די בני עמון האָבען דערזעהן אויפ'ן שפּיץ פונ'ם באַרג דעם גרויסען ווייסען מאַן, און זיי האָבען דערזעהן זיין גרויסע באָרד, וואָס האָט בייז געפלאַטערט אין דער בלויער לופט מיט איהרע געקרויז־טע שוואַרצע פּאַסען.

און זיי האָבען דערזעהן דאָס גרויסע צואַווילדעטע פערד, וואָס אונ־טער איהם.

און זיי האָבען דערזעהן זיין שטאַרקע האַנד מיט'ן גרויסען אויס־געשטרעקטען שווערד אין איהר.

און זיי האָבען דערזעהן — זיין ברייטע שווערד גרייכט די זון. — זיין גרויסע שווערד שפּאַלט די זון אויף צווייען! — — —

און זיי האָט זיך געגומען דאַכטען אַז דאָס איז דער אידישער גאָט, וואָס האַלט מלחמה מיט זייער גאָט מולך — מיט'ן גאָט פון דער זון, און אַז אָט רייסט אָט דער געפעהרליכער גרויסער גאָט פון ישראל, אַראָפּ די זון און שליידערט זי אויף זייערע קעפּ! — — —

און דער גבור האָט אויפגעהויבען זיין גרויסען, ברוינעם שטערען מיט די פינקעלדיגע שוואַרצע ברעמען, און ער האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען צו גאָט, און ער האָט אין זיין האַרצען אַ נדר געטהאָן, און האָט אַזוי געזאָגט:

„יהוה, דו ווייסט, אַז די מלחמה וואָס איך פיהר איצט, איז פאַר דיר און דיין פאָלק.

„איך, דיין קנעכט, פאַרגיעב זיי דאָס שלעכטס, וואָס זיי האָבען מיר געטהאָן.

„פאַרגיעב זיי אויך דו!

ז.

און עס איז געווען, ווען דער גבור מיט זיינע זיעגרייכע מחנות האָט זיך אומגעקעהרט בשלום פון דער מלחמה מיט די בני עמון, איז דאָס ערשטע, וואָס איז איהם אַרויס אנטקעגען פון די טירען פון זיין הויז, געווען זיין איינציג קינד, זיין טאָכטער.

און זי איז אַרויס אנטקעגען איהם מיט געזאַנג און מיט טענץ.

און עס איז געווען, ווען דער גבור האָט דאָס דערזעהן, איז ער פערשטיינערט געוואָרען פון שרעק.

און דער שרעק האָט איהם דערמאָהנט אָן דעם שרעק, וואָס ער האָט ניט פערשטאַנען אויפ'ן שפּיץ פונ'ם באַרג, און אין דעם ריס, וואָס זיין האַרץ האָט זיך געטהאָן באַלד נאָך דעם ווי ער האָט געגעבען זיין נדר. — — — —

און דער גבור האָט אויפגעציטערט און זיינע אויגען האָבען גע־נומען קוקען אין אַלע זייטען: — טאָמער א שאָף, א רינד, אפשר ער־געץ דער הירש מיט'ן זילבערנעם האָרן — — —

אָבער אומזיסט!

און דעם גבור'ס פּנים איז מיט א מאָל געוואָרען שווארץ.

און ער איז אַראָפּ פון זיין פערד.

און ער האָט אויף זיך צוריסען די קליידער.

*

און ווען דער גבור האָט דערצעהלט פון זיין נדר, האָט זיך א ביי־זער שרעק, ווי א ווינד, דורכגעטראָגען צווישען זיינע מחנות, איבער די לייבער פון אַלע זיינע קריעגער און זיי זיינען אַראָפּ פון זייערע פערד.

און זיי האָבען אויף זיך צוריסען די קליידער.

און זיי האָבען אויסגעבראָכען אין א ביטער געוויין.

אקסלען העכער און גרעסער פון אַלעמען, און ער ווערט נאָך אַלץ גרעסער און גרעסער! — — — — — —

און זיי האָט גענומען שרעקען זיין אויסזעהן.

און זיי האָט גענומען שרעקען זיין פערד.

און זיי האָט גענומען שרעקען זיין באָרד און זיינע אויגען.

און זיי האָבען גענומען אין שרעק לויפען פון זיין שטארקען פנים און פון דעם שאַרף פון זיין שווערד.

פון זיין געשריי זיינען אַ סך פערטויבט געוואָרען.

און אַ סך זיינען געפאַלען צו דער ערד.

פון זיין געשריי האָט גענומען גליווערען דאָס בלוט אין די אָדערן פון דעם שונא'ס ווייטע מחנות.

און פערד האָבען זיך אויסגעדרעהט און זיינען אַנטלאָפען ווי משוגענע.

און די בני עמון האָבען אַלע אין איין קול גענומען שרייען:

„דאָס איז דער אידישער גאָט צבאות! דער גאָט פון ישראל!

און זיי האָבען אין ווילדער איילעניש גענומען לויפען פון זיין צאָרן.

און די מחנות פון דעם שונא זיינען צומישט געוואָרען.

און די מחנות פון דעם שונא זיינען אַנגעלאָפען איינע אויף די אַנדערע.

און דער גבור האָט אַלץ געפּרעסט און געיאָגט.

און ער האָט זיי פערטריעבען פון גלעד.

און ער האָט זיי פערטריבען צום ירדן.

און אַריבער דעם ירדן.

און ער האָט זיי געשלאָגען און נאָכגעיאָגט אין זייער לאַנד.

ביז ער האָט איינגענומען צוואַנציג פון זייערע שטעדט.

ביז זיי האָבען זיך אונטערגעגעבען צו די קינדער פון ישראל.

און פּלוצלונג האָט זיך דערהערט אַ שטאַרקער רעווען: — דאָס איז ביי ברכיהו׳ן פּלוצלונג אויפגעשפּרונגען זיין פערד אויף די הינטער־שטע פיס און עס האָט זיך אויסגעריסען פון זיינע הענד און עס איז אוועק אין פרייען פעלד אריין.

און אַלע האָבען פון דעם אויפגעציטערט.

און אויך זי — שושנה — האָט פון דעם אויפגעציטערט.

און זי האָט אויף אַ וויילע געווענדט איהרע אויגען צום פערד, וואָס האָט זיך דאָרט גענומען טראָגען אין פעלד, ווי אַ געשטאָכענער...

ווייל אַלע האָבען זעהר ליעב געהאַט שושנה'ן, און ווייל אַלע האָבען געוואוסט — זי איז דעם גבור'ס איינציג קינד.

און ווי זיי האָבען אַלע אַזוי געוויינט, האָט זיך איבער זייערע קעפּ בעוויעזען אַ ווייסער מלאך.

און דער ווייסער מלאך האָט שטיל דורכגעשוועבט איבער די וויינענדיגע מחנות —

און ער איז געקומען ביז צו שושנה'ן.

און ער האָט מיט זיין פליגעל ווייך אָנגעריהרט איהרע ליפּען.

און שושנה האָט אויפגעהויבען איהר געקרויזטען קאָפּ.

און איהרע פייכטע אויגען האָבען געגלאַנצט.

און איהרע שעהנע ליפּען האָבען גליקליך געשמייכעלט.

און אינ'ם ווייסען טוך, וואָס האָט ארומגענומען איהר יונגען קערפּער, האָט זי זיך בעוויעזען אויפ'ן טאַטענס שווארצען פערד.

און זי האָט פאַנאַנדערגעשפּרייט איהרע הענד.

און אין איין האַנד האָט זי נאָך געהאַלטען איהר גאָלדען בלעך, אויף וועלכען זי האָט זיך צוגעקלאַפּט צום טאַנץ.

און אין דעם בלעך האָט זיך אריינגעשפּיגעלט די גאָלדענע זון.

און עס האָט אויסגעזעהן — זי האַלט די זון אין איהרע הענט.

און מיט אַ שמייכעל אויף די ליפּען האָט זי אויסגעשריען:

„קריעגער, פאַר'ן גאָט און פאַר זיין פאָלק! פאַר'ן גאָט און פאַר זיין לאַנד!"

און טויזענדער און טויזענדער פערוויינטע אויגען האָבען זיך אויפגעהויבען צו איהר, צו שושנה'ן, צו דער טאָכטער, צו דעם הארץ פון זייער גבור, וואָס איז פאַר זיי געשטאַנען אַן אויסגעצויגענע מיט פערנאַנדערגעשפּרייטע הענד — — —

און זיי האָט זיך גענומען דאכטען — אַט הויבט זי זיך אויף און פליהט — און פליהט אוועק פון זיי.

און עס פלעגען זיך אָנציהען איהרע יונגע ברוסטען. —
און זי פלעגט דאַן נייגען איהר קאָפּ צום קוואַל. —
און זי פלעגט אהין קוקען לאַנג אויף זיך און אויפ'ן הימעל, וואָס שפּיגעלט זיך ווי מיט הינטער איהר — — — —
און דער שווארצער וואלד פון איהרע געקרויזטע האָר פלעגט זיך דאַן צושיטען איבער איהר נאַקען. —
און זי פלעגט דערפיהלען, אַז די האָר האָבען זיך אָנגעוואָרימט אָן דער זון, און זיין ריהרען ווארים אָן איהר לייב.
און זי פלעגט זיי שטיל אָננעמען מיט איהרע הענד און פלעגט נאָך אַ מאָל דערפיהלען זייער ווארימקייט. — —
און זי פלעגט זיי קינדעריש טוליען צו איהרע פערציטערטע ברוסטען.
און זי פלעגט זיי אָננעמען און זיך ארומוויקלען מיט זיי דעם האַלז.
און די חבר'טעס פלעגען קוקען אויף איהר צובליהטען לייב, אויף איהר ראָז צובליהטען פּנים מיט די ליכטיגע גרויסע אויגען, וואָס איז ארומגעהאַלזט מיט די געדיכטע שווארצע האָר — און פלעגען איהר זאָגען וויינענדיג:
דו ביזט ווי אַ טאָכטער פון דער זון און דו ביזט נאָך פיעל שעהנער פון דער זון.
און זי פלעגט זיך איינהילען אין איהר ווייסען טוך, און זי פלעגט זיך הייסען ברענגען ווייסע טויבען.
און זי פלעגט זיי קוקען אין די אויגעלעך.
און זי פלעגט גלעטען מיט די ווארימע פעדערלאַך פון זייערע רונדע קעפּעלאַך — איהרע פולע רויטע ליפּען און די דינע הויט פון איהרע באַקען — — —
און זי פלעגט זיי לעגען אין איהר שויס.
און די טויבען פלעגען נעמען וואָרקען צו איהר.
און זי פלעגט נעמען ליעב פלוידערען צו זיי, ווי אַ קינד און ווי אַ מאַמע — — — —
און נאָכדעם פלעגט זי זיי אָבלאָזען.

ח.

און שושנה האָט זיך געווענדעט צום גבור:

„פּאָטער, טהו מיט מיר, ווי ריין מויל האָט גערעדט, נאָר גיב מיר צוויי חדשים אויף צו בעוויינען מיין מיידעלשאַפט“.

און דער גבור האָט געגעבען זיין טאָכטער צוויי חדשים צייט צו בעוויינען איהר מיידעלשאַפט.

און זי איז אַוועק אין די בערג. זי און מיט איהר איהרע חבר'טעס, וואָס זיינען איהר נאָכגעגאַנגען און האָבען בעוויינט איהר יוגענד.

איהרע חבר'טעס האָבען געוויינט און זי איז פאר זיי געגאַנגען א פערטראַכטע, א שטאָלצע און האָט געשוויגען.

און איהרע אויגען האָבען געקוקט פון די שפּיצען פון די בערג אויף די בערג און אויף דער וויטקייט וואָס אריבער די בערג...

און די חבר'טעס פלעגען וויינען הינטער איהר, און זי אַליין פלעגט זיי נאָך אָפט טרייסטען:

„זי איז גאָטס און זי געהט צו גאָט, און זי וועט זיי דאָרטען אַלע־מען געדענקען. — — —

*

.... און אין אבענד פלעגט זי זיך באָדען אין טהוי — — — —

און די חבר'טעס, וואָס פלעגען ארומווישען איהר לייב, פלעגען צו איהר וויינענדיג זאָגען:

„דו ביזט ווי א טאָכטער פון טהוי און דו ביזט נאָך ריינער פון טהוי.“

...און אין דער פריה פלעגט זי זיך באָדען אין די שטראַהלען פון דער זון. —

איהר בלוט פלעגט נעמען שפּילען און מאַכען ראָז איהר לייב. —

און פון ביידע זייטען שטעהען ווייסע מלאכים.
און אַרוף אויפ'ן וועג זיצט גאָט אויף זיין שטוהל. — — —
און ער איז איינגעהילט אין אַ גרויסען וואָלקען
און פוןביידע זייטען פון איהם שטעהען צוויי ליכטיגע מלאכים.
און אויף הינטען פון זיין שטוהל איז פוסט און וויסט — — — —
און דער גרויסער גרייז מיט'ן הויכען שטעקען געהט איבער'ן וועג,
אויפ'ן וועג צו איהם. — — — —

*

און איהרע חבר'טעס שטעהען הינטער איהר, קוקען אויף איהר און
וויינען. — — — —

און די טויבען פלעגען אויפפּאַטשען מיט די ווייסע פליגלען און פלעגען אַוועקפליהען.

און שושנה פלעגט זיך אויפהויבען און זיי נאָכקוקען מיט איהרע ברייט צועפענטע אויגען, ווי זיי פליהען אַוועק ווייט, ווייט...

און איינמאָל, ווען זי האָט אַזוי נאָכגעקוקט די טויבען, איז צו איהר צוגעקומען איהר שוין לאַנג געשטאָרבענע מאַמע. — — —

און שושנה האָט גאָר קיינמאָל ניט געדענקט איהר מאַמען.

און דער מאַמע׳ס פּנים איז געווען פערדעקט מיט אַ געדיכטען שלייער. —

...נאָר שושנה האָט געוואוסט אַז דאָס איז די מאַמע.

...און די מאַמע האָט איהר געקושט די ליפּען.

... און די מאַמע האָט איהר געקושט דעם שטערען.

און די מאַמע האָט איהר אריינגענומען אין איהר שלייער.

און די מאַמע האָט זיך איבערגעבויגען איבער איהר און האָט זיך צואוויינט. — — — — —

*

און ניט איינמאָל, ווען ווייט אין דער בלויקייט פלעגען זיך נעמען טוקען און שווינדען די פינטלען פון די ווייסע טויבען, האָט שושנה פאַר זיך דערזעהן דעם הויכען גרייז מיט דער גרויסער זילבערנער באָרד, ווי ער געהט אום איבער דער בלויער לופט אַ באָרוועסער, מיט זיין גרויסען שטעקען אין האַנד. — — —

און ער קומט צו איהר.

און ער שטעלט זיך אַוועק פאַר איהר.

און ער שטעהט אַזוי לאַנג, לאַנג.

און ער קוקט אויף איהר, ביז ער ווערט ניט.

און איינמאָל, ווען שושנה האָט אַזוי נאָכגעקוקט די ווייסע טויבען, האָט זיך פאַר איהר צועפענט דער הימעל. — —

און דער צועפענטער הימעל איז צוגעקומען צו איהר גאָר נאָהענט.

און זי האָט דאָרט דערזעהן:

אַ ווייסער וועג וואָס איז אויסגעבעט פון ווייסע וואָלקען.

דעם און דאָס געגלעט לענגער ווי אַלע מאָל. און נאָכדעם האָט זי גע־נומען אַרומשטויבען דעם גבור.

און דעם גבור'ס פּנים איז געווען פינסטער.

און ווען ער האָט זיך אַוועקגעזעצט האָט זי אַריינגעלעגט איהר קאָפּ אין זיין שויס.

און דער גבור האָט אַרויפגעלעגט זיין האַנד אויף איהר קאָפּ.

און זי איז אַזוי לאַנג געלעגען און איז ניט איינגעשלאָפען.

און נאָכדעם האָט זי ווי פון שלאָף געפרעגט:

— אַ יאָ, טאַטע, ברכיה איז געווען אַ גוטער?

און דער הירש מיט'ן זילבערנעם האָרן האָט זיך אַזוי פּלוצלונג אַרויס־געריסען פון די הענד און איז אַנטלאָפען — — —

און איצט בלאָנדזשעט ער דאָרט אַרום אויף יענע בערג, איינער איינער אַליין — אַ הירש מיט אַ זילבערנעם האָרן.

און, אַ יאָ — פון דאַנען וואָלט ער אַזוי ווי אַ מענש געבענקט אַהין, אַהיים? — — —

און פאַר וואָס, טאַטע, האָבען זיך בעוויעזען ביי דיר גרויע האָר אין באָרד? אַ, טאַטע? אַזוי פיעל גרויע האָר! — — — —

און צו געדענקט ער נאָך איהר מאַמע. זי איז געווען אַ הויכע, איאָ?

ט.

ברכיה איז ערגעץ אוועק און איז ניט געבליבען.

און דעם גבור פלעגט מען אלע פאַרנאַכט זעהן ווילד לויפענדיג אויף זיין גרויסען שלאַכט־פערד איבער די דערפער און פעלדער פון גלעד. —

און די איינוואוינער פלעגען אויפציטערען און איהם נאָכקוקען און נאָכזיפצען.

אָט פלעגט מען איהם זעהן אויף איין בארג און אָט — אויף א צווייטען. —

און מען האָט געזעהן — ער קען זיך קיין אָרט ניט געפינען.

און ער שפרינגט איבער די שפיצען פון די בערג; קוקט און זוכט זיין טאָכטער.

און דערזעהט ער זי, קומט ער קיינמאָל ניט צו צום פלאַץ, וואו זי געפינט זיך. — — —

און אזוי טאָג איין, טאָג אויס.

און איינמאָל, ווען דער גבור איז געקומען צוריק פון זיין פאַרנאַכטיגען וועג, האָט איהם ביי זיין טיר בעגעגענט זיין טאָכטער. —

דאָס האָבען זיך שוין געענדיגט איהרע צוויי חדשים, און זי איז געקומען צוריק. —

דעם גבור'ס הארץ האָט זיך נאָך שווערער פערקלעמט.

און ווען שושנה האָט אָנגענומען דאָס פערד פאַר'ן צוים, האָט דאָס פערד גענומען הירזשען צו איהר און ציהען צו איהר דעם קאָפּ און דעם האלז מיט ליעבשאַפט און בענקען, ווי דאָס פערד וואָלט געפיהלט, אז עס זעהט זי צום לעצטען מאָל.

און שושנה האָט געהאַלטען דאָס פערד פאַר'ן צוים און געקוקט אויף

זיך געבוקט, איז דער גבור געבליבען איינער איבער אַלעמען.
און ער האָט אין זיך דערשטיקט אַלע זיינע וועהטאָגען.
און ער האָט אויפגעהויבען און פערשפרייט זיינע הענד צום צועפּענ־טען הימעל און האָט אויסגעשריען:
„זיי געבענשט און געלויבט פון אייביג ביז אייביג!“

און באַלד נאָך דעם האָט דער גבור דערהערט הינטער זיך א צורייצ־טען געשריי:
„בן זונה!! ווען דו וואָלסט ניט געווען קיין בן זונה וואָלט גאָט ביי דיר ניט געווען צוגענומען דיין איינציג קינד!“
דאָס גאַנצע פאָלק האָט אויפגעציטערט פון דעם פּלוצלונגען אויס־געשריי.
און דער הימעל האָט זיך באַלד פערשלאָסען.
און דעם גבור'ס פּנים איז מיט א מאָל געוואָרען שווארץ ווי קויל.
און ווען ער האָט זיך אומגעדרעהט האָט ער הינטער זיך דערזעהן ברכיה'ן.
און ווען ברכיה האָט זיך בעגעגענט מיט'ן גבור'ס פּנים, איז עה משוגע געוואָרען פון שרעק.
און רמליהו האָט גלייך ארויסגעכאַפּט זיין שווערד פון זיין שייד און האָט זיך מיט איהר געלאָזט צו זיין זוהן, אָבער דער גבור האָט איהם אָבגעהאַלטען.
און ברכיה האָט זיך צולאַכט מיט א משוגענעם געלעכטער.
און ער האָט זיך ארויפגעכאַפּט אויף זיין פערד און איז אוועק.
און באַלד האָט זיך נאָך אין פאָלק דערהערט אביבעל'ס שטימע:
„יהוה האָט ביי אברם'ען ניט צוגענומען זיין קינד, ביים בן זונה האָט ער עס צוגענומען, ווייל ער איז א בן זונה! און ווייל ער איז ניט ווערטה צו זיין דער האר און דער הערשער צווישען אונז!“
און דאָס גאַנצע פאָלק האָט מיט א מאָל גענומען מורמלען — — —
און פון דעם געמורמעל האָט ביים גבור גענומען גליווערען דאָס בלוט הינטער'ן הארצען.

ט.

און אויף מאָרגען איז אויף איינעם פון די בערג גֿעווען פאַרטיג דער מזבח פון האָלץ.
און עס איז געווען גרייט דאָס פייער.
און שושנה איז אַליין אַרויף און האָט זיך אוועקגעלעגט אויפ׳ן מזבח.
און ווען מען האָט אונטערגעלעגט דאָס פייער איז אַ ציטער אַריבער די לייבער פונ׳ם גאַנצען פאָלק וואָס האָט זיך פערזאַמעלט אויפ׳ן באַרג.
און ווען דאָס פייער האָט דערגרייכט דאָס האָלץ, האָט שושנה מיט אַ מאָל אויף זיך דערפיהלט גאָט׳ס גייסט און זי איז אויפגעשפּרונגען.
און דאָס פייער האָט שוין דערגרייכט איהרע באָרוויסע פיס און דעם זוים פון איהר קלייד.
און זי האָט פערנאַנדערגעשפּרייט איהרע הענד, ווי אויף צו בענשען.
און זי האָט אויסגעשריען אויף אַ הויכען קול:
„געדענק ישראל! גאָט, דער גאָט פון אברם, דער גאָט פון הימעל, איז דיין גאָט!“
און די פלאַמען האָבען זיך מיט אַ מאָל אַ הויב געטהאָן אַרויף איבער איהר ווייסען קלייד.
און עס האָבען זיך אָנגעכאַפּט און אַ פלאַקער געטהאָן איהרע צו־לאָזטע האָר.
און איבער איהר קאָפּ האָבען זיך צועפענט די טירען פון הימעל.
און עס זיינען אַרויסגעפלויגען פיער מלאכים.
און ווי דאָס פאָלק האָט דאָס דערזעהן, איז דאָס געפאַלען אויפ׳ן פנים, און עס האָט זיך געבוקט.
און דער גבור איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אַ פערשטיינערטער.
און ווען דאָס פאָלק איז געפאַלען מיט׳ן פנים צו דער ערד און האָט

יא.

און דאַן איז דער גבור געבליבען אַליין.

און צו זיינע אויערען איז נאָך געקומען דאָס געשריי פון פאָלק: דו ביזט אַ פערשאָלטענער! דו ביזט אַ בן זונה! ווען דו וואָלסט ניט געווען קיין בן זונה, וואָלט גאָט ביי דיר ניט געווען צוגענומען דיין טאָכטער, דיין איינציג קינד. בן זונה! בן זונה!

„דו גלויבסט אַליין ניט אין יהוה'ן — דו האָסט צו איהם מקריב געווען אַ מענשען.

„און אַז דו וואָלסט ניט געווען קיין בן זונה, וואָלט דאָס ניט געקומען צו קיין ברידער מלחמה.

„דאָס בלוט פון די ברידער וועט פאַלען אויף דיין קאָפּ.

„און ווער וויים, וואָס נאָך פאַר אַ אומגליקען עס וואַרטען אויפ'ן פאָלק איבער דיר, ווייל דו ביזט אַ בן זונה! אַ בן זונה!"

און שרעקליך איז דאַן געווען צו זעהן דעם גבור אין די פאַרנאַכטען.

זיין באָרד איז ווידער האַרט געוואָרען און זיך צוטהיילט אין בעזונדערע פּאַסען, וואָס פלעגען ווי בייזע שלאַנגען צוואַוואַרפען פלאַטערן אויף זיין גרויסער ברוסט, אויף זיינע הויכע, ברייטע אַקסלען.

און זיינע אויגען פלעגען בליצען פון כעס:

„און ער וועט זיך אַוועקטראָגען צו די העכסטע בערג.

„און פון זיין כעס וועלען שטיינער דאָרט צוריבען ווערען אין שטויב.

„און די שטאַרקסטע פעלזען וועט ער רייסען און וועט זיי מיט זיינע הענד שליידערען אַרויף צום הימעל, צו איהם! — — — — — —

„און זאָלען זיי פאַלען צוריק אויף די קעפּ פון זיין פאָלק!

„צוליעב וועמען האָב איך געקעמפּפט אויפ'ן שלאַכט פעלד?!

און דאַן זיינען נאָך אריבער די ברידער פון דעם שבט, וואָס אויף יענעם זייט ירדן און זיינען אָנגעפאַלען מיט געשרייען און מיט שטיינער:

„בן זונה! פאַר וואָס ביזטו געגאַנגען מלחמה האַלטען מיט די בני עמון אָהן אונז?“

און דער גבור האָט זיי געענטפערט:

„איך האָב דאָך אייך גערופען און איהר האָט דאָך מיך געלאָזען אליין אין מיין נויט.

און זיי האָבען ווייטער געשריען:

„בן זונה! בן זונה! מיר ווילען ניט, אז אַ בן זונה זאָל געוועלטיגען איבער אונז.

„דיין הויז זאָל אויף דיר פערברענט ווערען אין פייער! אין פייער!...

*

און עס איז געווען ווען דעם גבור'ס קריעגער האָבען דערהערט, ווי מען רעדט שלעכטס אויף זייער גבור, זיינען זיי אָנגעפאַלען —

און אין יענעם טאָג איז פון דעם שבט אויסגע'הרג'עט געוואָרען צוויי און פערציג טויזענד מאַן.

און אין דער שלאַכט איז פון דער האַנד פון אביבעל געפאַלען דעם גבור'ס איינציגער פריינד — זיין גוטער רמליהו.

*

זאָל ער רויט ווערען אין די אויגען פון דער גאַנצער וועלט!
נאָר ווען דער גבור פלעגט ארויף אויף איינעם פון די גאָר ווייטע בערג פלעגט זיך פאַר איהם אויפשפּיגלען זיין גוט לאַנד, דאָס לאַנד פון בלאַנקען טורעם מיט דער ווייסער טויב —
און דער גבור פלעגט בלייבען שטעהן און לאַנג קוקען אַהין אין יענעם לאַנד.
און אַ שווער בענקען פלעגט נעמען קוועלען דעם גבור'ס האַרץ.
און זיינע צורייצטע בליקען פלעגען זיך אָבשטעלען אויף דער ווייסער טויב.
ווי קלאָהר זי איז, ווי ווייס זי איז —
און אָט דאַכט זיך, רייסט זי זיך אָב און לאָזט זיך פליהען צו איהם...
די ווייסע טויב — די ווייסע טויב —
און דעם טורעם האָט ער אויפגעשטעלט נאָך דעם געשטאַלט פון פייער, וואָס גאָט האָט איהם בעוויזען אין חלום.
ווי שעהן, און וויפיעל ליעבע און שטאַרקייט עס איז געווען אין דער געטליכער האַנד, וואָס האָט פאַר איהם געהאַלטען דעם טורעם פון פייער הויך אין הימעל — — —
און וויפיעל חסד יהוה האָט מיט איהם געטהאָן ווען ער האָט אין איהם געגלויבט מיט אמת און ריינקייט.
און איצטער האָט יהה פון איהם אָבגעטהאָן זיין חסד.
ווייל ער, דער גבור פון יהוה, האָט זיך ניט אין גאַנצען פערטרויט אויף יהוה'ס שטאַרקער האַנד.
ווייל ער, דער גרויסער גבור פון יהוה, איז מיט אמאָל צושראָקען געוואָרען און אין דער מינוט פון שרעק האָט ער מיט זיין זינדיג מויל ארויסגעבראַכט אַ זינדיגען נדר.... און דערמיט ווידער געגעבען אבי־בעל'ן אַ וועג צום פאָלק, צום פאָלק וואָס וויל זיינע זינדיגע סעודות, די זינדיגע ימים טובים פון די פרעמדע געטער —
און דער גבור פלעגט נאָך אַזוי לאַנג שטעהן און קוקען אַהין און טראַכטען און איבערלעבען —

„צוליעב וועמען און פאַר וועמען האָב איך מקריב געווען מיין איינ־ציג קינד ?!

„מיט וואָס קען ביי דיר און ביי דיין פאָלק א זינדיגער מענש זיך אויסקויפען פון זינד ?!

„זינד, אין וועלכע ער איז גאָר ניט שולדיג !

„און צו האָב איך דיך ניט געדיענט מיט מיין גאנצען הארצען ?"

און די טענות פלעגען איהם קאָכען און זידען אין הארצען.

און פאַר זיינע אויגען פלעגט נאָך אויפשטעהן דאָס בילד פון די צוויי און פערציג טויזענד גע'הרג'עטע און געקוילעטע ברידער.

און דער גבור פלעגט זיך טרייסלען פון שרעק — און ער פלעגט זיך ארויפכאַפּען אויף זיין פערד.

און דאָס פערד פלעגט שוין דערקאָנען, אז דער גבור איז צורייצט, און עס פלעגט זיך נעמען טראָגען איבער גלעד.

און די לופט פלעגט זיך רייסען און שרייען דעם גבור אין די אויערען.

און איהם פלעגט זיך דאַכטען, אז די צוויי און פערציג טויזענד ברידער, מיט איבערגעשניטענע העלזער, מיט צוקרימטע מיילער, מיט צוהאַקטע קעפּ און פערבלוטיגטע פנים'ער יאָגען איהם איהם נאָך אין דער לופט מיט זייער בלוט.

און דער גבור פלעגט נעמען טרייבען דאָס פערד אַלץ צורייצטער, אַלץ ווילדער. —

„ער וועט ארויף אויף איינעם פון די העכסטע בערג —

„און אזוי ווי זיין פנים רייסט איצט די לופט, אזוי וועט ער מיט זיינע העגד צורייסען די הימלען און וועט אהין אריינשרייען :

„ווער איז שולדיג פאַר דאָס ברידער בלוט ? !

„אויף וועמעס קאָפּ זאָל פאַלען זייער בלוט ?"

און ער וועט צונויפנעמען דאָס בלוט פון די צוויי און פערציג טויזענד און וועט דאָס א וואָרף טהאָן צו איהם. —

און זאָל דער ווייסער וואָלקען אין וועלכען ער איז איינגעוויקעלט, רויט ווערען.

זאָל ער רויט ווערען אין די אויגען פון אַלע מלאכים !

יב.

לאַנג אָבער האָט דעם גבור'ס האַרץ ניט געקענט אויסהאַלטען.

און איינמאָל, עס איז געווען אין דער צייט פון רעגען —

און עס איז געווען נאַכט —

און דער חושך איז געווען אָנגעפילט מיט רעגען און מיט דונערען און מיט בליצען —

און פון יעדען בליץ איז מיט אמאָל ליכטיג געוואָרען אויף די בערג און אין די טהאָלען —

האָט מען ביי דעם שיין פון די בליצען דערזעהן דעם גרויסען גבור אויף איינעם פון די בערג.

און ער איז געשטאַנען אַן אויסגעצויגענער, אַ גרויער.

און די הענד האָט ער געהאַלטען אַרויף צום הימעל און האָט הויך און בייז געשריען.

ביז עס האָט זיך דערהערט אַ דונער, פון וועלכען דאָס גאַנצע לאַנד האָט אויפגעציטערט.

און דאַן האָט זיך מיט אמאָל ווייט צושפּאָלטען דער פערוואָלקענטער הימעל —

און דער צושפּאָלטענער פּאַס האָט זיך פערצויגען ביז איבער אַ האַלבען הימעל. —

און דער ברייט צושפּאָלטענער פּאַס איז צוגעקומען ביז צום פּלאַץ וואו דער גבור איז געשטאַנען. —

און פאַר דעם גבור'ס אויגען האָט אַ בליץ געטהאָן אַ ליכטיגע ווייסקייט.

אַזאַ ווייסקייט האָט נאָך ביז דאַן קיין בן אדם אפילו אין חלום ניט געזעהן.

... און די ווייסקייט האָט ביי דעם גבור אַרויסגעקושט די נשמה...

און עס פלעגט זיך איהם נעמען דאכטען, אז ער זעהט נאָך איצטער ווי זיין טאָכטער שפּרינגט איהם אנטקעגען און שרייט צו איהם א פער־ציטערטע פון ליעבע און פרד:

„פאָטער, פאָטער! די זקנים פון גלעד זיינען צו דיר געקומען.“

און דעם גבור׳ס הארץ פלעגט זיך דערביי אָפּט אויפהויבען מיט כעס און ביטערקייט.

ער וואָלט זיי וועלען בייז און וויסט שעלטען! —

אָבער פאר זיינע אויגען גליהט דער טורעם און עס פלאַטערט די ווייסע טויב.

... און עס עפענען זיך זיינע ליפּען און זאָגען:

„גאָט, זיי זיינען א דור א פערקרימטער און א פערדרייטער!

„זיי זיינען ניט מעהר ווי די וואָג וואָס זייערע פיס טראָגען. און זיי קענען זיך ניט אויפהויבען צו דיר.

„און איך בין דאָך נאָך דיינע געזעצען — דער זוהן פון א זונה.

„און איך בין געשטרויכעלט געוואָרען.

און די זינד פון מיין מוטער פאלען אויף מיין קאָפּ און אויף מיין האלז ווי שווערע מיהלשטיינער און לאָזען מיך ניט אויפהויבען זיך אין די אויגען פונ׳ם פאָלק. און לאָזען מיך ניט אויפהויבען דאָס פאָלק צו דיר.

און דו אין דיין גרויסען דערבארימען, געדענק זיי ניט דאָס שלעכטס.

„איך — דיין קנעכט — בין זיי מוחל.

„און וואָלט איך געהאט נאָך א קינד, וואָלט איך דאָס ניט פערמידען פון צו מקריב זיין צו דיר פאר זייערע זינד. — אויב דאָס וואָלט נאָר דיין ווילען געוועזן.

„ווייל איך ווייס, אז דו ביזט גרויס.

„ווייל איך ווייס, אז זייערע קינדער און קינדס קינדער וועלען דער־צעהלען פון דיין גרויסקייט צווישען די פעלקער.“

---

*

און אין די קלאָהרע בלויע נעכט פלעגען זיך נאָך די פאַסטוכער דערצעהלען:

„און דעם גבור'ס פערד איז געבליבען אליין.

„און קיינער האָט זיך ניט געוואגט דאָס אָנצוריהרען.

„און אלע פאַרנאַכט פלעגט זיך דאָס דורכטראָגען איבער די דערפער און פעלדער פון גלעד, פונקט ווי דאן, ווען דער גבור איז נאָך דערויף געזעסען.

„און לויפענדיג פלעגט זיך דאָס פערד אויסציהען אלץ לענגער און לענגער.

„און די נאָזלעכער פלעגען זיך ביי דעם פערד פערנאַנדערשפרייטען ביז אינ'ם רויטען פלייש אריין.

„און די גרויסע שווארצע גריווע און דער גרויסער שווארצער עק פון דעם אויסגעצויגענעם ווילד־שווארצען פערד, פלעגען דערביי מורא'דיג פלאַטער'ן אין דער פאַרנאַכטיגער לופט.

„און עס פלעגט זיך טראָגען ווי עס וואָלט זיך דעם וועלען ארויס־רייסען פון דער אייגענער פעל.

„און די איינוואוינער פלעגען אויף דעם מיט שרעק אַרויסקוקען פון זייערע צעלטען.

„און שפּעטער אין אבענד — די טהאָלען זיינען שוין געלעגען אין שאָטען און נאָר די שפּיצען פון די בערג האָבען נאָך געגרייכט דעם גאָל־דענעם שיין, פלעגט מען דאָס פערד דערזעהן שטעהענדיג אויף איינעם פון די גאָר ווייטע בערג.

און, ווי אַ זילבערנע נעץ, פלעגט זיך איבער'ן פערד שפּרייטען אַ געדיכטער ווייסער שוים.

„און עס פלעגט פון דעם זעצען אַ שווערע פּאַרע.

*

און אזוי איז געווען, וועלט איין, וועלט אויס:
אַמאָל איז געווען א גבור.
און דער גבור איז פערשוואונדען.
און די נאַכט, ווען ער איז פערשוואונדען איז געווען פול מיט רעגען און מיט בליצען.
און אויפ׳ן אנדערן טאָג אין דער פריה האָט זיך גענומען לייטערען.
און עס איז געווען, ווען עס האָט זיך גענומען לייטערען האָט מען צווישען די וואָלקען, אויף איינעם פון די בערג, דערזעהן זיין שווארצען פערד.
און ניט ווייט פונ׳ם פערד האָט זיך געזעהן דער הויכער גרייז, האַל־טענדיג זיינע הענד אָן דעם הויכען שטעקען.
און אין אבענד — די זון האָט זיך א גרויסע, א רויטע געזעצט צווי־שען די וואָלקען פון די אנטקעגענדיגע בערג — האָט מען דערזעהן שושנה׳ן, דעם גבור׳ס טאָכטער, דעם גבור׳ס האַריז אויפ׳ן מזבח, צווישען די רויטע וואָלקען.
און מען האָט דערזעהן — זי איז מיט אַמאָל ארויפגעשפרונגען אויפ׳ן ברענענדיגען מזבח.
און זי האָט זיך אויסגעצויגען.
און זי האָט פארנאַנדערגעשפרייט איהרע הענד.
און מען האָט דערהערט: זי שרייט פון דאָרט אויס מיט איהרע לעצטע כחות:
„געדענק ישראל! גאָט, דער גאָט פון אברם, דער גאָט פון הימעל איז דיין גאָט.“

וואלט וויטמאַן:

Salut au Monde

אידיש: י. י. שווארץ.

„און די פּאַרע פלעגט זיך נעמען פאַרבען אינ׳ם שיין פון דער זון.
„און די פּאַרע פלעגט נעמען אויסזעהן ווי אַ פאַרביגער וואָלקען.
„און אין דעם פאַרביגען וואָלקען פלעגט זיך פאַר די איינוואוינער בעווייזען דאָס געשטאַלט פון דעם גרויסען גבור, ווי ער רייט אויף זיין פערד.
„און די איינוואוינער פלעגען לאַנג שטעהן און מיט אויפגעהויבענע קעפּ און מיט אויסגעשטרעקטע העלזער קוקען צום בארג, צום פערד און צום גרויסען געשטאַלט וואָס זעהט זיך אויפ׳ן פערד" —

.1

אַ, נעהם מיין האַנד, וואַלט וויטמאַן!
וואָס פאַר אַ דורכפליסענדע וואונדער! וואָס פאַר אַ בילדער און טענער!
אַזעלכע צוזאַמענגעשלאָסענע רינגען איינער געקייטעלט צום צווייטען!
איטליכער ענטפערט איעדען—יעדערער טיילט זיך די ערד מיט'ן צווייטען!

וואָס ברייטערט זיך אין דיר, וואַלט וויטמאַן?
וואָס פאַר אַ כוואַליעס און לענדער פליסען אַרויס דאָרט?
וואָס פאַר קלימאַטען? וואָס פאַר פּערזאָנען און לענדער זיינען עס?

ווער זיינען די קינדער? אַנדערע שפּיעלענדיג, אַנדערע דרעמלענדיג?
ווער זיינען די מיידלעך? ווער זיינען די פרויען?
ווער זיינען די גרופּען פון זקנים וואָס געהען פּאַמעלעך די הענד פערוואָר־
פען איינער אויף דעם צווייטענ'ס שולטער?
וואָס פאַר טייכען זיינען די דאָזיגע? וואָס פאַרא פרוכטען און וועלדער?
ווי ווערען גערופען די בערגער וואָס הויבען זיך אויף אַזוי הויך אין די נעבלען?
וואָס פאַר מיריאַדען פון וואוינונגען זיינען עס, פול מיט בעוואוינער?

.2

די ווייט ווייטערט זיך אין מיר, און די לייגג לייגגערט זיך;
אַזיען, אַפריקאַ, אייראָפּאַ זיינען אין מזרח — אַמעריקאַ ליגט אין מערב;
אומשנורענדיג די ערד וויקעלט זיך דער הייסער עקוואַטאָר;
זאָנדערבאַר, צו צפון און דרום בויגען זיך די ענדען פון די אַקסען;
אין מיר איז דער לייגגסטער טאָג — די זון בעוועגט זיך אין קרומליכע
רינגען — און געהט מאָנאַטען־לאַנג ניט אונטער;
אין בעשטימטער צייט שטייגט אַרויס אין מיר די מיטנאַכט־זון איבער
דעם האָריזאָנט — און געהט אונטער;

איך הער דעם פייף פון מעקסיקאַנער אייזעל־טרייבער און די גלעקלעך
פון מויל־אייזעל;
איך הער דעם רוף פון אַראַבער מועזין פון שפּיץ פון מאָשעע;
איך הער די קריסטליכע פּריעסטער ביי די אַלטאַרען פון זייערע קירכען —
דעם רעספּאָנדירענדען באַס און סאָפּראַנאָ;
איך הער דעם געשריי פון דעם קאָזאַק און דעם קול פון מאַטראָס, זיך
לאָזענדיג אויפ'ן ים ביי אָקאָטסק;
איך הער דאָס רוישען פון שקלאַפען־צוג ווען די שקלאַפען געהען פאָר־
ווערטס — ווען די הייזעריגע באַנדע געהט וויטער צו צוויי
און צו דריי צוזאַמען געשמיעדט מיט הענד־קייטען און פיס־
קייטען;
איך הער די תחנונים פון פרויען געבונדען צום שטראָף — איך הער דעם
קנאַל פון'ם בייטש דורך דער לופט;
איך הער דעם העברעער לעזען זיין דברי־הימים און פסאַלמען;
איך הער די ריטהמישע מיטהען פון די גריעכען און די מעכטיגע רוימער־
לעגענדען;
איך הער די געשיכטע פון געטליכען לעבען און בלוטיגען טויט פון
הערליכען גאָט — פון קריסטוס;
איך הער דעם הינדו לערנען זיין בעליעבטען תלמיד די ליעבעס, מלחמות,
זאגען — וואָס זיינען זיכער אריבערגעגאַנגען ביז צום היינ־
טיגען טאָג, פון דיכטער וואָס האָבען געשריעבען דריי טוי־
זענד יאָהר צוריק.

.4

וואָס זעהסטו, וואַלט וויטמאַן?
ווער זיינען זיי וועמען דו בעגריעסט, און וואָס איינע נאָך די אַנדערע
בעגריעסען דיך?
איך זעה א גרויסען רונדען וואונדער קויקלענדיג זיך אין דער לופט;
איך זעה קליינע פאַרמס, דערפער, רואינען, בית־עלמינ'ס, תפיסות, פאַב־

אין מיר זיינען ים׳ען, קאַטאַראַקטען, פלאַנצונגען, וואולקאַנען, גרופּען
און די גרויסע מערב־אינדישע אינזלען.

.3

וואָס הערסטו, וואלט וויטמאַן?
איך הער דעם אַרבייטס־מאַן זינגען און דעם פאַרמערס ווייב זינגען;
איך הער אין דער ווייטקייט קלאַנגען פון קינדער, און די גלעקלעך פון
פיה גאַנץ בעגינען;
איך הער דעם פלינקען רייפעל־שאָס פון די שיעסער פון מזרח־טענעסי
און קענטאַקי אין יאַגד אויף די בערג;
איך הער די קריעגרישע געשרייען פון אויסטראַליער, נאָכיאָגענדיג דעם
ווילדען פערד;
איך הער דעם שפּאַנישען טאַנץ, מיט קאַסטאַנעטען, אין שאָטען פון קאַ־
שטאַניען, צום טאַקט פון פידעל און גיטאַרע;
איך הער די ענדלאָזע עכאָס פון דער טעמזע;
איך הער פראַנקרייך׳ס פייערליכע פרייהייטס־געזאַנגען;
איך הער פון איטאַליענער גאָנדאָליער די מוזיקאַלישע רעטשיטאַטיוו פון
אַלטע פּאָעמען;
איך הער דעם ווירגיניער פּלאַנטאַציען־כאָר פון נעגערס, אין אַ שניט־
נאַכט, אין גלאַנץ פון צולעגטע פייערען;
איך הער דעם שטאַרקען באַריטאָן פון דעם ברעג־אַרבייטער פון מאַנהעטען;
איך הער די שיעף־אַרבייטער אויסלאָדענדיג די משא, זינגענדיג;
איך הער די געשרייען פון וואַסער־פויגעל אויף די אומעדיגע צפון־
מערב׳דיגע אָזיערעס;
איך הער דעם רוישענדען שאָרך פון היישעריק, ווען זיי שלאָגען די תבואה
אין גראָז מיט רעגענס פון זייערע שרעקליכע וואָלקענס;
איך הער דעם קאָפּטישען רעפריין, קעגען אָווענד, פערטראַכטערהייד פאַ־
לענדיג אויף דער ברוסט פון דער שוואַרצער עהרווירדיגער
מעכטיגער מוטער־נילוס;
איך הער דעם אינסטרומענט פון דעם טראַפּטניק אויף די שטראָמען פון
קאַנאַדאַ;

דאָס אויסשפּרייטונג פון באַלטישען ים, קאַספּישען ים, באָטהניא, די
בריטישע ברעגען, און דעם אויסגוס פון ביסקיי;
דעם קלאָר־זוניגען מיטעללענדישען ים, און פון איינעם צו דעם אַנדערען
פון זיינע אינזלען,
די אינלענדישע פריש־בע׳טעם׳טע ים׳ען פון צפון־אַמעריקא,
דער וויסער ים, און דער ים וואָס ארום גרענלאַנד.
איך זעה פאַר זיך די ים־פאָהרער פון דער וועלט;
אַנדערע אין שטורעמס — אַנדערע אין דער נאַכט, וואַכענדיג אויף זייער
פּאָסט;
אַנדערע געטריעבען הילפלאָז — אַנדערע מיט אַנשטעקענדע קראַנקהייטען.
איך זעה די זעגעל־ און די דאַמפּף־שיפען פון דער וועלט, אַנדערע מחנות־
וויז אין די האַפענס, אַנדערע אויף זייער וועג;
אַנדערע ראַנגלען זיך ביים קאַפּ פון שטורעמס, אַנדערע ביים קאַפּ־ווערדע,
אַנדערע ביים קאַפּ־גאַרדאַפוי, באָן, אָדער באַיאַדאָר;
אַנדערע ביים דאַנדראַ׳ס קאָפּ, אַנדערע שווימען דורך די שמאָלע וואַסער־
דורכגאַנגען פון סונדאַ, אַנדערע ביים קאַפּ־לאָפּאַטקאַ;
אַנדערע ביים האָרען־קאַפּ, אַנדערע אויפ׳ן בוזעם פון מעקסיקאַנער ים
אָדער לייננג־אויס קובאַ אָדער האַיטי — אַנדערע אויפ׳ן
האָדסאָן־אויסגוס, אָדער באַפּינס אויסגוס;
אַנדערע געהען דורך דעם דאָווער־דורכגאַנג — אַנדערע שווימען אריין
אינ׳ם „וואַש“, אַנדערע אין דעם פיאָרטה פון סאָלוויי, אַנ־
דערע ביים קאַפּ־קלאָר — אַנדערע ביי די לאַנד׳ס ענד;
אַנדערע קרייצען דורך דעם זודערזעע אָדער דעם שעלד;
אַנדערע בעהעפטען זיך צו די ארויסגאַנגען און אריינגאַנגען פון סענדי־
הוק;
אַנדערע צו די קומענדע און געהענדע ביים גיבראַלטאַר אָדער דאַרדאַנעלען;
אַנדערע ברעכען זייער וועג דורך פער׳עקשנ׳ט דורך די צפונ׳דיגע אייז־
קריהעם;
אַנדערע געהען ארויף און אראָב די אָב, אָדער לענאַ;

ריקען, פּאַלאַצען, היטען פון באַרבאַרען, צעלטען פון נאָמאַ־
דען אויפ׳ן שטח פון דער ערד;
איך זעה דעם שאַטענדיגען טהייל, וואו די שלאָפערס שלאָפען, אויף איין
זייט, — און דעם טהייל מיט זון בעגאָסען אויף דער צוויי־
טער זייט;
איך זעה דאָס זעלטזאַמע בייטען זיך פון ליכט און שאָטענס;
איך זעה ווייטע לענדער, אזוי ווירקליך און נאָהענט צו זייערע בעוואוינער,
ווי מיין לאַנד איז צו מיר.
איך זעה אונענדליכע וואַסערען;
איך זעה בערג־שפּיצען — איך זעה די סיערראַס פון די אַנד׳ען וואו זיי
קייטלען זיך;
איך זעה בולט די הימאַלאַיען, טשיאַן־שאַהן, אַלטאַיען;
איך זעה די ריעזען־שפּיצען פון עלברוס, קאַזבעק, באַזאַרדוסי;
איך זעה די פעלזען־בערג און דעם פעלז פון די ווינדען;
איך זעה די שטיירישע אַלפּען און די קאַרנישע אַלפּען;
איך זעה די פּירענעען, באַלקאַנען, קאַרפּאַטען — און צפון־צו די דאָפראַ־
פעלדער, און ווייטער צום ים דעם העקלאַ־באַרג;
איך זעה דעם וועזואַוויוס און עטנאַ — איך זעה דעם אַנאַהואַקס;
איך זעה די לבנה־בערג און די שנעע־בערג און די רויטע בערג פון מאַדאַ־
גאַסקאַר;
איך זעה די וועראָמאָנט־היעגלען און די לאַנגע שניר פון די קאָרדילערען;
איך זעה די אונגעהייערע מדבריות פון מערב־אַמעריקאַ;
איך זעה די ליבישע, אַראַבישע און אַזיאַטישע מדבריות;
איך זעה די גרויסע פּירכטערליכע אַרקטישע און אַנטאַרקטישע אייזבערג;
איך זעה די גרעסערע אָקעאַנען און די קלענערע — דעם אַטלאַנטישען און
שטילען אָקעאַן, דעם ים פון מעקסיקאָ, דעם בראַזילישען ים,
און דעם ים פון פּערו;
די יאַפּאַנעזער וואַסערען — די פון הינדוסטאַן, דעם כינאַ־ים און דעם
ים־בוזעם פון גינעאַ;

איך זעה דעם טאָסקאַנער שווימענדיג אַראָב דעם אַרנאָ, און דעם וועגע־
ציאַנער לייננ־אוים דעם פּאָ;

איך זעה דעם גריעכישען מאַטראָס אַרויסשווימען פון עגינאַ אויסגוס.

.6

איך זעה דעם געגענד פון אַלטען קעניגרייך פון אשור, פון פּערסיען
און פון אינדיען;

איך זעה דאָס פאַלען פון דעם גאַנגעס איבער דעם הויכען ברעג פון
סאוקאַרא.

איך זעה דעם פּלאַץ פון דער געטליכער אידעע פערקערפּערט פון אוואַטאַרען
אין מענשליכע פאָרמען;

איך זעה די פּלעצער וואו די פּריעסטער האָבען איינע נאָך די אנדערע
נאָכגעפאָלגט אויף דער ערד — אָראַקעל, בראַנד־אָפּפערער,
בראַהמינען, סאַבינען, לאַמען, גלחים, מופטים, וואָהרזאָגער;

איך זעה וואו די דרואידען האָבען געשפּאַציערט דורך די וועלדער פון
מאָנאַ;

איך זעה די טעמפּלען פון די טויטע קערפּערס פון געטער — איך זעה די
אַלטע חרטומים.

איך זעה קריסטוס נאָך אַמאָל עסען די ברויט פון זיין לעצטען מאָלצייט,
אין מיט פון בחורים און זקנים;

איך זעה וואו דער שטאַרקער געטליכער יונגער מאַן, הערקולעס, האָט לאַנג
און טריי זיך געמיהט, און דאַן געשטאָרבען;

איך זעה דעם פּלאַץ פון אונשולדיג רייך לעבען און אונגליקליכען גורל פון
דאָס שעהן נאַכט־קינד, דעם פול־גליעדערדינען באַקכוס;

איך זעה דעם בליהענדען קנעפּה, געקליידט אין בלוי, מיט די פּעדער־קרוין
אויף זיין קאָפּ;

איך זעה הערמעס, אונפערדעכטיג, שטאַרבענדיג, הויס־בעליעבט זאָגענדיג
צו זיין פאָלק: ניט וויינט נאָך מיר,

דאָס איז ניט מיין ריכטיג היימאַטה־לאַנד, איך האָב געלעבט פערטריעבען פון
מיין אייגען היימאַטה־לאַנד, איך געה צוריק אַדאָרט,

אנדערע דעם ניגער אָדער קאָנגאָ — אנדערע דעם אינדוסט, בראַמאַפוטער
און קאַמבאָדיאַ;
אנדערע ווארטען אין זייערע האַפענס אין מאַנהעטען, אויפ'ן דאַמפּף,
פערטיג אָנצופאַנגען;
ווארטען, פלינק און פערשוואַרצט, אין די פּאָרטען פון אויסטראַליען;
ווארטען אין ליווערפּול, גלאַזגוי, דובלין, מאַרסעל, ליסאַבאָן, נעאַפּאָל,
האַמבורג ברעמען, באָרדאָ, האַאַג, קאָפּענהאַגען;
ווארטען אין וואַלפּערייזאָ, ריאָ זשאַנעירא, פּאַנאַמאַ;
ווארטען אויף זייערע אַנקערס אין באָסטאָן, פהילאַדעלפיא, באַלטימאָר,
טשאַרלסטאָן, ניו־אָרלעאַנס, גאַלוועסטאָן, סאַן־פּראַנציסקאָ.

.5

איך זעה די אייזענבאַהנען־וועגען פון דער ערד;
איך זעה זיי פעראייניגען שטאַאַט צו שטאַאַט, שטאָדט צו שטאָדט, דורך
צפון־אַמעריקאַ;
איך זעה זיי אין גרויס־בריטאַניע, איך זעה זיי אין אייראָפּאַ;
איך זעה זיי אין אזיען און אין אפריקאַ.
איך זעה די עלעקטרישע טעלעגראַפען פון דער ערד;
איך זעה די פעדים פון די נייעס פון מלחמות, טוידטען, שאָדען, געווינס,
ליידענשאַפטען פון מיין ראַסע.
איך זעה די לאַנגע טייכען־שטרייפען פון דער ערד;
איך זעה וואו די מיססיסיפּי פליסט — איך זעה וואו די קאַלאָמביאַ פליסט;
איך זעה דעם גרויסען טייך און די ניאַגאַראַ וואַסער־פאַלען;
איך זעה דעם אַמאַזאָן און דעם פּאַראַגוַי;
איך זעה די פיער גרויסע טייכען פון כינאַ — דעם אַמור, דעם געלען טייך,
דעם יאַנג־טסי און דעם פערל;
איך זעה ווי די סענע פליסט, — און וואו דער דאָנוי, די לואַרא, דער
רהאָן און דער גוואַדאַלקוויוויר פליסען;
איך זעה דאָס שליינגלען זיך פון וואָלגאַ, דניעפּער, אָדער;

איך זעה סטאַדעס ציענען זיך פּאַשענדיג — און זעה דעם פּיינען־בוים, טאַמאַרינד, טייטעלבוים;
איך זעה פעלדער פון ווייץ, און זעה די פּלעצער פון גרין און גאָלד;
איך זעה דעם בראַזילישען וואַקוועראָ;
איך זעה דעם באָליוויאַנער ארויפשטייגען בארג־סאָראַטא;
איך זעה דעם וואַכאָ דורכשניידען די סטעפּעס — איך זעה דעם אונפּער־גלייכליכען רייטער מיט'ן לאַססאָ אויף זיין אָרעם;
איך זעה איבער די פּאַמפּאַס דאָס געיעג אויף ווילדע בהמות פאר זייער פעל.

.9

איך זעה דעם מוטהלאָזען רויטען־מאַן אין מערב, בלאָנדזשענדיג ארום די ברעגען פון מאַאינגאָ און די פעפּין־אָזיערע;
ער האָט צוגעהערט צום וואַכטעל, און געזעהן דעם האָניג־ביהן, און טרויע־ריג זיך צוגעגרייט צום צושיידען.
איך זעה די שנעע־ און אייז־רעגיאָנען;
איך זעה דעם שאַרף־אויגיגען סאַמאָיעד און פינן;
איך זעה דעם ים־הונד־פאַנגער אין זיין שיפעל, ציעלענדיג זיין שפּיעז;
איך זעה דעם סיביריער אויף זיין לייכט געבויטען שליטעל, געשלעפּט פון הינד;
איך זעה די וואַלפיש־יעגער פון דרום'דיגען שטילען ים און פון צפון'דיגען אטלאַנטישען ים;
איך זעה די שפּיציגע פעלזען, גלעטשערס, אייז־שטראָמען, טהאָלען פון שווייץ — איך שפּיר די לאַנגע ווינטערס און די אָבגע־זונדערטקייט.
איך זעה די שטעדט פון דער ערד, איך בין אָהן אונטערשייד א טהייל פון זיי:
איך בין אַן עכטער פּאַריזער;
איך בין אַן איינוואָהנער פון וויען, סאַנקט־פּעטערסבורג, בערלין, קאָנ־סטאַנטינאָפּאָל;
איך קום פון אַדעלייד, סידני, מעלבאָרן;

איך קעהר צוריק זיך צו די הימעלשע ספערען — וואו יעדער איינער געהט ווען
ס'קומט זיין צייט.

.7

איך זעה די שלאַכט־פעלדער פון דער ערד — גראָז וואַקסט אויף זיי און
בלומען און קאָרען;
איך זעה די שפורען פון אַלטע און נייע פאָרשונגסרייזען.
איך זעה נאָמענלאָזע מויעראַרבייט, מיטטהיילונגען פון אונבעוואוסטע
פאַסירונגען, העלדען, געשיכטע פון דער ערד.
איך זעה די פלעצער פון לעגענדען;
איך זעה סאָסנע און טענענבוימער אויסגעריסען פון צפון־שטורעמס;
איך זעה גראַניט־שטיינער און פעלזען־ברעגען — איך זעה גרינע לאָנקעס
און ים'ען;
איך זעה די בערג־קברים פון סקאַנדינאַווישע העלדען;
איך זעה זיי, הויך אויפגעהויבען פון שטיינער, ביים ברעג פון אונרוהיגע
אָקעאַנען אז די טויטע העלדענ'ס גייסטער, ווען מיעד פון
זייערע שטילע קברים, זאָלען זיך אויפהויבען פון זייערע
מויערען, און קוקען אויף די שטורעמדיגע כוואַליעס, און
ווערען אָבגעפרישט דורך די שטורעמס, אונענדליכקייט,
פרייהייט, בעוועגונג.

.8

איך זעה די סטעפּעס פון אזיען;
איך זעה מאָנגאָליען, — איך זעה די געצעלטען פון די קאַלמיקען און
באשקירען;
איך זעה די נאָמאַדישע שבטים מיט סטאַדעס שאָף און רינדער;
איך זעה לענדער איינגעקאַרבט מיט טהאָלען — ווילד־וואַלד און וויסטע־
נייען;
איך זעה דעם קעמעל, דעם ווילדען פערד, די אַנטילאָפּע און דעם וואָלף.
איך זעה די בערג־לענדער פון אביסיניען;

איך קוק אויף דעם געפּאַלענעם טהעבאַנער, אויף די גרויסע אויגען־עפּעל,
אויף דעם האַלז צום זייט געבויגען, אויף די הענד אויפ'ן
ברוסט פערלעגט.

איך זעה די שקלאַפען פון דער ערד האַרעווען;

איך זעה די געפאַנגענע אין די תפיסות;

איך זעה די פעהלערהאַפטע מענשליכע קערפּער פון דער ערד;

איך זעה די טויבע און שטומע, אידיאָטען, הויקערס, נאַכט־וואַנדלער;

איך זעה די ים־רויבער, גנבים, בעטריעגער, מערדער, שקלאַפען־מאַכער
פון דער ערד;

איך זעה די אונבעהאָלפענע קינדער און די הילפלאָזע אַלטע מענער און
פרויען.

איך זעה מאַן און פרוי איבעראַל;

איך זעה די ליכטיגע ברודערשאַפט פון פילאָזאָפען;

איך זעה די אויפבויענדע קרעפטען פון מיין ראַסע;

איך זעה די פרוכט פון געדולד און אינדוסטריע פון מיין ראַסע;

איך זעה שטאַנדען, פאַרבען, ווילדקייט, ציוויליזאַציאָן, — איך געה דורך
זיי — איך מיש זיך אוים אין זיי אָהן אונטערשייד —
און איך בעגרים אַלע איינוואָהנער פון דער ערד.

.11

דו, ווער דו זאָלסט ניט זיין!

דו, טאָכטער אָדער זוהן פון ענגלאַנד!

דו, פון די מעכטיגע סלאַווישע שבטים און קעניגרייכען! דו רוס און
רוסלאַנד!

דו שווארצער אפריקאַנער מיט געטליכער זעעלע, פון דונקעלער אָבשטאַ־
שטאַמונג, גרוים, מיט שעהן געבויטען קערפער און קאָפּ,
בעשטימט צו גרויסקייט, אויף אַ גלייכען פוס מיט מיר!

דו נאָרוועגער, שוועד! דענער, איסלאַנדער!

דו שפּאַניער פון שפּאַניען! דו פּאָרטוגעזער!

דו פראַנצויז און פראַנצויזין פון פראַנקרייך!

איך בין פון לאָנדאָן, מאַנטשעסטער, בריסטאָל, עדינבורג, לימעריק;
איך בין פון מאדריד, קאדיקס, בארצעלאָנא, אָפּאָרטאָ, ליאָן, ברוססעל, בערן, פראנקפורט, שטוטגארט, טורין, פלאָרענץ;
איך געהער צו מאָסקווע, קראקוי, ווארשאָ, אָדער צפון־צו, אין כריסטיאַניאָ אָדער שטאָקהאָלם — אָדער צום סיבירישען אירקוטסק — אָדער ערגעץ אין אַ גאַס אין איסלאַנד;
איך לאָז זיך אראָב איבער די דאָזיגע שטעדט און הויב זיך ווידער אויף פון זיי.

.10

איך זעה טומאַנען זיך אויפהויבען פון ניט קיין אויסגעפּאָרשטע לענדער;
איך זעה די ווילדע טיפען, דעם פיילענבויגען, דעם גיפטיגען פייל.
איך זעה אַפריקאנישע און אזיאטישע שטעדט;
איך זעה אַלזשיר, טריפּאָלי, דערנע, מאָדאגאַר, טימבוקטו, מאָנראָוויאַ;
איך זעה די מענשען־מאַסען פון פּעקין, קאַנטאָן, בענארעס, דעלהי, קאַלקוטאַ;
איך זעה דעם קרומאַן אין זייןביידעל און דעם דאהאָמאַן און אשאַנטי אין זייערע ביידלעך;
איך זעה דעם טערק רויכענדיג אָפּיום אין אַלעפּאָ;
איך זעה די בילדערהאַפטע מענגען צו די מעססען אין כיוואַ, און די פון הערַאט;
איך זעה טעהעראן און זעה מוסקאט און מעדינאַ און די זאמד־מדבריות צווישען איך זעה די קאראוואנען זיך שלעפּענדיג פאָרווערטס.
איך זעה עגיפּטען און די עגיפּטער — איך זעה די פּיראמידען און אָבעליסקען;
איך בעטראַכט די אויסגעקריצטע געשיכטע, געזאנגען, פילאָסאָפיע, אויסגעהאקט אין זאמד־שטיין אָדער אין פעלז־שטיין;
איך זעה אין מעמפיס מומיען־הייל, ענטהאלטענדיג מומיען, באַלזאַמירט, איינגעוויקעלט אין ליינען, ליעגענדיג דאָרטען צעהנדליגע יאָהרהונדערטע;

איהר אַלע לאַנד־בעוואוינער פון אזיען, אַפריקא, אייראָפּא, אויסטראַליען,
אָהן אונטערשייד פון פּלאַץ!
איהר אַלע פון די אונגעצעהלטע אינזלען פון דעם ים׳ס ארכיפּעלאַגען!
און איהר, פון צוקינפטיגע דורות, ווען איהר הערט מיך צו!
און איהר, יעדער איינער און פון איבעראַל, וועמען איך בעצייכען ניט, דאָך
שליעס איך אייך איין מיט אַלע אַנדערע!
געזונד צו אייך! שלום צו אייך אַלעמען — פון מיר אין אמעריקא.
איטליך פון אונז אונפערמיידליך;
איטליך פון אונז אונבעגרענצט — איטליך פון אונז, מיט זיין אָדער מיט
איהר רעכט אויף דער ערד;
איטליך פון אונז מיט דעם אייביגען ענדציעל פון דער ערד;
איטליך פון אונז אזוי הייליג ווי אירגענד וועלכער אויף דער ערד.

.12

דו האָטענטאָט מיט׳ן קנאַקעדיגען גומען! איהר וואָל־האָריגע האָרדען!
איהר, שקלאַפען, טריעפענדיג מיט שוויים־טראָפּען און בלוט־טראָפּען!
איהר מענשליכע געשטאַלטען מיט אונערגרינדליכע איינדרוקספאָלע חיה־
געזיכטער!
איך וואג ניט אייך אָבשטויסען — דער וועלט־ציעל, צייט און שטח ליגען
אויף מיר!
דו אָרעמער טהיער־מענש אויף וועמען דער ניעדריגסטער פון אַלע אַנדערע
קוקט מיט פעראַכטונג טראָץ אייער גלימערענדע שפּראַך און
זעעלע!
איהר נידעריגע אָבשטאַמונגען פון די בערג פון יוטאַה, אָרעגאָן,
קאַליפאָרניא!
איהר קליינגעוויקסיגע קאַמטשאַטקער, גרענלאַנדער, לאַפּ!
דו אויסטראַלישער נעגער, נאַקעט, רויט, שמוציג, מיט אראָבגעהאַנגענעם
ליפּ, ארומזוכענדיג דיין שפּייז!
דו קאַפּפער, בערבער, סודאַנעזער!
דו מאָגערער, רויהער, אונגעלערענטער בעדואין!

דו בעלגיער, דו פרייהייט־ליעבהאָבער פון נידערלאַנד!
דו מוטהיגער עסטרייכער, לאָמבאַרד, באָהעמיער, פויער פון שטייערמאַרק!
דו, שכן פון דעם דאַנוי.
דו אַרבייטער פון רהיין, עלבע, אָדער וועסיער! דו אַרבייטערין אויך!
דו סאַרדיניער! באַוואַריער! שוואַב, זאַקס! וואַלאַך, בולגאַר!
דו בירגער פון פראַג! רוימער! נעאַפּאָליטאַנער, גריעך!
דו, בויגזאַמער מאַטאַדאָר אויף דער סעווילער אַרענאַ!
דו, בערג־בעוואָהנער, לעבענדיג אונגעזעצליך אויפ'ן טאַורוס אָדער קאַווקאַז!
דו שעהן־געבויטער פּערסיער, אין פולען האַסט אויפ'ן זאָטעל, שיעסענדיג פיילען אין ציעל!
דו כינעז און כינעזערין פון כינאַ! דו טאָטאַר פון טאַטאַרען־לאַנד!
איהר, פרויען פון דער ערד, אונטערוואָרפען אייער אַרבייט!
דו, איד, וואַנדערענדיג אין הויכען עלטער דורך אַלע סכנות, כאָטש איינמאָל צו שטעהן אויפ'ן סירישען באָדען!
איהר, אַנדערע אידען, וואַרטענדיג אין אַלע לענדער אויף אייער משיח!
דו, דענקענדער אַרמעניער, פערטיעפט אין געדאַנקען אויף דעם עופראַט'ס שטראָמען!
דו, פאַרשענדיג די רואינען פון ננוה! דו, בעשטייגענדיג דעם באַרג־אררט!
דו, פּילגרים, מיט פערוואונדעטע פיס, בעגריסענדיג דעם ווייטען פונק פון די מינאַרעטען פון מעקאַ!
איהר, שייכען, אויף דער שטרעקע פון סועץ ביז באַב־על־מאַנדעב, רעגירענדיג אייערע פאַמיליען און שבטים!
איהר, אוילבערט־פלאַנצער, וואָס ברענגט אויף אייער פרוכט אויף די פעלדער פון נצרת, דמשק, אָדער ביים ים פון טבריה!
דו, סוחר פון טיבעט, רייזענדיג וויט איבערן לאַנד, אָדער האַנדלענדיג אין די קראָמען פון לאַססאַ!
דו יאַפּאַנעזער מאַן אָדער פרוי! דו וואָהנער פון מאַדאַגאַסקאַר, ציילאָן, סומאַטראַ, באָרנעאָ!

ר. אייזלאַנד:
די יונגע

איהר, פערפעסטעטע מאַסען אין מאַדראַס, נאַנקין, קאַבול, קאַירא!

איהר, וועלכע באָדט זיך אין גאַנגעס!
דו פינסטערער נאַמאַר פון אַמאַזאָניא! דו, פּאַטאַגאָניער! דו, פידזשימאַן!

דו שקלאַף פון קאַראָליינא, טעקסאַס, טעננעסי!
איך ציה ניט פאַר קיין אַנדערע פאַר אייך;
איך רייד קיין וואָרט ניט קעגען אייך דאָרט הינטען וואו איהר שטעהט!

(איהר וועט קומען פאָראויס אין דער ריכטיגער צייט ביי מיין זייט!)
מיין גייסט האָט מיטליידענד און ענטשלאָסען דורכגעשוועבט די גאַנצע ערד;

איך האָב געזוכט מיין גלייכען און ליעבענדע — און האָב זיי געפונען דאָרט פאַר מיר אין אַלע לענדער;

איך גלויב, אַז די געטליכע השגחה האָט מיך מיט זיי אויסגעגליכט.

13.

אָ, נעבלען! איך דענק, איך האָב זיך אויפגעהויבען מיט אייך און אַוועקגעשוועבט צו פערשיעדענע וועלט־טהיילען און אַבזיכטליך אַהער אַראָבגעפאַלען;

אָ, ווינדטען! איך דענק, איך בין געטראָגען געוואָרען מיט אייך צוזאַמען!

אָ, וואַסערען! כ'האָב יעדען ברעג מיט אייך אין איינעם אָנגעריהרט!

איך בין דורכגעלאָפען וואָס יעדער טייך אָדער ים־אויסגוס אויף דער ערד לויפט דורך;

איך האָב גענומען מיין בעשטאַנד אויפ'ן באָדען פון האַלב־אינזעל, אויף אַ הויכען פעסטגעשטעלטען פעלזען, פון דאָרט אַראָבצורופען:
Salut au Monde!

אין וועלכע שטעדט ליכט און וואַרעמקייט דרינגען אַריין, דרינג איך אַריין;

אויף יעדען אינזעל וואו פויגעל פליענלען דורך זייער וועג — בין איך אויך געפלויגען!

צו אייך אַלעמען
הויב איך הויך מיין האַנד אויף און מאַך דעם צייכען,

וואָס זאָל נאָך מיר אין אַנבליק פערבלייבען אויף אייביג
פאַר אַלע ערטער און וואָהנונגען פון מענשען!

פון די אלע באמערקונגען וועגען די „יונגע“, וואס מען פלעגט אזוי אפט בעגעגענען אין די מ׳שטיינס געזאגט, ליטעראַרישע אבטהיילונגען פון דער היגער פרעסע, סאי די וואס זיינען געווען געשריעבען אין יענעם בעקאנטען פיפיג־אבלאכענדען טאָן, און סאי די וואס האבען געטראָגען דעם כאראקטער פון כלומרשט מליץ־יושר׳דיגען ערנסט, האט מען געקענט ארויסטראגען דעם איינדרוק, אז די „יונגע“ שטעלען מיט זיך פאר א סאלידע גרופע, וואס פערטרעט א געוויסע בעשטימטע און איינהייטליכע ליטעראַרישע ריכטונג.

אז דאס אלעס וואלט געווען אינטערעסאנט לאזט זיך ניט אבלייקענען. צי וואלט עס אבער אויך געווען ווינשענסווערטה? — איז שוין אן אנדער פראגע. אזוי צי אזוי, דערווייל לאזט זיך מיט זיכערהייט בעהויפטען: אז קיין בעשטימטע ליטעראַרישע ריכטונג, שטעלען מיט זיך די „יונגע“ ניט פאר. אלץ וואס זיי פערבינדעט און גיט זיי דערמיט דעם כאראקטער פון א בעוועגונג, איז זייער אלגעמיינער שטרעבען אויפצוהויבען די אמעריקא־נער אידישע ליטעראטור פון איהר ניעדריגען, כמעט פרימיטיווען צו־שטאנד, און זי דערהויבען צו דער מדרגה פון קינסטלערישער פאלקא־מענהייט.

דערצו איז נויטיג חבר׳שעס צוזאמענלעבען; דערצו איז נויטיג אן אייגענער ארגאן, ווארים בלויז דורך אט די צוויי מיטלען קען מען פטור ווערען פון דער אנגעבלאזענער אפוטרופסות וואס די פיהרער פון דער פרעסע האבען אויף זיך גענומען לגבי דער ליטעראטור, און וואס איז נאך וויכטיגער — עס קאן געשאפען ווערען א ריינע ליטעראַרישע אטמא־ספערע, וואס אהן איהר איז כמעט ניט מעגליך אז עפעס לייטישעס זאל אויסוואקסען.

אויף אזוי פיעל איז דא איינהייטליכעס. אויף אזוי פיעל בעוועגונג. וואס אנבעלאנגט שוהלען אדער ריכטונגען, לאזט זיך בלויז אנדייטען, אויף געוויסע עהנליכקייטען צווישען דעם און יענעם דיכטער; צווישען דעם

פלוס אויף אימיצען/פון די „יונגע“. גאַנץ אַנדערש אָבער איז דאָס געווען מיט די פּאָרגענגער פון די יונגע, ווי ה. רויזענבלאַט, י. אַדלער און טייליוויז אויך יואל סלאָנים.

אויף ה. רויזענבלאַט, למשל, פיהלט מען די השפּעה אי פון ראָזענ־פעלד'ן אי פון יהואש'ן, פון פרוג'ן אזוי גוט ווי פון רייזען'ען. וויעדער אויף אַדלער'ן האָבען אין אָנפאַנג געהאַט אַן איינפלוס ראָזענפעלד, באָוו־שאָווער און אָפּט אויך עדעלשטאַדט. אמת, זיי זיינען ביידע ארויסגעגאַנ־גען פון די פערשיעדענע איינפלוסען און ווי ניט איז געקראָגען אַ געוויסע פיזיאָגנאָמיע. אָבער אין גאַנצען גענומען, קלעפּען זיי נאָך אָן די אַלטע.

אַנדערש איז מיט יואל סלאָנים. כאָטש טייליוויז, ווי געזאָגט, פיהלט זיך אויף איהם אויך אַמאָל די השפּעה פון די אַלטע, איז ער אָבער באַלד אין אָנפאַנג געווען ניי אין זיין טאָן, פאָרם און אויך מיט זיינע מאָטיוועו.

דערפאַר קאָן סלאָנים גערעכענט ווערען אַלס דער ערשטער פון די יונגע. ער איז געווען דער ערשטער מיט זיין ווילדען ריטם און מעלאָדיק; דער ערשטער וואָס האָט אין אַ בויגיגער פאָרם געפּרואווט איבערגעבען יענעם אינערליכען נשמה־צאַפּעל, וואָס לאָזט זיך מיט בלויז ווערטער ניט איבערגעבען. און ער האָט אויך דער ערשטער געפּרואווט איבערגעבען מיס־טישע שטימונגען. און אַחוץ דעם פערמאָגט ער אַ גרויסען זין פאַר שעהנ־הייט און עמפּפינדונג פאַר דער נאַטור. ביי איהם פיהלט זיך אויך תמיד יוגענד און בעוועגונג.

סלאָנים האָט אויך, ווי די מייסטע פון די יונגע, אַ געוויסע בעשטימטע פיזיאָנאָמיע, דורך וועלכער מען קען איהם דערקענען אין אַלע זיינע זאַכען. כאָטש זיינע ליעדער נעהמען אַרום פערשיעדענע טהעמאַס, וועלכע זיינען ווייט איינע פון דער אַנדערער.

נאָר דאָ איז דער אונטערשיעד. וואָרים וועהרענד די איבעריגע פון די יונגע האַלטען זיך מייסטענס אין ענגע ראַמען און זייערע פיזיאָנאָמיעס זיינען אינערליכע, איז אָבער סלאָנים'ס פיזיאָנאָמיע בלויז אַן אויסערליכע. זי שטעקט אין דער פאָרם.

און אָט די פאָרם איז כמעט דער גרעסטער פערדיענסט זיינער.

און יענעם דערצעהלער. ווייטער אָבער געהט זיך יעדער זיין אייגענעם וועג און פּרואווט מיט זיך ווערען צופריעדען אויף זיין אייגענעם שטייגער.

דאָס האָט מען געקענט בעמערקען גלייך ביים ערשטען ארויסטריט וואָס די „יונגע" האָבען געמאַכט מיט זייער קליינעם זשורנאַל „די יוגענד". און דאָס האָט מען אויך געקאָנט בעמערקען אויף דעם גאַנצען מאַרשרוט וואָס זיי האָבען דורכגעמאַכט אין די זאַמעלביכער „טרוימען און ווירקליכ־קייט", „ליטעראַטור", ביז אויף דעם איצטיגען זאַמעלבוך. מעהר ניט, וואָס פאַר דער צייט האָבען די יחידים געהאַט אַ מעגליכקייט זיך נעהנטער צו בעקענען איינער מיט'ן אַנדערן און אויף אַזאַ אופן זיך צו גרופּירען אין מעהר־וועניג עהנליכע ריכטונגען.

דאָס האָט אויך מיטגעהאָלפען דערצו, אַז מאַנכע וואָס זיינען פריהער געשטאַנען אין פאָדערגרונד, זיינען פערשטופּט געוואָרען אויף אַ זייט. און אַנדערע זענען גאָר אַנטשוויגען געוואָרען, און ווידער אַנדערע האָבען אינ־סטינקטיוו דערפיהלט אַז זיי האָבען צווישען די „יונגע" מעהר קיין פּלאַץ ניט.

און דאָ איז געשעהן דאָס, וואָס געשעהט תמיד מיט אַלע בעוועגונגען: — בלויז די זיינען פערבליבען, וואָס האָבען ווירקליך וואָס צו זאָגען; בלויז די, וואָס גלויבען באמונה שלמה, אַז זיי זיינען די שעפּפער און די טרעגער פון אַ וויכטיגער מיסיאָן.

און אָט מיט די פערבליבענע וועט זיך בעשעפטיגען דער דאָזיגער אַרטיקעל.

1

די דיכטער.

צווישען די ערשטע אידישע דיכטער און די „יונגע", איז ניטאָ קיין שום געמיינשאַפטליכעס, אַזוי אין דעם אַרט שרייבען ווי אין די מאָטיוועו. אויסער צווישען אברהם רייזען און יוסף ראָלניק, אַ חוץ אָט דער איינער אויסנאַמע, קאָן מען אין ערגעץ ניט אויפווייזען, אַז דער אָדער יענער פון די עלטערע דיכטער זאָל האָבען געהאַט אַ וועלכען ניט איז איינ־

קאַסטישע לידער ווי ראַלניק האָט נאָך ביי אונז קיינער ניט געשריבען, און אפשר אויך גאַנץ ווייניגע ביי די אומות העולם.

נעמט למשל אַזאַ ליד ווי „מענשען לאַכען („אויפ'ן זאַמדיגען וועג", זייטע 15).

„מענשען לאַכען אויס די אויגען:
און אַזעלכע קאַלטע צייטען
זאָל אַ האַרץ נאָך וואַרעם שלאָגען (!) —
כ'געה צום טייך מיין האַרץ אַבקיהלען...."

אָט די לעצטע שורה טרעפט שוין ווי אַ פייל געשליידערט פון אַ געניטען שיסער. איהר זיינט נאָך אָבער ניט פערטיג. לייענט דורך דאָס גאַנצע ליעד.... ער וועט אין אייז אַ לאָך אויסהאַקען און דרינען דריי מאָל זיין האַרץ אָב'טובל'ען: איינמאָל ס'זאָל פערגעסען ליעבען; איינמאָל ס'זאָל פערגעסען האַסען, און אַ דריטען מאָל וועט ער לאַנג עס דאָרטען האַלטען

„ביז דאָס האַרץ וועט זיך איינשרומפּפען,
ווערען קאַלט און קליין און גליטשיג. —
דעמאָלט וועל איך איהר (עס?) בעקומען
פונ'ם אָבגרונד — אויף אַ פאָדים

וועל איך איהר (עס?) ביים לאַץ אַנבינדען.
איך וועל לויפען צו די מענשען
און וועל צורופען מיט שטאָלץ זיי:
„זעהט, איך בין שוין ווי איהר אַלע" !"

און איהר וועט זיך וואונדערען ווי קונציג ער פיהרט אייך אַזוי אָב אַן אַ זייט, בכדי אייך צו געבען אַזאַ פּאַטש אין פנים, אַז איהר זאָלט פערגע־סען וואו איהר זיינט.

דאָס נאַר־וואָס ציטירטע ליעד איז איינס פון זיינע ערשטע סאַרקאַס־טישע זאַכען. צו דערזעלביגער צייט און צו דעמזעלביגען סאָרט געהערען אויך די לידער: „קנייפּ די באַק און שטעל די פאַרב" (זייטע 16), „מיין

איך וואָלט געקאָנט ברענגען אַ סך ראיות דורך ציטאַטען, נאָר ווער קען געהן אויפזאַמלען אַזוי פיעל צייטשריפטען און זשורנאַלען אין וועלכע זיינע ליעדער זיינען צושפּרייט?

אגב, וואָלט שוין טאַקע צייט געווען אַז זיינע ליעדער זאָלען אַרויס אין בוך־פאָרם. וואָרים האָט ער דאָך שוין אַזוי פיעל געשריעבען! דערצו נאָך איז ער דאָך כמעט אַ קוריאָזיטעט, דערמיט וואָס ער איז דער איינציגער אידישער דיכטער געבוירען און אויפגעצויגען אויפ'ן אַמעריקאַנער באָדען.

סלאָנים איז זעהר פּראָדוקטיוו. פערשטעהט זיך, אַז צווישען אַזוי פיעל זאַכען, געפינען זיך אויך פיעלע וואָס דער אינהאַלט איז פּונקט אַזוי ווערטהפול ווי די פאָרם. איבערהויפּט לאָזט זיך דאָס זאָגען וועגען זיינע לעצטע זאַכען.

ראָלניק.

דער פּרוכטבאַרסטער און פליסיגסטער פון אַלע יונגע דיכטער, איז דער אָנגעכמורעטער און בייזער ראָלניק. זיין פליסיגקייט קען פערגליכען ווערען צו דער פליסיגקייט פון אַ מוראַשקע. ס'איז ניטאָ דער טאָג, די שעה אַז ער זאָל זיך ניט בעשעפטיגען מיט זיינע ליעדער. און מען וועט ניט געפינען קיין צייטונג, זשורנאַל, אָדער וועלכע עס איז ליטעראַרישע אויסגאַבע, וואו מען זאָל איהם ניט בעגעגענען. און תמיד און איבעראַל איז ער אַליץ דער זעלביגער. תמיד מיט אַ פּרעטענזיע און איבעראַל אַ ברוגז'ער.

דאָס איז אפשר די הויפּט־אורזאַכע, וואָרום ער איז אַזוי ווייניג בעליעבט. און איז אַ דיכטער ניט בעליעבט, איז שווער, זעהר שווער מען זאָל איהם פערשטעהן. און ראָלניק'ען פערשטעהט כמעט קיינער ניט. דאָס האָט מען געקאָנט זעהן ווי די זאָגענאַנטע „קריטיק“ האָט אויפגענומען זיין ביכעל ליעדער „אויפ'ן זאַמדיגען וועג“.

איך וועל זיך אָבשטעלען בלויז אויף איין כאַראַקטער־שטריך פון זיין טאַלאַנט, און דאָס איז זיין סאַרקאַזם. טיילווייז דערפאַר וואָס זיינע סאַרקאַסטישע ליעדער זיינען די כאַראַקטעריסטישסטע פאַר איהם, אָבער דער־הויפּט דערפאַר וואָס אין זיי איז ער דער איינציגער. וואָרים אַזעלכע סאַר־

„געלעבט האָט אן איינזאַמער, איינזאַמער בחור,
מיט זיינע בעהאַלטענע ליידען און פריידען.
זיין האַרץ האָט ניט זעלטען געוויינט און געזונגען
פאַר לייטען, פאַר לייטען — דאָך שטיל און בעשיידען.

געלעבט האָט אַן איינזאַמער, איינזאַמער בחור,
זיין האַרץ האָט געזונגען — די ליפּען געשוויגען,
און קיינער פון אַלע אַרומיגע מענשען,
אוי, קיינער געהערט האָט דעם נגון.“

זעלטען, זעלטען געלינגט עס איינעם אזוי גוט זיך זעלבסט צו כאראַק־טעריזירען, ווי ראַלניק האָט דאָס געטהאָן אין די אויבען ציטירטע שורות. אָט איז ער, דער איינזאמער בחור, מיט זיינע בעהאַלטענע ליידען און פריידען, ווענמענס הארץ טהוט וויינען און זינגען, און פאר מענשען בלייבט ער שטיל און בעשיידען. דער חילוק איז נאָר צווישען דעם אמת'ן לעבעדיגען ראַלניק און „י ע נ ע ם איינזאמען בחור“, וואָס זיין, ראַלניק'ס ניגון הערט מען יא, נאָר מען מאכט זיך איהם פערהערען מיט א כיון. און טהאָן טהוט מען עס דערפאר, ווייל זיין ניגון איז מייסטענס ניט קיין מעלאָדי־שער, און ניט אַנגענעהם פאר'ן אויער, אָפטמאָל זאָגאר אַן אונערטרעג־ליכער מיט זיינע פיעלע דיסאָנאַנסען. ראַלניק ווייסט דאָס, ראַלניק פיהלט עס און דערפון נעהמט זיך זיין אַנגעכמורעטקייט; דערפון זיין בייזקייט, און דערפון דאָס בעסטע וואָס זיין מוזע האָט ארויסגעבראכט: דער סארקאזם.

גאַנץ אַנדערש האָט זיך ענטוויקעלט מאני לייב, כאָטש דער אָנפאַנג איז בייביידען געווען גאַנץ עהנליכער. וואָרים איז ראַלניק אין אָנפאַנג געווען א תלמיד פון אברהם רייזען, האָט אויך מאני לייב'ן אין אָנפאַנג געהאט איין איינפלוס דער טרויעריגער וועלט־שמערצלער נאדסאָן, צוויי דיכטער וואָס האָבען מאַנכע עהנליכקייטען אין זייערע גרונד־מאָטיוועז. נאָר אפילו גלייך אין אָנפאַנג האָט מען שוין געקענט דערקענען דעם גרויסען אונטערשיעד צווישען ראַלניק'ן, וואָס איז אויפגעוואקסען אין דער לופט פון דער הארטער, קבצנ'ישער ליטאַ, און מאני לייב'ן, וואָס האָט

שטעקען האָב איך אויסגעהאַקט שוין" (זייטע 32) און איינינע אַנדערע.

און זיינען די אויבענדערמאָנטע ליעדער, שוין צוליעב זייער פאָרם און שפּראַך ניט מעהר ווי מיטעלמעסיגע, איז דערפאַר דאָס ליעד „צום טיש!" (זייטע 27), דאָס סאַרקאַסטישסטע און אייגענאַרטיגסטע אין דער גאַנצער אידישער פּאָעזיע. אין דעם ליעד האָט ער דערגרייכט כמעט זיין העכסטען שטאַפּעל: —

„צום טיש! צום טיש!
ווער געהט מיט מיר?
איך שטעל אין קאָן:
אַ לאַפּקע פון אַ שוואַרצען האָהן,
אַ שטיקעל פאַרב פּאַפּיר,
אַ חלום ניט פערענדיגט האַלב,
אַ ניט דערקוילעט קאַלב,
אַ טיטעל וואָס איז האַלב פערמעקט,
אַן עהרע, אָבגענוצט, פערפלעקט,
אַ שערבעל פון אַ סדר כוס,
אַ דאַרע בלאַט, א חורבה גראָז.

ווער געהט צום טיש?
ווער שפּיעלט מיט מיר?
איין איינציג קאָרט — אַ מלכה יונג.
איין איינציג שפּיעל — אַ זילבער קלונג.
איהר געהט ניט? ששאַ... איך שפּיעל מיט — מיר,
און נעהם זיך אַלע מלכות פיער.

ווי געזאָגט, איז ראַלניק דער איינציגער מיט זיין סאַרקאַזם. פרעגט זיך: וואָס האָט איהם געבראַכט צו אָט דעם סאַרקאַזם? דעם ענטפער דאַרויף איז ניט שווער צו געפינען אין פיעלע פון זיינע ליעדער, אָם דייט־ליכסטען אָבער אין אָט די שורות:

וואָס ביינקט און ווייס אַליין ניט נאָך וואָס. אָדער אפשר, קען זיין, אַז טיעף אינערליך איז זי זיך גאַנץ בעוואוסט וואוהין אָדער צו וואָס איהר ביינקשאַפט ציעלט, נאָר צוליעב געוויסע אומשטענדען, אין וועלכע זי צאַפּעלט זיך ווי אַ פיש אין דער נעץ, טרויט זי ניט פאַר זיך זעלבסט צו אַנטפּלעקען דעם אמת׳ן ציעל פון איהר ביינקשאַפט. און אויב דאָס איז דער פאַל, — וואָס איז אפשר ניט גאַנץ אונוואהרשיינליך, — איז דער צער נאָך גרעסער. און אָט דער צער ברענגט פעררדרוס, כעס און אונצופריעדענ־הייט מיט זיך און מיט אַלץ ארום. און ענדליך אומעט און לאַנגווייליגקייט, און פון לאַנגווייליגקייט ביז צו שרעק איז בלויז אַ קליינער שפּרונג.

אָט דער גרונד־מאָטיוו, צ ע ר פ ו ן ב י י נ ק ש א פ ט, מיט זיינע פאָלגען: פעררדרוס, כעס און אונצופריעדענהייט, אומעט, לאַנגוויי־ליגקייט און שרעק, זיינען די קאַנווע אויף וועלכע עס זיינען אויסגעוועבט אַלע זיינע ליעדער. אַ טהייל זיינען געבויט בלויז אויף איין געפיהל, אָבער אין די מייסטע פיהלען זיך כמעט אַלע אויסגערעכענטע עלעמענטען.

נעמט אַ שטייגער דאָס קליינע ליעדעל „דער טאָג האָט געזעגענט זיך טרויעריג צאַרט...“ („ליטעראַטור“, 2טער בוך), וואו ער שטעהט אַ קראַנ־קער פון טאָג און וואַרט אויף דער נאַכט און לאַכט פונ׳ם טאָג וואָס נעזע־גענט זיך. און קומט אָן די נאַכט אויף וועלכער ער האָט געהאָפט און געוואַרט, בלייבט ער אַלץ קראַנק פון ביינקשאַפט ווי בעפאָר, און ער צו־לאַכט זיך מיט אַ היסטערישען געלעכטער.

„דער טאָג האָט געזעגענט זיך טרויעריג צאַרט.
און טרויעריג שטיל — כ׳האָב געלאַכט.
אַ קראַנקער פון טאָג — כ׳האָב געלאַכט און געוואַרט
מיט ווילד בייזער פרייד אויף דער נאַכט.

די נאַכט איז געקומען — מיין לאָמפּ האָט געברענט —
מיין האַרץ האָט געברענט אין דער נאַכט;
געוואַרט האָב איך... שמערצליך פערבראַכען די הענט...
געוואַרט האָב איך לאַנג.... כ׳האָב געלאַכט.“

און איהר געפינט דערין כמעט אַלע אויסגערעכענטע עלעמענטען.

אין זיך איינגעזאַפּט דעם מעלאַדישען אומעט פון דער קליין־רוסישער סטעפּ. און אַזוי זעהען מיר אַז וועהרענד דער ערשטער איז געווען האַרט, אונגעהובעלט און מיט אַ פערלאַנג אַן אָרעמען פון אַ קבצן, איז מאַני לייב געווען צאַרט, עדעל און בויגיג, מיט אַ שמערץ פון בייגקשאַפט נאָך עפּעס ווייטעס, אונבעשטימטעס. אונטער אַזאַ צושטאַנד האָט ער אָפּטמאָל אָנגע־נומען פרעמדע ליידען פאַר זיינע אייגענע. און דערפאַר האָבען זיינע ערשטע ליעדער, מיט זייער גאַנצען חן, געטראָגען דעם כאַראַקטער פון פּאַראָדיען און נאָכמאַכונגען. ער איז אָבער באַלד געקומען צו זיך און זיך גענומען ענטוויקלען צו דעם וואָס מיר קענען איהם היינט, — אַלס דיכטער פון צאַרט־פיהלענדע, טרויעריגע, אביסעל אָנגעשראָקענע נערוועזע שטי־מונגען, מיט זיין רייכער מעלאַדיע און גראַנציעזער פאָרם.

זיין ערשט ליעד אין דיעזער ריכטונג איז געווען געדרוקט אין דעם זאַמעלבוך „טרוימען און ווירקליכקייט" אונטער'ן נאָמען : „אַ ליעד". אמת, אַז אין יענעם ליעד איז ער נאָך ניט דערגאַנגען צו דער שטימונג, מיט וועלכער ער צייכענט זיך אַזוי אויס. דערפאַר אָבער האָט ער דאָרטען אַרויסגעצייגט אַזוי פיעל צאַרט־געפיהל, פיין־געשמאַק און מעלאַדיק, מעהר ווי אין אַלעמען וואָס ער האָט געשאַפען ביז אַהער.

דאָס דערמאָנטע ליעד אַליין, וואָלט געווען גענוג איהם אַוועקצושטע־לען אין די ערשטע רייהען פון די יונגע אידישע דיכטער. איך וועל זיך אָבער דאַרויף מעהר ניט אָבשטעלען, ווייל ווי שעהן עס איז, געהט עס אָבער ניט אַריין אין דעם רייסטער פון זיינע נייערע ליעדער, וואָס כאַראַקטעריזירען איהם אַם מייסטען.

אויפצוזאַמלען די אַלע צייטשריפטען אין וועלכע זיי זיינען געדרוקט געווען, איז אַ צו שווערע אַרבייט. איך וועל זיך דאַרום מוזען בעגנוגען מיט אייניגע ציטאַטען פון זיין סעריע „אָבענד און נאַכט", וואָס איז געווען געדרוקט אין דעם צווייטען זאַמעלבוך „ליטעראַטור".

אגב איז די דאָזיגע סעריע כמעט גענוג, כדי צו בעקומען אַ בעגריף פון מאַני לייב'ס אַרט דיכטען.

וואָס איז דער גרונד־מאָטיוו ביי מאַני לייב'ן ? דער צער פון אַ נשמה

„איך האָב דיך פיינט"... (דאָרטען) און איינינגע ליעדער וואָס געהען אריין אין דיעזען זאמעלבוך.

די דאָזיגע ליעדער זיינען בלויז ווי א טראָפּען אין א ים אקעגען די אלע אין פערשיעדענע זשורנאַלען צושפּרייטע, און נאָך מעהר וואָס זיינען אין כתב־יד, און פון וועלכע בלויז דער ענגער קרייז פון קאָלעגען האָט א בעגריעף. איך וויל דאָ נאָך ברענגען בלויז איין ליעד וואָס איז ערשיענען אין „אידישען קעמפּפער" און דער לעזער וועט האָבען א בעגריף פון מאַני לייב'ס שעהנע און גראַציעזע דיכטונגען.

„דער טאָג פערגעהט...
פוץ אויס זיך אין דיין זיידען־וויסע באַלען קלייד,
און לאָז פאַנאַנדער דיינע בלאָנדע לאָקען־צעפּ,
און אויף דיין קאָפּ ציה אָן אַ טרויער־שוואַרצע קרעפּ,
און טרייסעל אָב פון טאָגעדיגען שטויב דיין זעעל,
און געה דריי טריט אַרויס פון דיין פערזאָרגטע צעל',
די אויגען טרויעריג צום מערב־רוים געווענדט —
פאַרברעך איך תפלה'דיגען שווייגען דיינע הענט! —
און מיט פערקלעמטע ליפּען וויספּער שטומערהייט:
„דער טאָג פערגעהט"...
דער טאָג פערגעהט, דער טאָג פערגעהט, ער וועט פערגעהן,
און אויב דיר ווילט זיך וויינען־וויינען־וויינען — וויין!
דער טאָג פערגעהט!"

א שטאַרקע עהנליכקייט צו מאַני לייב'ן, געפינט מען ביי זישא לאַנדוי. איבערהויפּט אין זיינע ערשטע זאכען, צו וועלכע עס געהערען אויך עטליכע ליעדער, פון די וואָס געהען אריין אין דעם איצטיגען זאמעלבוך. און די עהנליכקייט איז טיילמאָל אזא שטאַרקע, אז ווען מען זאָל למשל נעהמען א ליעד פון איינעם און אונטער דעם אונטערשרייבען דעם נאָמען פונ'ם צווייטען, וועט דער אויבערפלעכליכער לעזער קיינמאָל ניט אימ־שטאַנד זיין צו דערקענען אז דאָ איז געשעהן א פעלשונג. פּרואווט אויף־

איך האָב געבראַכט דאָס דאָזיגע ליעד ניט ווייל עס איז דאָס בעסטע, נאָר כדי צו אילוסטרירען זיינע יסודות. ווייל מען אָבער האָבען א בעגריף פון דער שעהנקייט פון פאָרם און רייכקייט אין מעלאָדיע, וועלכע הארמאָנירען גלייכצייטיג אַזוי גוט מיט דער שטימונג, דאַרף מען איבערלייענען אָט דאָס פאָלגענדע ליעד:

„זי איז ביי דעם פענסטער אַ בלאַסע געשטאַנען,
אַ בלאַסע, אַ שטילע מיט פלאַמיגע אויגען.
געקוקט האָט זי ווייט, וואו די נאַכט האָט פערצויגען
די ראַשיגע שטאָדט אין טומאַנען,
אין רויט־גרויע שלייערס טומאַנען.

ווי עפּעס אַ מחנה צושטרויטע מכשפות,
אין ריעזיגע גרויע געביידען געשפּענסטער,
האָט כשופ'דיג לאַנגזאַם אין שטאָק בלינדע פענסטער
געצונדען בריליאַנטענע שרפות,
געצונדען פער'חלום'טע שרפות.

געברענט האָט די שטאָדט. און געברענט אויף איהר בלאַסען
געזיכט האָבען רויזען... צועפענט די אויגען
מיט פייער אָהן ווערטער האָט זי מיך געצויגען
אַהין אין די פלאַמיגע גאַסען,
אַהין אין די רוישיגע גאַסען.

מיין טיר איז געווען ניט פערשלאָסען ווי אימער.
געזאָגט האָב איך: שמעטערלינג מיינער, געטרייער,
דיך לאָקען די גאַסען אין נאַכטיגען פייער —
און מיך? — אָט די שאָטענס פון צימער. — —
און איך בין פערבליבען אין צימער." („ליטעראַטור", 2טער בוך.)

און רייך ווי דאָס ליעד איז אין איהר פאָרם, איז נאָך רייכער אין שטימונג און שטאַרקייט דאָס ליעד „קושט דער שלאָף די אויגען איהרע",

„און פּיינליך שמייכלענדיג נעם איך מיט זיי דיין יוגענד בילד בעקראַנצען.
די קינדיש לאַבענדיגע אויגען מיט פערוועלקטער בלום פערדעקען.
די קינדיש לאַבענדיגע אויגען מיט פערוועלקטער בלום פערדעהען,
די קינדיש לאַבענדיגע אויגען — — — — — —“

צי דאָס שטאַרקע, שטימונגספולע און בילדליך רייכע ליעד „ס׳נעמט אָוועג־דען....“ (די אַלע דערמאָנטע ליעדער דרוקען זיך אין דיעזען זאַמעלבוך), זאָל פּלוצים אָנהויבען שרייבען אַזעלכע בלאַסע כמעט גאָר ניט זאָגענדע, כאָטש אַזוי פיעל פּרעטענדירענדע ליעדער ווי „פּונקען“ (יאָהרבוך „דאָס נייע לאַנד“) און אַנדערע פון דעם זעלביגען סאָרט.

אין דער לעצטער צייט איז לאַנדוי איבערהויפּט אַ רעטעניש פאַר זיין שפּיעלען זיך מיט קריסטליכען מיסטיציזם. און אויב איך מאַך ניט קיין טעות ליעגט די סבה, אהוץ אין שלעכטען איינפלוס פון דרויסען, אין דעם וואָס ער האָט אַזאַ קנאַפּע ידיעה פון דער גרויסער אידישער קולטור. וואָרים מען דאַרף ניט פערגעסען, אַז אַ נייגונג צו מיסטיציזם און רעליגיעזיטעט פיהלט זיך אויך אין זיינע ערשטע זאַכען. (קען זיין אַז דאָס איז דערפאַר וואָס אַליין איז ער אַ רינגעל פון אַן איבערגעריסענער גאָלדענער קייט פון צדיקים און רביים.) און וואָלט ער, דער שפּראָצלינג פון רביים, געוועזן געהאַט אַ ידיעה פון דער אידישער קולטור, כאָטש אויף אַזוי פיעל, אויף וויפיעל ער איז בעקאַנט מיט דער קריסטליך אייראָפּעאישער, קען זיין אַז ער וואָלט ווירקליך געשאַפען עפּעס גרויסעס אויף אָט דעם פעלד.

אַזוי אָבער מאַכט ער אויף אונז מיט זיין רעליגיעזיטעט גאָר קיין איינדרוק ניט. און טראָץ זיין גאַנצער כלומר׳שטער התלהבות, ווילט זיך פערקוועטשען מיט די פּלייצעס און איהם צורופען: „מיר גלויבען דיר ניט, מיר גלויבען דיר ניט!“...

דער סך הכל: לאַנדוי איז ווי מאַני לייב אַ דיכטער פון נערוועזע, גע־רייצטע שטימונגען, מיט דעם חילוק, וואָס אָנשטאָט יענעם׳ס צאַרטקייט, תמימות און הארציגקייט, פערמאָגט ער קלוגקייט. און אָט די קלוגקייט פערפיהרט איהם אין דער לעצטער צייט אויף דעם פאַלשען וועג פון בע־

צו־פּלייסענס מאַכען אַ פּערגלייך צווישען מאַני לייב׳ס אויבענדערמאַנטע ליעד „קושט דער שלאָף די אויגען איהרע“ און לאַנדוי׳ס „ס׳ נעמט אָוועגדען...“ וואָס דרוקט זיך אין דיעזען זאַמעלבוך, און איהר וועט שטוי־נען ווי עהנליך די צוויי דיכטער זיינען אין זייערע גערייצטע היסטערישע שטימונגען. אָדער צווישען דעם ערשטענ׳ס ליעד „דער טאָג פּערגעהט..“ און דעם לעצטענס ליעד „ווען ס׳נעמט די ווינטער־זון די לעצטע שטראַה־לען...“ און איהר וועט זיך וואונדערען, ווי עלאַסטיש און בויגיג עהנליך דיביידע זיינען.

און דאָך איז די עהנליכקייט בלויז אַן אויבערפלעכליכע. וואָרים וועה־רענד פון מאַני לייב׳ס ליעדער וועהט אַ צאַרטקייט פון עטוואָס וויינבליכעס, טראָגען לאַנדוי׳ס ליעדער דעם כאַראַקטער פון אַ נערוועזען עדעל־ערצויגע־נעם קינד. און נאָך אַן אונטערשיעד, וואָס איז אפשר דער הויפּט חילוק צווישען די ביידע: ביי מאַני לייב׳ען פיהלט זיך מעהר תמימות און האַרציגקייט, פערקעהרט ביי לאַנדוי׳ן, מעהר אויסגערעכענטקייט און קלוגקייט.

און דאָ קומען מיר צו אַ פונקט וואָס גיט לאַנדוי׳ן די אויבערהאַנד, וואָרים זייענדיג קלוג און אויסגערעכענט, ווערט ער צומאָל דרייסטער און וואַגט זיך צו געהן אויף פערשיעדענע וועגען, וועהרענד מאַני לייב האַלט זיך תמיד אין די זעלביגע ראַמקעס.

אָבער אָט די קלוגקייט לאַנדוי׳ס, ווי גוט און געהאָרכזאַם זי זאָל איהם ניט דיענען אין מאַנכע פון זיינע ליעדער, ווירקט זי אָבער אויף איהם נאָך מעהר פערפיהרעריש. און דאָס איז אייגענטליך די אורזאַכע, וואָרום אין זיינע נייערע זאַכען, ווי די וואָס האָבען זיך אין דער לעצטער צייט געדרוקט אין „דאָס נייע לאַנד“ און די „אידישע וואָכענשריפט“, בלייבט לאַנדוי פאַר אונז אַ רעטעניש.

ס׳איז למשל שווער צו פערשטעהן, ווי קומט דאָס, אז דערזעלביגער לאַנדוי, וואָס האָט אָנגעשריעבען אַזוי פיעל שעהנע סאָנעטען און אַזעלכע שעהנע, גראַציעזע און עלאַסטישע פערזען ווי:

טער. (אגב, זיינען פאַראַן נאָך עהנליכקייטען צווישען דעם דיכטער האַל־פּערין און דעם פּראָזאַאיקער אינגנאַטאָוו. אָבער אויך ווענען דעם שפּעטער.)

מיין אָבשעצונג פון האַלפּערין וואָלט פיעל געוואונען, ווען איך זאָל קענען ברענגען ציטאַטען פון זיינע ליעדער, דערצו וואָלט אָבער נויטיג געווען אַ ספּעציעלע אָבהאַנדלונג ווענען איהם, וואָרים ווי נעזאָגט, איז ער אַפּיעלזייטיגער. אחוץ דעם זיינען זיינע זאַכען צוואוואָרפען אין פערשיע־דענע צייטשריפטען, וועלכע איך פערמאָג ניט. איך וועל איהם דאַרום פּרוואווען צו כאַראַקטעריזירען אויף ווי ווייט איך געדענק איהם. און אַט וואָס:

האַלפּערין איז אַ דיכטער פון שטאַרקע, פּאַטהעטישע ליעדער, סאַי פון ריין סוביעקטיווער ליריק, און סאַי פון אַזעלכע וואָס האָבען אַן אַלגע־מיין נאַציאָנאַלען כאַראַקטער. אָפּטמאָל איז ער פול מיט לעבענס־פרייד, נאָר אמבעסטען גיעבען זיך איהם איין, זיינע שאָטענהאַפטע, פּאַטהאָלאָ־גישע געשטאַלטען. אָבער אַם שטאַרקסטען איז ער אין זיין שפּראַך מיט איהר ברויזענדען ריטמוס, וואָס דערמאָנט צייטענווייז אָן די נביאים. ער איז אויך טיילמאָל גייסטרייך און סאַטיריש. און דאָ ווערט ער שוואַכער, וואָרים אַט די דערמאָנטע צוויי אייגענשאַפטען מאַכען איהם אַמאָל, ווי לאַנדוי'ן, ערשיינען צו קלוג, אַ זאַך וואָס ווירקט תמיד צום שלעכטען. און אַט איז נאָך אַ שוואַכער פּונקט: זיין נייגונג צו מליצה און רעפלעקסיע, און אויך דאָס וואָס ער איז ערטערווייז צו דונקעל און אונפערשטענדליך.

איינציג און אליין שטעהט אויף דער געזונטער און לעבענס־פריידיגער י. י. שוואַרץ.

ער איז דער איינציגער צווישען די יונגע, וואָס פערמאָגט אַ געוויסען חוש פאַר דער נאַטור. און דער איינציגער אויך דערמיט, וואָס אָנשטאָט דעם וואָס די מייסטע פון די „יונגע" זיינען אומעטיג און שלעכט געשטימט, איז ער כמעט תמיד לוסטיג און פול מיט לעבענס־פרייד.

שוואַרץ האָט, פערקעהרט פון די אַנדערע, ליעב דעם טאָג, דעם העלען ליכטיגען טאָג, ווי ער שיינט איבער פעלדער און וועלדער. און אפילו אין

וואוסטזיניגער דעקאַדענץ. און עס ווילט זיך איהם צורופען: אביסעלע ווענינער געקליגעלט זיך חבר לאַנדוי, כאָטש א קליין ביסעלע ווענינער.

און קען מען אויפווייזען אַן עהנליכקייט צווישען די אויבענדערמאָנטע דיכטער, לאָזט זיך דאָס ניט זאָגען פון מ. ל. האַלפּערן. ער, האַלפּערן, שטעהט אליין, און צו איהם איז קיינער ניט עהנליך.

שוין זיין פּאַטהאָס, שטאַרקייט און רייכקייט אין שפּראַך שטעלען איהם אַוועק אויף א בעזונדערען אָרט. איבערהויפּט דער פערנעם זיינער, אַזא ברייטקייט אין טאָן און רייכקייט אין פאַנטאַזיע און בילדער פערמאָגט נאָר א מייסטער.

און ווירקליך, אויב ס'איז אפילו אמת, אז מאני לייב און לאַנדוי זיינען טיעפער און אָפּטמאָל שעהנער אין דער אויסערליכער ווי אינערליכער פאָרם, איז האַלפּערן אָבער מעהר מייסטער פאַר זיי. און דערקענען לאָזט זיך עס אין דעם, וואָס זיי פערנעמען זיך נאָר מיט זייער אייגען וועלטעל, און זייערע טאַלאַנטען, ווי שעהן זיי זאָלען ניט זיין, זיינען דאָך ניט מעהר ווי איינזייטיגע, ווערענד האַלפּערן'ס קוק איז א ברייטער און זיין טאַלאַנט א פיעלזייטינער.

און דערפאַר געפינט מען טאַקע ביי איהם אי ליעדער פון אומעט און צער, אי אַזעלכע וואָס שפּרודלען מיט געזונטער לעבענס־פרייד; אי ליעדער פון ריין סוביעקטיווער ליריק, אי אַזעלכע אין וועלכע עס שלאָגט דער פּולס פון אַלגעמיין נאַציאָנאַלע פּראָבלעמען. און דאָס איז געוויס א פאַקט מיט וועלכען האַלפּערין איז שטאַרקער פאַר זיינע חברים.

און ס'וואָלט כדאי געווען זיך מעהר אָבצושטעלען אָט אויף דעם נאַציאָנאַלען עלעמענט אין האַלפּערין'ס שאַפען. דאָס וואָלט מיך אָבער פערציהען צו לאַנג. איך וויל דארום בלויז אָנווייזען אויף זיין טאָן און שפּראַך, צוויי זאַכען וואָס זיינען ביי האַלפּערין אַזוי ספּעציפיש אידיש.

ספּעציעל זיין שפּראַך. אַזא רייכען, ברייטען און צו דער זעלבינער צייט אַזא אמת'ן זאַפטיגען אידיש, פערמאָגט ביי אונז קיינער ניט, סיידען אפשר אינגאַטאָוו, ווענען וועלכען עס וועט מיר אויסקומען צו ריידען שפּע־

דורך די אָפענע פענסטער אין פינסטערען צימער
פלעגט כוואַליעסווייז שטראָמען די זודיגע לאַווע

און אָנצינדען גליהענד די לופט — —" ("זומער נעכט")

און הויבען אָן פאַלען די בלעטער, ווען ביי די מייסטע דיכטער הויבט אָן צו זשומען אין די אויערען די טרויעריגע אלול־מעלאָדיען, דאַן ווערט שווארץ הינגעריסען פון די

„לעצטע ליכטיגע פריהמאָרגענס פון אָבשטאַרבענדען זומער.
ס'איז שטיל און קלאָהר אַרום. און שטיל און קלאָהר איז אויפ'ן האַרצען.
עס אָטעמט איין די מיעדע ברוסט דעם פרישען קאַלטען ריח
פון שוואַרצע, פייכטע ערד וואָס איז מיט פערלען מחוי בעשאָטען;
דער ריח פון צופוילטען געלען גראָז און בוימער פייכטקייט.
עס זינקען טיעף די פיס אין קופער־רויטע, בראָנזען ברוינע בלעטער,
וואָס רוישען שטיל און זאָנפט צום ריטהם פון דיין פוס טראָט — — "
(„ליטעראַטור", 1טעס בוך.)

און אפילו אין די לאַנגע און לאַנגווייליגע ווינטער נעכט זינגט ער אויך אזא שעהנעם הימן צום לעבען, ווי זיין שעהנסטעס ליעד „אין א ווינטער־נאַכט" („טרוימען און ווירקליכקייט").

אַט דאָס איז שווארץ אין כמעט אַלע צייטען און אונטער אַלע אומשטענדען. און דאָס איז זיין פערדיענסט. וואָרים אין היינטיגען דור פון קרענקליך־נערוועזע מעלאַנכאָליקער, איז פשוט א פערגעניגען צו געפינען א געזונטען, לעבענס־פריידיגען דיכטער.

א גרויסען פערדיענסט האָט שווארץ זיך אויך ערוואָרבען מיט זיינע איבערזעצונגען, איבערהויפט די פון ביאַליק'ס שירים און א טהייל פון ר' יהודה הלוי.

שווארץ פערמאָגט אויך א סך גרויסע פעהלערן. און די זיינען: ערשטענס זיין שפראַך. זי איז אפילו ערטערווייז גאַנץ רייך אין ווערטער, איהם פעהלט אָבער אַם מייסטען די זאַפטיגקייט און ריטהמישע אויסגעהאַלטענקייט; דאַן די אָפטע איבעריגע פראַזען און באַנאַלע גראַמען. אַט דער פעה־

די נעכט, זעהט ער אויך ניט דאָס טונקעלע און שרעקעדיגע, נאָר גראָד דאָס ליכטיג־פונקעלדיגע.

און קומט דער פריהלינג, און ער זעהט:

„נייע, פרישע, בלויע הימלען;
גאָלדנע, הייסע, הייסע, צאַרטע שטראַהלען;
סאַמעט־ווייכע ווייטע פעלדער,
גראָז און בלומען — —"

און ער הערט ווי ערגעץ רוישט א קלאַרעס וואסער; ערגעץ זשומען ביהנען; און ער זעהט ווי עס פלאטערן זומער־פויגעלעך און ווי עס פלעכטען צארטע פינגער קרענץ פון בלומען; און ווי „עס ווארפען זיך ווי שלאנגען שווארצע צעפ" און ווי „שטיפעריש קוקט ארויס אַן אויגעל פון א קראנץ בלומען", רופט ער אוים מיט ענטציקונג:

„בלויע בלומען — ראָזע בעקלעך,
ווייסע בלומען — שוואַרצע אויגלעך
שטעכען, גלעטען, ציהען, גליהען —
בלומען! בלומען!" („דאָס אידישע פאָלק", „אילזא".)

און קומט דער זומער האָט ער ליעב די חלומות פון ווארעמע, ליכ־טיגע זומער־נעכט, חלומות מיט ווייסינקע, זילבערנע פליגעלעך (וואָס שוועבען און פלאטערן....

אָבער די נעכט ווען עס

„פלעגט אַ גלוטהענדער חשך
אַזוי ווי אַ פייער, אַ שוואַרצער צוגיסען
זיך איבער דער קאָכיגער שטאָדט.

די נאַכט פלעגט אַזוי ווי אַ ווילדע וואַקכאַנקע
פון ווייַן און פון לוסט־טענץ פער'שכור'ט
אין ווילדע יסורים פון תאוה זיך קאָרטשען
און צאַפּלען און קלאַפּען זיך מיעד און ענטבלויזט
אַן דער דורשטיגער ערד.

זישאָ לאַנדוי:

I. דערנער
II. מיידעלשע געזאַנגען

מאַני לייב:

פון די ליעדער:
„אָבענד און נאַכט“

לער פיהלט זיך אַם מייסטען אין זיינע ערשטע זאַכען. אָבער זיין גרעסטער חסרון איז, וואָס איהם פעהלט שוואונג און פאַנטאַזיע.

אין די רייהען פון די יונגע געהט אויך אריין דער איינגעבוירענער פאָלקס־דיכטער יוסף באָנק. האָט ער דאָך אָנגעשריעבען אַזעלכע שעהנע ליעדער ווי „צוויי חבר'טעס", „ביים טייכעלע", „צו א מיידעלע" און „אוים א ראָמאַן". אויך ע. ל. פליישמאַן מיט זיין בריליאַנטענער טעכניק. זיינען זיי אָבער ביידע געפאַלען אַלס קרבנות אויפ'ן מזבח פון „קיבעציזם".

צו די יונגע דיכטער קען מען אויך צורעכענען דעם א ביסעל צו מליצה'דיגען, דאָך אָפטמאָל גאַנץ שעהנעם מ. באַסין, פראַדעל שטאָק, א. מ. דילאָן און ל. מילער. אַלע די זענען דיכטער מיט טאַלאַנט, וואָס וועלען זיך מעגליך נאָך שעהן ענטוויקלען.

אָט דאָס איז אַלעס, וואָס די יונגע דיכטער האָבען אויפצואווייזען ביז אהער. אפשר ניט פיעל. אָבער שוין גענוג, אז עס זאָל בערעכטיגען א שטאָלצען סעפּאַראַטיזם.

און נעהמט מען אין אנבעטראַכט די אומשטענדען, אין וועלכע יעדער פון די „יונגע" געפינט זיך אינדיווידועל; און נעהמט מען אין אנבע־טראַכט דאָס גרויע, מאָנאָטאָניגע לעבען אויף דער אמעריקאַנער אידישער גאַס, אין וועלכען די „יונגע" קומט אוים צו לעבען אַלס קאָלעקטיוו; וואו אַלץ איז רויה, גראָב און מאַטעריאַליסטיש; וואו ס'איז ניטאָ קיין שפּור פון טראַדיציע און וואו די אויפגעבלאָזענע גלעלע פרעסע טויטעט אָפּ יעדען געשמאַק פאַר זאַכען, וואָס געהען ארוים פונ'ם געוועהנליכען באַנאַלען סאָרט.

און נעהמט מען איבערהויפּט אין אנבעטראַכט די צוקונפט, — אָט יענעם פינסטערען לאַבירינט, וואָס שרעקט ווי א געשפּענסט, דאָס גאַנצע אמעריקאַנער אידישע לעבען, און סטראַשעט עס איינצושלינגען — נעהמט מען אָט די אַלע זאַכען אין אנבעטראַכט, דאַן מוז מען מיט רעס־פּעקט בעוואונדערען דעם טיעפען ערנסט, מיט וועלכען די „יונגע" גיבען זיך אָב צו זייער בערוף.

זישאָ לאַנדוי:

I

דערנער.

1

Warum sind denn die Rosen so blass,
O, sprich, mein Lieb‘, warum?

פון לײדען דונק׳לע אנגסטליך־שטום,
איך דריק אַלץ פעסטער, פעסטער צו דער קאַלטער שויב
מיין הײם געזיכט: —

Warum sind denn die Rosen so blass,
O, sprich, mein Lieb‘, warum?

כ׳קעהר אָב זיך פון דער שויב מיט שרעק —
אוי, גאָט, מיין גאָט!
ס׳האָט אויף איהר פראָסטיג הייטעל אָבגעדרוקט זיך מיין געזיכט —
א בייזער פלעק — — — — —
און ווינקט צו מיר מיט גאַל און שפּאָט: —

Warum sind denn die Rosen so blass,
O, sprich, mein Lieb‘, warum?

5

ס'נעמט אווענדען. מיר האַלטען איין דעם אָטעם. זיצען שטיל און הערען,
ווי ערגעץ וואו נעמט פאַר דער וועלט ווער נעצען פינסטערע צו שטריקען.
און באַנג און באַנגער ווערט. און פון די דונקעל גרינליכע פּאָרטיערען,
אין פאַלדען זיי'רע איינגעשלאָסען, וואַרפט דער שרעק אונז זיינע בליקען.
און שטיל און שטילער ווערט. עס זינגט איצט איהרע לאַנגע מידע קלאַנגען
די מידע שטילקייט אויס. כ'דריק צו אַ שויב מיין שטערען דעם צוגליהטען...
אַלץ דונקעלער... אַ מיידעל צום קלאַוויר איז פלוצים צוגעגאַנגען,
נעמט האַסטיג איינינגע אַקאָרדען, וואַרפט אַוועק זיי ראַש אין מיטען,
און ווי אין אונמאַכט, ווערט אין פלושענעם פּאָטעל צוריק פערזונקען.
פלעכט פיבעריש איין האַנד אין צווייטער. קוקט אויף אַלעם מיט אַ שטוינען
אַ רגע שטיל. עס וויספּערט דונקעל ווער. און גלייך דער זאַל דערטרונקען
געוואָרען איז אין איהר היסטעריש־נאַיענדיגען לאַכען־וויינען.
מיר קוקען שווייגענדיג זיך אָן. כ'דריק פעסטער צו דער שויב מיין שטערען.
מיט ציטעריגע ליפּען נעמט דאָס מיידעל אין זיך ס'וויינען שטיקען.
און בלייך און בלייכער ווערט. און פון די דונקעל גרינליכע פּאָרטיערען,
אין פאַלדען זיי'רע איינגעשלאָסען, וואַרפט דער שרעק אונז זיינע בליקען.

6

ווען ס'נעמט די ווינטער־זון די לעצטע שטראַלען אויף מיין פענסטער
שפּרייטען,
בעלויכטענדיג די שויבען מיט אַ קופּער־גרינעם שיין, אַ קאַלטען; —
פון שופלאָד נעם איך דאַמאָלס מיר אַרויס פערוועלקטע געלע קוויטען,
זיי האָב איך זומער דאָרט בעהאַלטען.

און פיינליך שמייכלענדיג נעם איך מיט זיי דיין יונגענד בילד בעקראַנצען,
די קינדיש־לאַכענדיגע אויגען מיט פערוועלקטער בלום פערדעקען,
די קינדיש לאַכענדיגע אויגען מיט פערוועלקטער בלום פערדעקען,
די קינדיש לאַכענדיגע אויגען. — — — — —

2

אוי, די אויגען מיר פאַרדעק —
אַלעס זעהען זיי דאָך, אַלעס...
ס'טראָגט מיין שיפעל זיך אויף כוואַליעס
פונעם טעמפען ים פון שרעק.

כ'בין אַ קליין און גלויביג קינד
מיט אַ טיעף צעקנייטשטען שטערן...
מיינע נערוועןן — הערען, הערען
און דאָס האַרץ מיינס — בלינד איז, בלינד.

3

אין דער פינסטער זענען דיינע אויגען שענער —
מאַך די בייזע, סקריפענדיגע לאָדען צו! —
דאַמאָלס איז דיין קליינער פוס נאָך קלענער,
ציטעריגער, בויגזאַמער ביסטו — — —

אין דער פינסטער קלינגט דיין שטימע בילדער־רייכער,
דאַמאָלס וועהט פון דיר אַזויפיעל פרייד און רוה;
דיינע פינגער ווערען ווייכער, בלייכער,
ציטעריגער, בויגזאַמער ווערסטו — — —

4

זענען מיר אַלע געבאָרען אָהן ווילען,
זענען מיר אַלע אונמעכטיג און קליין —
לאָמיר ווי קינדער, ווי קליינע זיך שפּיעלען,
ווען אונזער זון וועט אין הימעל פערגעהן. —

פייגעלעך פליהען אַרום אין די לופטען,
שאָטענדלעך שפּרינגען אַרום אויף די ווענד,
וועלקענדע בלומען, ווי בליהענדע דופטען,
צאַרט זענען, ווייך זענען מיידעלשע הענד — — —

איך ווייס ניט, צי געדענקסטו,
ווי ס'האָט אמאָל דיין האנד
די האָר מיר — כ'זאָג קיין ליגען —
געגלעט שטיל נאָכאנאנד —

כ'האָב זיי בעדעקט מיט קושען
און ליעב אזוי פערקעמט,
„אַ שעהנע מיידעל בין איך"
געמורמעלט האלב פערשעמט.

דו קום נאָר, קום נאָר גיכער,
דער זייגער שלאָגט שוין ניין!
מיר וועלעןביידע זיצען
אין גרויסען טאָג אריין.

2

דו ניט צעהל נאָר מיינע יאָהרען
און די קנייטשען פון מיין שטערען,
איך בין יונגער שוין געוואָרען
טראַכטענדיג: כ'וועל דיינע ווערען.

ס'נעמט אַ פרייד דאָס הארץ מיר קלעמען,
— כ'זאָל נאָר ניט דעם קאָפּ פערלירען, —
דו וועסט קומען, וועסט מיך נעמען,
וועסט אהיים צו זיך מיך פיהרען.

אלט וועל איך פון פראַצע ווערען
איידער ס'וועט די עלטער קומען.

7

פאַר אַלעם זאָלסטו מיר פערגעבען,
וו'א בעטלער שטעה איך ביי דיין טיר,
דערפאַר, וואָס האָסט געמוזט צוטרעטען מיר מיין לעבען —
זיי מוחל מיר!

ווייל ס'מוז פאַר שאַנד דיין פּנים ברענען,
וואָס האָסט אַמאָל געהאַט מיך ליעב;
און ווייל פערגעבען וועסטו קיינמאָל מיר נישט קענען —
פערגיב! פערגיב!

8

פערשפּרייט איבער מיר דיין גענאָד:
צו שווייגען גיב כח מיר, גאָט!

II

מיידעלשע געזאַנגען.

1

איך קוק אַלץ אויפ'ן זייגער,
דאָס הארץ געהט אויס פאַר שרעק.
כ'וועל זיעבען — שרייבסטו — קומען
און אכט איז שוין אוועק.

דאָס אָווענד־ברויט צו עסען
האָב איך היינט נישט געקענט, —
געצערטעלט מיר די פינגער, —
דו קושטסט דאָך מיינע הענד.

אַלע טאָג ביי גאָט נאָר בעט איך:
ס׳קינד זאָל עהנליך זיין צו דיר;
גלעטענדיג דאָס קינד מיט ליעבע,
ווערסט נישט טראַכטען דען פון מיר?

מעגען ים׳ען דיך פערטראָגען,
מעג אונז שיידען שטאָדט צי לאַנד —
אייביג האַלט אונז פעסט צוזאַמען
עפּעס אַ געהיימע האַנד.

עפּילאָג.

ווייל ס׳האָט אזוי געמיין פערשוויגען מיך די פּרעסע
און וואָס איך עס אויף מיטאָג שרייבט זי קיינמאָל ניט —
דערפאַר קען איך ביז איצט ניט קריגען קיין מעטרעסע
און נידריגער פאַלען נעמט אַלץ מיין קרעדיט.

און וואָס אַ טאָג נעם איך אין חובות טיעפער זינקען,
אומזיסט נאָך מעצענאַטען שפּרייט איך אויס די הענד, —
אַ גליק, וואָס כ׳קען „מאַרטעלס“ ערלויבען מיר צו טרינקען,
און שוואַרצע קאַווע קאָסט אין גאַנצען פינעף סענט.

וואָלט קאַווע טיי׳רער זיין — וואָלט איך זיך אויפגעהאַנגען,
און דיכטער גלייך צו מיר איז גאָר נישטאָ קיין סך!
דאָך, ווי דער פּרייז שטעהט איצט — מיט הערליכע געזאַנגען
קען איך מיר גליקליך מאַכען אונזער פאָלק און שפּראַך.

גוט! ווען ס'וועט נאָר גאָט בעשערען,
אַז אַ קינד צום יאָהר זאָל קומען.

זינגענדיג וועל איך פערוויגען
ס'קינד צוזאַמען מיט מיין טרויער...
און אין פיין זיך יאָהרען וויגען,
און איך ווער מיר גרויער, גרויער....

3

אוי, ווי ס'פּלאַמט מיין אויער —
ס'טרייבט רכילות ווער.
איך בעדויער גאָרנישט,
דאָך ווערט אָפטמאָל שווער.

נאָר אַ טרייסט געוועזען
וואָלט מיר אין מיין פּיין,
ס'קינד, וואָס דאַרף באַלד קומען,
זאָל אַ מיידעל זיין.

ווערט זי עלטער, זאָג איך
אַלעם איהר אליין. —
ס'משפּט ניט אַ טאָכטער,
זי וועט מיך פערשטעהן.

4

ניין, איך גלויב ניט, כאָטש דו שווערסט זיך:
ליעבסט מיך מעהר שוין ניט אַצינד, —
טראָג איך נישט דורך פּיינען שווערע
אין מיין הארצען איצט דיין קינד?

3

דער זייגער האָט צוועלף שוין געשלאָגען —
ס'איז צוועלף שוין א זייגער ביינאַכט.
איך קוק אויפ'ן זייגער און טראַכט:
דער זייגער האָט צוועלף שוין געשלאָגען.

איך וואַרף אין דעם אויוון די קויהלען,
דער פייער ווערט העלער און קנאַלט. —
פאַר וואָס־זשע איז מיר אַזוי קאַלט?
איך וואַרף אין דעם אויוון די קויהלען.

ווער וועט מיך צום בעטעל בעגלייטען?
איך בין אזוי עלענד און שוואַך.
איך שלעפּ זיך צום בעטעל און לאַך:
ווער וועט מיך צום בעטעל בעגלייטען?

פּערלעשען דאָס לעמפּעל אין גאַנצען?
ס'איז אומעטיג עפּעס... איך ווייס?...
מיין בלייך־דאַרע האַנד שטרעקט איך אויס: —
פּערלעשען דאָס לעמפּעל אין גאַנצען?

מיין בעטעל! מיין אַלטינקע זקנה!
כי־כי! ווי זי הוסט, ווי זי הוסט!
איך דריק צו איהר שטאַרקער מיין ברוסט:
מיין בעטעל! מיין אַלטינקע זקנה!

איך נורע זיך טיעפער אין קאָלדרע.
ס'איז שטיל. ווער־זשע קלאַפּט אין דער שטיל?
דאָס גריזשעט א מייזעל דעם דיל.
איך נורע זיך טיעפער אין קאָלדרע.

מאני לייב

1

דו האָסט אין דער ווייט פון מיין וועג מיר א שיין אָנגעצונדען,
כאָטש דו ביסט קיינמאָל ניט געוועזן און וועסט קיינמאָל ניט זיין;
און איך בין געגאַנגען צום שיין אויסגעמאַטערט אין וואונדען —
ווייל כ'האָב דיך געזעהן אין דעם שיין.

אָט האָב איך דערגרייכט שוין דעם שיין –און דער שיין איז פערשוואונדען,
און איך בין געפאַלען אין חושך'נעם איינער אַליין;—
האָסטו זיך גענייגט איבער מיר און מיט ליעבע געקושט מיינע וואונדען,
און איך האָב געהערט דיין געוויין.

2

דאָס ליכט געהט אויס, — מיין ליכט, איך זיץ אַליין,
דעם שלאָפלאָז־קראַנקען קאָפּ צום טיש געלעהנט,
די אויגען אויסגעלאָשענע, די הענט
פאַרבראָכענע אין צווייפעל, און איך וויין,
איך וויין אין שטומע גרויע נעכט אַליין.

מיין נאַכט! שפּרייט אויס פאַר מיר דיין שוואַרצען שויס!
ענטבלויז פאַר מיר דיין גיפטיג־קאַלטע ברוסט! —
און ווי א קינד פאַרזויגט, פאַרוויגט, פאַרקושט,
זויג אָן מיך מיט דיין סם, פאַרוויג, קוש אויס
דאָס ליכט, מיין ליכט וואָס שטאַרבט ביי דיר אין שויס.

6

מיין פריינד, מיין קלוגער פריינד! צי האָט דיר ווען געטראָפפען
פון שלאָף זיך פלוצלינג אויפכאַפּען אין מיט'ן נאכט,
און קוקען שטום פאַר זיך, ווי עפּעס וואָס געטראַכט,
נאָר טראַכטען טראַכסטו ניט און לעגסט זיך ווידער שלאָפען,
נאָר שלאָפען שלאָפט זיך ניט... צום צוגעשפּאַרטען פענסטער
גיט דיך אַ ציה. שטעהסט אויף און געהסט צום פענסטער צו.
די שטאָדט שלאָפט איצט געהילט אין נעבעל און אין רוה
מיט איהרע הימעל־הויכע מויערען געשפּענסטער.
קיין פייער אין קיין שויב, קיין שאָרך ניט צו דערהערען.
דו גענעצסט פויל און מיד געהסטו צוריק אין בעט,
דו דעקסט זיך איין, דו ליגסט און טראַכסט: — שוין שפּעט!
און טראַכסט: — וואָלט כאָטש אין גאַס אַ פייער איצטער ווערען.

7

טיהר און פענסטער צוגעשלאָסען,
און דאָס לעמפּעל אויסגעלאָשען,
ליולינקע מיין אינגעלע.

שטיל און פינסטער איז אין חדר.
— פּאַ! ווער שאַרט עס דאָרט כסדר?
— ליולינקע מיין אינגעלע.

ס'שאַרט אַ מייזעל אין די ספרים.
— קומען מתים פון די קברים?
— ליולינקע מיין אינגעלע.

אויף די קברים וואַקסען בלומען.
— פּאַ! וועט מעהר די מאַ ניט קומען?
— ליולינקע מיין אינגעלע.

4

נאַכט סעקונדען קלינגען וויסט און איינזאַם, מאַנאַטאָן.
וויסט און איינזאַם קלינגען דיינע אונרוהיגע טריט.
זאָג, אונגליקליכער, פערוואָרפענער, וואָס שלאָפסטו ניט?
זאָג, אונגליקליכער, פערוואָגעלטער, וואָס וועסטו איצטער טהאָן?

ס'וועט דיין נאַכט א שלאָפלאָזע אין וועהטאָגען פערגעהן
און א טאָג וועט ביי דיין פענסטער שיינען זוניג העל.
זאָג, אונגליקליכער, ווער וועט זיך וויזען אויף דיין שוועל?
ווער וועט באָטש א שליידער טהאָן אין שויב צו דיר א שטיין?

נאַכט סעקונדען קלינגען וויסט און איינזאַם, מאַנאַטאָן,
וויסט און איינזאַם קלינגען דיינע וואַקעלדיגע טריט.
זאָג, אונגליקליכער, פערוואָרפענער, וואָס זאָגסטו ניט?
שטעהסט אזוי... און קוקסט אזוי... און ווייסט ניט וואָס צו טהאָן.

5

ער קוקט ארום די טיר, די טיר איז אויפ'ן ריגעל.
זיין פנים גיט א צוק א טיפער פיין.
ער געהט צום טיש. גיסט אָן א גלאָז מיט וויין.
טרינקט אויס און בלייבט פערגליווערט שטעהן ביים שפיגעל.
אָט ציהט ער ראַש אראָב די דונקעלע גאַרדינען.
צינדט אָן א ליכט. אזוי — זאָל ליכטיג זיין.
ער געהט צום טיש, גיסט אָן א גלאָז מיט וויין
טרינקט אויס, שרייט אויס: איך געה אראָב פון זינען. —
ער ווייסט, ער ווייסט דאָס ניט, ער וויל פון דעם ניט טראַכטען,
אז ווען אין פלאַש וועט מעהר ניט זיין קיין וויין
האַלב שכור, פלינק, וועט ער אין בעט אריין.
א רגע — און דער רעוואָלווער וועט טויב א קראַך טהון.

און הויכע ווייסע ליכט האָט ער געצונדען
און זיי צו־קאָפּענס מיר אוועקגעשטעלט,
און ווי א שאָטען גרינג איז ער פערשוואונדען,
צושפּרייטענדיג אין הויז א ווייסע קעלט...

10.

מען וועט אין א הערבסט־נאַכט אין רעגען אין גאַס מיך א גוסס געפינען.
מיך וועלען די מענשען בעטראַכטען מיט נייגעריג־קאַלטע און ווילד־פרעמדע אויגען.
און איינער, א מענש וועט מיט פאַרזיכט אריבער מיין קערפּער זיך בויגען
און שפּייענדיג, וועט ער מיט עקעל אין נאַכטיגען חושך אנטרינען.
כ'וועל בלייבען אליין. און די נאַכט וועט זיך ציהען. דער הערבסטיגער הימעל וועט זיפען
מיט אייז־קאַלטען רעגען. מיט שווערע און בלייערנע טראָפּענס
דער רעגען וועט שווענקען און שווענקען דעם גליטשיגען שטיין מיר צו־קאָפּענס,
די שמוציגע קליידער אויף מיר און מיין בלוט פון די גוסס'ע ליפּען.
כ'וועל רופען א הייליגען נאָמען. מיין רופען פערשטאַרבען וועט ווערען,
און אויבען דער הימעל — א פינסטערער קבר — אויף מיר וועט זיך שפּרייטען.
און דאָ, ארום מיר, וועלען שווארצען זיך הייזער און אייזערנע פּלויטען,
און דאָרט אויפ'ן ראָג אין דעם רעגען וועט צאַנקען א בלייכער לאָמטערען.
א גאַס־הונד, פערבלאָנדזשעט פון ערגעץ, דעם שטיין מיר צוקאָפּענס וועט ראָיען;
דאָס בלויע, פערגליווערטע פלייש פון מיין פּנים זיין הונגער וועט לאָקען.
ער וועט מיר דאָס פּנים א שמעק טהאָן און אָבשפּרינגען וועט ער צושראָקען,
דעם קאָפּ צו דעם הימעל פערריסען, וועט ער זיך צוואוואָיען.
און טריט וועלען הילכען אין רעגען. און טריט וועלען ווערען פערפאַלען.

לייטער איהר נשמה, בורא! — — — —
— פּאַפּאַ, פּאַפּאַ! איך האָב מורא!
— ליולינקע מיין אינגעלע.

ד'וועל דיך היטען ווי די מאַמע,
וועל דיך היטען ווי די מאַמע — — — —
ליולינקע מיין אינגעלע.

8

איך קוק פון פענסטער. — די גאַסען איבער
אַ וואָלקען ציהט, אַ רעגען גיסט.
דו קומסט ניט, ליעבסטע? דו קומסט ניט, ליעבער?
איך וואַרט אומזיסט, איך וואַרט אומזיסט.

איך צינד צוויי ליכט אָן, איך נעהם צוויי שפּיגלען,
איך זעץ אַוועק זיך אין דער מיט.
געזיכטער שוועבען, עס פּאַטשען פליגלען —
דיך זעה איך ניט, דיך זעה איך ניט.

איך ווייס ניט ווי כ'האָב צום בעט געטראָפען.
איך וואַרף און דרעה זיך ווי אַ שלאַנג;
איך קאָן ניט ליגען, איך קאָן ניט שלאָפען,
די נאַכט איז לאַנג, די נאַכט איז לאַנג.

9

דער טויט איז אין מיין הויז אריינגעגאַנגען,
און האָט מיט זיינע ביינערדיגע הענט
מיט שוואַרצען דורכזיכטיגען זייד פערהאַנגען
דעם שפּיגעל און די בילדער אויף די ווענט,

י. אָפּאַטאָשו:

אַ ראָמאַן פון אַ פערד-גנב

אַ וועכטער וועט צוגעהן אַ שטומער. ער וועט מיט זיין פוס אָן מיר קלאַפּען.
ער וועט מיך בעטראַכטען. אַ שטומער. זיין האַנד וועט מיין האַנד אַרומ־
טאַפּען,
און וועט אין דער נאַכט ערגעץ געבען פער׳סור׳עטע ווייטע סיגנאַלען.
און וואויען דער הונד וועט אין רעגען. און ערגעץ אַ שלאָפלאָזע מוטער,
וואָס קען מיט איהר נאַיענדען ניגון דאָס וויינענדע קינד ניט פערוויגען,
וועט ווייזען דעם קינד אויפ׳ן פענסטער. — דאָס קינד וועט באַלד ווערען
אנטשוויגען.
די מוטער וועט שעפּטשען צושראָקען: שאַ... שאַ... דאָרטען היילט דער
ניט־גוטער...

11.

אין הארצען, אין דעם טיעפסטען אָרט,
מיט וועה און וואונדען שפּייז איך דאָרט
אַ שלאַנג, אַ שווארצע שלאַנג, — די שלאַנג פון מיין געזאַנג,
די שלאַנג פון מיינע טרוימען.

די שלאַנג איז שטיל און גוט און בייז,
זי פרעסט מיין וועה און וואונדען אויס,
און אין מיין הארצען טריפט איהר נייער קאַלטער גיפט,
פאַר נייע וועה און וואונדען.

1

שבת נאָכמיטאָג.

סנאָפּעס גליהענדע שטראַהלען האָבען אריינגעשטראָמט דורך דעם אָפענעם פענסטער, רעפלעקטירט און צוויי זילבערנע זיילען האָבען זיך בעוואויגען אין דער לופט. צווישען די זיילען איז געלעגען אַ ווייסע פעטע קאַץ מיט אַ שווארצע לאַטקע אויף דער נאָז. די פאָדערשטע לאַפּקעס אויסגעצויגען, די מאָרדעטשקע מיט די גרינלעך־פערזשמורעטע אויגען איינגעטוליעט אין די לאַפּקעס. עס האָט זיך געדאַכט זי חלום'ט. עס איז דורך אַ פליעג. די קאַץ האָט אַ שליידער געטהאָן איהר עלאַסטישען קערפּער, געכאַפּט די פליעג, זיך באַלעקט, געלעגט זיך אין דער זעלבער פּאָזע און גע'חלום'ט ווייטער.

שלמה „קראַדניק", אַ הויך דאַרער איד מיט אַ שיטער בערדעל איז געשלאָפען אויף אַ פערינע נעבען טהיר. טראָפּענס שוויס, ווי אַר־בעס, זיינען אַרוים אויף זיין גרויסען שטערען, וועלכער האָט זיך צונויפ־געגאָסען מיט זיין גלאַנציגען פליכעוואַטען קאָפּ, די טראָפּענס שוויים זיינען געשטאַנען אַ ווײַלע, נאָכדעם זיך פאַרקערעוועט, און לאַנגע וואַסער־פעדים האָבען זיך אראָבגעשנירעלט איבער שלמה'ס דאַרליכע באַקען.

חנה, שלמה'ס טאָכטער, אַ מויד פון אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג, איז געשטאַנען נעבען שפּיעגעל און זיך געקעמט די האָר. זי האָט עטוואָס אויפגעהויבען איהר שטייף געקראָכמאַליעט קלייד, געמאַכט עטליכע טריט צוריק, אויסגעשטעלט קאָקעטיש אַ פוס ווי צום טאַנץ און זיך צו־שמייכעלט.

— נו, גענוג זיך שוין צו פּוצען! — האָט שרה, חנה'ס אינגערע

דער גאַנצער צייט נישט געהערט, ער זאָל איבערפּאַלען עפּעס אַ איד, ער פּלעגט אַלץ איבערפּאַלען רייכע פּריצים, גלחים.

— יאָ — האָט איינער אַ ברום געטהאָן — מען וועט מיט דעם בחור לערנען בלק.

— ווייס איך וואָס? — האָט אַ דריטער געענטפערט. — געטראָפען ס'אָרט! פערגעסט נישט, אַז אליהו פלעגט אריין דורך אַ קוימען, איינ־שלעפערען אַלע אין שטוב, אויפהאַקען קאַסעס, איבערלאָזען אַ קוויטעל אַז ער, אליהו, איז געווען און ארוים! נישט דאָס ערשטע מאָל וואָס מען משפּט אליהו'ן. היינט פער'משפּט מען איהם און מאָרגען איז ער ווידער מיט זיין באַנדע אין די ראַדזאַנאָווער וועלדער. איהר האָט אָבגעזאָרגט פאַר איהם!

— ווען כ'דערמאָן זיך — האָט דער גלער אָנגעהויבען און אָבגע־הוסט — ווי אליהו האָט אַמאָל געשטאָכען אַ שקין, שטעלען מיר זיך האָר און נעגעל קאַפּויר. הארכט:

— דאָס וועט זיין... כ'ווייס.... נו יאָ, באַלד: דאָ וואוין איך צעהן יאָהר, אין דאָרף צוויי, און דריי ביי פּאָניע'ן, נו, וויפיעל איז עס? דאַכט זיך...

— אַ יאָהר פופצעהן — האָבען זיך עטליכע אידען אָבגערופען מיט אַמאָל.

— המ, שוין פופצעהן יאָהר! די יאָהרען לויפען! נו, בקיצור ווי האַלט איך? יאָ.

— דער „רימאַקער" שׂרה האָט געהאַט אַ גניאַדע קאָבילע מיט ווייסע לעטשעלעך איז זי ווערט געווען אַ פינף הונדערט קערבלעך. אליהו וואַרפט אַן אויג אויף דער קאָבילע און שלעפּט מיך נאַכט איין, נאַכט אויס נאָך רימאַקעס. בקיצור, מיר האָבען די קאָבילע נישט געקאָנט נעמען. כ'האָב געמיינט אַז דער יונג קריגט די נכפּה. ענדע „זשניוועס" מאַכט ער צו מיר: הער, אין „הויף" איז היינט יום־טוב, די פּאַראָבקעס האָבען אַ גאַנצע טאָג געזאָפען און שלאָפען געווים איצט ווי גע'הרג'עטע, קום, מיר נעמען היינט די קאָבילע. בקיצור, מיר האָבען מיטגענומען „קאָסטעקען", דעם לעשניק'ס זוהן. איך בין געבליבען שטעהן אונטער'ן פּאַרקען, זיי זיינען

שוועסטער, שוין אויך אַ מיידעל אין די יאָהרען, זיך אָנגערופען ארויס־געהענדיג — וועסט בערקען אַזוי אויך געפעלען!

— זאָלץ דיר אין די אויגען! — האָט איהר לאָה נאָכגעשריען. זי איז דורך עטליכע מאָל די שטוב און איז ארויס.

תרצה, שלומה'ס ווייב, אַן עלטערע אידענע אין אַ רויטער „באַר־כאַנקע", אין אַ קאָלירטער שלאָף־קופקע אויף דעם אָבגעגאָלטען קאָפּ, איז געזעסען נעבען אָפענעם פענסטער, זיך אויסגעשובען אַ בריקעוו און מיט אַ שמייכעל אויף דעם פּנים זיך צוגעהערט, ווי חברה האָבען דערצעהלט מעשיות.

אונטער'ן פענסטער אויף אַ פיער־פיסיגע באַנק זיינען געזעסען עט־ליכע עלטערע פערד־הענדלער אין די וועסטען, די טוכענע היטלעך מיט די קליינע דענקעס פערשאַרצט און גשמועסט:

— צו כ'קאָן אליהו „ווילנער"? — האָט אָנגעהויבען אַ געלער איד מיט אַ געפלעקעלט פּנים — אַ געלעכטער כ'לעבען! כ'האָב דאָך ביי איהם געאַרבייט איבער צוויי יאָהר. אויף אַלע ירידים מיטגעפאָהרען, צוזאַמען געגעסען. דער בחור פלעגט „אריינשיבען" אויף איין זיץ אַ גאַנץ זייטעל קעלבערן־פלייש, ווי כ'בין אַ איד! איבער איהם טאַקע, בין איך דאָך געזעסען צעהן חדשים איבער'ן „קובעל" — — —

חברה האָבען זיך צושמייכעלט.

— איהר לאַכט, נור גלויבט מיר ס'איז אַ רחמנות אויפ'ן יונג! ער האָט דאָך קיין בייזע גאָל נישט!

— אַ קליינינגקייט עפּעס — האָט זיך תרצה אָנגערופען, און בשעת־מעשה אריינגעפּאַקט אין מויל אריין אַ פולען לעפעל אויסשובעכץ — צעהן יאָהר זיך יאָגען נאָך אַ גנב! איהר ווייסט, שוין איבער צעהן יאָהר ווי פּאָליציי יאָגט זיך נאָך איהם אין די ראַדזענאָווער וועלדער! און ווען נישט „סטאַף" וועלכער האָט זיך פערליעבט אין אליהו'ס „קאַכאַנקע" און איהם איבערגעגעבען דער פּאָליציי, וואָלט מען איהם נאָך עד היום נישט געכאַפּט! כ'האָב זיך איבער גע'חדוש'ט — האָט תרצה ווייטער געזאָגט — דער יונג איז דאָך געוועזען ווייט פון אידען, די גאַנצע צייט זיך ארומגעשלעפּט מיט דער „קאַכאַנקע", און פון דעסטוועגען האָט מען דורך

די טהיר האָט זיך מיט אַ מאָל אויפגעפּראַלט און אַ הויך, ברייט־ביינינגער יונג מיט אַ פּאָר בלויע, קינדישע אויגען איז אריין אַ פער־יאַכמעטער. ער האָט אַראָפּגעכאַפּט דאָס היטעל, געטהאָן אַ שליידער אויפ׳ן טיש און אַ קוטשמע פלאַקסענע האָר האָבען זיך צושאָטען אי־בער זיין פערשוויצטען שטערען.

— מאַמע, כ׳שטאַרב עסען! כ׳האָב נאָך היינט פון דער פריה אָן גאָר נישט אין מויל געהאַט!

— לויפט מען נישט ארום אַ גאַנצען טאָג! — האָט תרצה גע־ענטפערט.

— נו, מאַמע, מיר וועלען זיך שוין שפּעטער אויסשמועסען! איצט וויל איך עסען!

שלמה האָט זיך איבערגעטרייסעלט, געפּיהלט פּאַסקודנע אין מויל און געגומען שפּייען:

— תרצה! תרצה! כ׳שטאַרב אַ טרונק!

תרצה האָט איהם דערלאַנגט אַ וואַזעלע מיט פלוימען־יויך. שלמה האָט עס אויסגעזופּט, זיך בעלעקט, זיך איבערגעצויגען און זיך געשמאַק צוגענעצט.

— נו, זאַנוויל, — האָט זיך שלמה געווענדעט צו זיין זוהן, וועל־כער איז געזעסען איבער אַ שיסעל געזאָדענע הוהן מיט חלה און גע־מאָהלט מיט די צייהן, — וואָס הערט זיך עפּעס מיט אליהו׳ן?

— וואָס זאָל זיך הערען? מען האָט דעם בחור געבראַכט אַ גע־שמידטען אין קייטען! טאַטע, איז דאָרט געווען אַן עולם! קינד און קייט איז געשטאַנען און געוואַרט.

— גלויב מיר, ער וועט נישט זיצען! — האָט זיך שלמה אָנגע־רופען און איז צו צו זאַנוויל׳ען. — ווייסט, כ׳וועל דיר עפּעס בעסערס אָנזאָגען!

— וואָס איז?

— אַ „זמאָרע“ האָט זיך ארייגעכאַפּט צו די פערד.

— וואָס? — האָט זאַנוויל געפרעגט אַ פערוואונדערטער. — אַ זמאָרע?

— יאָ, יאָ! זי האָט שוין באַלד פערמאַטערט די פערד. שוין עט־

אריין אין דער סטאַדאָלע, ארויסגענומען עטליכע בונטען שטרוי, צו־שפּרייט איבער'ן הויף, ארויסגעפיהרט דאָס פערד. מאכט זיך אַ זשרע־באקעל איז מיט. אונטער'ן הויף האָט דאָס זשרעבאקעל אפּנים זיך פארבענקט נאָך דער מאמע און גענומען הירזשען אָהן אויפהער. אליהו האָט געהייסען ארונטערפיהרען דאָס זשרעבאקעל אין ריוו און דאָרט עס איבערלאָזען. דער שקץ פארקערעוועט צום ריוו, נעהמט ארונטער דעם זשרעבאק. מיר שטעהען און ווארטען. מיט אמאָל צורעוועט זיך דאָס זשרעבאקעל אזוי אז דאָס בלוט אין די אָדערן איז מיר פארגליווערט געוואָ־רען. מיר זיינען ארונטער אין ריוו: דער בחור שטעהט און שניידט דעם זשרעבאק איבער דעם האלז מיט זיין טעמפּ מעסער. כ'זאָג אייך, אזא אימה איז מיך בעפאלען! אליהו איז געווען בלאַס ווי קרייד, האָט אַ שפּיי געטהאָן דעם שקץ גלייך אין פּרצוף אריין, געזאָגט „פּשאַ־יוכאַ" און ארויס.

דעם גאנצען וועג האָט אליהו אַ וואָרט נישט אויסגערעדט, איינגע־קוועטשט די פויסטען, אראָבגערוקט דעם הוט איבער די אויגען און גע־שפּרייזט. אז מיר זיינען צוגעקומען צו דער „אָלשינע" האָט זיך אליהו אָבגעשטעלט, אָבגעמאָסטען קאָסטעקען מיט זיין אויג:

— „פּשאַ־קרעוו", פּארוואָס האָסטו גע'שחט'ען דעם זשרעבאק?

קאָסטעק איז צומישט געוואָרען, געוואָלט עפּעס זאָגען, נור אליהו האָט איהם אַ פלאַם געטהאָן אין פּיסק אריין.

קאָסטעק האָט ארויסגעכאַפּט פון דער כאָליעווע אַ מעסער. אליהו האָט זיך אַ שליידער געטהאָן אויף קאָסטעק'ען, ארויסגעכאַפּט דאָס מעסער און איהם דורכגעשטאָכען ווי אַ זיפּ, קרעכצענדיג: „עסט שחט'ען אַ זשרעבאק? עסט שחט'ען?" — — —

דער געלער איז געבליבען שטיל. די אידען האָבען אראָבגעלאָזט די קעפּ, זיך פערטראַכט.

— געווען אַ מאָל צייטען! — האָט זיך אָפּגערופען מיט אַ זיפץ אַ גרויער איד מיט אַ גראָבע נאָז און אַ האלב־אויסגעקראָכענע וואָנצע — אפּנים פון טאַבעק שמעקען — האָט בשעת מעשה ארויסגענומען אַ שקע־טעלע געמאכט פון קאָרע און מכבד געווען דעם עולם.

.2

תרצה האָט אַראָפּגענומען פון טיש, אויסגעקעהרט די שטוב, ארויס־געיאָגט מיט אַ האַנדטוך די פליעגען, פערהאַנגען דאָס פענסטער מיט אַ ליילעך און איז אַרויס.

שלמה האָט זיך אָנגעטהאָן אין אַ רויטען שפּענצער און איז ארויס פּארשיטען די פערד אָן אָברעק.

זאַנוויל איז געבליבען איינער אין שטוב, האָט אפּערגעוואָרפען זיינע לאַנגע פיס מיט די ליאַקירטע שטיוועל, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אָן דעם ווענטעל פון דער שטוהל און זיך פערטראַכט וועגען אליהו'ן:

עס שוועבט פאַר איהם דורך אליהו „ווילנער" ווי פון בראָנז אויס־געהאַקט, מיט זיין הויכען שטערען, מיט דיקע, לאַנגע, עטוואָס אַראָבגע־לאָזטע וואָנסען. ער געהט אַ געשמידטער, פוןביידע זייטען זעלנער מיט אַרויסגעצויגענע שווערדען. ער געהט פעסט, דאָס פּנים קנייטשט זיך נישט, גיט זיך קיין ריהר, די אויגען קוקען אויפ'ן עולם, זוכען עמיצען.

עס בעווייזט זיך אַ יונגע שקצה מיט אַ פּאָר בלוי־גרינליכע אויגען, מיט אַ לאַנגען, דיקען, פלאַקסענעם צאָפּ.

אליהו לעגט אַרויף זיינע געשמידטע הענד אויף זיין „קאָכאַנקעס" האַלז. די שיקסע צואווינט זיך אויפ'ן קול, נעהמט קושען זיינע גע־שמידטע הענד און שעפּטשעט עפּעס — — —

האָט זאַנגוויל אַ טרייסעל געטהאָן מיט'ן קאָפּ, אַ בורטשע געטהאָן „פשא יוכא" גלאַט אין דער וועלט אריין און האַסטיג גענומען שפּאַנען, האַלטענדיג די הענד אין די הויזען קעשענעס' איבער דער שטוב.

ער איז זיך עטליכע מאָל דורך די שטוב, זיך אויסגעצויגען אויף

ליבע טעג ווי כ'זעה אַלע אין דער פּריה, אַז די פערד זיינען דערשוויצט. כ'האָב גערעכענט די פערד זיינען חולה. היינט אין דער פריה ווי דו ביזט נאָר אַרויס, הויב איך זיך אויף און געה אין שטאַל אריין — ס'גיסט זיך פון די פערד דער שוויים, אין גרזשיווע זיינען איינגעפלאָכטען קאָלירטע סטיינגעס; כ'זעה ס'עסק איז נישט גלאַטיג! כ'דערצעהל עס דעם אַלטער דוכנע און דער זאָגט מיר: „בא שלאמא, ביזט זינדיג, א „זמאָרע" איז אין דיין הויז". בקיצור, זאַנוויל, מאַך זיך גאָר נישט וויסען פאַר דער מאַמע און נעבטיג היינט אין שטאַל. אַז דו ווילסט, נעהם מיט מיינע תפלין.

— וויים איך וואָס? ! — האָט זאַנוויל געענטפערט. — זי וועט שוין אַ לעבעדיגע פון מיינע הענד נישט אַרוים!

זאַנוויל דערמאָהנט זיך אָבער, ווי ער פיהלט זיך דערשלאָגען, ווען ער טרעפט ר׳ נתן אַ שבת אין דער פריה. איהם דאַכט זיך, אַז ר׳ נתן ווייס אַלץ, קוקט איהם נאָך מיט פעראַכטונג און קלעהרט זיך געוויס: אָט דער יונגאַטש, דער פערד־גנב האָט דאָס די העזה זיך צו שדכנ׳ען צו מיין טאָכטער...

רחל פרעגט איהם קיינמאָל נישט פון וואָס ער לעבט. זי ווייס געוויס, אַז ער איז אַ פערד־גנב. נאָר זי וויל איהם נישט ערגערען — האָט זאַנוויל זיך גענומען טרייסטען — און די בייגקשאַפט צו זעהן רחל׳ען איז אין איהם געוואָרען נאָך גרעסער.

פיעל מאָל האָט זיך איהם געדאַכט, רחל ווייס נישט, אַז ער איז אַ פערד־גנב. אַנדערש וואָלט זי מיט איהם נישט גערעדט. און ער בעשטימט איהר אַלעס צו דערצעהלען. ווען ער טרעפט זיך אָבער מיט איהר, פערשווינדט ביי איהם דער געדאַנק און ער ווערט אין גאַנצען פערוואַנדעלט אין אַ הונד, וועלכער ליעגט און קוקט דעם בעל־הבית אין די אויגען.

אין גאַנצען עטליכע וואָכען ווי ער האָט זיך בעקענט מיט רחל׳ען. פּעהענדיג ערב שבועות מיט׳ן טראַקט אַהיים פון אַ נאָהענטען דאָרף, האָט ער דערהערט קומענדיג אונטער׳ן שטאָדט אַ געשריי. אויף דער צווייטער זייט פעלד זיינען געלאָפען צוויי שקצים מיט פולע זעק און אַ באָרפיס מיידעל איז זיי נאָכגעלאָפען און געשריען. זאַנוויל האָט זיי פערשטעלט דעם וועג. די שקצים האָבען די זעק אַוועקגעוואָרפען. ער האָט איהר צוגעטראָגען די זעק. רחל איז געשטאַנען האַלב דערשראָקען מיט ברייט צועפּענטע אויגען און געשמייכעלט. זי האָט איהם געדאַנקט און עפּעס אַזוי געקוקט אויף איהם, אַז ער איז פון איהר ערשטען בליק אַ פערציטערטער געוואָרען. פון דעמאָלט אָן האָט עס איהם גענומען ציהען אין פעלד אריין. ער האָט זיך מיט רחל׳ען גענומען טרעפען אָפּ־טער און אָפטער — — —

זאַנוויל איז אַראָפּ פון דעם שלאָף־באַנק, גענומען שפּאַנען איבער׳ן חדר און זיך געפּלאַנט אַזוי:

אין דעם פוילישען קלויסטער — דערצעהלט מען — איז דאָ אַ

דער שלאָף־באַנק, פערלעגט די הענד צו־קאָפּענס, אויסגעשפּיגען און זיך פערטראַכט:

די בלאַסע רחל מיט די שוואַרצע אויגען, מיט די לאַנגע שוואַרצע האָר ביז איבער די קניהען זיצט יעצט מיט איהר אַלטען פאָטער אין דער שטרויענער בודע, וואָס געפינט זיך אין מיטען פעלד.

אַ גאַנצע וואָך איז רחל כמעט אַליין אין פעלד, היט די גערטנער, גיט אַכטונג אויף די שיקסעס וואָס ארבייטען דאָרט און שיקט אָפּ דאָס גרינס נאָך פּרייסען, וואו איהר פאָטער פערקויפט עס. אויף שבת קומט ער אַהיים און דעמאָלט נעכטיגט רחל מיט איהם אין דער בודע.

שבת קומט זאַנוויל נישט אין גאָרטען אריין. רחל האָט איהם אָנגעזאָגט נישט צו קומען, דען דער פאָטער וועט האָבען גרויס עגמת נפש זעהענדיג אַז זיין טאָכטער חבר'ט זיך מיט בחורים.

אין מיטען דער וואָך, שפּעט ביי נאַכט, גנב'עט זיך זאַנוויל דורך פערשיעדענע וועגען, מענשען זאָלען איהם ניט זעהן, און שפּאַנט אריין אין גאָרטען. דאָרט וואַרט אויף איהם רחל. ער לעגט זיך ביי איהרע פיס, ווי אַ געטרייער הונד, קוקט אין איהרע שוואַרצע אויגען, ריהרט ליכט אָן איהר קלייד זי זאָל ניט שפּירען און הערט זיך צו ווי זי דער־צעהלט איהם מעשיות.

זאַנוויל רעדט מיט קיינעם ניט וועגען רחל'ען און קיינער ווייס נישט אַז ער קען זי.

אָט איצט ליגענדיג אַזוי אַליין, פּיהלט זאַנוויל אַ שטאַרקע בענק־שאַפט נאָך רחל'ען. דאָס האַרץ פערקלעמט איהם און ער פּיהלט ווי זיינע אויגען ווערען איהם פייכט. ער בעשליסט פון מאָרגען אָן צו ווע־רען אויס גנב, ניט גריסען זיך צו זיינע בעקאַנטע און אין אַ קורצער צייט אַרום וועט די שטאָדט וויסען אַז זאַנוויל איז געוואָרען אַן עהרליכער איד. דעמאָלט וועט ער קומען צו רחל'ס פאָטער און זאָגען:

— ר' נתן!

דער אַלטער וועט איהם געבען אַ ברייטען שלום־עליכם, איהם אַ קלאַפּ טהאָן אין דער פּלייצע:

— יאָ, מיין זוהן, כ'ווייס אַלץ... זעץ זיך!

.3

זאַנוויל איז געזעסן ביי רחל'ען אין דער בודע.

— זאַנוויל, וואָס ביזטו אַזוי פער'מרה־שחורה'ט? וואָס איז? גאָר, כ'האָב מורא פאַר דיר...

זאַנוויל איז רויט געוואָרען און זיך צושמייכעלט:

— גאָר נישט, רח'טשע!

— שעהם זיך! קומסט צו מיר אַזאַ אומעדיגער! דו! כ'האָב דיך פיינד! — און זי האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף איהם און זיך אָרומגעוויקעלט מיט איהרע הענד אַרום זיין האַלז.

זאַנוויל האָט איהר אַרומגעכאַפּט.

רחל האָט זיך ווי אַ פיש גענומען וואַרפען און צאַפּלען אין זאַנוויל'ס הענד און אַלץ טיעפער זיך גענורקעוועט אין זיין ברוסט.

— האָב איך היינט געלייענט אַ מעשה, — האָט רחל צו איהם שפּעטער געזאָגט, קוקענדיג אויף זאַנוולען דורכ'ן שפּיגעלע, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ שטריק, — איז זי שעהן!

— נו, לאָמיר טאַקע הערען! — האָט זאַנוויל מיט אַ שמייכעל זיך געבעטען.

— וויל איך נישט! כ'וועל שוין דיר גאָר נישט דערצעהלען, גאָר נישט, הערסט!

רחל האָט זיך אויסגעדרעהט, אַריבערגעוואָרפען אַ האַלבען קאָפּ האָר איבער'ן פּנים און געקוקט וואָס פאַר אַן איינדרוק דאָס וועט מאַכען אויף זאַנווילען.

— וועסט שוין גאָ־ר דערצעהלען! — האָט זאַנוויל זיך צולאַכט.

— נישט ביי מאָ־אָטיען! — האָט רחל געענטפערט מיט אַ קאַפּריז

גאָלדענע „מאַמע“ מיט בריליאַנטענע אויגען, איז זי ווערטה אין די הונ־דערט־טויזענטער אַריין. ער וועט דאָרט אריין און די הייליגע „מאַמע“ אַרויסנעהמען. פאַר דעם געלד וועט ער קויפען „דאָנסקי“ פערד מיט לאַנגע עקען, אַלערליי געוועהר. ער וועט צונויפנהמען אַ באַנדע ליי־טישע יונגען און אַוועקלאָזען זיך מיט זיי אין די „ראַדזיענאָווער“ וועל־דער אריין.

זיי וועלען זיך אויסבויען אַ הייהל צווישען דעמבעם און דאָרט ווע־לען זיי וואוינען. די הייהל וועלען זיי בויען נישט ווייט פון דער „זשאָל־דעווקע“, אַז אין צייט פון אַ געפאַהר זאָלען זיי קענען אריבערשווימען נאָך פּרייסען.

דאָרט וועלען זיי וואוינען פריי, יעדע וואָך וועלען זיי אָנזאָטלען די דאָנסקי פערד, נעהמען ביקסען און איבערפאַלען פּריצישע הויפען, אָפּ־שטלען פאַרטיעס סוחרים, וואָס פאָהרען נאָך פּלאָצק, נאָך וואַרשע...

אין אַ קורצע צייט וועט זיך די גאַנצע געגענד פאַר זיי שרעקען. אָרימע לייט וועלען זיי ניט טשעפּען און מיט דער צייט וועט מען צו זיי קומען מיט יעדען משפּט. ער, זאַנוויל, וועט ווערען קיסר; די בלאַסע רחל מיט די שעהנע שוואַרצע אויגען, מיט די שוואַרצע האָר ביז איבער די קניהען וועט זיין זיין ווייב, זיין קייסערין! — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— רחל ווייס נישט, אַז ער איז אַ גנב, — האָט זאַנוויל אַ טראַכט געטהאָן. ער מוז איהר באַלד זאָגען!

ער האָט איינגעקוועטשט די פויסטען און זיך אויפגעשטעלט:

— רחל! — האָט זאַנוויל געזאָגט מיט אַ פערשיקט קול, — דו ווייסט, אַז איך בין אַ גנב, אַ פערד־גנב!?

— דו ביזט דאָך אַ שטאַרקער! — האָט רחל אויסגעשריען, זיך טו־ליענדיג צו איהם אַ דערשראָקענע. — מען דערצעהלט, אַז דו לעגסט אוועק אַ דריי יעהריגען אָקס מיט איין קלאַפּ צווישען די הערנער! דו ביזט נישט קיין גנב! אַ גנב דערקען איך באַלד. ער האָט אַזעלכע קאַל־טע, שאַרפע אויגען. און דו האָסט דאָך אַזעלכע גוטע אויגען!... — און זי האָט זיך גענומען בעטען: — נעהם מיך נאָך אַ מאָל אויף דער האַנד. וויעג מיך... אָט אַזוי! אָט אַזוי! שטאַרקער! שטאַרקער!...

זאַנוויל האָט זיך אין אַלעם פערגעסען. ער איז אַרומגעגאַנגען מיט רחל'ען אויף זיינע הענד, זי געוויעגט. און רחל האָט זיך געטוליעט אַלץ שטאַרקער צו איהם, געזוכט אַ פּלאַץ וואו זי זאָל קענען מיט לייב און לעבען אריין אין זאַנוויל'ען.

שפּעט ביינאַכט האָט זאַנוויל רחל'ען אַהיימגעפיהרט. ער האָט איהר געוואָלט דערצעהלען וועגען זיינע פּלענער, נישט געפונען קיין ווער־טער און געבליבען שטיל.

— פאַר וואָס דערצעהלסטו מיר גאָר נישט? — האָט רחל איהם ברוגז'ליך געפרעגט.

— גלויב מיר, רחל, כ'וואָלט דיר אַלעם דערצעהלט! אַז כ'בין אַליין און קלעהר, קומט אַלעם אויס אַזוי שעהן, פּונקט ווי דו דערצעהלסט! און אַז כ'וויל דיר איבערדערצעהלען, קלעפּט זיך די צונג צום גומען.

רחל האָט פעסטער געדריקט זיין האַנד און געשמייכעלט.

— אָט מאָרגען, — האָט זאַנוויל אָנגעהויבען, — געה איך אָבטהאָן אַ שטיקעל אַרבייט, וואָס וועט מיר ברענגען עטליכע הונדערט רובעל.

— וואָס, אַ שטייגער?

— אָט דו ווייסט דאָך, אַז צייט ס'האָט אויסגעבראָכען די יאַפּאַ־נעזישע מלחמה האָט מען פערמאַכט דעם צאַלאַנד. „פּאָניע" לאָזט ניט

פון אַ קליין מיידעלע און איז נעהנטער צו צו זאַנווילען — ווייסט גאָר וואָס? לאָמיר ווערען ברוגז! גוט?

זאַנוויל איז אויפגעשפּרונגען אַ צורייצטער, געכאַפּט רחל'ען אויף די הענד און זי גענומען וויעגען מיט אַ געוואַלדיגע שנעלקייט, שעפּ־טשענדיג: וועסט דערצעהלען? וועסט...

— כ'וועל דערצעהלען, כ'וועל, זאַנווילשע קרוין, לאָז מיך אָפּ! — האָט זיך רחל צושריען.

זאַנוויל האָט זי אַראָפּגעלאָזען פון זיינע אָרעמס.

— ביזט אַ ווילדער! — האָט רחל געזאָגט און זיך אוועקגעזעצט אויף אַ בונד שטרוי, האָט איהם געצייגט מיט דער האַנד אַ פּלאַץ נעבען זיך: — זעץ דיך!

זי האָט אַרויפגעלעגט זאַנוויל'ס קאָפּ אויף איהר שויס און גענו־מען דערצעהלען אַ מעשה פון אַ פערבלאָנדזעטען פּרינץ, וואָס איז גע־ריטען וואַלד־איין, וואַלד־אויס, געזוכט זיין געליעבטע... דער פּרינץ האָט דערהערט פון דער ווייטענס אַ פרויען־שטימע, האָט אונטערגעשפּאָרעט זיין פערד און איז צוגעקומען:

— שעהנע מיידעל, וואָס וויינסטו? — האָט זי דער פּרינץ גע־פרעגט.

— ווי זאָל איך נישט וויינען, — האָט די מיידעל געענטפערט, — אז כ'האָב מיין חתן פערלוירען...

— וויין נישט, שעהנע מיידעל! — איך בין דיין חתן! קום מיט מיר!

און ער האָט זי איינגעוויקעלט אין זיין ווייסען פּלאַשטש, אַרויפ־געזעצט אויפ'ן שוואַרצען פערד און פערשוואונדען וואַלד־איין, וואַלד־אויס. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

רחל איז אנטשוויגען געוואָרען.

זאַנוויל איז נעלעגען אַ צוטראָגענער. ער האָט געפיהלט, אז אלין ביי איהם הויבט זיך, שפּאַרט זיך אין האַלז אריין, ווערגט איהם — —

.5

פריה מאָרגען.

תרצה האָט אָבגעקאָכט אַ שטשאַוו, אָנגעשלאָגען מיט אייער, אָפּ־געזאָטען אַ טאָפּ קארטאָפעל, צושטעלט אויפ׳ן טיש אָבצוקיהלען, האָט זיך אַ ביסעל צוגעזעצט און זיך פערטראַכט:

— שלמה דאַרף באַלד אריין פון דאַוונען, און דאַכט זיך ס׳איז שוין צייט זאַנוויל׳ען צו וועקען. גאַנצע נעכט שלעפּט זיך דאָס אַרום! וואו? — דער שוואַרץ יאָהר ווייס!

תרצה האָט בעטראַכט זאַנווילען, וועלכער איז געשלאָפען נעבען טהיר, מיט דער קוטשמע האָר צוואוואָרפען איבער׳ן ווייסען שטערען.

— קיין עין הרע, אויסגעהאָדעוועט אַ יונג! דאָס קאָן דאָך מויערען ברעכען! אַנאַנדער מאַמע וואָלט דאָך פון אַזאַ זוהן געשעפּט נחת! און איך? — היינט, די שעה זאָל נישט בע׳שעה׳ן, און מען כאַפּט איהם... — האָט תרצה אָבגעזיפצט — אַ קליינינגקייט, פופציג פערד אריבערפיהרען איבער דער גרעניץ! און ווער איז שולדיג אַז נישט דער שעהנער טאַטע? כ׳האָב קנאַפּ געגוואַלדעוועט, געשריען: „שלמה, גענוג איין פערד־הענד־לער אין דער משפחה! גיב דעם איינגעל פאַר אַ בעל־מלאכה“. נו, מעהר האָט מיר נישט געפעהלט! ער האָט דאָס מיך אָפּגעמאַסטען מיט זיין גנב׳יש אויג און מיר געמאַכט אַ מי שברך, אַז די מאַמעס מילך איז מיר צו חלום געקומען!

תרצה האָט אריינגעשנייצט אין פאַרטוך און ווייטער געטראַכט:

— כ׳האָב קיינמאָל קיין נחת נישט געהאַט פון מיינע קינדער. פון צוועלף געבליבען דריי. זאַנוויל איז פון תמיד אָן געוועזען אַ מזיק. קינ־דער פלעגען זיך נישט וועלען שפּיעלען מיט איהם — ער פלעגט זיי שלאָ־גען מכות רצח, דעם רבין אויסגעשעדיגט. די שכנות האָבען באַלד גע־

אריינפיהרען נאָך פרייסען קיין פערד. ער שרעקט זיך אפּנים עס זאָל איהם נישט אויספּעהלען. נעכטען קומט צו מיר משה „קוניארזש“ און שלאָגט מיר אָן כ׳זאָל „אריבערשווארצען“ א פּארטיע פון פופציג פערד איבער דער גרעניץ.

— און האָסט גאָר נישט מורא? מען קען דאָך דיך שיסען?

— ווער קלעהרט וועגען שיסען, מען שיסט נישט! און אז ס׳מאכט זיך שלעכט, שיסט מען צוריק!

— און וועגען רחל׳ען טראכסטו גאָר נישט?

זאנוויל איז צומישט געוואָרען, געוואָלט עפּעס זאָגען, זיך פערדרוי־טעלט און זי גענומען קושען.

רחל איז געגאנגען א גליקליכע און געגלעט זאנוויל׳ס האנד.

אונטער׳ן שטאָדט זיינען זיי זיך צוגאנגען אין פערשיעדענע זייטען, אז מענשען זאָלען זיי נישט בעגעגענען.

זאַנוויל האָט געקייט און געשמייכעלט:

— אַ גנב דאַרף נישט דאַוונען!

שלמה האָט נישט געענטפערט. ער איז געגאַנגען אויף און אָב איבער דער שטוב. ער האָט געפיהלט, אַז תרצה איז גערעכט, נאָר צו־געבען האָט ער נישט געוואָלט. שלמה האָט זאַנווילען זעהר ליעב געהאַט און פיעל זאַכען מוחל געוועזען.

— ער וועט עלטער ווערען, — האָט שלמה זיך געטראַכט, — וועט ער אַנדערש ווערן. שלמה איז אין דער יוגענד אויך נישט בעסער גע־ווען. דערפאַר איז זאַנוויל אַ גבור און דערצו אַ ריזיקאַנט, צוויי זאַכען, וועלכע אַ פערד־גנב דאַרף בעזיצען און פאַר וועלכע פערד־גנבים האָבען גרויס דרך־ארץ.

שלמה האָט געוואוסט, אַז צייט זאַנוויל איז אריין אין „געשעפט", קוקט מען אויף איהם אין גאַנצען אַנדערש.

— כ'האָב זיך היינט געזעהן מיט משה „קוניארזש", — האָט שלמה איבערגעריסען די שטילקייט.

— נו?

—ער וועט באַלד זיין. ווי איך פערשטעה פון זיינע רייד, וויל ער אָפּרייסען אַ פּאָר רובעל. ער טענה'ן, אַז ער קאָן קריגען ביליגער.

— ביליגער? אַ רוח אין זיין גראָבען „קאַלדען" אריין! הערסט טאַטע, אַז ס'וועט פעהלען אַ גראָשען, ריהר איך זיך נישט פון אָרט! אַזאַ כיט־רער „פּוענץ"! כ'וועל איהם נאָך אַמאָל דעם „קאַלדען" איינפּרעסען!

— נו, גענוג, גענוג! הער אויף צו שרייען, ער געהט! — האָט שלמה אַ זאָג געטהאָן און געגאַנגען צו דער טהיר.

אַ דיקער הויכער איד אין אַ ריפּסענעם כאַלאַט איז אריינגעקומען.

— גוט מאָרגען!

— גוט יאָהר, ר' משה! — האָט שלמה געענטפערט און איהם גע־שטעלט אַ שטוהל, — זעצט זיך!

משה האָט זיך פּאַמעליך אַוועקגעזעצט מיט אַ קרעכץ, אָפּגעפּראַכט, אַרויסגענומען אַ פּעקעל סיגאַרען און מכבד געווען דעם עולם.

זאָגט, אז קיין גוטס וועט פון איהם נישט ארויס. מאָהל דיר, אַ קינד ווערט געבוירען מיט אַ הייבעל און מיט אַ ווילדען קוויטש! וואו איז דאָס געהערט געוואָרען? און קנאַפּ פערשווארצט מיר שרה דעם קאָפּ? טליקעט זיך ארום... און יעדען טאָג הענגט אויף דער שוהל אַ נייער פּאַסקוויל. אודאי וואָלט מען זי געמעגט חתונה מאַכען פריהער נאָך פאר חנה'ן, כאָטש זי איז אינגער... הלואי זאָל איך, רבונו של עולם, האָבען נחת פון חנה'ן... קריגט, דאַכט זיך, אַ לייטישען יונג...

זאַנוויל האָט זיך איבערגעטרייסעלט, געעפענט ברייט זיינע בלויע אויגען, פערלעגט זיינע הענד אונטער'ן קאָפּ, זיך איבערגעצויגען און זיך פאַנאַנדערגעגענעצט:

— גרויסער טאָג!

ער איז גיך אויפגעשפּרונגען, זיך איינגעוואַשען, אָנגעטהאָן זיינע ליאַקירטע שטיוועל, פערקעמט זיך אַ „פּאָלקע", גענומען די הענד ארום די זייטען, געכאַפּט אַ טענצעל און זיך צושריען:

— מאַטקאָ, פּאָדאוואַי!

— ביזט דאָך ערגער פון אַ גוי! — האָט תרצה געזאָגט, — אַן ערל אַז ער הויבט זיך אויף, איז דאָס ערשטע „פּאַטשערזש". און דו?

— נישט גערעדט, מאַמע! — האָט זאַנוויל געענטפערט, ארומ־געכאַפּט די באַרוויסע תרצה און גענומען טאַנצען מיט איהר איבערגוואַלד.

— לאָז אָפּ, דו שייגעץ איינער! — סם וועל איך דיר געבען!

זאַנוויל האָט זיך פאַנאַנדערגעלאַכט, געמאַכט אַ שנאַפּס און זיך געזעצט איבער אַ שיסעל שטשאַוו מיט קאַרטאָפעל.

שלמה איז אריינגעקומען מיט'ן טלית־זאַק אונטער דעם אָרעם, גע־וואָלט עפּעס זאָגען, נאָר תרצה האָט איהם איבערגעהאַקט די רייד:

— טאַטע־פאָטער! אַ שעהנעם תכלית האָסטו געמאַכט פון דיין גן־עדן פיהרער! אויף מיינע שונאים'ס קעפּ געזאָגט! אַ יונג הויבט זיך אויף ווי אַ בהמה, זאָגט קיין אידיש וואָרט נישט און כמאַליעט אריין אַ שיסעל קאַרטאָפעל מיט שטשאַוו! האָסט נישט געפּאָלגט, שלמה, טאָ נאַ!

שלמה האָט פערקוועטשט די ליפּען און געוואָרען בלאַס ווי קרייד:

— ווער שוין פערשטומט, דו אַלטער קאָך־לעפעל! ווער פרעגט דיך?

משה האָט ארויסגענומען מיט א קרעכץ א דיקען טייסטער, אויס־געצעהלט צוויי הונדערט רובעל און זיי געגעבען שלמה'ן.

מען האָט געטרונקען לחיים, זיך געוואונשען, אז דער השם יתברך זאָל העלפן בשלום דורכצוקומען און מען איז זיך צוגאנגען.

— נו, זאַנוויל, — האָט משה אָבגעהוסט, — ביזט גרייט צו פּאָ־רען היינט ביינאַכט?

— אויב מיר וועלען נאָר דורכקומען, — האָט זאַנוויל געענטפערט,

— בין איך צו יעדער צייט גרייט.

— וואָס הייסט? דאַכט זיך, כ׳בין שוין דורכגעקומען מיט׳ן טאַטען.

— וואָס טויגען די אַלע דבורים, ר׳ משה? אויב כ׳וועל נישט זעהן צוויי הונדערט קערבלעך אויפ׳ן טיש, ריהר איך זיך נישט פון אָרט! איהר טענה׳ט, איהר קאָנט קריגען ביליגער? מיט׳ן בעסטען פערגעניגען! כ׳האָב צו אייך גאָר נישט!

— עה, זאַנוויל, האָסט דאָך עפּעס צופיעל פעפער אין דער נאָז! אַפּנים, די געשעפטען געהען דיר צו גוט, אַז דו וואַרפסט זיך אַזוי מיט הונדערט און פופציג רובעל? זעה, ס׳מוז דאָך אַלץ זיין מיט אַ שכל! די גאַנצע חתונה וועט נעהמען קנאַפּער פון אַ שטונדע, און פאַר אַ שטונדע הונדערט און פופציג רובעל איז, דאַכט זיך, גאַנץ שעהן! ראַטשילד אַליין וואָלט זיך נישט אָפּגעזאָגט! געה שוין געה, זאַנוויל, מאַך זיך נישט נאַ־ריש! זעהסט, ווען כ׳וואָלט געוועזן זיכער, אַז די פערד זאָלען דורכגעהן,— נו, איז נאָך אַ פופציגער! אָבער, גזלן, וואָס טהו איך, די שעה זאָל נישט ב׳שעה׳ן, און מען נעהמט איבער אַלע פערד? האַ? ווילסט זיין אַ שותף צום שאָדען? שווייגסט? דאָס איז נישט מעשה סוחר, זאַנוויל!

זאַנוויל איז געזעסען אָן אָנגעבלאָזענער און האָט גאָר נישט געענט־פערט. ער האָט געוואוסט, אַז משה וועט איהם פעררעדען. דאָס איז אַ ביטערער פוקס. כמעט אַלע פערד זיינען מיינע. משה האָט זיי אָנגעקריגען בחצי־חנם. און יעצט וויל ער נאָך אָפּרייסען פופציג רובעל? ניין!

זאַנוויל האָט זיך אויפגעשטעלט:

— ר׳ משה, בחנם וואָס איהר מאַכט קאַליע רייד, ס׳וועט העלפען ווי אַ טויטען באַנקעס, ווענינגער ווי צוויי הונדערט רובעל נעהם איך נישט!

משה האָט געקוקט זאַנווילען אין די אויגען און געשמייכעלט:

— עה, זאַנוויל, געהסט דאָך גאָר עפּעס פון די כלים אַרויס!

— נו, שלמה, מיר וועלען שוין דורכקומען. ברענגט אַריין שנאַפּס.

תרצה האָט דערלאַנגט בראַנפען און עפּעס צו פערבייסען.

באַלד איז משה אַרויסגעקומען, איהם אַריינגערופען צו זיך, מכבד געווען מיט אַ גוט גלעזעל וויין. זאַנוויל האָט געשפּרייזט שטייף איבער די פּליושענע דיוואַנעס, אַרויסגערוקט זיך אַ פּאַטער־שטוהל, פערלעגט אַ פוס אויף אַ פוס, פעררויכערט אַ סיגאַר. עס האָט איהם זעהר הנאה געטהאָן וואָס משה לעקט און חנפה'ט איהם.

זאַנוויל האָט זיך געזעגענט מיט משה'ן, אַרויף אויפ'ן פערד, זיך צופּייפט אויף זיין שטייגער, גלעטענדיג דעם פערדס האַלז און איז אַרויס דורך אַ הינטערשטעגן טויער. ער האָט יעצט אין גאַנצען פערגעסען וועגען די פערד. ער האָט רחל'ען צוגעזאָגט דורכצורייטען דעם טראַקט נעבען די גערטנער. לאָז זי זעהן ווי איהר זאַנוויל זעהט אויס אויפ'ן פערד. ער וועט זי אַרויפנעהמען ווי יענער פּרינץ, גוט צוטוליען צו זיך און מיט איהר אַוועקפּאַטשען...

אויפ'ן שאָסע האָט זאַנוויל אונטערגעשפּאָרעט זיין פערד. דאָס פערד האָט אַ ציה געטהאָן דעם פאָדערשטען טהייל פון זיין קערפּער, זיך עטוואָס אויסגעצויגען און זיך פאַנאַנדערגעטראָגען איבער'ן שאָסע לייכט ווי אַ פויגעל.

רחל איז געשטאַנען נעבען טראַקט און געוואַרט אויף זאַנווילען.

זי האָט דערזעהן ווי אַ שעהן צוגאָווע פערד טראָגט זיך אויפ'ן שאָ־סע, אַ הויכער רייטער זיצט גלייך ווי אַ ווירע — האָט זי אַ ציטער גע־טהאָן. „זאַנוויל פאָהרט!"...

זאַנוויל איז צוגעריטען נאָהענט צו רחל'ען. דאָס פערד האָט זיך געגומען דרעהען אַרום און אַרום. רחל האָט עס אָנגעכאַפּט פאַר'ן צוים:

— ווי שעהן דו ביזט, זאַנוויל, אויפ'ן פערד! ווען כ'וואָלט זיך נישט געשעהמט, אַז אַ בעקאַנטער זאָל אונז טרעפען, וואָלט איך אַרויף צו דיר. שפּרינג אַראָפּ, כ'וועל דיר אַ קוש טהאָן, — האָט רחל געזאָגט און אַראָפּגעלאָזט די אויגען.

זאַנוויל האָט זיך פעררויטעלט, אַראָפּגעשפּרונגען און געהאַלזט רחל'ען.

דאָס פערד איז געבליבען שטעהן, אויפגעשטעלט די אויערען, צוגע־פּענט ברייטער זיין קלוג אויג און געקוקט אויף דעם פּאָרעל.

6.

פאַרנאַכט איז זאנוויל רוהיג אַריין צו משה „קוניארזש" אין הויף, קלאַפּענדיג מיט זיין שפּיץ־רוט אין די ליאַקירטע כאָליאַוועס.

די פערד זיינען שוין אַלע געוועזען אונטער'ן שטאָדט אין וועלדעל, נאָר זיין גניאַדער אָגער איז געשטאַנען אַ געזאָטעלטער אין מיטען הויף און געפּאָכעט מיט זיין לאַנגען עק. דער פּיסק איז געוועזען בערעקט מיט אַ ווייסע שוים. יעדע ווײַלע האָט דאָס פערד אַ וואָרף געטהאָן זיין שטאָל־צען קאָפּ מיט די לאַנגע גרזשיווע, געקלאַפּט מיט די פאָדערשטע קאָ־פּיטעס, אַז שטיקער ערד פלעגען זיך צושיטען אין אַלע זייטען.

זאנוויל איז צו צום פערד מיט אַ מאָדנעם פּייף און דאָס גענומען גלעטען איבער'ן גלאַנציגען האַלז. דאָס פערד האָט אָפּנים פערשטאַנען דעם פּייף, האָט איהם אָנגעקוקט מיט'ן רעכטען אויג און האָט זיך פאַ־נאַנדערגעהירזשעט.

ביי דעם אָפענעם פענסטער איז געזעסען אַ בלאָנדע מיידעל. אין איין האַנד האָט זי געהאַלטען אַ בוך און מיט דער צווייטער האָט זי לייכט געריבען קליינע שמעקעדיגע בלעטלעך פון אַ מירטאָ־בלום, וואָס איז גע־שטאַנען אויפ'ן פענסטער. דאָס איז געוועזען משה'ס איינגסטע טאָכטער. דאָס מיידעל, דערזעהענדיג זאנווילען, האָט אויפגעהערט לעזען דעם בוך און גענומען קוקען אויף איהם. זאנוויל האָט בעמערקט איהר בליק, זיך געשטעלט אין אַ פּאָזע און מעשה אַקטיאָר איהר געקוקט גלייך אין די אויגען אַריין. דאָס מיידעל האָט זיך פערשעהמט, געלאָזט ליגען דעם בוך און אַוועק מיט אַ הילכיג געלעכטער.

— אַ יחסנ'טע! — האָט זאנוויל אַ טראַכט געטהאָן, — משה'ס טאָכטער! אַ כפּרה מעג זי געהן מיט איהר געשוואָלענעם טאַטען פאַר רחל'ס מינדסטען נאָגעל!

7.

אַז זאַנוויל איז צוגעקומען צום וועלדעל, האָט ער פון דער ווייטענס דערזעהן זיין פאָטער מיט צוויי יונגען. ער איז גיך אראָפּ, גענומען בינ־דען די פערד: אַ פערד'ס פּיסק צום צווייטענס עק, און אַזוי איינס הינ־טער'ן אַנדערען; זיך נאָכדעם געזעגנט מיט'ן פאָטער און איז פּאַמעליך אַרויסגעריטען דורך הינטער־וועגלעך פון וועלדעל. די צוויי יונגען זיינען איהם נאָכגעריטען.

דעם גאַנצען וועג האָט זאַנוויל געוואָלט טראַכטען וועגען דער גרע־ניץ, נאָר יעדעס מאָל איז איהם אין דער־מיט אַריין רחל.

— און וואָס וועט טאַקע זיין, אַז מען וועט איהם היינט ביינאַכט שיסען? — איז זאַנווילען דורכגעבליצט אַ געדאַנק אין מח.

ער האָט זיך צושמייכעלט, אַרויסגענומען פון כאָליאַווע אַ פלאַטשיג פלעשעל שנאַפּס און מיט עטליכע זופּ פערטריבען דעם געדאַנק.

אָט זיינען זיי שוין געוועזען אויף דעם ברעג פון דער „זשאָלדעווקאָ".

— האַלט! — האָט זאַנוויל שטיל געזאָגט און אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד.

די פּאַרטיע האָט זיך אָפּגעשטעלט.

— דאָ וועלען מיר וואַרטען ביז ס'וועט גוט פינסטער ווערען! איצט, חברה, נעהמט די „בלאָז" מיט בראַנפען און רייבט איין די פערד די קעפּ, זיי זאָלען נישט הירזשען. אַלץ זאָל געטהאָן ווערען שאַ־שטיל, ניט קיין איבריגען פּיפּס, איהר הערט?

די פערד זיינען באַלד געוואָרען רוהיגער, ווי זיי וואָלטען פערשטאַ־נען די געפאַהר, זיך גענומען רוקען איינס צום צווייטען מיט אַראָפּגע־לאָזטע קעפּ און זיינען געבליבען שטעהן ווי צוגעשמידטע. זאַנוויל האָט

— ביזט זיכער, אַז מען וועט דיך נישט כאַפּען, זאַנוויל? און אַז יאָ? וואָס וועל איך טהאָן? כ'וועל דיך שוין קיינמאָל נישט זעהן? קיינמאָל?...

— מיך וועט קיינער נישט כאַפּען! שרעק זיך נישט, רח'טשע! מאָרגען וועלען מיר זיך זעהן.

— נו, טאָ נעהם מיך נאָך אַ מאָל ארום! אזוי! שטאַרקער!...

זאַנוויל איז שוין געזעסען אויף דעם פערד, געקוקט מיט זיינע ליעבע קינדישע אויגען אויף רחל'ען, געדריקט איהר האַנד און געשמייכעלט.

רחל האָט געגלעט זיין פערד, געהייסען איהם פאָהרען גיך, זעהר גיך.

זאַנוויל האָט זיך עטוואָס אויסגעבויגען, אונטערגעשפּאָרעט דאָס פערד. דאָס פערד האָט זיך מיט אַ מאָל אַ ציה געטהאָן, געוואָרען לענגער און איבער דעם שאָססע האָבען זיך גענומען הויבען וואָלקענס שטויב.

רחל איז געשטאַנען אַ לענגערע צייט פערזונקען אין רעיונות און נאָכגעקוקט זאַנווילען.

געוואַנדעט צו די יונגען, אַנכאַפּענדיג זיך ביי אַ דיקע צווייג פון אַן אַלטען בוים, וואָס איז געוואַקסען ביים ברעג, און זיך גענומען ציהען.

כ'איז געוואָרען אַלץ פינסטערער און פינסטערער.

די פּאַרטיע פערד איז געשטאַנען רוהיג, ווי פון שטיין אויסגעהאַקט.

מען האָט אָפּגעגאָסען די פערד מיט קאַלט וואַסער און זיי זיינען לע־בעדיגער געוואָרען.

די פּאַרטיע האָט זיך שטיל געריהרט פון אָרט.

שטיל. עס האָט זיך נאָר געהערט דאָס ריטמישע קלאַפּען פון די קאָפּיטעס. ווען־ניט־ווען האָט זיך צוהירזשעט אַ פערד.

פון דערווייטענס האָט זיך בעוויזען אַ רויט פייערל. דאָס איז געווען די „קייט“: אַ הויכער ווייס־געפאַרבטער קלאָץ מיט שוואַרצע פּאַסען און מיט אַ לאַנגע קייט אַראָפּ.

זאַנוויל האָט פערקערעוועט אין אַ זייטיג וועגעל, גענומען רייטען זעהר פּאַמעליך. ער האָט געהאַלטען אין איין גלעטען זיין אָגער און פון מאָל צו מאָל איהם מכבד געווען מיט אַ קלעצעל צוקער.

טריט — — —

די פּאַרטיע האָט זיך אָפּגעשטעלט, געשטאַנען אַ ווייל'ע. עס איז ווידער שטיל געוואָרען און מען האָט זיך געריהרט פון אָרט.

זאַנוויל האָט זיך אַרומגעקוקט — נאָך אַ פופציג טריט און די פערד זיינען אין פּרייסען. מען האָט זיך ווידער פערקערעוועט אין אַ קליין זאַמדיג וועגעל און גענומען טרייבען די פערד דורך שטעכעדיגע אַגרעס־קוסטען.

פון דערווייטענס זיינען אַנטקעגען געקומען צוויי זעלנער.

זאַנוויל האָט בשעת מעשה אַ ציטער געטהאָן, נישט לאַנג געקלערט און געהייסען יאָגען די פערד וואָס כח נור. די פערד האָבען זיך צו־טראָגען. די זעלנער האָבען אָנגעשטעלט די ביקסען. די יונגען זיינען אַראָפּגעשפּרונגען און צוריקגעלאָפען.

זאַנוויל איז געוואָרען שטאַרק אויפגערעגט:

— הינטישע לעבערס! די כאָליערא וועט אייך שוין נעהמען! און איז אַנטקעגען געפאָהרען די זעלנער.

בעטראַכט די צונויפגעדריקטע פאַרטיע מיט די אַראָפּגעלאָזטע דרעמעל־דיגע קעפּ און עפּעס אַ רחמנות־געפיהל האָט איהם אַרומגענומען.
אַרום איז געווען שטיל.

ווען־ניט־ווען האָט אַ בלאָז געטהאָן אַ ווינטעל, מיטבריענגענדיג דעם פייכטען, שאַרפען ריח פון יאַלאָווייז און פון פאַרטיגע פלאָמבירען.

די „זשאַלדעוווקאַ" איז זיך געראָנען רוהיג פּאַמעליך. ס'האָבען זיך געהויבען קליינע דונקעל־פיאָלעטאָווע וואַלען, איינשלינגענדיג איינע די צווייטע.

זאַנוויל איז געלעגען אויף דעם בויך און געקוקט ווי עס וואַקסען פון וואַסער אַרויס דונקעל־בלויע בערג, צוואוואַקסען זיך אין הימעל אַריין. אַ רויטליכער פּאַס האָט זיי דורכגעשניטען און די בערג זיינען געבליבען הענגען צווישען הימעל און וואַסער.

זאַנוויל האָט דערפיהלט ווי עפּעס צוגיסט זיך איבער אַלע זיינע גליעדער און ער איז געוואָרען לעבעדיגער, ווילדער. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז די דונקעל־פיאָלעטעווע וואַלען רופען איהם, און ער האָט גרויס חשק געהאַט אַראָפּצוואַרפען פון זיך די קליידער און כאַפּען אַ שווים.

— חברה, מיר וועלען גאָר כאַפּען אַ שווים! — האָט זאַנוויל זיך געווענדעט צו די צוויי יונגען.

זיי האָבען אויפגעהויבען די אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, זיך איבערגעקוקט און געקוועטשט מיט די פּלייצעס, און געהייסען האָט עס: „אַז דער האָ־בער שטעכט, קריכט מען אויף גלייכע ווענד".

זאַנוויל האָט אַ שפּיי געטהאָן גלייך אין וואַסער אַריין, אַ ברום געטהאָן „פלאַקען־שיסערס!" און גענומען שנעל אַראָפּוואַרפען פון זיך די קליידער.

און דאָס שטילע וואַסער האָט מיט אַ מאָל אַ קרעכץ געטהאָן אונטער־זאַנווילס קלאַפּטער. ער האָט דורכגעשניטען עטליכע קרייזען און איז אַרויס.

— שוטים, וואָס ווייסט איהר וואָס גוט איז! — האָט זיך זאַנוויל

ליכע רעק, צו עטליכע פּאָר הויזען, דורכפּיהרען די גרענעץ און זיך מאַ־טערן.

ביי אַ צווייטע קופּקע זיינען געזעסען ווייבער אין שייטלען און גע־האַלטען אין איין בערעדען אָט יענע מיידלעך, וואָס זיינען געזעסען אַ ביסעל ווייטער אויסגעמישט מיט שיקסעס, שקצים און יונגען.

פון דעם פּלאַץ, וואו דאָס יונגוואַרג איז געזעסען האָט זיך געטראָגען אַ הילכיג געלעכטער. די יונגען פּלעגען אויסציהען אַ מויד אָדער אַ שיקסע אויף דעם גראָז און זיך נעהמען וועטען, אַז זי טראָגט אונטער דעם קלייד גאָר נישט, כדי זי זאָל קענען אַלץ מעהר אַנטהאָן. די מויד איז דערוויילט געלעגען און געמאַכט קולות, ביז אַ אידענע האָט שוין נישט געקענט צוהערען, איז זי צו און זיי גענומען זידלען. האָט מען אָפּגעלאָזט די מויד, און עפּעס אַ יונג אַ חצוף איז אויפגעשפּרונגען, ארומגעכאַפּט די אידענע און איהר געוואָלט אַ קוש טהאָן. די אידענע האָט גענומען שרייען און אַלע ארום האָבען געפּלאַצט פון געלעכטער.

עס איז דורך אַ דייטש מיט אַ דיקען סיגאַר, זיך אָפּגעשטעלט, גע־שטאַנען אַ ווײַלע, אויסגעשפּיגען: „שמוציגע יודען!" און געגאַנגען ווייטער.

זאַנוויל איז אריין אין שיינק, אויסגעטרונקען עטליכע קופּעל ביער, פערראויכערט אַ סיגאַר, זיך געזעגענט מיט דעם דייטש און ארויס.

די סוחרים מיט די קופּקעס סחורה זיינען שוין געהאַט אָנגעקומען, האָבען עס צולעגט אין מיטען פעלד. די מולכ'ערס האָבען פון זיך אַלעס אראָפּגעוואָרפען, געשטאַנען אין די העמדער און גאַטקעס; די ווייבער אָהן בלוזקעס און אין די האַלקעס, און זיך געשטופּט, געריסען צו די סוחרים, און ווער עס איז געוועזען שטאַרקער, האָט געכאַפּט מעהר. די ווייבער האָבען געשלאָגען די מיידען און די מיידען האָבען ארונטערגע־ריסען די שייטלעך ביי די ווייבער. און אָט איז צו אַ האַלב־נאַקעטער שקץ, שטיל אָפּגעבונדען דאָס בענדעל פון דער האַלקע ביי אַ מיידעל. דאָס מיידעל האָט געטהאָן אַ שטרעק אויס די האַנד, געוואָלט כאַפּען אַ לייַ־בעל — איז זי שטעהן געבליבען אין אַ פּאָר קורצע לייוועגטענע מייטקעס.

די זעלנער האָבען איהם אָפּגעשטעלט, גענומען אָפּבינדען די פערד. זאַנוויל האָט גענומען טענה'ן מיט די זעלנער, זיי געוואָלט אונטער־קויפען — ס'איז נישט געגאַנגען! אַ קאַלטער שוויס האָט בעדעקט זיין גאַנץ לייב. ער האָט אַ קריץ געטהאָן מיט די צייהן און וואָס כח נור אונטערגעשפּאַרעט זיין אָגער.

דאָס פערד האָט זיך אַ ריס געטהאָן, אַנידערגעשליידערט מיט די פאָדערשטע פיס איין זעלנער און זיך צוטראָגען ווי אַ פייל פון בויגען. די פּאַרטיע האָט זיך אָפּגעריסען און איז נאָך.

דער צווייטער זעלנער איז צומישט געוואָרען, גענומען נאָכשיסען, גע'הרג'עט עטליכע פערד, נאָר זאַנוויל איז שוין געשטאַנען אויף דער צווייטער זייט גרענעץ און געוויעזען די זעלנער אַ לאַנגע נאָז.

אויף דער צווייטער זייט גרעניץ האָבען שוין צוויי דייטשען איהם אָפּ־געוואַרט. איינער האָט אוועקגעפיהרט די פּאַרטיע פערד און דער צוויי־טער האָט זאַנווילען איינגעלאַדען אויף אַ קופעל ביער.

ניט ווייט פון שענק האָט זאַנוויל בעמערקט קופּקעלעך מענשען אויף דעם גראָז. דאָס זיינען געזעסען „מולכ'ערס" — אָט יענע, וואָס פיהרען איבערגעניצטע קליידער דורך די גרעניץ. זיי האָבען אָפּגעוואַרט דעם בערלינער צוג, וואָס האָט געדאַרפט אָנקומען פּונקט איינס ביינאַכט. מיט דעם צוג קומען אָן די סוחרים פון אַלטוואַרג, עפענען דאָ די וואַארע און יעדערער פון די מולכ'ערס טהוט זיך אָן עטליכע „שטיק" און פאָהרט אַריין נאָך פּוילען.

עס איז געזעסען אַ קופּקעלע עלטערע אידען אין לאַנגע כאַלאַטען און זיך געשמועסט געלאַסען. זיי האָבען מקנא געוועזען „יערגע נאַר" (אַזוי האָבען זיי גערופען דעם דייטש), ווי ער לעבט זיך רוהיג. און צום מייסטען האָבען זיי מקנא געוועזען דעם שיינקאַר, וואָס האָט געהאַלטען די שיינק ביי דעם טראַקט און געלייזט בייטאָג און ביינאַכט.

דאָס זיינען געוועזען צום מיינסטען יורדים, שעהנע חסידים, וועלכע האָבען שוין אַלץ פּרובירט, אָפילו מלמדות, נור עס איז נישט געגאַנגען, — האָבען זיי גענומען אַריינפאָהרען נאָך פּרייסען, אָנטהאָן יעדערער צו עט־

האָט ארויפגעמאכט די פּאַסקעס איבער זיינע אַקסלען, האָט דעם פּאַק לייכט אַריבערגעוואָרפען איבער די אָרעמס און גענומען שפּרייזען. ניט ווייט פון גרענעץ האָבען זיך די חברה צוטהיילט אין צוויי פּאַרטיעס. דער גלעזער האָט געפיהרט. אַלע האָבען אויסגעטהאָן די שטיוועל, פערקאַטשעט די הויזען און זיך אָבגעשטעלט. דער גלעזער איז אַליין אַוועק אין וועלדעל געוואָהר ווערען וואָס עס הערט זיך. ער איז באַלד געקומען צוריק מיט זעלנער, געטהאָן אַ מאַך מיט דער האַנד און די פּאַרטיע איז אָהן שטערונג דורך די גרעניץ. דורכ'ן וואַלד האָט מען גענומען געהן איינציגווייז. דעם גאַנצען וועג האָט קיינער קיין וואָרט ניט גערעדט. ביי דעם קלענסטען שאָרך זיינען אַלע אריין אין דער טיפער תבואה מיט די געפּעק, געלעגען אַ לענגערע ווייַלע ביז עס איז ווידער שטיל געוואָרען און געשפּרייזט ווייטער.

זאַנוויל איז געגאַנגען אַ מיעדער. דער טאָג האָט איהם עפּעס אויס־געמאַטערט און ער האָט געפיהלט ווי אַלע גליעדער ברעכען איהם. ער האָט עטליכע מאָל געוואָלט קלעהרען וועגען רחל'ען, נאָר ער האָט בשום אופן ניט געקאָנט צונויפנעמען זיינע געדאַנקען.

ארום דריי אַ זייגער ביינאַכט איז די חברה געקומען אין דעם לעצטען דאָרף וואָס געפינט זיך אונטער דער שטאָדט. זיי האָבען אַראָבגע־נומען די פּעק און זיך געזעצט רוהען אין אַ טהאָל אויף דער לאָנקע. מיט אמאָל האָבען זיי דערהערט ווי אַ רייטער קומט אָן. די חברה האָבען געכאַפּט די פּעק און זיך צושאָטען אין אַלע זייטען. זאַנוויל איז אַנטלאָפען אָהן אַ היטעל. ער איז געווען זעהר אויפגערעגט, געשפּאַנט גיך, געפיהלט אַ שרעקליכע מיעדקייט. עס האָט זיך דערהערט אַ שיסעריי.

— מען יאָגט! — האָט זאַנוויל אַ טראַכט געטהאָן און געבליבען שטעהן. ער האָט פאַר זיך דערזעהן דעם אַלטען בית־עולם. ער האָט זיך פלינק אַרויפגעכאַפּט אויפ'ן פּאַרקאַן, אַריבערגעשפּרונגען לייכט ווי אַ קאַץ און גענומען געהן צווישען די מצבות קאַלטבלוטיג, רוהיג... ער האָט זיך אויסגעזוכט אַ הויך בערגעל, אונטערגעלעגט דעם פּאַק, זיך אַנידערגעוואָרפען און איז פעסט אנשלאָפען געוואָרען...

די יונגען מיט די שקצים האָבען זי אַרומגערינגעלט, געמאַכט אַ ראָד, זיך פאַנאַנדערגעטאַנצט און זי נישט געלאָזט אַרויס.

אָט האָט זיך דורכשפּאַציערט דער „אידישער" אָביעשטשיק מיט די ביקס אויף דעם אַקסעל, זיך געוויצעלט מיט די אידען, געגעבען זיי עצות.

באַלד איז אַרויס עפּעס אַ געזונטע מויד, גענומען דעם זעלנער אונ־טער'ן אָרעם און אַוועק מיט איהם אין וועלדעל.

זאַנוויל איז געשטאַנען פון דער ווייטענס, זיך צו אַלעם צוגעקוקט. ער האָט אַ שפּיי געטהאָן, אויסגעשריען „שטינקערס" אין דער נאַכט אריין, און פערשוואונדען אין אַ זייטיג געסעל.

אַ פּאַרטיע קאָנטראַבאַנדיסטען מיט פּעקלעך אויף די פּלייצעס איז זאַנווילען אַנטקעגען געקומען.

— אי, זאַנוויל! וואָס טהוסטו דאָ? — האָט אַ גלעלער געזאָגט.

— כ'האָב געדאַרפט זעהן אַ דייטש! — האָט זאַנוויל רוהיג גע־ענטפערט און געוואָלט געהן ווייטער.

— דערצעהל עס דער „באָבע יורע", זאַנוויל. מיר ווייסען דאָך, — האָט זיך אַ קליינער, ברייט־ביינינגער יונג אריינגעמישט.

— פּימפּערנאָטער! ווער פרעגט דיך? ס'איז דיין באָבעס דאגה? די חברה האָבען זיך איבערגעקוקט.

— נו, טאַקע! — האָט זיך דער גלעלער געווענדעט צום קליינעם, — אַז אומעטום מוזט דו זיך אריינמישען! ווען ער פערפאָהרט דיר, וואָלט מיך עפּעס געהאַרט? אָסור! וועסט זיך נאָך אַ מאָל דערשפּיעלען! און דו, זאַנוויל, וואָס רעגסטו זיך באַלד אַזוי אויף? לאָז דיך דאַכטען אַ הונד בילט! פּיעלייכט וואָלסטו מיטגענומען אַ פּעקעל זיידענס?

— געמאַכט! — האָט זאַנוויל געענטפערט, — וויפיעל גיסטו?

— וואָס הייסט? קריגסט אַ צעהנעריל!

— ניין, גוטער ברודער! — פופצעהן!

דער גלעלער איז געשטאַנען אַ ביסעל, געטראַכט:

— ס'געהט!

די פּאַרטיע האָט זיך אָבגעשטעלט, דער גלעלער איז ערגעץ אַוועק, געזוימט זיך עטליכע מינוט און געבראַכט אַ גרויסען פּאַק זיידענס. זאַנוועל

אַרויס, און אין אַזעלכע מינוטען האָט ער אַראָבגערוקט דאָס היטעל איבער די אויגען און אַוועק אין דער שענק אַריין.

צומאָרגענס ווען זאַנוויל איז אַהיימגעקומען פון פּרייסען האָט ער דערפיהלט אַ שרעקליכע בענקשאַפט נאָך זיינע חברים, עס האָט זיך איהם געוואָלט דערצעהלען וואָס ער האָט אויפגעטהאָן אין דעם נעכטיגען טאָג און ער איז געווען זיכער אַז נור זיי וועלען איהם פערשטעהן.

באַלד נאָכמיטאָג איז זאַנוויל אַוועק אין שענק אַריין.

דורך דער גאַנצער לענג פון שענק, צו דער וואַנד צו, איז ווי אַלע מאָל געשטאַנען אַ צאָהל־באַנק. אויף דער צאָהל־באַנק האָבען זיך געפונען עטליכע באַרעלקעס בראָנפען, פעסלעך ביער. אויף אַ לאַנגער קופּערנער טאַץ מיט לעכלעך זיינען געשטאַנען גלעזלעך, קופּערנע קוויטירלעך און קופּלעס. דער פּולאָפּ איז געווען אונטערגעשפּאַרט מיט אַ דיקען פּיער־עקיגען קלאָץ אויף וועלכען עס זיינען געוועזען אויסגעשניצט פערשיעדענע זאַכען און נעמען פון פערשיעדענע גנבים. אונטער דער צאָהל־באַנק איז געזעסען אַ היבע דיקע אידענע — ברייניע קאָזאַק — און מיט הנאה זיך געבויערט די נאָז מיט אַ פינגער. ביי עטליכע טישלעך זיינען געזעסען יונגען און געגעסען. ביי אַ ווינקעל־טישעל זיינען געזעסען דריי יונגען און געטרונקען. ביי איינעם פון זיי אויף דער שוים איז געזעסען אַ יונג געפּודערט מיידעל און געראויכערט אַ פּאַפּיראָס. די שענק האָט געשמעקט מיט געבראָטענס.

— זעהט נור, זעהט! — האָט זיך ברייניע צושריען — טפוי, טפוי, טפוי! אַ שעהנער מענש! ס'פּאַסט דיר שוין גאָרנישט אַריינצוקומען אין שענק אַריין!?

פון אַלע טישלעך האָט זיך געהערט: זאַנוויל! זאַנוויל!

פון אַלע זייטען האָט מען איהם אַרומגערינגעלט, איהם געגעבען שלום, זיך געוויצעלט.

זאַנוויל האָט זיך אַ צופריעדענער אַוועקגעזעצט מיט דער חברה אַרום אַ גרויסען טיש.

— פּופּצעהן פלעשלעך לאַגער! — האָט זאַנוויל אַ געשריי געטהאָן.

.8

צייט זאַנוויל האָט זיך בעקאַנט מיט רחל׳ען האָט ער גענומען אַלס מעהר און מעהר אויסמיידען זיינע פריהעריגע חברים, זיך גענומען מיט זיי זעלטען טרעפען. עטליכע וואָכען דורכאַנאַנד פלעגט ער ניט אַריינשמעקען אין שענק אריין. זיין בעסטער פערגעניגען איז געוועזען אין דער פרייער צייט, אַרויסצוגעהן מיט „מאַרווען“ אויפ׳ן ברעג פון דער „רזשיקע“, זיך אויסציהען אין דעם טיעפען גראָז און טראַכטען. און מאַרוואַ פלעגט זיך אויסציהען, אויפשטעלען זיינע אוירען, עפענען עטוואָס זיינע מאַנדעל־אויגען און קוקען און בורטשען. און אַז זאַנוויל איז געוועזען גוט אויפגע־לעגט האָט ער זיך גענומען קאַטשען איבער׳ן גראָז. מאַרוואַ פלעגט זיך אויפכאַפּען, זיך צוזעצען אויף די הינטערשטע פיס, אַ שפּרונג טהאָן צו דעם בעל־הבית, איהם אַרומכאַפּען מיט די לאַפּעס, לעקען, דרעהען מיט דעם עק און אַ געזונד, האַרציג געלעכטער פלעגט הילכיג אָבקלינגען איבער דער לאַנקע...

און אַז זאַנוויל איז בייז געוואָרען אויף דעם הונד, האָט ער איהם געכאַפּט פאַר די אוירען און אַריינגעשליידערט אין דער „רזשיקע“. דער הונד פלעגט אויסשווימען עטליכע קרייזען, אַלץ קוקענדיג מיט זיינע מאַנדעל אויגען אויף דעם בעל־הבית און אַרויסשפּרינגען. ער פלעגט זיך אָבטרייסלען און צו צו זאַנוויל׳ען. זאַנוויל פלעגט פון דערווייטענס קוקען אויף דעם הונד׳ס נאַסען קערפּער און האָט הנאה געהאַט.

נור פון צייט צו צייט האָט זאַנוויל׳ען אַרומגעכאַפּט אַ בענקשאַפט נאָך זיינע חברים, נאָך די שענק און דעמאָלט האָט ער אין אַלעם פער־געסען. ער האָט דערפיהלט ווי עפּעס צוואַוואַקסט זיך ביי איהם, די מוס־קולען ווערען שטייפער, ציהען זיך אָן, דאָס האַרץ שפּאַרט זיך פון קאַסטען

— עפּעס אַ שעהנע מיידעל? — האָט איהם מאַנקע געפרעגט, צוקור־מענדיג צו איהם — שעהנער פון מיר?. זאַנוויל, גערענקסט, אַמאָל בין איך געווען דיינע. דו פלעגסט מיר קויפען לאַקירטע שיך! יאַ, יאַ...

זאַנוויל האָט נישט געענטפערט, ארומגענומען מאַנקען און האָט זי ארויפגעזעצט צו זיך אויף דער שויס.

חברה האָבען צועפענט די פלעשלעך, געטרונקען, דערצעהלט מעשיות.

גראדול האָט זיך פער׳גנב׳עט אונטער מאַנקע׳ס פּלייצע און איהר אריינגעגאָסען אביסעל ביער אין קארק אריין.

מאַנקע האָט אַ צאַפּעל געטהאָן, גענומען זיך פּיעשטשען ווי אַ קליין קינד, געסטראַשעט אז זי וועט דערצעהלען פאַר זיין ווייב.

— וואָס, דו האָסט שוין אַ ווייב? וואָס איך הער? — האָט זיך זאַנוויל אַ פערוואונדערטער געפרעגט.

— וואָס דען, ברודער, אַ הינטיש לעבען דערעסט! איינבעטען זיך אַ קוש ביי מאַנקען? דאָ קויף איהר שיך, דאָ — אַ קאָרסעט, און אז קומט צו עפּעס וועט זי דיר צייגען אַ פייג! מכות! האָב איך אַ ווייבעלע, ברודער, אַ צאַצקע! פון ווארשע קומט זי, אַ קליינס, אַ שווארץ, ווי אַ מייזעל, און נעהמט עס קושען איז... ווער איך פערכאַפּט און קאָכען, קאָכט זי, ברודער, אַן אנטיק! און וואָס דארף איך נאָך?

— דאכט זיך אַ גליקליכער מענש — האָט זיך מאַנקע געווענדעט צו זאַנוויל׳ען — און פון דעסטוועגען מאַכט ער מיר דעם טויט!

חברה האָבען געשמייכעלט.

גראדול האָט אַ ציה געטהאָן מיט איין זופּ אַ קופעל ביער און אַ קלאַפּ געטהאָן זאַנוויל׳ען איבער דער פּלייצע:

— קום אריבער, זאַנוויל! „מיינע“ וויל זיך מיט דיר באַקענען.

— וואו האָסטו זי גענומען?

— ס׳הייסט וואו? כ׳בין געווען אויף פּראַגער יריד, נו, באַקען איך זיך מיט אַ מיידעל, איז זי מיר געפעלען געוואָרען, האָט מען געשטעלט אַ חופּה און פאַרטיג!

זאַנוויל האָט באַשטעלט נאָך צעהן פלעשלעך.

— נו, וואָס מאַכט איהר עפּעס חברה? בנאמנות, איך האָב זיך פערבענקט נאָך אייך!

— אַז דו ביזט אַזאַ פּריץ געוואָרען! מען זעהט דיך נישט אויף דער ליכטיגער שיין! וואָס טהוסטו גאַנצע טעג? — האָט זיך „גראַדול", אַ הויכער, געשטופּעלטער יונג, מיט צוויי שניט אין דער לינקער באַק, אָנגערופען.

— כ'וויים? — האָט זאַנוויל געענטפערט — מען פּטר'ט די צייט, כ'וויים אַליין נישט מיט וואָס.

— אָ, דאָס איז אמת, ברודער! — האָט גראַדול געזאָגט און אַ וואונק געטהאָן צו דער חברה — „נאָש בראַט" טאָר זיך נישט אריינלאָזען אין צו ווייטע דרכים מיט אַ מויד! דאָס איז אַ געשעפט פאַר יאָלדען! ס'געפעלט דיר אַ מויד, האָב חתונה און אויב נישט — גיט מען איהר אַ קוועטש און פּטור! גלויב מיר זאַנוויל, מאַנקע הערט דאָך דאָס נישט — האָט גראַדול ווייטער גערעדט און אַ גראָבען ווינק געטהאָן מיט די אויגען — מען קאָן מיט איהר לעבען אַ יאָהר אָהן אַ ווייב.

חברה האָבען זיך געשטיקט פון געלעכטער.

מאַנקע איז ברוגז געוואָרען:

— ווי לאַנג קרענקסטו, דו געשטופּעלטער הונד, ווי כ'וועל שוין מיט דיר נישט רעדען!

— אָבער וועגען וואָס האָסטו זיך אַזוי צורעדט? — האָט זיך זאַנוויל געפרעגט ביי גראַדול'ען.

— איך וועל דיר זאָגען — האָט מיט אַ שמייכעל אָנגעהויבען משה'לע, אַ יונג ווי אַ ריעז. — אַנומעלט קומט דער „קעלביגער" און דער־צעהלט אַז דו האָסט איהם געשטערט. ער איז פערפאָהרען שפּעט ביי נאַכט מיט אַ פוהר און געוואָלט ביי נתן דעם אָגאָראָדניק ארויסנעהמען עטליכע קעריץ מערען. ער געהט צו און בלייבט אַ פערציטערטער: דו געהסט ארום איבער'ן פעלד, האַלסט אַ מויד אויף דער האַנד און שלעפּסט זי איין ווי אַ פּיעסטענקע אַ קינד! ער איז שיעור נישט צוזעצט געוואָרען פון געלעכ־טער, נור ער האָט מורא געהאַט און זיך אָבגעטראָגען.

זאַנוויל איז בלאַס געוואָרען און זיך צושמייכעלט.

ווי ביי אַ יונגען זשרעבאַקעל. זאַנוויל האָט אויף איהר געקוקט, הנאה געהאַט און זי שטאַרק אַרומגענומען.

די חברה האָבען זיך אַלץ העכער און העכער צוזונגען. נישט ווייט איז געלעגען דער שכור'ער שקץ און זיך געריסען אויף זיין הייזעריגע שטימע... און עס האָט זיך געדאַכט אַז מענשען זיצען, האַלטען אייזערנע טעפּ און קראַצען מיט טעמפּע מעסערס.

מאַנקע האָט אָנגעשפּאַרט איהר קעפּעל אויף זאַנוויל'ס ברוסט:

— זאַנוויל, קום צו מיר היינט ביינאַכט! וועסט קומען? געדענקסט, פלעגסט זאָגען אַז דו האָסט מיך ליעב. גּעה, ביזט אַ שלעכטער! דו האָסט שוין אַן אַנדער מיידעל. זאַנוויל, ווער איז שעהנער? וואָהר, מאַנקע? כאַ, כאַ!

זאַנוויל איז צומישט געוואָרען, און געפיהלט אַז ער ווערט בלאַס. ער האָט מאַנקע'ן אויפגעהויבען אויף די הענד און זי אַוועקגעזעצט אויף אַ לעדיגען שטוהל. איהם האָט זיך געדאַכט אַז רחל שטעהט אין ווינקעל אַ בלאַסע, אַ פערוויינטע און קוקט אויף איהם, קוקט ווי ער האַלט מאַנקען. ער האָט אַ צאַפּעל געטהאָן, זיך אויפגעשטעלט, געטהאָן גראַדול'ען אַ קלאַפּ איבער דער פּלייצע און אַרויס מיט איהם אויף דער גאַס.

אַ לענגערע צייט איז זאַנוויל געגאַנגען און געשוויגען. ער האָט זיך דערפיהלט עפּעס ווי דערשלאָגען. עס האָט איהם זעהר געקרענקט וואָס די חברה ווייסען אַז ער האָט אַ מיידעל, און צומייסטען האָט איהם געאַרט, וואָס ער האָט געהאַלטען מאַנקע'ן די גאַנצע צייט אויף דער שויס. עס האָט זיך איהם איצט געוואָלט זיין איינער אַליין מיט מאַרוועןְ, זיך אויס־ציהען אונטער'ן עפּעל־בוים, פערמאַכען די אויגען און רוהיג טראַכטען.

— וואָס ביזטו עפּעס אַזוי פער'חוש'ט? — האָט גראַדול איהם געפרעגט.

— כ'ווייס... עפּעס פאַסקודנע אין מויל, און דערצו טהוט מיר דער קאָפּ וועה...

— עה, זאַנוויל, ביזט דאָך ערגער פון אַ אידענע! און אַז מען טרינקט שוין אויס אַ פינף פלעשלעך, טאַ וואָס? זעהסט, מיך הויבט עס

אַ דארער יונג האָט ארויסגעצויגען אַ הארמאָניע, פערשארצט זיין קליין היטעלע, איינגעבויגען דעם קאָפּ און גענומען שפּיעלען אַ וואלס.

מאַנקע איז אַראָב פון זאַנוויל'ס שויס, מיט איין האנד האָט זי צוגעהאלטען איהר קורץ קליידעל און לייכט צוגעקלאפּט צום טאקט. פון אַ ווינקעל האָט זיך באלד בעוויזען אַ שקץ מיט אַ שקצה און גענומען טאנצען. דער שקץ איז געווען האלב שכור, מיט פערלאָפענע אויגען און צושויבערטע האָר. ער האָט פעסט ארומגענומען די שקצה, זי עטוואָס אויפגעהויבען און זיך מיט איהר גענומען ארומדרעהען, ארויסלאָזענדיג כריפּענדע קולות.

מאַנקע האָט אָנגעכאַפּט זאַנוויל'ען פאר די הענד, איהם אויפגע־שטעלט און זיך געלאָזט מיט איהם איבער דער שענק. זאַנוויל האָט מיט איהר געטאנצט. נאָר אין מיטען האָט ער חרטה געקראָגען, זיך אויסגע־דרעהט, האָט עטליכע מאָל דורכגעשפּאַנט די שענק און זיך געזעצט.

דער יונג האָט גענומען שפּיעלען אַ מאַזורקע.

מאַנקע האָט געכאַפּט גראַדול'ען, זיך גענומען מיט איהם דרעהען גיך, שטארקער. איהר לייכט קליידעל האָט זיך אויפגעבלאָזען ווי אַ קאראַזעלאָ. און יעדעס מאָל ווען זי האָט זיך געדארפט צוזעצען און אַ קלאַפּ טהאָן מיט איהר אָבצאַס, האָט זי אַזאַ דרעה געטהאָן מיט דעם פוס, אַז דאָס קליידעל איז זיך צופלויגען און די פיס האָבען רייצענד אַפּערגעקוקט פון אונטער די געפּאַסטע זאָקען.

חברה האָבען געגאַפט.

דער יונג האָט אויפגעהערט שפּיעלען, אָבגעווישט דעם שוויס, האָט דערזופּט זיין קופעל ביער און גענומען שפּיעלען פון „שמענדריק". אַלע האָבען מיטגעזונגען:

„האָצמעך איז אַ בלינדער,
האָט אַ ווייב מיט קינדער..."

מאַנקע איז צו צו זאַנוויל'ען, זיך געזעצט אויף זיין שויס און מיט־געזונגען. איהר פּנים האָט געפלאַמט, די נאָזפליעגעל האָבען זיך געהויבען

בעל, זיך פערדרעהען דעם קאָפּ מיט מאַנקען. שעהם זיך, דו „בעל תכלית" איינער!

— שריי נישט אזוי, זי קאָן נאָך הערען — האָט זיך גראדול אָבגע־רופען, און זיין געשטופּעלט פּנים האָט געשיינט.

אין אַ ווייַלע ארום איז ביילע אריין אויסגעפּוצט אין אַ שוואַרץ לייכט קלייד, אַ ווייס זיידענע בלוזקע מיט שוואַרצע פּאַסעקלעך. זי האָט געטראָגען אַ טעלער מיט אויבס, וויין, איינגעמאַכטס.

— וואָס זאָגסטו נישט ווי זי האָט זיך דאָס אויסגעפּוצט? פאַר'ן אייגענעם מאַן איז גאָרנישט, קומט נור אַ פרעמדער מאַנסביל, פּוצט מען זיך שוין!

ביילע האָט געקוקט אויף זאנוויל'ען און אַ פערדרויטעלטע געשמיי־כעלט.

— נעהם עפּעס, זאנוויל! זיי ווי ביי זיך אין דער היים! — האָט גראדול געזאָגט אַ שיינענדיגער.

ביילע איז געזעסען, פערלעגט איין פוס אויף דעם צווייטען, און גערעדט, דערצעהלט מעשיות פון ווארשע. און זי האָט גערעדט אזוי גלאַ־טיג, אזוי שעהן! זאנוויל האָט קיין אויג נישט אראָבגעלאָזט פון איהר, זיך צוגעהערט ווי זי דערצעהלט. איהר שטימע האָט איהם געקלונגען עפּעס אזוי אנגענעהם. ווען זי האָט אַ שמייכעל געטהאָן, האָט ער באַמערקט אַז עס פעהלט איהר פון פאָרענט אַ קליין צייהנדעל און ער האָט אויסגעפונען אַז אזוי איז זי נאָך שעהנער, בחנ'עוודיגער... און זי האָט גערעדט מיט די „רייש", געזאָגט „יאך", געשלונגען האַלבע ווערטער, געשמייכעלט, און דאָס האָט זאנוויל'ען פער'שכור'ט.

גראדול האָט זיך אויסגעצויגען אויף דער קאַנאַפּע, געהערט ווי זיין ווייבעל רעדט. ער האָט געטראַכט אַז אויב זי זאָל זיך נאָר טויגען, קען זי ווערען די „מאַטקאָ" פון אַלע גנבים, און דערמאָלט האָט ער אָפּגעזאָרגט. ער האָט פאַר גרויס שמחה עפּעס אונטערגעזונגען און איז אזוי אנשלאָפען געוואָרען. באַלד האָט ער זיך געלאָזט הערען איבער דעם גאַנצען צימער. ער האָט פערריסען זיין פוס אין דער הויך ווי אַ קראָקווע און גענומען שנאָרכען.

נישט אָן צו ארען! איך געה מיר און קלעהר פון מאנקען. ווייסט, די מויד ווערט שעהנער פון טאָג צו טאָג! און זי קריגט דאָך די פגירה פאַר דיר!
— צו אַלדע שווארצע יאָהר, וואָס איז מיט דיר? האָסט דאָך ערשט חתונה געהאַט און קלעהרסט שוין וועגען מאנקען?
— ביזט אַ יאָלד, זאנוויל! אַ ווייב איז אַ ווייב! כ׳האָב זי דאָך תמיד! און מאנקע איז עפּעס אַנדערש! שרעק זיך נישט, ס׳וועט פאַר׳ן ווייב אויך בלייבען, כ׳בין ברוך השם אַ געזונד אינגעל!
זאנוויל האָט נישט געענטפערט. ער האָט געפיהלט ווי אַלץ אין איהם נעהמט זיך הויבען...
— אָט דאָ וואוין איך — האָט זיך גראדול אָנגערופען, ווייזענדיג אויף אַ קליין הייזעל.
גראדול האָט ברייט געעפענט די טהיר און אריינגעלאָזט זאנוויל׳ען.
— ביילע, אָט דאָס איז מיין חבר, זאנוויל, וועגען וועלכען כ׳האָב דיר דערצעהלט.
ביילע, אַ קליין שווארץ־חנ׳עוודיג ווייבעל אין אַ גאַבערלע מיט טער־קישע בלומלעך, מיט אַ לאַנגען צאָפּ אַראָב ווי ביי אַ יונג מיידעל, איז רויט געוואָרען, אַ שמייכעל געטהאָן און זאנוויל׳ען דערלאַנגט אַ קליין ווארעם הענטעל.
— נו, זאנוויל, ווי געפעלט דיר עפּעס מיין ווייבעל? — האָט גראדול געזאָגט, אָנגענומען ביילען פון הינטען און זי אויסגעדרעהט מיט דעם פנים צו זאנוויל׳ען.
זאנוויל איז געוואָרען צומישט, נישט געוואוסט וואָס צו ענטפערען און זיך קינדיש צושמייכעלט.
— נו, ביילע, יעצט גיב עפּעס אין מויל אריין! עפּעס גוטעס, צוליעב אונזער גאַסט!
— געווים, געווים! ענטשולדיגט זאנוויל, כ׳קום באַלד אריין! — האָט ביילע געזאָגט מיט אַ שמייכעל און איז אריינגעשפרונגען אין צוויי־טען צימער.
— נו, זאנוויל, דעם אמת זאָג, זי געפעלט דיר? אַ שעלמאַ, האַ?
— מעגסטו זיך נישט בעגראָבען, זאָג? אז מען האָט אזא וואויל וויי־

— שפּאַרט מען זיך צו! מען וועט דאָך מיינען אַז דו ביזט משוגע געוואָרען!

— זאַנוויל איז אַריין אין שטוב, אָנגעזאָגט מען זאָל איהם אַרום אַכט אַ זייגער אויפוועקען, אַרויסגענומען אַ קישען מיט אַ קאָלדרע, מיט־גענומען מאָרוועץ און זיך אויסגעצויגען אונטער'ן עפּעל־בוים. ער איז גיך איינגעשלאָפען. דער הונד האָט זיך אויסגעצויגען צוקאָפּענס, אַרויסגע־שטעקט די צונג און געדרעמעלט.

ביילע און זאַנוויל האָבען זיך צולאַכט.

זאַנוויל האָט געוואָלט עטליכע מאָל אוועקגעהן, נור ביילע האָט איהם אַלס געבעטען ער זאָל נאָך בלייבען. זאַנוויל איז אונטערגעזעסען אַביסעל און ביים אוועקגעהן האָט איהם ביילע לאַנג געדריקט די האַנד. זי האָט איהם געקוקט מיט איהר ליעבליכען שמייכעל אין די אויגען און פערלאַנגט פון איהם אַ בעשטימטען טאָג ווען ער וועט קומען.

אַז זאַנוויל איז אַרויס האָט ער לייכטער אָבגעעטהעמט און אַ טראַכט געטהאָן:

— אַ וואויל ווייבעל, אויף מיין וואָרט!

באַלד אָבער איז ער ווי צומישט געוואָרען און אָבגעזיפצט, ווי אַ שווערע משא וואָלט זיך מיט אַ מאָל אַרויפגעלעגט אויף זיין האַרץ.

— „סאַכאַר מאָ־ראָ־אָזשני!“ — האָט זיך צוזונגען אַ הויכער קאַצאַפּ אין אַ בלויע העמדעל, סאַמע אונטער זאַנוויל'ס נאָז, טראָגענדיג אַ באַ־רעלקע אויפ'ן קאָפּ.

— וועלכער שוואַרץ יאָהר האָט געבראַכט דעם קאַצאַפּ אהער? — האָט זאַנוויל בייז אַרויסגערעדט.

משה „קוניאַרש“ האָט זיך געשלעפּט איבער דער גאַס, געפּראַכט ווי אַ געפּאַשעטע גאַנז.

— ווי דאָס באַקט זיך! ווי דאָס שלעפּט קוים דעם קאַלרען! — האָט זאַנוויל צו זיך גערעדט — ווען איך כאַפּ דעם בחור אין אַ ווינקעל, וואָלט איך איהם אָנגענומען פאַר די אויערען, צוגעזעצט מיין קניע צו זיין פעטען פּוענץ און אַביסעל איינגעפּרעסט, דינער געמאַכט.

— אויף וואָס פאַר אַ וועלט ביזטו? — האָט זיך שלומה צושריען, זעהענדיג ווי זיין זוהן האָט זיך אָבגעשטעלט אין מיטען דער גאַס און גענומען רעדען צו זיך אַליין.

זאַנוויל האָט זיך אַרומגעקוקט, דערזעהן דעם פאָטער און זיך צו־שמייכעלט:

— אַ כאָליערא! די חברה האָבען מיך געכאַפּט, נו, האָט מען אַביסעל אויסגעטרונקען!

זי איז גיך אַוועק אין פעלד אַריין.

געהענדיג האָט רחל געריסען ווייס בלויליכען „כאַבער“ און געפלאָכ־טען אַ קראַנץ. זי איז זיך עטליכע מאָל דורכגעגאַנגען ביז צום וועלדעל, געטראַכט וואָס צו רעדען מיט זאַנוויל׳ען, ווי ער איז דורך די גרענעץ. זאַנוועל האָט שוין געדאַרפט זיין. רחל האָט אָנגעהויבען ווערען אונגע־דולדיג. זי האָט געוואוסט דעם וועג דורך וועלכען ער קומט אָן, איז איהם אַנטקעגען געגאַנגען מיט דעם קראַנץ כאַבער אויפ׳ן קאָפּ, די אויגען ברייט צועפענט און געקוקט, געזוכט אין אַלע זייטען. עס האָט זיך בעוויזען אַ שאָטען און באַלד איז אַרויסגעשוואומען אַ הויכע פיגור.

— זאַנוויל! זאַנוויל! — האָט זיך רחל געפרעהט און גענומען שפּאַ־נען אַנטקעגען.

די פיגור איז נאָך געגאַנגען עטליכע טריט, זיך אַריינגעדרעהט אין אַ זייטיג געסעל און איז פערשוואונדען.

עס איז דורך אַ שטונדע, רחל איז געוואָרען נערוועזער און אַלס אין איהר האָט גענומען קאָכען. זי איז אַריין אין דער בודע און זיך צואוויינט.

— ער וועט שוין קיינמאָל נישט קומען, קיינמאָל — האָט רחל מיט זיך גערעדט. — און אויב ער וועט קומען וועל איך איהם הייסען געהן, יאָ! וואָס ווייס אַ פערד־גנב פון ליעבע? איך ליעג יעצט דאָ, דאָס האַרץ ווערט מיר צוריסען אויף שטיקער, וואַרט אויף איהם, און ער קריכט געוויס יעצט אין אַ שטאַל אַריין און נעהמט אַרויס אַ פּאָר פערד. בררר... גוט אויף מיר! גוט אַזוי!

— און טאָמער האָט מען איהם נעכטען געשאָסען? — איז איהר דורך אַ געדאַנק — ער איז דאָך אַוועק מיט אַ פּאַרטיע פערד איבער דער גרענעץ, און ביי דער גרענעץ שטעהען דאָך אַזוי פיעל זעלנער מיט אָנגע־לאָדענע ביקסען! יאַ, מען האָט איהם געוויס דערשאָסען, אַנדערש וואָלט ער געקומען!

רחל האָט זיך אַנידערגעוואָרפען מיט דעם פּנים צום גראָז און האָט זיך צוכליפּעט.

פאַר איהר האָבען זיך געהויבען געדיכטע וואָלקענס שטויב. פון די וואָלקענס איז זאַנוויל אַרויסגעשוואומען אויף אַ שוואַרץ פערד, די פּאַר־

9.

דער טאָג ווען רחל פלעגט זיך דארפען זעהן מיט זאנוויל'ען האט ביי איהר אויסגעקוקט ווי א יאָהר. זי האָט זיך תמיד אויפגעכאפּט מיט דעם געדאנק, אז היינט זעהט זי זיך מיט איהם. איהרע אַלע בעוועגונגען זיינען יענעם טאָג אויסגעקומען געשיקטער, יעדע זאַך האָט זיך געטהאָן אין היילעניש, גלייך ווי זי וואָלט געוואָלט דעם טאָג וואָס גיכער דורכ־שטופּען. אין פעלד איז רחל אַרומגעלאָפען ווי אַ צוטראָגענע, געהאַלטען אין איין היילען זיך, יאָגען די שקצות. זי האָט זיך עטליכע מאָל פערקליבען אין דער בודע, זיך צוגעשפּארט, באַלד זיך איבערגעוואָרפען, צוריק אַרויס, און מיט אַ שטונדע פריהער האָט זי יענעם טאָג אַהיימגעלאָזט די שקצות.

אַהיימקומענדיג פלעגט רחל אראָבנעהמען די מעשענע מעדניצע און זי אָנגיסען מיט קאַלט וואַסער. ארויסנעמען אַ שמעקעדיג שטיקעל זייף און זיך איינוואַשען. מיט אַ ווילד הנאה פלעגט זי זיך איינהערען, ווי די מידלינעם האָבען געקנאַקט, זיך געשפּאַרט דורך די צועפּענטע פינגער. ווי די ווייסע מידלינעם צולויפען זיך און מחנות רעגענבויגען בלעזלעך בעוויזען זיך דאָ און דאָרט. זי האָט בעטראַכט אין שפּיגעל איהר מילך־ווייס לייב, ווי פריש דאָס איז און עס גענומען איינרייבען מיט קאַלט וואַסער און זייף. דאָס לייב איז פון דעם קאַלטען וואַסער פרישער, שטייפער געוואָרען און פון יעדען קאַלטען רייב האָט זי געפיהלט ווי דאָס לייב ציהט זיך אָן, פונקט ווי אַ סטרונע.

פארנאַכט. רחל האָט זיך אָנגעטהאָן אַ לייכט ציצען קליידעל, אַ צי־צענע בלוזקע מיט אויגעלעך און מיט אַן אַריבערגעלעגטען קאָלנער, אַרומ־געשנירעלט אַרום האלז אַ רויט בייטשעל קרעלען, געשטאַנען אַ ווייַלע אין שפּיגעל, זיך שטיל צוזונגען און אַרויס.

10.

זאַנוויל האָט אין שלאָף געוואוסט אַז ער פערשפּעטיגט, געוואָלט זיך עטליכע מאָל אויפכאַפּען, נור ער האָט נישט געקאָנט. צום סוף איז ער אויפגעשפּרונגען מיט אַ געשריי, ווי אַן אָבגעבריהטער, און זיך אַרומגע־קוקט. עס איז שוין געווען גוט פינסטער, נור דער דונקעל־בלויער הימעל מיט די מחנות שטערען האָבען איבערגעוואָלד דורכגעריסען דאָס פינס־טערניש און בעלויכטען אַלס אַרום.

זאַנוויל האָט אַ קוק געטהאָן אויף דעם זייגער:

— אַ כאָליערא, אָנדערהאַלבען שטונדען פערשפּעטיגט! דאַכט זיך, אָנגעזאָגט דעם „אַלטען" ער זאָל אויפוועקען... און ווער וויים צו כ'וועל זי יעצט טרעפען? זי וועט זיך געווים טראַכטען: געהאַט צו טהאָן מיט אַ גנב!

זאַנוויל האָט גענומען קריצען מיט די צייהן, אַראָבגעוואָרפען פון זיך דאָס רעקעל און האָט האַסטיג גענומען שפּרייזען צו דעם ברונען וואָס איז געשטאַנען אין עק הויף. ער האָט אָנגעשעפּט מיט דעם „זשוראַוו" אַן עמער וואַסער, זיך אָנגעטרונקען, איינגעוואַשען און גענומען שפּאַנען מיט אַלע כחות אין פעלד אַריין.

דעם גאַנצען וועג איז זאַנוויל כמעט געלאָפען, גאָר נישט געטראַכט, ער האָט נור געשפּירט ווי דאָס האַרץ קלאַפּט איהם. ווען ער איז צוגעקו־מען צו דעם אָרט וואו זיי האָבען זיך געדאַרפט טרעפען און האָט קיינעם נישט געזעהן, האָט זאַנוויל מיט אַמאָל דערשפּירט ווי עפּעס רייסט זיך ביי איהם אָב און ער האָט זיך אָבגעשטעלט. ער האָט בעטראַכט דאָס פעלד אַרום און אַרום. איהם האָט זיך אויסגעדאַכט אַז אָט דאָרט נעבען בערגעל זיצט אימעצער. אַ פערציטערטער איז ער צוגעגאַנגען — אַ פּיען איז געלעגען. מיט פאַרקוועטשטע פויסטען האָט זיך זאַנוויל אַוועקגעזעצט אויף

טיע נאָך. עס זיינען אָנגעקומען זעלנער. עס האָט זיך געהערט אַ שיסעריי.
זאַנוויל איז אַראָב פון פערד, געבליבען ליגען אין אַ טייך בלוט. די פערד
זיינען דורכגעשפּרונגען, איהם צוטראָטען און אין דער לופט האָט גע־
קלונגען:

— רחל, רחל! מיין רח׳־טשע! — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

זאנוויל האָט נישט געוואוסט וואָס צו ענטפערען, אראָבגעלאָזט די אויגען, ווי אַ אינגעל וואָס מען כאַפּט ביי אַ ליגען.

— אָבער איך וויים פאַר וואָס — האָט רחל דרייסטער געזאָגט, — דאָס איז דערפאַר ווייל דו קלעהרסט גאָר נישט וועגען מיר! האָסט תמיד אין זינען דיינע פערד און ווער וויים וואָס? זעהסט, פון דער פריה אָן ביז יעצט קלעהר איך אָלס פון דיר, כ׳וואָרט אַלץ אז די נאַכט זאָל קומען — — און יעצט אַז דו ביזט נישט געקומען, וואָס איך האָב אָלס נישט איבער־געטראַכט, גאָט מיינער! מיר האָט זיך געדאַכט אז מען האָט דיך גע־הרג׳עט. כ׳וויים וואָס? — — —

זאנוויל האָט געפיהלט ווי עס ווערט איהם לייכטער אויף דעם הארץ. עס האָט זיך איהם געוואָלט אַלץ איהר זאָגען, דערצעהלען וועגען מאַנקען, וועגעןביילען... באַלד האָט ער זיך אָבער געטראָפען מיט רחל׳ס שווארצע אויגען, איז צוטומעלט געוואָרען און די צונג האָט זיך איהם צוגעשמידט צו דעם גומען.

רחל האָט בעמערקט אז זאנוויל איז אין אַ פערלעגענהייט, האָט זי זיך צוגערוקט צו איהם, און ווי אַ מאַמע האָט זי איהם געגראָזשעט מיט אַ פינגער:

— הייסט עס, זאָגסטו מיר צו, אז....

— אויף מיין וואָרט — האָט זי זאנוויל איבערגעשלאָגען — כ׳בין נישט שולדיג! אז זיי האָבען מיך נישט אויפגעוועקט — — — גלויב מיר, רחל, כ׳וועל שוין פערזאָגען אַ צעהנטען זיך נישט צו לעגען שלאָפען!

— כאַ, כאַ, כאַ! — האָט זיך רחל צולאַכט, זיך ארויפגעזעצט זאנוויל׳ען אויף דער שויס און איהם אָנגענומען פאַר דער גאָמבע: — כ׳האָב געמיינט, דו וועסט שוין נישט קומען, כ׳וועל שוין קיינמאָל נישט זיצען מיט דיר, אָט אזוי! נו, דערצעהל מיר עפּעס! ווי אַזוי האָסטו דורכגעפיהרט די פערד? דו ווייסט גאָר נישט, ווי שעהן דו ביזט געוועזען זיצענדיג אויפ׳ן שווארצען אָגער. ס׳האָט דיר נור געפעהלט אַ ווייסער פלאַשיץ! האָסט מיך עפּעס ליעב, זאנוויל? זאָג! — — —

זאנוויל איז געלעגען ווי פער׳שכור׳ט פון פרייד. ער האָט איהר דער־צעהלט ווי אזוי ער איז דורך די גרענעץ. זי איז געלעגען אויף זיין שויס

דעם פּיען און גענומען טראַכטען. ער האָט אָבער מעהר ווי עטליכע קללות אויף דעם „אַלטען“ נישט געקאָנט צוטראַכטען. ער האָט אויפגעהויבען אַ דיקע צווייג און זי גענומען ברעכען אין שפּענער. און פּלוצלינג האָט ער בעמערקט מאַרווען.

— פון וואַנען נעמט זי זיך דאָ? דאַכט זיך דעם גאַנצען וועג האָב איךְ זי נישט געזעהן. און ווער דאַרף זי דאָ?

— זאַנוויל האָט אָנגעכאַפּט מאַרווען פאַר די אוירען, זי גענומען טרייסלען, שטויסען מיט'ן פוס.

מארוואָ האָט זיך צוגעזעצט, איינגעקאָרטשעט, געקוקט אַ פערוואונ־דערטער אויף דעם בעל־הבית, און זיינע מאַנדעל אויגען האָבען גע'טענה'ט: פאַר וואָס? זאַנוויל האָט פערשטאַנען דעם הונד'ס שאלה און מיט רחמנות איהם גענומען האַלזען, זיך מיט איהם אויסגעצויגען ווי גרויס ער איז אויף דעם גראָז. אַזוי איז ער געלעגען עטליכע מינוט. באַלד האָט ער זיך דערמאָנט אָהן רחל'ען און דאָס האַרץ האָט איהם ווייעדער פערקלעמט. ער האָט זיך פּאַמעלעך אויפגעהויבען און זיך געשלעפּט איבער דעם פעלד. פערבייגעהענדיג די בודע האָט זאַנוויל אַריינגעקוקט און האָט אַ צאַפּעל געטהאָן: עמיצער איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דעם גראָז.

— רחל!

רחל האָט זיך אַ האַסטיגען דרעה געטהאָן, דערזעהן זאַנוויל'ען און האָט זיך צוהויך געלעגט ווי פריהער.

זאַנוויל איז עטוואָס צומישט געוואָרען, זיך אַראָבגעלאָזט אויף די קניען, און זי גענומען וועקען.

— רחל, ביזט ברוגז? זיי נישט ברוגז, אַז אויף מיין וואָרט, כ'בין נישט שולדיג, כ'האָב אָנגעזאָגט מען זאָל מיך אויפוועקען מיט אַ שעה פריהער, נו, האָט מען מיך אין גאַנצען נישט אויפגעוועקט! גלויבסט נישט? כ'בעט דיך, רחל! ניטע!

רחל האָט זיך אויסגעדרעהט, געקוקט אויף איהם האַלב ברוגז:

— און פאַר וואָס האָב איךְ נישט פאַרשפּעטיגט, געקומען נאָך מיט אַ שטיק צייט פריהער?

זאַנוויל, פאַר דער חתונה, לאָז דיין שוועסטער קומען און בעטען מיך מיט דער אַלטער דיענסט. די אַלטע וועט שוין פועל'ן ביים טאַטען כ'זאָל גהן. הערסט, וועל איך מיר מאַכען אַ באַלאָווע קלייד! איינס אין פּוילען! דו וועסט זעהן ווי דיין רחל וועט אויסזעהן אין אַ ווייס זיידען קלייד ביז צום טריט. און אין קאָפּ וועל איך מיר אַריינזעצען אַ ווייסע רויז, וועל איך זיין שעהן! נור געדענק — האָט רחל ערנסטער געזאָגט און צוגעשטעלט אַ פינגער צו דער נאָז — אויף דער חתונה מאַך זיך, אַז דו קענסט מיך נישט! פאַר וואָס שווייגסטו? גהה, איך האָב דיך פיינד!

זאַנוויל האָט זי געכאַפּט אין זיינע אָרעמס און בעדעקט איהר פּנים מיט קושען.

ווי אַ קליין קעצעלע, זיך איינגעטוליעט אין זיין ברייטער ברוסט און זיך צוגעהערט. זי האָט אראָבגענומען דעם קראַנץ בלומען פון איהר קאָפּ, איהם אָנגעטהאָן זאנוויל׳ען און זיך נאָך שטארקער געטוליעט.

פאר איהרע אויגען האָט זיך געוועבט אַ גרויסער געדיכטער וואַלד. זי איז געזעסען אונטער אַן אַלטען דעמב, די האָר צושאָטען און געפלאָכטען אַ קראַנץ. עס האָט זיך בעוויזען אַ פערבלאָנדזשעטער וואַלד־פּרינץ אויף אַ שוואַרץ פערד. ער האָט זיך דריי מאָל פאר איהר געבויגען און געבעטען דעם קראַנץ. זי האָט דעם פּרינץ אָנגעטהאָן דעם קראַנץ אויף זיינע בלאָנדע לאָקען. דער פּרינץ האָט זי איינגעוויקעלט אין זיין ווייסען פּלאַשץ און דאָס פערד האָט זיך געטראָגען וואַלד איין, וואַלד אויס — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

שפּעט אין דער נאַכט האָט זיך רחל אויפגעהויבען, זיך אויסגעגלייכט און אַ פער׳שכור׳טע ארויס פון דער בודע. עס האָט זיך באַלד דערהערט אַ קוויטש. רחל איז געשטאַנען אַן איבערגעשראָקענע, מיט ווייט צועפּענטע הענד. אנטקעגען איהר איז געשטאַנען מאָרווע, עטוואָס אויסגעצויגען, מיט אויפגעשטעלטע אוירען און געבורטשעט.

— „אַ טי פּשאַ קרעוו!“ — האָט זאנוויל אַ געשריי געטהאָן און גענומען רייסען דעם הונד פאר די אוירען. — האָסט זיך איבערגעשראָקען? דאָס איז דאָך מיין הונד!

רחל האָט בעטראַכט דעם שוואַרצען קודלאַטען הונד און ער איז איהר געפעלען געוואָרען.

זיי זיינען געגאַנגען האַנד אין האַנד איבער׳ן גראָז און געשוויגען.

— רחל, דו ווייסט, מיין שוועסטער האָט אין קורצען חתונה?

— אזוי? און טאַקע מיט דעם בעל־עגלה? ווי הייסט ער?

— יאָ. מיט בערקען!

— זאנוויל, וואָלסט געוואָלט כ׳זאָל זיין אויף דער חתונה? — האָט רחל געזאָגט, זיך אָבגעשטעלט און איהם געקוקט גלייך אין די אויגען.

— צו איך וואָלט געוואָלט... אָבער, כ׳ווייס?... וואָס וועלען מענשען זאָגען?

— אז מיך ארט נישט, וואָס ארט עס דיך, נארעלע! טאָ הער,

אַקסעל מיט דעם האַלז זײַנען געוועזן איבערגעהילט מיט אַ געשטריקטען הימעל־קאָלירטען שאַל, וועלכער האָט זיך געררוקט און געבויגען ווי אַ שלאַנג. אויף די הענד האָט זי געטראָגען לאַנגע ווײַס־זײַדענע האַנטשען. די שווארצע האָר געקעמט סעצעסיע און פון בײדע זײַטען קאָפּ זײַנען די דיקע צעפּ פערלעגט געוועזן אין קאָקסען. בײלע איז אַרײַן מיט אַ געררוּ־דער. זי איז ראַשיג דורך דעם זאַל, אַרויסרופענדיג מיט איהרע געטאָקטע פּיסלעך אַ פערבאָרגענעם רײַץ. זי האָט זיך פונאַנדערגעקושט מיט דער כלה און ווי נישט בעמערקענדיג קײנעמס בליקען אויף זיך, האָט זי זיך גענומען שפּיעלען מיט דעם דינעם גאָלדענעם קײטעל, אויף וועלכען אַ פּלאַ־קאַנטשיקעל פּערפיומען איז געהאַנגען.

— אוראי אַ וואַרשעווערין! — האָבען זיך די ווײַבער איבערגע־וואָרפען וועגען איהר.

בײלע האָט בעמערקט זאַנוויל'ען, האָט זי אַ שמײכעל געטהאָן און איהם צוגערופען מיט אַ פינגער. זאַנוויל האָט נישט געוואוסט וואָס צו טהאָן: יאָ אַרײַנגעהן? נישט אַרײַנגעהן? נור ער האָט לאַנג נישט גע־דאַרפט טראַכטען: דאָס קלײנע שוואַרץ־חנ'עווריגע ווײַבעל האָט זיך געטראָגען צו איהם מיט אַ געררויש.

— מזל טוב, זאַנוויל! — האָט בײלע געזאָגט און איהם דערלאַנגט איהר קלײן הענטעל מיט דער ווײַסער הענטשקע.

זאַנוויל איז רויט געוואָרען, געהאַלטען איהר האַנד און געדאַנקט.

— פאַר וואָס זעהט מען אײַך נישט, זאַנוויל? ווי כ'זעה, זײַנט איהר אַ שטאַרקער וואָרטסמאַן! איהר האָט דאָך, דאַכט זיך מיר, צוגעזאָגט אַרײַנקומען? זעהט מען אײַך נאָך!

זאַנוויל האָט עפּעס גענומען שטאַמלען, זיך נישט געקאָנט אַרויסדרע־הען און זיך נאָך שטאַרקער פערררויטעלט. בײלע האָט אויף איהם געקוקט און אַפּנים הנאה געהאַט, ווי אַזאַ געזונטער בחור רויטעלט זיך ווי אַ יונג מײדעל.

— דאָס מאָל בין איך אײַך מוחל, נור פון הײַנט אָן זאָלט איהר מיר זײַן אַ גוט אינגעל, איהר הערט? — האָט בײלע געזאָגט, זיך שעלמיש

.11

די כלה איז געזעסען ווי אַן אויסגעגאָסענע אויף אַן אויסגעבעטען פּאָטעל אין איהר בלוי־זיידען חופּה־קלייד, בעפּוצט פון פאָרענט מיט שוטאַש בלומלעך. אויפ׳ן קאָפּ האָט זי געטראָגען אַ גירלאַנדע פון מירטען בלעטער. פון אונטער דער גערלאַנדע האָט זיך געשפּרייט אַ ווייסער, ברייטער טול און איז לייכט אראָבגעפאַלען איבער איהרע פּלייצעס, ביז איבער דער טאַליע.

איבער׳ן זאַל האָט זיך צוגאָסען אַ וואַלס.

מיידלעך האָבען זיך גענומען פּאָרען, זיך לייכט געטראָגען אין זייערע קאָלירטע, רוישענדע קליידער, געוואונקען מיט אַלע גליעדער, האַרציג געלאַכט.

און חברה יונגען האָבען ארויסגעקוקט אויף די מיידלעך פון כלי־זמרים־שטיבעל און האָבען הנאה געהאַט.

מענדעל „פּאָדריאַטשיק׳ס“ טעכטעריל, אין ווּעמעס הויז די כלה איז איינגעשטאַנען, האָט פערבעטען איהרע חבר׳טאָרינס פון דער פּענסיע, פערקליבען זיך מיט זיי אויפ׳ן באַלקאָן און הנאה געהאַט ווי „פּראָס־טאַקעס“ פיהרען זיך אויף אַ חתונה.

דער זאַל איז געוואָרען אַלץ ענגער און ענגער. עס זיינען צוגעקומען אינגערע און עלטערע פרויען.

תרצה מיט צוויי מחותנת׳טעס זיינען ארומגעגאַנגען איבער׳ן זאַל מיט קלאָשען צוקער־ווערק און מכבד געווען דעם עולם.

אויף דער שוועל האָט זיך בעוויזען ביילע, גראַדול׳ס ווייב. זי האָט געטראָגען אַ גרין זיידען קלייד פון דער זייט צו קנעפּלען און געשאַמרירט מיט צוויי שורות „פאַרגעס מיך נישט“. דאָס קלייד איז כמעט געווען אָהן אַרבעל, איבערגעצויגען מיט אַ שוואַרץ זיידענעם טול. איהרע רונדע

האָט געפּיהלט, ווי זי דריקט זיך אַלץ מעהר צו איהם און זי פרעגט איהם:
פארוואָס זייט איהר נישט געקומען?...

ווען זיי האָבען זיך אָפּגעשטעלט, האָט זאַנוויל גענומען אָפּווישען זיין נאַסען שטערען און זיך גלייך געוואָלט ארייַנשארען צו די כלי־זמרים, נאָר באַלד האָט ער בעמערקט ווי רחל קוקט איהם אָן.

רחל האָט געזעהן ווי זאַנוויל האָט געטאַנצט מיט דער שעהנער ווייבעל און דאָס האַרץ האָט איהר פערקלעמט. זי האָט זיי די גאַנצע צייט נאָכגעקוקט און איהר האָט זיך געדאַכט, אַז זאַנוויל איז פערליעבט אין דעם ווייבעל. רחל האָט בעמערקט, אַז דורך דעם גאַנצען טאַנץ האָט ער נישט אראָפּגעלאָזט די אויגען פון איהר, געהאַלטען זיינע ליפּען אַזוי נאָהענט צו איהרע שווארצע האָר, ווי ער וואָלט זי געוואָלט קושען. און זי איז דאָך אַזאַ שעהנע! און ווי שעהן זי טאַנצט! רחל איז געוואָרען מיט אַ מאָל אומעדיג. עס האָט איהר באַנג געטהאָן צו וואָס זי איז געקומען און האָט גענומען זוכען אַ געלעגענהייט צו פערלאָזען דעם זאַל.

רחל האָט זיך געטראָפען מיט זאַנוויל'ס בליק און עס איז איהר אויף אַ ווייַלע לייכטער געוואָרען. באַלד אָבער האָט זי אראָפּגעלאָזט די אויגען און איז נאָך טרויעריגער געוואָרען.

זאַנוויל איז אריין אין צווייטען צימער, האָט זיך אוועקגעזעצט אויף אַ שטוהל, אפּערגעוואָרפען זיינע פיס און אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ. איהם האָט זיך געוואָלט צוגעהן צו רחל'ען, זאָגען איהר, אַז ער איז נישט שולדיג, אַז ער וואָלט אויף דעם טאַניז־זאַל אין גאַנצען נישט געקומען; ער איז געקומען זעהן ווי זי וועט אויסקוקען אין איהר ווייס באַלאָווע קלייד...

— וואָס איז מיט אייך, זאַנוויל? נעהמט, פערזוכט!

זאַנוויל האָט אַ צאַפּעל געטהאָן. נעבען איהם איז געשטאַנען ביילע מיט אַ קליאָש צוקערווערק אין דער האַנד. זי האָט געלאַכט און איהם געשטופּט מיט איהר ליאַקירענעם שיכעל.

ער האָט גענומען אַ שאָקאָלאַדקע.

ביילע האָט זיך געזעצט נעבען איהם, ארויפגעלעגט איהר האַנד אויף זיין שויס און גענומען איהם עפּעס דערצעהלען.

וויז־אַ־וויז איז געשטאַנען רחל אַ בלאַסע, אין איהר ווייס זיידען

איינגעבויגען און איהם אַ שטופּ געטהאָן מיט איהר קניע. זאַנוויל האָט דערפיהלט אַ כוואַליע בלוט אין פּנים.

— און יעצט, זאַנוויל, וואַרפט אַריין אין קאָן און מיר וועלען טאַנצען!

— אָבער, די ווייבער... וועלען דאָך... — האָט זאַנוויל אָנגעהויבען שטאַמלען.

— ווייס איך וואָס?! כ'וועל זאָגען, אַז איך בין אייערס אַ מוהמע. גוט? — האָט זיך ביילע צולאַכט און אַ בליץ געטהאָן מיט איהרע קוילען־אויגען.

זאַנוויל האָט איינגעוואָרפען די כּלי־זמר אויף אַ טאַנץ, אַרומגענומען ביילען און זיך אַריינגעטראָגען צווישען די פּאָרלעך. עלטערע ווייבער האָבען אַ ביסעל קרום געקוקט, נאָר עס איז דאָך אַ חתונה! אַלע האָבען געקוקט ווי ביילע שוועבט, טראָגט זיך לייכט ווי אַ יונגער פויגעל, ריהרט קוים אָן די פּאָדלאָגע. זאַנוויל האָט זי לייכט געהאַלטען, עטוואָס זיך איינגעבויגען און איז פער'שכור'ט געוואָרען פון איהר שמעקעדיגען בוזים. ער האָט אָן אַלץ פערגעסען. ער האָט נאָר געפיהלט ווי ער טראָגט זיך עפּעס אין אַ כשוף־טאַנץ, און די פּערפומען האָבען אַלץ מעהר און מעהר איהם געקלאַפּט אין פּנים, בערוישט, און דאָס זיידענע קלייד האָט גערעדט, זיך געבויגען און געשיפּעט ווי אַ מהנה שלאַנגען. ביילע האָט אַ געשריי געטהאָן צו די כּלי־זמרים: פּאַדעספּאַן!

קיינער האָט נישט געטאַנצט. ביילע איז געשטאַנען אין איין עק, זאַנוויל אין צווייטען. ביילע האָט אויפגעהויבען מיט דער רעכטער האַנד איהר שלעפּ און די ליאַקירקעס מיט די שוואַרצע דורכזיכטיגע זאָקען האָבען זיך געהויבען פון אָרט. זי האָט גענומען שטיל מיט־זינגען, זיך פערמאָסטען צום טאַנץ, און דער הימעל־בלויער שאַל האָט זיך גערוקט איבער דעם האַלז, געבלענדט די אויגען. זי האָט אַ הויב געטהאָן אַ פוס, לייכט אפּערגעוואָרפען די קורצע ווייסע האַלקע, גראַנדיעז אַ בויג געטהאָן דעם עלאַסטישען קערפּער, פּערשייט אויפגעצויגען די אַקסלען און זיך גע־טראָגען אַנטקעגען זאַנווילען, זיך געטראָגען אַנטקעגען איהם מיט בליצען אין די שוואַרצע אויגען... אָט האָבען זיי זיך אַרומגענומען. זאַנוויל

מיט אַ מאָל האָט זי דערזעהן ווי זעכצעהן מיידלעך טאַנצען אַ „ליאַנסער". אכט זיינען געשטאַנען אין איין זייט אַלס „הערען" און אכט אין דער אנדערער זייט אַלס „דאַמען". די מיידלעך האָבען גע־טאַנצט איינע אַנטקעגען די אַנדערע, געהויבען די הענד, דורכגעשוואומען, געמאַכט אַ ראָד, געדרעהט און געבויגען גראַציעז זייערע קערפּערס, זיך פאַנאַנדערגעטהיילט און וויטער געטאַנצט.

רחל איז געזעסען און איהר האָט זיך געדאַכט, אַז אַלע קוקען אויף איהר, צייגען מיט די פינגער. זי האָט גענומען אויסמיידען זייערע בליקען און, ווי אויף צו להכעיס, האָט זי זיך יעדע ווײַלע בעגעגענט מיט ביילע׳ס פערשייטע אויגען און געשפּירט בשעת מעשה ווי עס גיט איהר אַ שטאַרקען בריה.

— וואָס איז דער מעהר, רחל? וואָס זיינט איהר אַזוי אומעדיג? — האָט זי שרה געפרעגט, אין גאַנצען אַ פערפּלאָמטע פון טאַנצען.

רחל האָט געפּיהלט, אַז אָט, אָט פּלאַצט זי ארויס מיט אַ געוויין. זי האָט געטהאָן אַ טרייסעל מיט׳ן קאָפּ, אַ ביס געטהאָן זיך אין דער אונ־טערשטער ליפּ און געענטפערט מיט אַ לייכטען געמאַכטען שמייכעל:

— עפּעס טהוט מיר דער קאָפּ וועה, נאָר ס׳מאַכט נישט! אויב איהר ווילט, שרה, וואַרף איך איין אויף אַ טאַנץ.

רחל איז פלינק אויפגעשפּרונגען, איינגעוואָרפען און גענומען פליִ־הען מיט שרה׳ן איבער דעם זאַל. זי האָט געפּיהלט ווי דאָס אויסגעפּוצטע ווייבעל שטעהט און לאָזט קיין אויג נישט אראָפּ פון איהר. אין מיטען טאַנצען האָט רחל זיך אָן אַלעם פערגעסען און געפרעגט שרה׳ן אויף ביילע׳ן:

— דאָס איז זאַנוויל׳ס אַ בעקאַנטע, אַ וואַרשעווערין!

מיט אַ מאָל איז שטיל געוואָרען. באַלד האָבען די כלי־זמרים גע־נומען שפּיעלען אַ פרעהליכס און פון אַלע זייטען האָט געטראָגען:

— צו דער חופּה! צו דער חופּה! אין אַ מזל׳דיגער שעה, אין אַ מזל׳דיגער שעה!...

אַז זאַנוויל האָט זיך אויפגעשטעלט איז שוין קיינער אין זאַל נישט געוועזען. ער איז גיך אראָפּ אויף דער גאַס, זיך גענומען דורכשטופּען אַ

קלייד ביז צום טריט, די צוויי לאַנגע צעפּ אַראָפּגעלאָזט און האָט געקוקט אויף דעם פּאָארעל.

זאַנוויל איז בלאַס געוואָרען ווי קרייד.

— וואָס איז מיט אייך? ס'איז אייך נישט גוט געוואָרען? — האָט ביילע איהם געפרעגט און האָט זיך אויסגעדרעהט. זי האָט בעמערקט רחל'ען.

רחל האָט זיך בעגעגענט מיט ביילעס בליק און געשפּירט ווי עס ווערט איהר קאַלט.

— דאָס לאַכט ער נאָך פון מיר, צייגט יענער דאָס מיידעל, וואָס ליעבט איהם! — האָט רחל אַ טראַכט געטהאָן און געפיהלט בשעת מעשה ווי דאָס הארץ פּלאַצט איהר און אין די אויגען זיינען געשטאַנען טרעהרען. זי איז אַרוים אויפ'ן באַלקאָן, זיך אויסגעווישט די אויגען און געבעטען גאָט עס זאָל שוין זיין נאָך דער חופּה.

זאַנווילען האָט עס געהויבען פון אָרט. עס האָט זיך איהם געוואָלט בעליידיגען ביילע'ן; „וואָס האָט זי זיך אָנגעטשעפּעט אָן מיר?!“

— ווער איז יענע מיידעל? — האָט ביילע געפרעגט אויף רחל'ען.

— מיין שוועסטער'ס אַ בעקאַנטע, — האָט זאַנוויל געענטפערט און איז רויט געוואָרען.

— וואָס קוקט זי אונז אַזוי נאָך? זי איז אייפערזיכטיג?

זאַנוויל האָט נישט געענטפערט. ער האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען און גענומען בייסען די נעגעל.

ביילע איז אריין אין טאַנץ־זאַל.

זאַנוויל איז געזעסען און געפיהלט ווי עס זשומעט איהם אין די אויערען. ער האָט זיך עטליכע מאָל אויפגעשטעלט, צוגעקנעפּעלט דעם ראָק, געוואָלט אַריינגעהן צו רחל'ען, נאָר די פיס האָבען זיך פון אָרט נישט גערירט.

רחל האָט זיך אָוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל, קיינער זאָל זי נישט בעמערקען, און האָט געוואַרט מיט אונגעדולד, מען זאָל וואָס גיכער געהן צו דער חופּה. זי האָט געשפּירט, אַז אויב עס וועט איהר נאָך לאַנג אויס־קומען צו פערבלייבען דאָ, וועט זי זיך צוואַויינען.

.12

די סאָפּע פון ברעטער, וואָס זאַנוויל האָט אויפגעשטעלט, איז גע־וועזען בעלויכטען מיט די בליץ־לאָמפּען פון דעם בעל־עגלה'שען מנין. צוויי טישען האָבען זיך געצויגען איבער דער גאַנצען סאָפּע: פּאַר מענער און פּאַר פרויען.

אַ חברה יונגען זיינען געשטאַנען און מיט דרך־ארץ אריינגעקוקט ווי שלמה „קראַדניק" פּראַוועט אַ חתונה.

זאַנוויל איז געזעסען צווישען דעם עולם און געגאָסען אין זיך ווי אין אַ פאַס אריין. ער האָט געפיהלט ווי אַלעם ביי איהם הויבט זיך, שפּאַרט זיך צום קאָפּ; נאָך אַ ווייל און דער מח וועט ארויסזעצען ווי אַ פּראָפּען פון אַ פערמאַכטע פלאַש.

— זאַנוויל, קומט מיר העלפען אריינגעהמען נאָך אַ קאָש בראָנפען; ס'איז שוין מעהר נישטאָ! — איז צו צו איהם ביילע אַ פערפלאַמטע.

— אַ שעלמאָ! — האָט ביי זאַנווילען אַ בליץ געטהאָן אין מח, און ער איז מיט איהר ארויס.

אָבער אָנשטאָט צו געהן אין שטוב אריין, זיינען זיי אַוועק אונטער'ן עפּעל־בוים.

— זאַנוויל, וואו איז דער בראָנפען? — האָט ביילע געפרעגט און איהם געקוקט פערשייט אין די אויגען.

— שווייגט! — האָט זאַנוויל געענטפערט און זי פעסט ארומ־גענומען.

— זאַנוויל, ניטע! גענוג... מיין מאַן געהט!

זאַנוויל האָט זי גלייך אָפּגעלאָזט, זיך ארומגעקוקט און אַ בריל געטהאָן:

— מארש, צום מאַן!

וועג דורך דעם עולם, וואָס האָט אָנגעפילט די גאַס פון מארק אָן ביז צו דעם שוהל־הויף.

מאַנקע איז איהם אַנטקעגען געקומען מיט עפּעס אַ געלען יונג.

— מזל טוב דיר, זאַנוויל! אַ שעהנער מענש ביזטו, — האָט מאַנקע צו איהם געזאָגט, — שעהמסט זיך גאָר מיט דיינע אַלטע בעקאַנטע! אַ שוועסטער האָט חתונה, שטעהט דיר ניש אָן מיך צו בעטען?!

נאַרישע מאַנקע, אַז איך וועל חתונה האָבען און דיך נישט בעטען, וועסטו האָבען אַ פּרעטענזיע! כ'דאַנק גאָט, אַז מען האָט מיך געבעטען! — האָט זאַנוויל געענטפערט מיט אַ שמייכעל.

אויגען און זיי צוריק פערמאַכט. באַלד אָבער האָט זי זיך ווי דערמאָהנט אָן עפּעס, ברייט צועפּענט די אויגען און האָט אַ שטאַרקען קוויטש געטהאָן.

זאַנוויל איז בלאַס געוואָרען און זי געכומען איינשטילען, בערוהיגען.

— ארויס! ס'פּאַסט פאַר אַ גנב! ווי נעהמט מען זיך די חוצפּה בּיינאַכט אריינצו'גנב'ענען זיך צו אַ מיידעל? געהט ארויס פון דאַנען! באַלד!

זאַנוויל האָט דערפיהלט ווי אַ דונער וואָלט איהם דערשלאָגען. ער האָט גאָר נישט געענטפערט, איז גיך ארויס דורכ'ן פענסטער, זיך פערטשעפּעט, אויסגעהאַקט אַ שויב און אַ דערשראָקענער געבליבען שטעהן נעבען פּאַרקאַן. באַלד האָט ער אַ שפּיי געטהאָן, אראָפּגערוקט דאָס היטעל איבער די אויגען און זיך אויסגעדרעהט. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז רחל שטעהט נעבען פענסטער. ער האָט ארויסגעלאָזט אַ קללה און איז אריבערגעשפּרונגען דעם פּאַרקאַן. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז מען רופט איהם. ער איז נאָך אַ מאָל ארויף אויפ'ן פּאַרקאַן, האָט אָבער קיינעם נישט געזעהן און האָט זיך שטיל אוועקגעלאָזט איבער'ן שטאָדט.

זאַנוויל'ען האָט זיך געדאַכט, אַז דער מוח פּלאַצט, צופאַלט אויף שטיקער, און אין די אויערען האָט כסדר געקלונגען: — דאָס פּאַסט פאַר אַ גנב! פאַר אַ גנב!

בררר... זיי זיינען אַלע אַזוי! אַז משה קוניארזש טרעפט מיך צווישען מענשען, קען ער מיך נישט, און אַז ער דאַרף מיך, לעקט ער מיך. אַ כאָליערא! כ'וועל איהם די בעבעכעס ארויסנעהמען! יעצט בין איך ביי רחל'ען אַ גנב, און אַז זי האָט מיך געדאַרפט, בין איך געווען ע פּרינץ! ניין, מעהר געה איך צו איהר נישט! נישט פאַר אונז חסידישע טעכטער! ניין! גראַדול איז גערעכט געווען: מען טאָר נישט געהן אין צו ווייטע דרכים מיט אַ מויד...

זאַנוויל האָט פּלוצלונג דערפיהלט אויף זיין היציג פּנים קאַלטע קאַפּליעס רעגען און האָט זיך אָפּגעשטעלט.

איבער דעם הימעל איז געלעגען אַ שווערע, פינסטערע כמאַרע. די כמאַרע איז געוואָרען געדיכטער און האָט זיך אַלץ מעהר און מעהר אראָפּגעלאָזט איבער'ן שטעדטעל.

ביילע איז אוועק אַ בעליידיגט און זאַנוויל האָט זיך אויסגעצויגען אונטער'ן בוים.

ער האָט געפיהלט פּאַסקודנע אין מויל. דאָס בלוט האָט אין איהם געקאָכט, געשלאָגען צום מוח, וועלכער האָט זיך אַלץ העכער און העכער געהויבען. ער האָט געפיהלט אַ שרעקליכען עקעל צו ביילען. עטליכע מאָל איז אַרויפגעשוואומען רחל, נאָר איהר געשטאַלט האָט זיך לאַנג ניט געוואָלט האַלטען... ער וואָלט זיך אפשר גאָר געלעגט שלאָפען. נאָר ווי אויף צו להכעיס איז איהם רחל וויעדער געקומען פאַר די אויגען...

עס האָט איהם גענומען שטעכען אין די שלייפען. איז ער צו צום ברונען, אָנגעשעפּט אַ קובעל וואַסער און גענומען נעצען דעם קאָפּ.

פון דער סאָפּע האָבען זיך נאָך אַלץ געטראָגען פרעהליכע נגונים און אַ ווילד געלעכטער.

זאַנוויל'ען איז אַלץ געוואָרען דערווידער. ער האָט גענומען שפּאַנען ווי אויף שטאָלצען איבער די שטילע גאַסען. וואו־ניט־וואו אין אַ ווינקעל איז געשלאָפען אַ נאַכט־וועכטער מיט דעם גראָבען שטעקען אין דער האַנד.

זאַנוויל איז נישט ווילענדיג צוגעקומען צו רחל'ס הויז. דאָס הויז איז געשטאַנען אין דער־מיט פון אַ קליין סעדיל, אַרומגערינגעלט פון אַ הויכען פּלויט פון ברעטער. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי דעם פּאַרקאַן און זיך פערטראַכט. שטיל. ער האָט אויפגעשפּיצט זיינע אויערען און איהם האָט זיך געדאַכט, אַז אימיצער וויינט. דאָס וויינען פערגעהט באַלד אין אַ כליפּען...

זאַנוויל האָט פיעל נישט געטראַכט, האָט זיך אַריבערגעכאַפּט איבער'ן פּאַרקאַן און איז צו צום הייזעל.

דאָס פענסטער איז געווען אָפען און בעלויכטען פון לבנה־שיין. אויף דעם בעטעל איז געלעגען רחל אין אַ ווייסע נאַכט־העמד.

זאַנוויל האָט נישט לאַנג געטראַכט, האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן מיט די הענד פאַר'ן ראַהם פון פענסטער, איז אַריין אין צימער און מיט אַ מאָל געבליבען שטעהן אַ צוטומעלטער.

רחל האָט זיך אַ לייכטען טרייסעל געטהאָן, עטוואָס צועפענט די

13.

כמעט דעם גאַנצען טאָג נאָך דער חתונה איז זאַנוויל דורכגעשלאָפען ביי מאַנקען אין בעטעל. זי האָט איהם עטליכע מאָל געוועקט, געמאַכט עפּעס צו עסען. זאַנוויל האָט זיך איבערגעוואָרפען ווי אַ בער סוף ווינ־טער, עטוואָס אויפגעהויבען זיין קודלאַטען קאָפּ, אַ בורטשע געטהאָן, אויסגעזופּט אַ שעפּ וואַסער, זיך אייגגעקאָרטשעט אין דרייען און גע־טראַכט. ער האָט געטראַכט ווי אַזוי צו בעליידיגען רחל'ען, זי זאָל עס אויף תמיד געדענקען. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט שוין אויס־געפונען אַ מיטעל און ער האָט געפּלאַנט ווי אַזוי איהם דורכצופיהרען. זיינע אַלע געדאַנקען האָבען זיך קאָנצענטרירט אויף איין פּונקט און אַלץ ביי איהם האָט זיך צושפּיעלט, געוואַקסען, זיך צוזאַמען זעהר שנעל, דערגרייכט דעם העכסטען פּונקט אין זיין מוח. און עס זיינען אַלץ נייע און נייע פּלענער געבוירען געוואָרען, איינער בעסער פון דעם צווייטען. יעדער נייער פּלאַן, האָט זיך איהם געדאַכט, וועט רחל'ען מעהר קרענקונג פרשאַפען און זי וועט זיין געצוואונגען איהם איבערצובעטען. זי וועט קומען אַזא בלאַסע מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגען, וועט זיך אַוועקשטעלען נעבען טהיר און שווייגען, און ער וועט זיך מאַכען, אַז ער קען זי נישט; ער וועט זיך אַרומשפּאַצירען איבער'ן צימער, רעדען מיט זיינע חברים, זי גאָר נישט בעמערקען! און אָט וועט רחל אויפהויבען איהרע פער־ווייַנטע, שוואַרצע אויגען און אין גאַנצען אַ צושראָקענע וועט זי נעהמען געהן צו איהם.

זאַנוויל האָט דערפיהלט ווי דאָס האַרץ האָט שטאַרקער גענומען קלאַפּען און האָט מיט אַ מאָל אויסגעגלייכט זיינע פערקוועטשטע אויגען, אויפגעשנירעלט דעם פערקנייטשטען שטערען, עטוואָס געעפענט איין אויג און עפּעס אַ מאָדנע פליעג איז אַרויס פון דעם צועפענטען אויג. די

פון ערגעץ וואו איז אַרויס אַ היימלאָזער הונד מיט דעם עק צווישען די פיס און האָט זיך גענומען רייבען נעבען זאַנוויל'ען. זאַנוויל האָט פון פערדרוס און כעס דערלאַנגט דעם היימלאָזען הונד אַ שטאַרקען קאָפּיע מיט'ן פוס. דער הונד האָט זיך פאַנאַנדערסקאַוואוטשעט און איז אַוועק אַ הינקעדיגער. דאָס בילעריי פון דעם הונד האָט עפּעס אַזוי מאָדנע אָפּגעקלונגען אין דער שטילער, פינסטערער נאַכט און אָנגעיאָגט אויף זאַנווילען אַ שרעקליכען אומעט.

אַ ווייס־פייערדיגער שלאַנג האָט מיט אַ מאָל דורכגעשניטען די נעדריכטע כמאַרע און ס'איז נאָך פינסטערער געוואָרען. באַלד האָט זיך געהערט אַ שרעקליכער קראַך און עס האָט אָנגעהויבען גיסען ווי מיט צעבערס.

זאַנוויל איז געשטאַנען גלייך. דער קאָפּ עטוואָס פעררייסען, דאָס מויל אָפּען און דער רעגען האָט געפּאַטשט און געשמיסען איבער זיין פּנים. די שווערקייט איז איהם ביסלעכווייז אַוועק און ער האָט געפיהלט ווי עס ווערט איהם לייכטער, פּונקט ווי אימיצער וואָלט געשטאַנען און איהם געלעגט קאַלטע קאָמפּרעסען צו זיין ברענענדען מוח. דער רעגען האָט לאַנג נישט אָנגעהאַלטען. באַלד איז ליכטיגער געוואָרען. די כמאַרע, אַ צושפּאָלטענע, האָט זיך ביסלעכווייז אַוועקגערוקט און אַ קלאָרע, אויסגעוואשענע לבנה איז אַפּערגעשוואומען.

זאַנוויל האָט דערפיהלט אַ דורכטרייסלענדע קעלט. ער איז געווען אין גאַנצען נאַס, דורכגעווייקט. ער האָט אויפגעשטעלט דעם קאָלנער פון זיין רעקעל, אַראָפּגערוקט דאָס היטעל און זיך גענומען שפּאַנען דורך די שטילע געסלעך. אונטער דער שטאָדט ביי אַ קליין הייזעל האָט ער זיך אָפּגעשטעלט: דאָרט האָט מאַנקע געוואוינט. ער איז געשטאַנען אַ ווײַלע, זיך גע'ישוב'ט וואָס צו טהאָן, האָט אַ שפּיי געטהאָן און גיך פערשוואונדען אין פינסטערען הייזעל.

אָט האָט זיך בעוויעזען רחל מיט די דינע פערקוועטשטע ליפּען און אין גאַנצען אזא צוטראַגענע, האָט געהאַלטען זיין בריעף און פון די אויגען האָבען געקאַפּעט טרערען.

זאַנוויל האָט זיך מיט אַ מאָל דערמאָהנט, אז ער קען נישט שרייבען און האָט פון גרויס פערדרוס אַ שפּיי געטהאָן גלייך אין סופיט אריין.

— מאַנקע, מיר דאַכט זיך, אז דו קאָנסט שרייבען?

— כ'האָב אַ מאָל געקאָנט. וואָס עפּעס אין מיטען דערינען?

— שרייב מיר אַ בריעף.

— צו וועם?

— דאָס וועסטו שפּעטער זעהן! זעץ דיך און שרייב!

מאַנקע האָט אויפגעזוכט אַ בויגעלע פּאַפּיער, אַן אַלטען פערשטויב־טען טינטער און זיך אַוועקגעזעצט. זאַנוויל האָט זיך אויפגעכאַפּט און אַ באַרוויסער זיך אַוועקגעזעצט נעבען טישעל.

— נו, צו וועם געהט דער בריעף? — האָט מאַנקע זיך געפרעגט און איינגעטונקט די פעדער. — כ'מיין וואָס פאַר אַ טיטול?

זאַנוויל האָט באַלד נישט געענטפערט, געקלעהרט אַ ביסעל:

— אָהן אַ טיטול!

— וואָס הייסט אָהן אַ טיטול? וואָס פאַרע משוגע'נער שרייבט אַ בריעף אָהן אַ טיטול? אַ טיטול מוז זיין!

זאַנוויל איז געוואָרען בייז.

— „כלאָפּ סוואָיע, אי פּאָפּ סוואָיע!“ מען זאָגט דיר אָהן אַ טיטול, איז אָהן אַ טיטול!

— אַלץ גוט, זאַנוויל. לאָז זיין אָהן אַ טיטול. בין איך ווייטער בדלות! אָבער צו וואָס זיינען די געשרייען? נו, בקיצור? —

ביי זאַנווילען אין מוח איז עפּעס געוואָרען אַ מיש־מאַש, עס האָט זיך ביי איהם אַלץ פערדרעהט מיט די פּיס ארויף. דער פּליסיגער בריעף, וואָס ער האָט ערשט ניט לאַנג געהאַט אָנגעשריעבען אין געדאַנק, איז מיט אַ מאָל ארויס פון מוח. ער האָט זיך געוואָלט דערמאָהנען, גע־ריבען מיט זיין גרויסע האַנד איבער דעם שטערען. נור — געה טהו עפּעס, אז דער מוח איז פּוסט!

פליעג איז געפלויפען, זיך ארויפגערעדעלט; אַ צווייטע האָט זיך נאָכ־געיאָגט, איינגעשלונגען די ערשטע און באַלד איז אַ דריטע ארויס — — זאַנוויל'ען האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט עפּעס פערלאָרען. ער האָט אָנגעשטרענגט דעם מוח, געטהאָן אַ שטאַרקען שוואונג, געוואָלט עס כאַפּען. מיט אַ מאָל האָט עפּעס אַ פּלאַץ געטהאָן און ער האָט זיך אַ שטאַרקען טרייסעל געטהאָן אין בעטעל. ער האָט צועפּענט ברייטער די אויגען, זיך דערמאָהנט, אַז ער ליעגט ביי מאַנקע'ן, אַז רחל האָט איהם ארויסגעיאָגט, ווי מען טרייבט ארויס אַ הונד, — האָט ער פון פערדרום איינגעקוועטשט די פויסטען און אַ שטאַרקען רעווע געטהאָן.

— שלאָף נאָך אַ ביסעל! קיין עין הרע אַ שלאָף! ווילסט עפּעס, זאַנוויל? — האָט מאַנקע איהם געפרעגט.

— אַ טרונק!

— ווי גיסט דאָס אַ מענש אַזוי פיעל וואַסער אין זיך אריין?! האָסט דאָך נאָך היינט גאָר נישט אין מויל געהאַט!

זאַנוויל האָט נישט געענטפערט, האָט אויסגעטרונקען אַ האַלבע שעפּ וואַסער מיט איין ציה, זיך אויסגעצויגען מיט דעם פּנים צום סופיט און זיך צוגענעצט. איהם האָט זיך געוואָלט כאָטש שוין פערלאָזען די שטאָדט, אַנזאָטלען אַ פערד און אוועקפּאַטשען אין דער ווייטער וועלט אריין... ער האָט געפיהלט, אַז אויב ער וועט בלייבען אין שטאָדט, וועט ער אָפּטהאָן די געפעהרליכסטע זאַכען, און יעדעס מאָל איז איהם ארויסגעשוואומען עפּעס אַ שוידערהאַפטע בילד, פאַר וועלכען ער איז געוואָרען אַן אויפגעציטערטער.

וואוהין פאָהרט מען? — ער האָט לאַנג נישט געדאַרפט טראַכטען. עס איז געווען צוויי טאָג פאַר'ן לויוויטשער יריד. ער האָט בעשטימט זיך אויפצוהויפּען, אריבער צו גראַדול'ען און נאָך היינט ביינאַכט אוועק נאָך לויוויטש. דאָרט וועט ער זיך געוויס אָן אַלעם פערגעסען.

זאַנוויל האָט גענומען שרייבען אין געדאַנק אַ בריעף צו רחל'ען. דער בריעף האָט זיך ביי איהם אין מוח זעהר פליסיג געשריעבען. אַלץ איז אַזוי גלאַטיג ארויס און די בוכשטאַבען האָבען זיך עפּעס אַזוי צו־וואַקסען, אַזעלכע גרויסע, שוואַרצע, כאָטש נעהם און טאַפּ זיי אָן. און

זאַנוויל האָט נישט געענטפערט, דורכגעשפּאַנט עטליכע מאָל אַ בּאַרוויסער די שטוב און זיך גענומען אויף גיך אָנטהאָן.

— וואוהין געהסטו? — האָט איהם מאַנקע געפרעגט.

— צו גראַדול׳ען.

— וועסט זיך לאַנג זוימען?

— כ׳ווייס נישט! — האָט זאַנוויל געענטפערט און איז אַרויס פון שטוב.

— נו? — האָט זיך מאַנקע צושמייכעלט.

— איין רגע, מאַנקע! גלויב מיר, דער בריעף ליעגט מיר אויף דער שפּיץ צונג. נאָר, פערשטעהסט, כ'האָב ליעב אַז אַ בריעף זאָל זיין גע־שריעבען גלאַטיג, ער זאָל זיך לעזען ווי אשרי. אָט איז ער! שרייב! „כ'האָב קיינמאָל נישט געגלויבט, אַז צווישען אונז וועט דאָס פּאַסירען, וואָס עס האָט נעכטען פּאַסירט".

דאָ האָט זיך זאַנוויל אָפּגעשטעלט, געקוקט ווי מאַנקע האָט איינ־געקוועטשט די פּעדער מיט איהרע דינע פינגער. זי האָט געשריעבען פּאַמעליך, יעדע ווייל איז זי אַראָפּ פון דער ליניע און די בוכשטאַבען זיינען אַלע געווען עפּעס אַזוי מאָדנע צודרעהט. זאַנוויל'ען האָט זיך גע־דאַכט, אַז מאַנקע שרייבט גאָר נישט, נאָר זי מאָהלט פייגעל. ער האָט בעמערקט ווי מאַנקע'ס פּנים איז געוואָרען ערנסטער, האָט זיך עטוואָס פערוויטעלט און יעדעס מאָל ווען זי האָט געמאַכט מיט'ן פּעדער אַ בוכ־שטאַב, פלעגט זי אין דער זעלבער צייט מאַכען דעם בוכשטאַב מיט דער צונג, דאָ אויף איין באַק, דאָ אויף דער צווייטער.

זאַנווילען איז דאָס שרייבען מיט דער צונג זעהר געפעלען געוואָ־רען און ער האָט זיך צולאַכט.

— וואָס לאַכסטו?

— אַז דו שרייבסט שעהנער מיט דער צונג ווי מיט דער פּעדער!

— ס'געפעלט דיר נישט? איז נישט געפידעלט! — האָט זיך מאַנ־קע צולאַכט. — נו, פאָהר ווייטער!

זאַנוויל האָט גענומען קלעהרען און האָט בשום אופן מעהר נישט געקענט צוטראַכטען. יעדעס מאָל ווען עס איז איהם עפּעס געקומען אין געדאַנק אריין, האָט ער עס ניט געקענט אויסדריקען אין ווערטער און עפּעס אַנדערש האָט עס פעריאָגט. זאַנוויל איז בייז געוואָרען, גע־כאַפּט דאָס בויגעלע פּאַפּיער און צוריסען.

— אַ כאָליערא! כ'שרייב נישט מעהר! אַז מען קען אַליין נישט שרייבען, איז עס גוט אויף טויזענד שאָק כפּרות!

— וואָס איז מיט דיר היינט, זאַנוויל? ווי כ'זעה מאַכסטו בעציי־טענס תמוז! און צו וועמען ווילסטו דאָס שרייבען?

עטוואָס אויפגעהויבען אַ פּיסעל, אָנווייזענדיג זאַנווילען אויף איהר קאָסטיום.

זאַנוויל האָט קיין אויג נישט אַראָפּגעלאָזט פון ביילקען און גע־פּיהלט ווי ער ווערט אָן אַנגעצונדענער.

— אַ שעהנער מענש זיינט איהר! — האָט ביילקע ווייטער גע־רעדט און אָנגענומען זאַנווילען פאַר דער האַנד. — פאַר וואָס האָט איהר מיך נעכטען אוועקגעטריעבען, האַ? שעהמט אייך, זאַנוויל! דערנאָך אַז איך בין נאָך אַ מאָל ארויס, זיינט איהר שוין נישט געוועזען. וואו זיינט איהר דאָס פערפאַלען געוואָרען?

זאַנוויל איז געשטאַנען, געקוקט ביילע'ן אין די אויגען, געפּיהלט ווי די האַנד וואַרעמט, בריהט, צינדט אין איהם אָן אַ פייער, און ער האָט זי מיט אַ מאָל ארומגענומען און אויפגעהויבען. ער האָט געפּיהלט ווי עפּעס האָט זיך געבויגען, געצאַפּעלט אין זיינע הענד, ווי די לייכטע פּאַ־לעס פון דער גאַברעלע זיינען זיך צופלויגען, איהם איינגעוויקעלט און ער האָט בעמערקט אַ ווייס שלייפעל פון איהר לייבעל. ער האָט זי נאָך שטאַרקער ארומגעקלאַמערט, צוגעפּרעסט זיינע ליפּען צו איהרע. באַלד האָט ער זי אָפּגעלאָזט, זיך פערשעמט. ער איז צו צום פענסטער און גענומען כאַפּען אַ זשומעדיגע פליעג אויף דער הייסער שויב.

— וואו איז ערגעץ אייער גראַדול? — האָט זאַנוויל געפרעגט ארויסקוקענדיג.

— ער איז אריבער צום שמיעד, — האָט ביילע געענטפערט. — איהר ווייסט? גראַדול קלייבט זיך דאָך צו פאָהרען נאָך לוויוויטש אויף'ן יריד. אָט געהט ער!

גראַדול איז אריינגעקומען מיט אַן אייזערנע הענטשקע אין דער האַנד:

— שלעכט, גוטער ברודער! — האָט גראַדול געזאָגט, פערקאַשערט דאָס היטעל און זיך גענומען קראַצען. — דו האָסט עפּעס אַ צו גוט לעבען מיט מיין ביילע'ן!

זאַנוויל איז רויט געוואָרען, זיך נאַריש צושמייכעלט.

ביילע האָט זיך אוועקגעזעצט, אריינגעמאַכט די גאַברעלע צווישען

.14

אַז זאַנוויל איז אַריין צו גראַדול'ען, האָט ער דאָרט קיינעם נישט געטראָפפען. פון דער קיך האָט זיך אָבער באַלד דערהערט ביילקעס קול:

— ווער איז דאָרט?

זאַנוויל האָט נישט געענטפערט, איז גלייך צו צו די פאָרהאַנגען, זיי ליכט פאַנאַנדערגענומען און אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ.

ביילקע, אַ באָרוויסע, אָהן אַ בליוזקע, דאָס קורצע געשטרייפטע אונטער־קליידער אַריינגעמאַכט צווישען די פיס, איז געשטאַנען נעבען אַ קליינע בלעכענע באַליע און געוואַשען. איהר קליינער קערפּער האָט זיך געבויגען אין פערשיעדענע ליניען, דער לאַנגער צאָפּ האָט זיך לייכט בוואויגען. זאַנוויל האָט זיך זאַט נישט געקענט אָבריישען פון די קליינע, ברוינע פיסלעך און ביי יעדען בויג פון ביילקעס קערפּער האָט ער געפיהלט אַ חשק זי אַרומצונעהמען. ער האָט אַ הוסט געטהאָן.

ביילקע האָט אויפגעהערט וואַשען און האָט זיך אומגעקוקט. זי האָט דערזעהן זאַנווילען, פערדעקט דאָס האַרץ מיט איהרע קליינע הענטלעך און זיך פערשעמט.

זאַנוויל האָט זיך צולאַכט און איז צוריק אַריין אין צימער אַ צופריעדענער. ביילקע איז באַלד אַריין אין אַ ווייסע גאַברעלע מיט שוואַרצע אוינגעלעך, דער צאָפּ אַריבערגעוואָרפען פון פאָרענט און אויף די באָרוויסע פיס אַ פּאָר אויסגעהאָפּטענע שטעק־שיכלעך.

— בנאמנות, כ'האָב געמיינט ס'איז גראַדול, — האָט ביילקע געזאָגט מיט אַ שמייכעל. — וועמען זאָל דאָס איינפאַלען, אַז איהר וועט היינט צו אונז קומען? וואָס שטעהט איהר, זאַנוויל? זעצט אייך. איהר וועט דאָך מיר געוויס ענטשולדיגען — האָט זיך ביילקע צושמייכעלט,

.15

פון גאַנץ פּוילען זיינען אָנגעקומען נאָך לוויוויטש פּאַרטיעס סוחרים, מחנות פּויערים, סטאַדעס בהמות, פערד, חזירים.

די שמאָלע גאַסען זיינען געוועזען ניט דורכצוגעהן. די וועגען מיט די בריטשקעס האָבען זיך געצויגען ביז הינטער דער שטאָדט אַרויס און פון דער ווייטענס האָט עס אויסגעזעהן, ווי דאָס שטעדטעל וואָלט געוועזען בעלאַגערט פון אַ האַלב ווילדען שונא, וואָס איז מיט אַמאָל אָנגעפאַלען מיט זיין גאַנצען האָב און גאָב, פערשטעלט אַלע וועגען און זיך געריסען מיט אויפטרייסלענדע קולות אין שטאָדט אַריין.

זאַנוויל מיט זיינע חברים זיינען באַלד אין דער פריה אַרויס אויפ׳ן יריד, זיך אַרומגעדרעהט, בעקוקט יעדע זאַך און אַ שטיק נאָכמיטאָג זיינען זיי אַרויס אויפ׳ן פערד מאַרק.

דער גאַנצער פערד־מאַרק האָט אויסגעזעהן ווי אַ לאַגער, וואָס ריכט זיך אין וועג אַריין. אַרום מאַרק זיינען געשטאַנען וועגען, בריטשקעס. די פערד אויסגעשפּאַנט, אַריינגעשטעלט צווישען די דישלעס, די סוחרים זאָלען זיי קאָנען אָנקוקען. אין מיטען מאַרק זיינען געשטאַנען פּריצישע סטאַדעס פערד. פון איין סטאַדע צו דער צווייטער האָט זיך געצויגען אַ לאַנגער וועג, וואו מען האָט די פערד פּרובירט אין לויפען.

מען פיהרט אַרויס אַ פערד פאַר׳ן סוחר. דער סוחר בעטראַכט, קוקט דאָס אַריין אין מויל, קוועטשט דאָס ביים האַלז — ס׳פערד צוניסט זיך, אַ שקץ לאָזט זיך מיט דעם לויפען איבער׳ן וועג.

זאַנוויל איז דורך דעם מאַרק, געוואָרפען רעכטס און לינקס מיט בליקען, געפיהלט זיך היימיש צווישען די פערד.

אַ יונג איז איהם אַנטקעגען געקומען מיט אַ קאָש בלעכענע העהנער. דער יונג האָט געהאַלטען אַ האָהן אין מויל און האָט געקרעהט.

די פּיס, פערלעגט איין פוס אויף דעם צווייטען און געזאָגט האַלב פערשייט:

— פאַר וואָס דען נישט? אויף מיר געזאָגט, ווי אַ שעהנער בחור זאַנוויל איז!

— דו ווייסט צו וואָס איך בין געקומען? — האָט זיך זאַנוויל אָנגערופען, — כ'וויל זיך אַריבערכאַפּען קיין לויוויטש.

— טאַ לאָמיר פאָהרען צוזאַמען! — האָט גראַדול געזאָגט, — כ'קלייב זיך דאָך אויך. ס'איז דאָך מיר שוין נמאס געוואָרען צו זיצען אין דער היים! כ'געדענק שוין ניט די צייט ס'זאָל זיין עפּעס אַ שטאָך אַר־בייט, און צו זיצען און עסען פון גרייטען איז גאָר קיין תכלית נישט! אַ שמאַלץ־גרוב שעפּט זיך אויך אויס!

— ווער פאָהרט נאָך? — האָט זיך זאַנוויל געפרעגט.

— כ'ווייס — — — כ'האָב געזאָלט פאָהרען מיט משה'לע ביק, נאָר יעצט וועלען מיר פאָהרען זאַלבע־דריט. בנאמנות, כ'בין צופריעדען וואָס דו פאָהרסט מיט. כ'וואָלט געהאַט פאַר אַ יאָהרען אַזאַ שותף ווי דו וואָלט איך געמאַכט אַן עשירות.

— בקיצור, ווען רעכענסטו צו פאָהרען? — האָט איהם זאַנוויל איבערגעשלאָגען.

— נאָך היינט! — האָט גראַדול געענטפערט.

— גוט! גאָה איך טאַקע אַהיים זיך צוגרייטען צו דער יאַזדע,

אויפהויבען, נור זאַנוויל האָט איהם אַ פלאַם געטהאָן מיט דער פויסט צווישען די אויגען, אַז ער האָט זיך איבערגעדרעהט.

באַלד זיינען אָנגעקומען פויערים מיט אידען פון אַלע זייטען. פון די וועגען האָט זיך געטראָגען: — שלאָגט דעם זשיד, די הינטישע נאמנה, שלאָגט!

גראַדול מיט קישקע'ן האָבען דערווייל אָבגעבונדען די פערד און זיינען שטילערהייד אַוועק מיט דריי. די איבעריגע האָט משה'לע געהיט ביז נאָכ'ן געשלעג. און ווען די פויערים האָבען שוין געהאַלטען אין שלום מאַכען, האָט משה'לע אַ יאָג געטהאָן די פערד אין אַ צווייטער זייט. די פויערים האָבען זיך גענומען יאָגען נאָך די אַנטלאָפענע פערד. זאַנוויל מיט משה'ן האָבען דערווייל אָבגעצויגען.

זאנוויל האָט זיך געקויפט אַ האָהן, גענומען קרעהען. באַלד איז עס איהם אָבער נמאס געוואָרען, עס אוועקגעוואָרפען.

אַ ברייט־ביינינגער יונג, מיט אַ קאָסע אויג און מיט אַ צושפּאָלטענעם דאשעק, האָט זיך שפּאַציערט איבער'ן מארק, געהאַלטען די הענד אין די הויזען־קעשענעס און ווי געזוכט אימיצען.

— צו אַלדע שווארצע יאָהר, ווענען כ'זעה! וואָס טהוסטו דאָ, זאנוויל?

— הא, הא, הא! — האָט זאנוויל אויסגעשאָסען און זיך ארומגע־כאַפּט מיט קישקען — און איך האָב גערעכענט אַז דו זיצסט אין שער־הרחמים?

קישקע האָט נישט געענטפערט, געוואָרפען אַ בליק פון אויבען אראָב אויף זאנוויל'ס חברים, אויסגעשפּיגען, אָנגענומען זאנוויל'ען פאר די אָרעמס, איהם אָבגעפיהרט אין אַ ווינקעל:

— ווילסט אָבלעקען אַ ביינדעל?

— אַ שאלה!

— טאָ הער — האָט קישקע שטיל געזאָגט — נישט ווייט שטעהט אַ פויער מיט פינף סוסים ווי די לייבען. אויב ס'עסק זאָל געהן ביים גלייכען, וועלען מיר ארום צעהן ביי נאכט האָבען די ממתקים.

זאנוויל איז בעשטאַנען, צוגערופען גראדול'ען מיט משה'ן און זיי האָבען גענומען אויסארבייטען אַ פּלאַן.

ביי אַ בריטשקע איז געשטאַנען אַ יונגער פויער, געהאַלטען אַ ווייצען ברויטעל אונטער'ן אָרעם, געבראָכען שטיקער און מעלה־גרה געווען.

הינטער איהם זיינען געשטאַנען פינף שעהנע פערד. זאנוויל איז הארט פערבייגעגאַנגען דעם פויער און איהם אַ טרעט געטהאָן מיט'ן גאנצען כח אויפ'ן פוס. דער פויער האָט געכאַפּט זאנוויל'ען מיטביידע הענד און איהם אַ שליידער געטהאָן פון זיך. זאנוויל האָט זיך אָנגעשפּי־גען אין די הענד, פערקוועטשט די פויסטען און זיך געוואָרפען אויפ'ן פויער.

ביים ערשטען קלאַפּ איז דער פויער געלעגען. ער האָט זיך געוואָלט

נומען די פּאַפּירלעך וואָס זאַנוויל האָט געלאָזט ליגן אויפ׳ן טיש און אַ געשריי געטהאָן:

— אינגאַץ, פּיהר אריין די געסט אין זאַל!

פון אַן אַלקער איז אַרויס אַ שקץ אין אַ פראַק, האָט זיך פערנייגט פאַר די געסט און זיי אַרויפגעפיהרט. דער זאַל איז געווען אויסגעקלעפּט מיט גרינע טאַפּעטען. אויף די ווענט האָבען געהאַנגען פּרויען אין פּיקאַנטע פּאָזען. אין אַ ווינקעל איז געזעסען אַן עלטערער מאַן מיט אַ פּליך און געשפּיעלט פּיאַנאָ. ארום דעם זאַל האָבען זיך געצויגען בענק אויסגעבעט מיט גרינעם פּליוש, דאָ און דאָרט ביי מאַרמאָרנע טישלעך זיינען געזעסען בחורים מיט מיידלעך און געטרונקען.. איבער׳ן זאַל האָבען ארומגעשפּאַציערט שורות־ווייז יונגע מיידלעך מיט שיקסעס אין קורצע זיידענע קליידער. די קליידער זיינען געוועזען דורכזיכטיג און האָבען רייצענד אָבגעשפּיגעלט די געטאָקטע מיידעלשע קערפּערס ביז איבער די לידקעס. צוויי מיידלעך האָבען געטאַנצט, ליידענשאַפטליך אַפּערגעוואָרפען טהיילען פון זייערע קערפּערס, געוואונקען מיט די טיעפע אויגען, און זייערע לייבער האָבען אַפּערגעשריען פון אונטער פערשיעדענע קאָלירטע טיולען.

די מיידלעך האָבען אונטערגעהאַלטען די געסט מיט קופּלעטען, זיך געסטאַרעט זיי זאָלען וואָס מעהר געבען צו לייזען און דערנאָך זיינען זיי פערשוואונדען אין זייטיגע צימערלעך.

זאַנוויל מיט די חברים זיינען אריין, זיך ארומגעקוקט, דערזעהן דאָ און דאָרט בעקאַנטע, זיך אוועקגעזעצט נעבען אַ ווינקעל טישעל און באַשטעלט עטליכע פלעשער שאַמפּאַן. פון אַלע זייטען האָבען זיך געטראָגען מיידלעך, טאַנצענדיג און זינגענדיג, צו זאַנוויל׳ס טישעל. זאַנוויל האָט זיי אַלע בעטראַכט און קיין איינע איז איהם ניט געפעלען. עס איז איהם ניט אַרויס פון קאָפּ די בלאָנדינקע וואָס איז געשטאַנען אונטער׳ן צאָהל־באַנק. ער האָט באַמערקט אַז זי איז עטליכע מאָל דורך דעם זאַל, וואַרפענדיג אויף איהם „אויגעלעך" און איז צוריק אַרויס. זיינע חברים האָבען זיך באַלד אויסגעקליבען מיידלעך און יעדער פון זיי איז פערשוואונדען. זאַנוויל איז געבליבען איינער אַליין ביים טישעל. נעבען

.16

שפּעט ביי דער נאַכט איז זאַנוויל געזעסען אין אַ שענק מיט אַ חברה פערד־הענדלער און געטרונקען.

— חברה, לאָמיר גאָר אַריבערפאָהרען אין דער „וויקטאָריע“ אַריין — האָט גראַדול אַ געשריי געטהאָן און זיך צופייפט.

— אין דער „וויקטאָריע“ אַריין! — האָבען עטליכע אונטערגע־כאַפּט האַלב שכור און אַרוים אויף דער גאַס.

— נור זעהט, חברה, פערהוליעט זיך נישט! — האָט קישקע געזאָגט, — מאָרגען נאָכמיטאָג איז דאָ אַ נייע שטיקעל אַרבייט.

זיי האָבען געכאַפּט אַ קאַטש, זיך אַריינגעוואָרפען און געהייסען פאָהרען צו דער „וויקטאָריע“. דער דראָזשקאַר האָט מיט חשק געקוקט אויף די געסט, זיך געקווייקעלט, אויסגעשפּיגען און גענומען טרייבען די פערד איבער הינטערגעסלעך.

די חברה זיינען אַריין אין קאָנטאָר פון דער וויקטאָריע מיט אַ געפילדער. הינטער אַ בופעט איז געשטאַנען אַ יונגע בלאָנדינקע פון אַ יאָהר נײַנצעהן, שעהן פערקעמט מיט אַ דעקאָלטירט, ווייס האַרץ און געשמועסט מיט אַ דיקען מאַן אין אַ פּאָר ברייטע הויזען אין פּאַסען מיט אַ ווייסע פּיקענע וועסט, אויף וועלכער עס האָט געהאָנגען אַ גאָלדענע קייט.

די בלאָנדינקע האָט בעמערקט זאַנוויל'ס בליק, ווי ער שלינגט זי מיט די אויגען, האָט זי אַ שמייכעל געטהאָן און איהם אָנגעקוקט — זיך געשפּיעלט, ווער עס וועט אויסהאַלטען דעם צווייטענס בליק. מיט אַמאָל האָבען זיך איהרע ווייסע באַקען גענומען צינדען, זי האָט אַ ציטער געטהאָן, אַראָבגעלאָזט איהרע אויגען מיט די לענגליכע ברעמען, צוגע־

— און אז כ׳וועל זיך אויסקלייבען אייך? — האָט זאַנוויל געזאָגט מיט אַ שמייכעל.

די בלאָנדע האָט זיך אויף צושמייכעלט און איז באַלד ערנסטער געוואָרען.

— וואָס דאַרפט איהר אַ פערהייראַטהע פרוי, קנאַפּ מיידלעך זיינען דאָ פאַראַן? איהר ווילט מיין „אַלטער" זאָל זיך מיט מיר גט׳ען? — און זי האָט זיך צולאַכט.

זאַנוויל האָט זיך געפיהלט ווי אַן אָבגעפּאַטשטער און האָט גאָר נישט געענטפערט. מיט אַמאָל האָט ער דערפיהלט ווי זי נעהמט איהם אָן פאַר דער האַנד.

— הערט, פאַניע „עקס", פערבּרענגט דאָ דערווייוול, און אויב עס וועט נור מעגליך זיין — — האָט זי זיך רייצענד צולאַכט, אַ שאָקעל געטהאָן מיט׳ן קאָפּ און אַרויס פון זאַל.

זאַנוויל האָט געטרונקען אַ פלעשעל נאָך אַ פלעשעל. עטליכע מאָל איז גראַדול אַ האַלב־שכור׳ער אַריין אין זאַל אַרומגעכאַפּט זאַנוויל׳ען, איהם געגומען קושען און שלעפּען צו זיך אין נומער אַריין. זאַנוויל איז געזעסען און געטרונקען. ער האָט געפיהלט ווי די גליעדער ווערען איהם אַלץ שווערער און שווערער, ווי מיט בליי אָנגעגאָסען. אַ שטיק אין דער נאַכט איז צו איהם צו דער קעלנער, אַרויפגעפיהרט אויפ׳ן דריטען שטאָק, געעפענט אַ טהיר און איהם אַריינגעלאָזט. דאָס איז געווען אַ קליין פיער־עקיג שטיבעל מיט ראָזע טאַפּעטען. אַ קליין לעמפּעלע מיט אַ ראָזין אַבאַזשור איז געשטאַנען אויף אַ ווינקעל־טישעל און געוואָרפען אויף אַלץ אַ ליידענשאַפטליכען שיין. אין דער זייט איז געשטאַנען אַ גרויס הילצערן הימיל־בעט מיט ראָז־זיידענע פאָרהאַנגען, מיט דריי טרעפּלעך אַרויפצו־געהן. דאָס שטיבעל האָט געשמעקט מיט פּערפיום און פרויען־ריח.

זאַנוויל איז געבליבען שטעהן ווי פער׳כשופט, ברייט צועפענט די אויגען און גאָרנישט געזעהן. ער האָט בעמערקט ווי אַ ווייסע האַנד בע־וויזט זיך אין דער לופט און רופט איהם. אויף אַ פּליושענע אָטאָמאַנע אין דער פאָרם פון אַ לייב איז געלעגען די בלאָנדע אין אַ ראָז־זיידענעם שלאָפראָק, אין אַ פּאָר זילבער געהאָפטענע שטעק־שיכלעך. זאַנוויל האָט

איהם זיינען געשטאַנען עטליכע מיידלעך מיט דער בלאָנדינקע אין דערה מיט און זיך געשושקעט.

— וואָס זאָגט איהר ניט צו דעם יאָלד! — האָט געזאָגט אַ מויד מיט אַ פעררויסען נעזעל ווי ביי אַ מאַפּסיק — זיך אוועקגעזעצט ווי אַ הוהן אויף די אייער! ווער עס קומט צו שיקט ער אוועק! און געלד, ווייזט אויס, האָט ער ווי קרח! ער צאָהלט פאַר זיינע חברים.

— אודאי אַ כניאַק — האָט זיך אָבגערופען אַן עלטערע מיידעל און זיך צולאַכט.

— געטראָפען ס'אָרט — האָט זיך די בלאָנדינקע אריינגעמישט — ער זעהט שוין גאָר נישט אויס ווי אַ יאָלד! די צרה איז, וואָס איהר טויגט אויף כפּרות. אָט ווייז איך אייך, כ'געה צו, און דער בחור לויפט מיר נאָך ווי אַ לעמעלע.

— וועט מען טאַקע זעהן — האָבען זיך עטליכע מיידלעך אָבגערופען מיט אַמאָל.

זאַנוויל האָט זיך צוגעהערט צו דעם גאַנצען שמועס, האָט חרטה געהאַט צו וואָס ער איז אַהער געקומען, געגומען קלעהרען עפּעס אַזעלכעס פון וואָס די בלאָנדע זאָל זיך בעליידיגען.

— פּאַניע „עקס", וואָס זיצט איהר עפּעס אליין און דערצו אַזוי טרויעריג? — האָט געזאָגט די בלאָנדע און זיך געזעצט נעבען איהם.

זאַנוויל האָט איהר געוואָלט זאָגען אַז עס איז נישט איהר באַבע'ס דאגה, זיך בעגעגענט מיט איהרע חן־גריבלעך און זיך פערלוירען:

— כ'ווייס — — — — — —

— נאַרישקייטען — האָט די בלאָנדע געזאָגט און אַרויפגעלעגט איהר האַנד אויף זאַנוויל'ס קניע — מען קלייבט זיך אויס אַ שעהן מיידעל און מען פערברענגט. אָט אייערע חברים אַמוזירען זיך אויפ'ן בעסטען אופן. אויב די „וויקטאָריע" וועט אייך נישט העלפען, וועט אייך שוין קיין דאָקטאָר נישט העלפען! — האָט די בלאָנדינקע זיך צולאַכט.

— ביילקע'ס געננג! — האָט זיך דורכגעוואָרפען זאַנוויל'ען אין מוח. ער האָט פערגעסען אין אַלעם און בשעת מעשה חשק געהאַט זי אַרומצונעהמען.

— און דו וואָלסט געוואָלט איך זאָל זיין דיין מיידעל? —האָט די בלאָנדינקע איהם געפרעגט מיט אַ געלעכטער.

— געוויס... — האָט זיך זאַנוויל צולאַכט.

— וואָס לאַכסטו?

זאַנוויל האָט בשעת מעשה געקוקט אויף איהר געטאָקטע האַנד וואָס איז געלעגען אויף דעם ראָז־זיידענעם שלאַפראָק. די דורכזיכטיגע ווייס־קייט פון דער האַנד מיט די צוואָרפענע נעץ פון בלוילּיכע זיידען פעדים האָבען זאַנוויל'ען פער'שכור'ט.

פאַרטאָג האָט זיך זאַנוויל אויפגעכאַפּט אַ מיעדער, זיך אויסגעשטו־כעט און זיך ארומגעקוקט.

אויף אַ וויעג־שטוהל איז געזעסען די בלאָנדינקע אין אַ גרין־זיידענער גאַבּרעלע, איינגעוויקעלט איין באַק אין די ווייסע וואָל פון אַ קליין הינטעל.

— ס'איז נאָך פריה! וואָס איילט איהר זיך! — האָט די בלאָנדינקע געזאָגט מיט אַ שמייכעל, זיך אויפגעשטעלט און געגומען גיהן צו זאַנוויל'ן מיט'ן הינטעל אויף דער האַנד.

זאַנוויל'ס פערלאָפענע אויגען האָבען אויף איהר געקוקט מיט אַ מאָדנעם ערנסט.

— וואָס, איהר זייט ברוגז? — האָט די בלאָנדינקע זיך צושמייכעלט און אַ שעלמישען וואָרף געטהאָן דאָס הינטעל אויף זאַנוויל'ען.

דאָס הינטעל האָט אַ קוויטש געטהאָן און אראָבגעשפּרונגען.

— וואָס פעלט אייך איין? — האָט זאַנוויל געענטפערט, אַנגע־כאַפּט די בלאָנדינקע פאַר דער האַנד און בשעת מעשה דערפיהלט ווי אַליין אין איהם שפּאַרט אין מח אריין.

דאָס הינטעל האָט זיך גענומען וואַרפען מיט אַ בילעריי אויף זאַנוויל'ען. די בלאָנדינקע האָט געכאַפּט דאָס הינטעל פאַר די אויערען און מיט איהם ארויס פון צימער.

זאַנוויל איז געבליבען אַליין, דערפיהלט ווי אַלין ביי איהם ווערט אָבגעקיהלט, געהמט פערגליווערט ווערען, פרירט. ער האָט געפיהלט פון זיינע הענד איהר לייב און גענומען זיי רייבען איינע אין די אַנדערע, האָט

געפּיהלט בשעת מעשה ווי אַלעס ביי איהם שטאַרבט אָב און איהם האָט זיך געדאַכט אז ער חלומ'ט.

זי האָט אויסגעשטרעקט איהר געטאָקטע האַנד און די פינגער האָבען אַ בליץ געטהאָן מיט אַ ים גרין־רויטליכע פייערען. דאָס האָט זי איהם געצייגט אויף אַ קליין אויסגעבעט פּוסען־בענקעל וואָס איז געשטאַנען ביי דער אָטאָמאַנע. זאנוויל האָט זיך לייכט אראָבגעזעצט אויף דער אָטאָמאַנע און נאָך לייכטער אָבגעעטהעמט.

— ביזט צופריעדען? — האָט די בלאָנדינקע געפרעגט מיט אַ שמייכעל און לייכט צועפענט איהרע דינע ליפּען, אַ בלישטשע טהוענדיג מיט איהרע ווייסע צייהן.

זאנוויל איז ווי פער'שכור'ט געוואָרען פון איהר, ער האָט לייכט אנגענומען איהר האַנד און זי גענומען קושען.

— גלויב מיר — האָט די בלאָנדינקע שטיל גערעדט — אז כ'האָב דיך נור דערזעהן, ביזטו מיר געפעלען געוואָרען. איך בין דאָך עטליכע מאָל ארויף אין זאַל דיך אָנצוקוקען. ווער ביזטו?

די לעצטע פראַגע האָט זאנוויל'ען עטוואָס צורודערט, נור ער האָט לאַנג נישט געקלערט און געענטפערט:

— דער פיהרער פון די ראַדזעגאָווער גזלנים.

די בלאָנדע האָט עטוואָס ברייטער צועפענט איהרע בלויע אויגען און ווי אַ דערשראָקענע סאַרנע האָט זי איהם געפרעגט:

— ביזטו אויך אַ גזלן?

— איך בין זייער קיסר.

— און איהר וואוינט טאַקע אין די וועלדער?

— געוויס! אין אַ גרויסע הייהל אונטער דער ערד!

— און עס איז אייך נישט קאַלט?

— נו, און אז עס איז קאַלט, ברעכט מען אָן בוימער, מען צולעגט פייערען און מען וואַרעמט זיך — — — —

— אזוי — — —

די בלאָנדע האָט זיך פערטראַכט, שפּיעלענדיג זיך מיט איהר זיידענעם צאָפּ און אין גאַנצען האָט זי אויסגעזעהן עפּעס אזוי קינדיש — —

די גליעדער האָבען נישט גדריענט. ער האָט אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ אין קישען און געבליבען ליגען ווי אַ שטיק ליים. פאַר איהם איז דורך ווי אין חלום דער גאַנצער נעכטיגער אבענד. ער האָט נאָך יעצט געפיהלט אויף זיינע ליפּען איהרע הייסע קושען, האָט עטליכע מאָל צוגעשטעקט די פינגער צו זיינע ליפּען — איהם האָט זיך אויסגעדאַכט ווי ער טאַפּט אָן דעם קוש, און האָט מיט אמאָל דערפיהלט ווי זיינע מוסקולען ציהען זיך צוריק אָן, ווערען נאָך שטאַרקער ווי פריהער.

עטליכע מאָל איז איהם דורך אין מח רחל. אָבער ער פלעגט נור מאַכען אַ גרימאַסע מיט׳ן פּנים, גלייך ער וואָלט איינגעשלונגען אַ ביטערען פּיל און ווידער געטראַכט וועגען דער בלאָנדע.

— ער וועט קומען מיט דער בלאָנדע אהיים, געהן מיט איהר געאַרעמט ווי אַ שררה. אַלע וועלען זיך אָבשטעלען, קוקען וואָס פאַר אַ שעהן מיידעל זאַנוויל האָט זיך געבראַכט און ווי זי געהט דאָס אויסגעפּוצט? שעהנער ווי אַ כראַביאַנקע! און אָט וועט איהם אַנטקעגען קומען רחל, וועט צומישט ווערען, נישט גלויבען איהרע אייגענע אויגען — — — און ער? ווי קיינמאָל גאַרנישט! געהט זיך שטייף און רעדט מיט זיין דאַמע!

פאַרנאַכט האָט זיך זאַנוויל ווידער איבערגעטרייסעלט, זיך אַרומגעקוקט און רוהיג געלעגען. ער האָט געפיהלט אַ העליש פייער אין די ביינער. די פיס האָבען איהם שטאַרק געצויגען, גלייך פּיאַווקעס וואָלטען דאָס בלוט אויסגענאָגט. אַלס האָט איהם געעקעלט, און איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ווען ער זאָל יעצט די בלאָנדע טרעפען וואָלט ער זי דערשטיקט, אַז זי האָט איהם איבערגעפיהרט, האָט אויסגענאָגט זיין בלוט און מאַרך. ער האָט זיך מיט אמאָל דערפיהלט שוואַך ווי אַ קינד און אַ שרעק האָט איהם אַרומגענומען.

— און ווער ווייס צי זי איז נישט אַ קראַנקע? — האָט זאַנוויל אַ טראַכט געטהאָן, איינגראָבענדיג טיעף דעם קאָפּ אין קישען — זי האָט מיך איבערגעפיהרט!

ער וועט אהיימקומען אַ קראַנקער, ער ווייס אַז די קרענק איז די מיאוס׳סטע, אַז ס׳איז כמעט אונמעגליך זיך אויסצוהיילען פון איהר. און

נרויס חשק געהאַט צו צוברעכען איהר בעט, צוריסען די ראָז־זיידענע פאָרהאַנגען. באַלד איז די בלאַנדינקע לייכט אריין, פערשליסענדיג נאָך זיך די טהיר.

זאַנוויל האָט בעמערקט איהרע קליינע, ווייסע פיסלעך, און ווידער אין אַלעם פערגעסען.

זאַנוויל איז ארויס פון דער „וויקטאָריע" צוזאָגענדיג, אז ער וועט ביינאַכט ווידער קומען. ער האָט גיך דורכגעשפּאַנט עטליכע געסלעך און א מיעדער איז ער אריין אין זיין נומער.

זיינע חברים זיינען נאָך געשלאָפען אין די קליידער. זאַנוויל האָט אריבערגעוואָרפען דאָס לײלעך איבער'ן קאָפּ, זיך איינגעוויקעלט, עטליכע מאָל אָבגעזיפצט און איינגעשלאָפען.

ארום האַלבען טאָג האָבען איהם די חברים געוועקט.

— קריך ארויס — האָט גראַדול געשריען און איהם געצויגען פאר א פוס — קישקע וואַרט שוין אויף אונז!

זאַנוויל האָט אויסגעגלאָצט א פּאָר אויגען, דערפיהלט א שרעקליך פייער אין גאַנצען קערפּער, ארים ארויס געטהאָן דעם פוס און זיך צוברומט:

— כ'געה נישט!

— וואָס הייסט, געהסט נישט? — האָט גראַדול א פערוואונדערטער געפרעגט.

זאַנוויל האָט נישט געענטפערט.

— נו? — האָט איהם גראַדול ווידער געמונטערט.

— ברעך הענט און פיס! — האָט זאַנוויל מיט כעס אויסגעשריען און זיך אויסגעדרעהט.

— ריים זיך נישט! — האָט גראַדול בייז געענטפערט און געגאַנגען צו דער טהיר. — און אויב עס ברענט, לעקט מען א קאַץ!

זאַנוויל איז געלעגען א צובראָכענער, די פיס זיינען געוועזען שווער און עס האָט זיך איהם געדאַכט אז אַלע גליעדער זיינען צושרויפט, וואַקלען זיך און קנאַקען. ער האָט זיך עטליכע מאָל געוואָלט איבערציהען, נור

— ביק, נישט קיין פּיפּס! הערסט! — האָט זיך זאַנוויל געווענדעט צו משה'לען — געה שוין נאָך אַ דאָקטאָר.

משה'לע איז אויפגעשפּרונגען און איז אַרויס.

— ווי ר'נאָך איז דאָס געשעהן? — האָט זיך זאַנוויל געפרעגט ביי די אידען.

— פּשוט! ער האָט געוואָלט נעהמען אַ פּאָר פערד, האָט מען איהם געכאַפּט, און ווען נישט מיר, וואָלט ער דער'הרג'עט געוואָרען.

זאַנוויל האָט גענומען אַ שיסעל וואַסער און גענומען אָפּוואַשען דעם פערבלוטיגטען גראַדולען. ער האָט געפּיהלט, אַז דורך איהם איז דאָס אַלץ. ער איז זיך עטליכע מאָל דורך די שטוב און בעשלאָסען נאָך היינט מיט'ן קראַנקען אַהיים צו פאָהרען.

טאקע „טל־ומטר" איז דאָך געווען אַ העלד, פון זיינע גבורות איז מען דאָך נשתומם געוואָרען, און אַז ער איז קראַנק געוואָרען און גענומען צופאַלען שטיקערווייז, האָבען די חברים איהם פערלאָזט. און ער אַליין געדענקט איהם: אַ הויכער מיט צוויי ווילדע אויגען, מיט אַ רויטער אָבגע־פוילטער נאָז, מיט אַזעלכע רויטע פלעקען איבער'ן גאַנצען פּנים, און גע־גאַנגען איז ער ווי אויף שטאַלצען.

זאַנוויל האָט דערפיהלט אַ קאַלטען שוידער איבער זיין גאַנץ לייב, ער האָט פערקוועטשט די פויסטען און זיך פערטראַכט: ער איז אין דער־היים. אַלע ווייסען אַז ער איז קראַנק, מיידען איהם אויס. און ער איז געצוואונגען צו שלאָפען אין הקדש. פון טאָג צו טאָג ווערט ער שוואַכער, ער קאָן שוין נישט אַרויס אויף דער גאַס. און אַלץ איבער רחל'ן, איבער דער פערדריפּעטע חסיד'ישע טאָכטער!

מיט אַמאָל האָט זאַנוויל דערהערט עטליכע קולות אונטער זיין פענס־טער. ער איז אַראָב פון בעט און זיך גענומען אָנטהאָן. משה'לע האָט גערעדט הויך מיט'ן בעל־הבית פון האָטעל. באַלד האָט זיך די טהיר אויפ־געפּראַלט און צוויי פערדס־הענדלער מיט משה'לע ביק האָבען אַריינגע־טראָגען עפּעס אַ פערבלוטיגטען קערפּער און איהם געלעגט אויפ'ן בעט. זאַנוויל האָט אין די קליידער דערקענט גראַדול'ען, וועלכער איז געלעגען און געקרעכצט. עס איז כמעט אונמעגליך געווען איהם צו דערקענען, אַזוי צו'ממית'ט איז ער געווען. די אויגען האָט מען נישט אַרויסגעזעהן, זיי זיינען געווען פערלאָפען מיט צוויי שוואַרץ־בלויליכע לאַנטערנעס. פון מויל און פון קאָפּ איז גערונען בלוט.

— וואָס איז דאָס? — האָט זאַנוויל אַ געשריי געטהאָן.

משה'לע האָט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן פּאַרענץ פון בעט און אָפּגע־געוואָרפען זיינע פּיס:

— די גאַנצע צייט געכראָפּעט און איצט שרייט ער!

זאַנוויל האָט נישט געענטפערט.

— איהר וועט זיך שוין שפּעטער קריגען — האָט זיך אַ פערד־הענדלער אַריינגעמישט — יעצט לויפט נאָך אַ דאָקטאָר! דער יונג קאָן דאָך אָבגעהן מיט בלוט! און מאַכט גיכער אַ ויברח! פּאָליציי זוכט איהם!

האָט זיך ביי איהר אין מוח ווי עפּעס אָבגעריסען. דעמאָלט האָט זי זיך אָפּגעשטעלט, אויפגעשנירעלט איהר ווייסען שטערען, עטוואָס אַראָפּגעלאָזט איהרע אויגען־לעפּלעך און געקוקט, געזוכט — נור ווי אויף צו להכעיס האָט זי זיך נישט געקענט דערמאָהנען, האָט אַ טופּע געטהאָן פאַר כעס מיט'ן פוס און גענומען שפּאַנען ווייטער. ווען זי האָט דערפיהלט אַ שטאַרקע מיעדקייט אין איהרע פיס, האָט זי זיך אויסגעצויגען אויף דער סאַראַטענער קאַנאַפּע און בעשלאָסען נאָך היינט ביינאַכט צו זאָגען דעם פאָטער, אַז זי וויל ניט דעם שדוך, אַז זי וועט זיין אומגליקליך איהר גאַנץ לעבען מיט ברוך'ן, אַז — — — אַז זי ווייס אַליין נישט פאַר וואָס... און פאַר איהר איז עפּעס ברוך אויסגעוואַקסען מיט אַ מאָל פיעל מיאוס'ער ווי ער איז געווען. די נאָז — האָט זיך איהר געדאַכט — איז דאַרער און לענגער, צוואַוואַקסט זיך אין מויל אַריין און דאָס יונגע, בלאַסע פּנים האָט אין זיך עפּעס אַזאַ אַלטקייט, און דער קנייטש, וואָס טהיילט אָפּ די נאָז פון שטערען, האַלט זיך אין איין בעוועגען, גלייך אימיצער וואָלט ביי איהם דאָרט געזעסען און געפּיקעט, און אין גאַנצען זעהט ער אויס ווי אַ מילץ פון אַ הערינג.

רחל האָט געפיהלט, ווי עס ווערט איהר קאַלט. זי האָט שטאַרק איינגעקוועטשט איהרע ביידע שלייפען מיט די פויסטען און בעשטימט עס זאָל איהר געה אין לעבען, וועט זי מיט ברוך'ן נישט חתונה האָבען. און אין איהר איינענעם טראַכטען האָט זי געפיהלט, אַז דאָס וועט קיינמען נישט זיין, אַז זי וועט דעם פאָטער קיינמאָל נישט זאָגען, אַז זי ליעבט זאַנוויל'ען דעם פערד־גנב, אַז איהר גאַנצער טראַכטען איז נישט מעהר ווי אַ זיסער צייט־פערטרייב, אַז זי גענאַרט זיך זעלבסט, און זי האָט זיך מיט אַ מאָל דערפיהלט אַזוי שוואַך און הילפלאָז ווי אַ קינד...

די שנאה צו ברוך'ן איז ביי איהר מיט אַ מאָל פערשוואונדען. דער טאַטע האָט איהר געזאָגט, אַז ברוך וועט באַלד נאָך דער חתונה ווערען רב. זי וועט זיין רביצין. אַלע ווייבער וועלען איהר קוקען אין מויל אַריין. יעדע וועט זיך שעצען גליקליך מיט איהר צו פערברענגען, הערען איהר מיינונג און וואו נאָר אַ שמחה אין שטאָדט, וועט מען זי פערבעטען, זעצען אויבען אָן, מכבד זיין מיט'ן בעסטען. רחל האָט זיך אָנ־

.17

— גלויב מיר, רחל, — האָט נסן געזאָגט צו זיין טאָכטער, — מען פערגינט מיר פשוט ברוך'ן נישט! און לאָמיר זיך טאַקע נישט נאַרען: ברוך איז פאָרט דער בעסטער בחור אין שטעדטעל, האָט היתר־הוראה, האַלט ביים צושטעלען זיך צום עקזאַמען, און טאַקע באַלד, אם ירצה השם, נאָך דער חתונה לאָז איך זיך קאָסטען עטליכע הונדערט רובעל און ברוך וועט קריגען א „שטאָדט" און ווערען רב. וואָס קען זיין עפּעס בעסערס?

דאָ איז נתן אנטשוויגען געוואָרען, געטהאָן א שמעק טאַבאַק און געקוקט אויף דער טאָכטער.

רחל האָט גאָר נישט געענטפערט. זי איז נאָר בלאַסער געוואָרען, אראָבגעלאָזט די אויגען.

— נו, טאָכטערשי! — האָט דער אַלטער א הוסט געטהאָן.

רחל האָט אויפגעהויבען איהרע פערלאָפּענע מיט טרעהרען אויגען.

— טהוט וואָס איהר ווילט! — האָט זי אויסגעשאָסען מיט א געוויין און אריין אין אַנדער חדר.

— א יונג קינד, שעהמט זיך מן הסתם — — לאָז זי זיך אביסעל אויסוויינען, ס'מאַכט נישט — האָט נתן א טראַכט געטהאָן און זיך צוגעשפּאַרט אויף דער קאַנאַפּע.

רחל איז אריין אין איהר שלאָף־צימער. זי האָט גענומען שפּאַנען הין און צוריק איבער'ן קליינעם צימער און האָט געפיהלט, אז דאָ טהוט זיך עפּעס, אז מענשען געהען ארום, טראַכטען, פּלאַנעווען, ווי אזוי זי גליקליך צו מאַכען... רחל האָט האַסטיגער געשפּאַנט איבער'ן קליינעם צימעריל און מיט א שנעלקייט האָט זיך ביי איהר אין מוח געוועבט אַלץ נייע און נייע פּלענער ווי אזוי פּטור צו ווערען פון שרוך. מיט א מאָל

א קערץ מעהרען פאר די פערד און ער קומט זיי נישט נעהמען, — ס'האלט דאָך אין איין רעגענען, זיי קענען פערפוילט ווערען...

— און ער האָט אייך בעצאָהלט? — האָט זיך תרצה געפרעגט.

— געוויס! וואָס דען?!

— גלויבט מיר, רחל, דער יונג מאכט מיך בדיל הדל! אָט זעהט איהר, געקויפט מעהרען און גאָר נישט! דער יונג איז דאָך שוין באלד א וואָך אויף לויוויטשער יריד, און געה זיי א נביא, אז ער האָט געקויפט מעהרען! א שעהנעם דאנק, רחל'שע, וואָס איהר זייט געקומען. בלי נדר, מאָרגען שיק איך מיין „אלטען" נאָך זיי. וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען? יאָ! — האָט תרצה געהאלטען אין איין מאָלען, — איהר, רחל, האָט דאָך אונז אין גאנצען פערשעהמט, נישט געבליבען צו דער סעודה, מיין זאנוויל האָט אייך ארומגעזוכט.

רחל האָט אָנגעקוקט תרצה'ן, און איהר האָט זיך געדאכט, אז די אלטע תרצה אָהן צייהן וויים אָלעס און שמייכעלט, אז זי וויים, אז זאנוויל האָט קיינמאָל קיין מעהרען נישט געקויפט און אז דאָס האָט זי זיך פערברענקט נאָך איהר זאנוויל'ען און איז דאָס געקומען מיט אָן אויסרייד.

געשטרענגט ווייטער צו ציהען דעם געדאַנק, נאָר פּלוצלונג איז פאַר איהר אַרויסגעוואַקסען די רביצין פון שטאָדט אין איהר זיידענע קופּקע מיט די לאַנגע דימענטענע אוירינגען, און אַז באַלד נאָכ'ן באַדעקענס ועט מען זי אַוועקזעצען אויף אַ גרויסען שטוהל, צולאָזען איהרע פלעכטען און די רביצין וועט זיי אָפּשערען. רחל האָט אַ כאַפּ געטהאָן איהרע צוויי לאַנגע צעפּ, זיי בעטראַכט, גענומען זיי קושען, גלייך ווי זי וואָלט זיך צושיידט מיט זיי אויף אייביג און פאַר איהר איז מיט אַ מאָל אַרויס־געשוואומען די אַלטע קריינדיל, די חלות און טשאָלענט בעקערין. ווי רחל איז איינמאָל פרייטאָג נאָך מיטאָג צו איהר אַריין. אונטער אַ שפּאַ־נישע וואַנד איז געשטאַנען די אַלטע קריינדיל, געמידליעט אַ יונג ווייבעל דעם קאָפּ מיט אַ האָריגען פענזעל, גענומען אַ בריטווע און געגאָלט, און דאָס יונגע ווייבעל האָט אויסגעזעהן ווי אַן אויסגעצוואָגען קעצעל.

רחל האָט ווידער אַ מאָל דערפיהלט אַ שנאה צו זיי אַלע, אפילו צו איהר פאָטער. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז אַלע האָבען זיך צונויפ־גערעדט זי אומגליקליך צו מאַכען, אַז קיינער פערשטעהט זי נישט, וויל זי גאָר נישט פערשטעהן... זי האָט פערגעסען, אַז זי איז ברוגז מיט זאַנוויל'ען און זי איז געווען זיכער אַז ער וועט זי ראַטעווען, פון אונטער דער חופּה אַפּערנעהמען און האָט בעשטימט איהם גלייך צו זעהן.

ווי אַ פער'סם'טע איז רחל אַרויס פון שטוב, און שנעל געשפּאַנט צו שלמה'ס הויז. אין פענסטער איז געווען ליכטיג. זי האָט נישט געטראַכט און אַריין:

— אַ, סקאַציל קומט! אַ גאַסט! — האָט תרצה געזאָגט און אָפּ־געווישט מיט'ן פאַרטוך אַ בענקעל.

רחל איז רויט געוואָרען, זיך צוטומעלט, האָט אַ פינטעל געטהאָן מיט די אויגען ווי איינער וואָס וויל זיך אָן עפּעס דערמאָהנען:

— אַ דאַנק, תרצה! זייט אייך נישט מטריח, כ'האָב אייך נאָר געוואָלט זאָגען, איהר זאָלט צונעהמען די מעהרען.

— וואָס פאַרע מעהרען?!

— איהר ווייסט גאָר נישט? אַ חידוש! — האָט רחל געענטפערט אין גאַנצען אַ צופלאַמטע, — אייער זאַנוויל האָט יענע וואָך בעשטעלט

ווען נתן מיט רחל'ען זיינען שוין געווען אַ שטיק פון איהם, האָט זיי זאַנוויל נאָכגעיאָגט אַ צוטראָגענער:

— געהט גיכער אהיים, ר' נתן!... עס וועט באַלד אַ גאָס טהאָן אַ רעגען! — האָט זאַנוויל אויסגעשאָסען און איז רויט געוואָרען.

— הלואי! — האָט נתן געענטפערט, — די קאַרטאָפעל דאַרפען רעגען ווי אַן אויג אין קאָפּ.

זאַנוויל האָט בעמערקט ווי רחל האָט געשמייכעלט און ער איז עפּעס צופריעדענער געוואָרען.

ער איז זיי נאָכגעגאַנגען.

אַ בליץ האָט אָנגעצונדען די גאַנצע גאַס.

ערגעץ ווייט האָבען גענומען פּלאַצען גרויסע פעלזען, געפּלאַצט און געקייקעלט זיך אַלץ נעהנטער, זיך צוקראַכט ערגעץ אין דער הויך, זיך פאַנאַנדערגעשאָטען ווי מחנות פויקען.

עס האָט באַלד אַ גאָס געטהאָן אַ רעגען, געפּליוכעט ווי מיט צעבערס.

זאַנוויל איז אריין אין הויז געגענאיבער נתנ'ען.

ביי נתנ'ען איז געווען ליכטיג.

זאַנוויל האָט אַ נערוועזען ציטער געטהאָן:

אין דער טיהר פון נתן'ס הויז איז געשטאַנען רחל.

ער איז לייכט צו צו איהר.

רחל, דערזעהענדיג זאַנוויל'ען, האָט זיך דערשראָקען און זיך אריינגערוקט אין הויז אריין. באַלד איז זי צוריק ארויס:

זיי זיינען געשטאַנען עטליכע מינוט, זיך אָנגעקוקט מיט ערנסטע פּנים'ער.

זאַנוויל האָט אראָפּגעלאָזט די אויגען און געזאָגט:

— רחל, איך דאַרף דיך זעהן! כ'האָב עפּעס מיט דיר צו רעדען. זיי מאָרגען אכט אַ זייגער אין פעלד! וועסט זיין?

— כ'וועל זיין! — האָט רחל געענטפערט, נישט געזאָגט קיין גוטע נאַכט און פערשוואונדען אין פינסטערען קאָרידאָר.

זאַנוויל איז געבליבער שטעהן עטוואָס אַ צומישטער. לאַנג האָבען אין זיינע אויערען געקלונגען רחל'ס טריט און דער סקריפּ פון דער טיהר.

.18

אין אבענד איז זאנוויל געקומען פון יריד און געוואָהר געוואָרען, אז רחל געהט א כלה ווערען פאר ברוך גיטעל׳ס. ער איז געוואָרען מאָדנע אונרוהיג. ער האָט מעהר ניט געקענט איינזיצען אויף אן אָרט, איז ארוים אין גאס און זיך געלאָזט געהן צו גראדול׳ען.

א ווינד האָט זיך פון ערגעץ אָבגעריסען און גענומען שטארק בלאָזען, אויפהויבענדיג גאנצע קופּעס שטויב. דער ווינד האָט זיך געדרעהט, געיאָגט איבער דער גאס מיט א פייף.

זאנוויל האָט גענומען גיכער שפּאנען.

ער האָט זיך מיט א מאָל אָפּגעשטעלט.

נתן מיט רחל׳ען זיינען איהם אנטקעגען געקומען.

דער ווינד האָט זיך שטארקער צופייפט, ערגעץ וואו אויף א דאך א הויב געטהאָן א שטיק אָבגעריסענע בלעך, א ריס אראָפּ געטהאָן פון נתן׳ס קאָפּ זיין טוכען היטעל און מיט א שנעלקייט עס גענומען טראָגען איבער׳ן גאס.

דער אלטער מיט דער טאָכטער זיינען געבליבען שטעהן ווי אונבעהאָלפען, זיך איבערגעקוקט און באלד זיך געלאָזט נאָכ׳ן היטעל.

זאנוויל האָט געטהאָן א שפּרונג, געכאפּט דאָס היטעל און מיט דרך־ארץ עס צוגעטראָגען נתנ׳ען.

— א שעהנעם דאנק וואָס איהר האָט זיך מטריח געוועזען, זאנוויל! דאָס הייסט א ווינד! — האָט דער אלטער געזאָגט און אָנגעטהאָן דאָס היטעל.

זאנוויל האָט עפּעס געוואָלט זאָגען, אָנגעקוקט די איבערגעשראָקענע רחל, נאָר מעהר ווי א נארישער שמייכעל איז ביי איהם אויפ׳ן פּנים ניט ארוים.

דער נאַכט־וועכטער האָט אַ הויכען פייף געטהאָן און געהאַלטען זאַנוויל׳ען פעסט מיט ביידע הענד. זאַנוויל האָט מיט אַן איבערנאַטירליכע קראַפט פון אַן אומנאָרמאַלען מענש זיך אַ שליידער געטהאָן אויפ׳ן וועכטער, זיך עטליכע רגע׳ס געאַמפּערט, איהם אַ וואָרף געטהאָן אויף דער ערד, אַ זעץ מיט׳ן פוס אין הארץ אריין און איז אריבער דורכ׳ן פּאַרקאַן פון נתן׳ס סאָד.

פון אַלע זייטען האָבען זיך געהערט פייפערייען און באַלד האָבען זיך אין דער שטילער נאַכט אריינגעטראָגען די שווערע טריט פון די וועכטערס. זאַנוויל האָט געוואוסט, אַז יעצט צו אַנטלויפען איז אַ סכנה, מען וועט איהם געוויס כאַפּען. ער האָט געגומען זוכען אַן אָרט וואו זיך צו בעהאַלטען.

אין עק גאָרטען איז געוועזען אַ גרוב פון קאַרטאָפּעל, פערמאַכט מיט אַ גרויסען שטיין. זאַנוויל האָט אָבגערוקט דעם שטיין, איז אריין, צוריק פערמאַכט, האָט זיך אַרונטערגעלעגט אונטער אַ דריבעז פון וואַסער און געלעגען אין געהאַקטע צרות.

עס האָבען זיך באַלד דערהערט קולות אין גאָרטען. מען האָט איהם געזוכט. ער האָט געהערט נתן׳ס קול און עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אַז מען האָט איהם שוין, מען פיהרט איהם ארויס, יעדער איינער שלאָגט איהם און רחל שטעהט און קוקט. ער האָט בעשלאָסען צו זיין גרייט אויף אַלעם, אַפילו זיך צו פערטהיידיגען מיט׳ן רעוואָלווער, האָט בשעת מעשה ארויסגענומען פון דער קעשענע אַן אייזערנע הענטשקע און זי זיך אָנגעטהאָן אויף דער האַנד.

עס איז שטיל געוואָרען. זאַנוויל איז נאָך געלעגען אַ לענגערע צייט. דערנאָך איז ער ארויס און אַוועק אַ דורכגעווייקטער דורך הינטער־געסלעך צו גראַדול׳ען.

ביי גראַדול׳ען איז געוועזען ליכטיג.

אין אַ גרויס הילצערן בעט איז גראַדול געלעגען. זיין פּנים האָט אויסגעזעהן ווי בעשאָטען מיט אַש. ער איז געלעגען און געכאָרכעלט מיט זיין ברוסט ווי אַ גאַנז.

ביים טיש איז געזעסען ביילע אַ פערוויינטע.

ער האָט דערפיהלט, אַז דער גרונד אונטער זיינע פיס בעוועגט זיך, נעהמט אַפּערשווימען פון אונטער איהם און ער בלייבט ערגעץ אין דער לופט.

מיט אַ מיעדקייט אין קערפּער האָט זיך זאַנוויל אַוועקגעזעצט אויף אַ טרעפּעל, איינגעגראָבען דעם קאָפּ אין זיינע גרויסע הענד, שטאַרק פערקוועטשט די אויגען און פון די צייהן האָט זיך געהערט אַ מאָדנע קריצעריי, גלייך אַ שאַרפע זעג וואָלט געשניטען אַן אַלטען דעמב. זאַנוויל האָט געשפּירט, אַז עס הויבט איהם פון אָרט, אַז אַזוי גלאַט אַוועקגעהן אָהן אַלעם קען ער נישט, אַז ווען ער וואָלט יעצט געכאַפּט רחל'ען, וואָלט ער זי דערשטיקט, נישט געלאָזט זיך אַזוי טרעטען און בלאָזען אין דער קאַשע אריין. וואָס מיינט זי? — אַ גנב האָט קיין האַרץ נישט? און וואָס האָט זי דאָס פערקאָכט אַ קאַשע מיט די מעהרען?! ווען האָב איך ביי איהר געקויפט מעהרען? זי ליעגט שוין מסתמא יעצט אין בעט און לאַכט אין די פויסטען אַריין ווי ר'נאָך זי איז פּטור געוואָרען פון מיר. אַ כאַליערא! זי וועט זיך נישט לאַנג פרעהען. כ'וועל איהר באַלד צייגען, אַז כ'שטעה נאָך, אַז מיך צו פּטר'ן איז נישט אַזוי לייכט! כ'נעהם באַלד אַ שטיין און טהו אַ טראַסק אין פענסטער אַריין, עס זאָל פון איהם קיין זכר נישט בלייבען!

זאַנוויל האָט גענומען זוכען אַ שטיין, איז דורכגעלאָפען אַ האַלבע גאַס, געזוכט, און אַלע שטיינער, וואָס האָבען זיך דאָרט געוואַלגערט, זיינען איהם עפּעס נישט געפעלען געוואָרען. ער איז באַלד צוריקגעקומען צום פענסטער און געהאַלטען אין איין טענה'ן צו זיך: וואו קריגט מען עפּעס אַזאַ קיילעכדיגען, שפּיציגען שטיין? ער איז צו צום פענסטער און אַריינגעקוקט מיטביידע אויגען, נאָר ער האָט גאָר נישט געזעהן.

פון דערווייטענס איז געשטאַנען דער נאַכט־וועכטער מיט זיין גראָבען שטעקען און געקוקט מיט פערדאַכט אויף זאַנוויל'ען. דער וועכטער האָט גענומען פּאַמעליך צוגעהן. זאַנוויל איז אַזוי געווען צוטראָגען, אַז ער האָט נישט געהערט ווי דער וועכטער איז צו צו איהם. נאָר ווען דער וועכטער האָט איהם שטאַרק אָנגעכאַפּט פאַר דער האַנד און אַ געשריי געטהאָן: „קום מיט מיר, נאַכט־פויגעל!" האָט זיך זאַנוויל ווי אויסגעניכטערט און זיך אויסגעדרעהט.

און אַלע האָבען זיך געהאַלטען פאַר די געפאַלדעוועטע בייכער, געלאַכט און די אויגען האָבען געשאָסען ווי פאָספאָר־שטראַהלען...

זאַנוויל איז געוואָרען שטאַרק בייז, איז אַראָפּ פון פערד, געכאַפּט איין מענש פאַר׳ן גערדיק, איהם אויסגעשטאָכען דאָס אויג און באַלד האָט אַ קראַך געטהאָן אַ דונער — אַלעס איז צושוואומען.

זאַנוויל האָט זיך אויפגעכאַפּט אַן אָפּגעגאָסענער פון שוויס, גע־עפענט די אויגען: פינסטער, און אין דרויסען און האָט געגאָסען מיט צעבערס.

ביילע איז געזעסען אויף איהר בעט און זיך אויסגעטהאָן. זי האָט איינגעטוליעט דעם קאָפּ אין קישען און שטיל געוויינט.

זאַנוויל׳ען האָט־עס געהויבען פון בעט. ער האָט נישט געקענט הערען ווי ביילע וויינט.

— ביילע?

— זאַנוויל, איהר שלאָפט נישט?

— ניין! — האָט זאַנוויל געענטפערט. — ביילע, וואָס וועט אייך העלפען אייער וויינען. גלויבט מיר, גראַדול וועט נאָך געזונד ווערען. איהר וועט זעהן. — — —

— אַ, זאַנוויל, — האָט ביילע וויינענדיג געזאָגט און זיך אויפ־געזעצט. — קיינער ווייס נישט, ווי שלעכט מיר איז. — אַ האַלב יאָהר נאָך אַ חתונה — — און דער דאָקטאָר זאָגט, ס׳איז קיין האָפנונג ניטאָ...

ביילע האָט זיך צוּוואוויינט אויפ׳ן קול.

זאַנוויל׳ען האָט באַנג געטהאָן צו וואָס ער איז געקומען נעכטיגען, האָט נישט געקענט הערען ווי ביילע וויינט, האָט פערשטאָפּט די אויערען מיט די פינגער און איינגעגראָבען דעם קאָפּ אין קישען.

ביילע איז געוואָרען שטילער, גענומען דערצעהלען ווי ר׳נאָך זי האָט זיך בעקענט מיט גראַדול׳ען, ווי ער האָט זיך אין איהר פערליעבט, ווי ער פלעגט זי אַרומטראָגען אויף די הענד, פלעגט איהר דאָס אָרט אָבהויבען, און וואָס האָט איהר טאַקע געפעהלט? — — — —

זאַנוויל האָט געשפּירט ווי די מיעדקייט איז אַוועק. ער האָט זיך געפיהלט קרעפטיג פון ביילע׳ס מעשיות און זיך גערדעהט אין דרייען און־

— וואָס הערט זיך? דער דאָקטאָר איז געוועזען? — האָט זיך זאַנוויל שטיל געפרעגט.

— געוועזען! — האָט ביילע מיט אַ זיפץ געענטפערט.

— נו, וואָס האָט ער געזאָגט?

— וואָס מיר דאָקטאָר! — האָט דער קראַנקער אָבגעהוסט און אויסגעשפּיגען אַ שטיק בלוט ווי אַ קופּערנער צעהנער. — הערסט, זאַנוויל, איין גאָט זאָל מיר העלפען, ס'איז נישט גוט, ברודער, ס'האַלט שמאָל... די כחות געהען אויס... בלי נדר, מאָרגען פריה טראָג אַוועק דעם גבאי פון דער תלמוד תורה אַ פינפעריל מען זאָל זאָגען תהילים.

זאַנוויל איז געשטאַנען, זיך געקראַצט דעם קאָפּ, גלייך ווי ער וואָלט געוועזען דער גאַנצער בעל־חייב, וואָס גראַדול איז קראַנק. באַלד האָט זיך ביילע צוכליפּעט. ער האָט נישט געקענט מעהר צוהערען, איז אריין אין שלאָף־צימער און זיך אויסגעצויגען אויף גראַדול'ס בעט.

עס האָט זיך איהם אַלץ געפּלאָנטערט, אַז מען יאָגט איהם, אַז באַלד קומט מען אַרויף, מען נעהמט איהם פון בעט אַרויס און מען פיהרט איהם אַ געשמידטען אַוועק.

מיט אַ מאָל האָט זיך אַ געוואַלדיג־הויכער מענש מיט איין אויג אין שטערען גענומען פּאַקען צו איהם דורכ'ן פענסטער. ער האָט זיך געפּאַקט און געפּאַקט, אָנגעפילט די גאַנצע שטוב, יעדעס ווינקעל, יעדע שפּאַרע, און דאָס אויג האָט געשאָסען מיט פאָספאָר־שטראַהלען.

דער מענש האָט זיך געהאַלטען פאַר זיין גרויסען, געפּאַלדעוועטען בויך, געפּלאַצט פון געלעכטער, געוואונקען מיט'ן אויג:

— אבע! רחל האָט דיך אַוועקגעוואָרפען! אַוועקגעוואָרפען!

פון פערדרוס האָט זאַנוויל אונטערגעשפּאָרעט זיין פערשווימטען פערד, אַרויסגעכאַפּט די לאַנגע, קרומע שווערד און אַ ביטערע מלחמה האָט אויסגעבראָכען צווישען איהם און דעם איין־אויגיגען מענש.

מיט יעדען פּאַך פון דער שאַבלע האָט זאַנוויל געשפּאָלטען דעם מענש אין צווייען, און פון דעם מענש זיינען באַלד צוויי מענשען געוואָרען, און אין אַ ווייל אַרום אַ פולע שטוב מיט איין־אויגיגע מענשען,

.19

פארטאָג. זאנוויל האָט זיך דורכגעטרייסעלט. נעבען איהם איז געלעגען ביילע, די פיס איינגעוויקעלט אין איהר ווייס העמד, די שווארצע האָר צושאָטען איבער'ן ווייסען קישען און אין מויל האָט זי געהאַלטען דעם קליינעם פינגער פון דער רעכטער האנד.

פון צווייטען צימער האָט זיך געהערט אַ כאָרכלען און אַ קרעכצען. זאנוויל'ען איז קאַלט געוואָרען. ער איז לייכט אראָפּ פון בעט, זיך אויף גיך אָנגעטהאָן און גענומען געהן צום קראַנקען. ער איז אָבער באַלד געבליבען שטעהן. עס האָט זיך איהם אויסגעוויעזען, אַז דער קראַנקער האָט אַלעס געזעהן... דורך דער וואנד... דאָס רופט ער איהם, וויל זיך מיט איהם אויסשמועסען צו אַזוי האַנדעלט מען געגען אַ קראַנקען חבר. אַ קאַלטער שוויס האָט דורכגעשלאָגען זיין שטערען. באַלד אָבער האָט ער זיך צושמייכעלט:

— וואָס, ווער געזעהן! — — — יענער ליעגט דאָרט אין זיינע צרות! — און איז אריין מיט אונזיכערע טריט.

גראדול איז געשלאָפען. די נאָז איז געוועזן לענגער און שפּיציגער, די אויגען טיעף אריין, גלייך ווי מען וואָלט זיי אריינגעקלאַפּט און צו־געמאכט. פון מאָל צו מאָל האָט זיך דערהערט אַ כאָרכעל פון האַלז. דעמאָלט פלעגען זיך די אויגען־לעפּלעך עטוואָס עפענען און אַ פּאָר היה־נערשע אויגען האָבען אונבעשטימט געגלאָצט...

זאנוויל'ען האָט עס אויפגעשוידערט. ער האָט אַ שפּיי געטהאָן און זיך לייכט ארויסגע'גנב'עט.

זאנוויל האָט געשפּאַנט איבער די ליידיגע גאַסען.
ביי אַ קליין הייזעל איז געזעסען ר' יעקב, זאנוויל'ס געוועזענער

טער דער קאָלדרע. ער האָט מעהר נישט געהערט וואָס ביילע דערצעהלט איהם. איהם האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז ער איז גראַדול, טראָגט אָרום די קליינע ביילקע מיט די ברענענדע „שליפּיעס", מיט די לאַנגע האָר אויף זיינע הענד...

פון דעם „הייזעל", וואָס עס האָט זיך געפונען וויז־אַ־וויז גראַדול'ס פענסטער, האָט זיך געהערט אַ קרעכצען, ווי אַ פערשטיקט געוויין. זאַנ־וויל האָט אָנגעשפּיצט זיינע אויערען און איהם האָט זיך געדאַכט, אַז אַ פרוי וויינט. דאָס געוויין איז שטאַרקער געוואָרען און זיך דערנעהנטערט אַלץ מעהר. אַפּנים, אימיצער האָט געשלאָגען אַ פרעהליכע שוועסטער.

און דער רעגען האָט געפּליוכעט גאַנצע צעבערס אין פענסטער אַריין.

דאָס געוויין האָט זאַנוויל'ען אויפגערעגט און ער האָט דערפיהלט אַ שרעקליכע ליידענשאַפט. ער האָט פּלוצלונג דערזעהן ווי ביילקע שטעלט זיך אין אַ ווייס לאַנג העמד, שפּרינגט אַראָפּ פון בעט און געהט צו צום פענסטער. דאָס ווייסע העמד מיט די צולאָזטע האָר האָבען זאַנוויל'ען נישט געלאָזט רוהען. ער איז געלעגען ווי אויף שפּילקעס מיט ברייט צועפענטע אויגען... ביילע האָט געקוקט דורכ'ן פענסטער, קיינעם נישט געזעהן און, אַ קוועטש טהוענדיג מיט די פּלייצעס, האָט זי גענומען צוריקגעהן...

זאַנוויל האָט איהר לייכט אַ צופּ געטהאָן פאַר'ן העמד.

ביילע האָט איהם גענומען גלעטען מיט איהר ווייך סאַמעט הענטעל איבער'ן געזיכט... זאַנוויל האָט אין דער לופט דערפיהלט ביילקע'ס אָב־געהאַקטען אָטהעם און האָט זי אַרומגעכאַפּט ווי אַ צורייצטער לייב.

תהילים ?! נו, זאָג דו אַליין, וואָס פאַר אַ פּנים האָט עס ?

זאַנוויל איז געוואָרען בלייך ווי קאַלך. ער האָט געהאַט חשק אַראָפּ־צולאָזען דעם גבאי אַ פּראַסק און אַרויס.

— אודאי איז ער אַ גנב, נישט קיין סופר ! און איך בין אויך אַ גנב ! איהר הערט ? אָבער אידען זיינען מיר ! כ'זאָג אייך נאָך אַ מאָל, איהר זאָלט שיקען די קינדער זאָגען תהילים ! איהר וועט שיקען ? זאָגט !

דער גבאי האָט זיך דערשראָקען, געקוקט אויף זאַנוויל'ען, אויפ'ן געלד, אריינגעשנייצט מיט אַ טרוקענע תקיעה אין אַ רויט טיכעל אַריין :

— נו, וואָס וועל איך מיט אייך מאַכען ? כ'וועל שיקען.

זאַנוויל האָט אַרויסגענומען פון דער קעשענע נאָך אַ פינפערעל, אַניעעדרגעוואָרפען עס אויפ'ן טיש און געזאָגט :

— זעהט, אַז מען האַנדעלט מיט מיר ווי אַ מענש, בין איך אויך קיין חזיר נישט !

מיטאָג־צייט איז זאַנוויל אַרויס אין גאַס, אויסגעפייפענדיג אַ ניגון. ער איז אַריין אין מאַרק. פון אַ זייטיג געסעל האָט זיך געשלעפּט אין מאַרק אַריין דער אַלטער פּראַנעק מיט זיין גרויסען באַראַבאַן. ער האָט אוועקגעשטעלט אין מיטען מאַרק די פּויק, זיך אָבגעריהרט אַ ביסעל און גענומען פּויקען וואָס כח נור.

פון אַלע זייטען האָבען זיך גענומען שיטען מענשען. דער מאַרק איז באַלד שוואַרץ געוואָרען. דער אַלטער האָט בעטראַכט אַלעמען און מיט אַ שטימע פון אַן אַלטען קאָמאַנדיר האָט ער אויסגערופען :

„ס'איז פערלאָרען געגאַנגען אַ חזיר מיט אַ שוואַרצען פלעק. ווער עס וועט עס געפינען, איז געבעטען עס צו ברענגען אין ראַטה־הויז אַריין.

„נתן אָגראָדניק האָט מען די נאַכט געוואַלט בע'גנב'ענען. זייט פאָרזיכטיג !"

דער אַלטער האָט געענדיגט זיין דרשה, געטהאָן דריי קלעפּ אין באַראַבאַן און גענומען געהן אונטער דער בעגלייטונג פון אַ קינדערשע קאַץ־מוזיק.

רבי, אין אַ פּאָר הויזען מיט אַ לאַנגגען טלית־קטן. ער האָט געהאַלטען צווישען די פיס אַ גאַנז, איהר געעפענט דעם שנאָבעל און אַריינגעשאָטען צו לעפעלעך הירזש. די גאַנז האָט געגלאָצט מיט איהרע פאַרצעלאַיענע אויגען, זיך געקרעקט און אַראָפּגעשלונגגען.

זאַנוויל האָט זיך צושמייכעלט:

— גוט מאָרגען, רבי!

דער אַלטער האָט זיך אומגעקוקט:

— אַ גוט מאָרגען, גוט מאָרגען! וואָס מאַכסטו עפּעס, זאַנוויל?

— אַ דאַנק! און איהר, רבי? פּאַשעט נאָך אַלץ די גענזלעך?

— ווי דען, קינד, אויף דער עלטער, קיין מלמדות נישטאָ מעהר — די ליטוואַקעס, ימח שמם, זיינען זיך אָנגעלאָפען, אַרויסגעריסען דעם ביסען פון מויל, און די צייהן אויף דער פּאָליצע לעגען ווילט זיך נישט... נו, פּאַשעט מען גענז!... מען מוטשעט זיך.

זאַנוויל האָט אפילו נישט געוואוסט, וואָס דער אַלטער פּלאַפּעלט, נאָר ער האָט פערשטאַנען, אַז עס איז ביי איהם נישט יום־טוב׳דיג.

— רבי, נאַט אייך אויף טאַבאַק! — האָט ער איהם דערלאַנגט אַ פּאַפּירענעם רובעל און גענומען שפּאַנען צו דער תלמוד־תורה.

דער גבאי, אַ דיקער איד מיט אַ ברייטע שוואַרצע באָרד, אין אַ סאַמעטענע וועסט, האָט אויסגעהערט זאַנוויל׳ען און זיך צושמייכעלט:

— ניין, כ׳קאָן נישט שיקען די קינדער זאָגען תהילים!

— פאַר וואָס? — האָט זאַנוויל אַ פערוואונדערטער געפרעגט.

— ווייל... כ׳ווייס — אַז דער חלף ליעגט אויפ׳ן האַלז, ווערט מען פרום... כ׳קאָן נישט!...

— וואָס קאָנט איהר נישט? — האָט זאַנוויל אַרויסגעפּלאַצט בייז. — איך פערלאַנג נישט בחנם. אָט האָט איהר פינף רובעל, און אויב ס׳איז ווייניג — זאָגט!

דער גבאי האָט איהם אָנגעקוקט, געוואָרפען אַ בליק אויפ׳ן פּינ־פּעריל און אָבגעהוסט:

— גלויב מיר, זאַנוויל, אַז איך בין דאָ גאָר נישט אויסען! גראָדול איז דאָך פון דור־דורות אַ גנב. און יעצט שיקען די קינדער זאָגען

אַ שטיין און פון הינטער אַ הויז אַפער האָט ער איהם אַ שליידער געד טהאָן גלייך אין פענסטער אריין.

עס האָט זיך באַלד דערהערט אַ קוויטש און אַ קלימפּעריי פון גלאָז. זאַנוויל איז אַרונטער אונטער אַ הילצערנע טרעפּ. ער האָט געזעהן, ווי אַלע זיינען אַרויס, געקוקט אין אַלע זייטען, לאַנג גערעדט און ס׳איז צוריק שטיל געוואָרען.

זאַנוויל האָט מיט אַ מאָל דערפיהלט, אַז ווייטער אַזוי לעבען קען ער נישט, אַז ער איז נישט מעהר ווי אַ טרוס! אַנאַנדערער אויף זיין אָרט וואָלט בשום אופן נישט דערלאָזט, מען זאָל איהם צונעהמען אַ מיידעל! און ער ליעגט דאָ אונטער אַ טרעפּ אַ גאַנצע נאַכט אין געד האקטע צרות! דאָ האָט זאַנוויל גענומען שפּאַרען די טרעפּ מיט זיינע פּלייצעס וואָס כח נור, געפיהלט אַז עס קנאַקט, נאָך אַ קרעכץ און די הילצערנע טרעפּ האָט זיך איבערגעדרעהט.

זאַנוויל האָט זיך אָפּגעשאָקעלט און געפיהלט ווי אַ שווערע משא וואָלט אַראָפּ פון איהם. צו גראַדול׳ען אַרויפגעהן האָט זיך איהם נישט געגלוסט.

— ס׳וועט זיך געווים איבער׳חזר׳ען די נעכטיגע געשיכטע! — האָט ער אַ טראַכט געטהאָן און אויסגעשפּיגען.

ער האָט זיך אַ דערשלאָגענער גענומען שלעפּען אַהיים. באַלד האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, אַ שמייכעל געטהאָן. ער האָט ערגעץ אויפגעזוכט אַ שמאַטע, זי איינגענעצט, אויסגעשמירט מיט סאַזשע און זיך אוועקד געשטעלט ביי נתן׳ס הויז.

שפּעט אין דער נאַכט איז ברוך אַרויס.

זאַנוויל האָט איהם אָנגעכאַפּט, איינגעוויקעלט דאָס פּנים אין דער שמאַטע און איהם פעסט געהאַלטען.

ברוך האָט זיך גענומען ראַנגלען, מאַכען קולות.

רחל איז אַרויס.

זאַנוויל, דערזעהענדיג רחל׳ען, האָט אָבגעלאָזט ברוך׳ען און געד מאַכט פּליטה.

זאַנוויל איז געשטאַנען און געשמייכעלט. איהם איז עפּעס דאָס גאַנצע עסק געפעלען. ער האָט אַ פייף געטהאָן און ליכט גענומען שפּאַנען איבער'ן שטאָדט.

אבענד. זאַנוויל איז געווען אין פעלד און געוואַרט אויף רחל'ען. ער האָט פון פערדרום געוואַרט איין פּאַפּיראָס נאָכ'ן צווייטען, ברייט צועפענט די אויגען אין דער נאַכט אַריין און געזוכט, געוואַרט אויף רחל'ען.

ער האָט מיט אַ מאָל דערפיהלט, אַז ער איז אויסגעשפּיעלט, אַז זאַנוויל איז מעהר נישט זאַנוויל, אַז עפּעס אַ מיידעל מיט אַ פּאָר שוואַרצע אויגען האָט איהם ב'כשופ'ט. און צום מיינסטען האָט איהם געקרענקט פאַר וואָס זי לאַכט נאָך פון איהם. זי האָט דאָך איהם געקענט זאָגען, אַז זי וויל נישט קומען, אַז זי וויל איהם מעהר נישט זעהן, אַז זי וויל נישט האָבען צו טהאָן מיט אַ גנב. נו, וואָלט ער געוואוסט קלאָרע דבורים, זיך איינמאָל אַרויסגעשלאָגען פון קאָפּ און באַסטא! אָבער זיך גאָר רייצען מיט איהם? צוזאָגען און נישט קומען, אַ כאַליערא! ער וועט זיך נישט לאָזען בלאָזען אין דער קאַשע אַריין! ניין! ער געהט באַלד צו איהר און מאַכט דאָרט אַ חתונה, אַז עס וועט איהר פינסטער ווערען אין די אויגען!

זאַנוויל האָט גענומען שפּרייזען אין שטאָדט אַריין. ער איז געבליבען שטעהן ביי נתן'ס הויז. די פענסטער זיינען געווען בעלויכטען, די ראָלעטען אַראָפּגעלאָזט. זאַנוויל איז פּאַמעליך צו און האָט אַריינגעקוקט. ביים טיש איז געזעסען רחל אַן אויסגעפּוצטע און געשמועסט מיט ברוך'ען. זאַנוויל איז געבליבען שטעהן ווי אַ צוגעשמיטער און געקלעהרט, אַז אויב ער וועט זיי יעצט ניט שטערען, איז ער אַ הינטישער לעבער! זאָלען זיי וויסען, אַז זאַנוויל איז נאָך נישט געשטאָרבען. און איהם, דעם בלאַסען לאַבסערדאַק, וועט ער נאָך ביינאַכט אַ זשעברע צוברעכען, גלאַט אַזוי!...

זאַנוויל האָט מיט אַ מאָל אַרויסגעלאָזט אַ שענדליך וואָרט, נעבאַפט

משה'לע האָט מאַנקע'ן גוט איינגעוויקעלט אין דעם טוך, איהר אַ לייכטען קניפּ געטהאָן, איז צו צו זאַנוויל'ס טישעל און גענומען רעדען מיט זיינע חברים.

זאַנוויל האָט דערהערט דאָס וואָרט „נתן אָגראָדניק", און ער האָט זיך ווי אויסגעטשוכעט. נישט אויפהויבענדיג דעם קאָפּ, האָט ער אויפגעשפּיצט די אויערען און זיך איינגעהערט וואָס זיי רעדען.

— און ווען האָט זי דאָס חתונה? — האָט זיך אַ געלער יונג מיט אַ געשפּאָלטענער ליפּ געפרעגט.

— איבער אכט־טאָג, שבת חנוכה, — האָט משה'לע געענטפערט.

— טאָ לאָמיר צוגעהן רעדען מיט מאַרטשינ'ען, — האָט דער געלער ווייטער געזאָגט.

— נישטאָ וואָס צו רעדען, — האָט משה'לע וואוילעריש געענטפערט. — פאַר אַ יאָהרען האָב איך מיט זאַנוויל'ען כמעט קיין איין כלה נישט דורכגעלאָזט! דעם טאָג, ווען מען וועט פיהרען די כלה אין מקוה אריין, וועלען מיר אריין צו מאַרטשינ'ען, איהם געבען אַ פלעשעל פער־ציגער און זיין ווייב וועט אונז אַרויפלאָזען וואו דער קעסעל שטעהט. נור דאָרט, חברה, מוז מען זיך היטען! איין איבעריגען דרעה און דו ליעגסט מיט די קאָפּיטעס אין אַ קעסעל אוקראָפּ.

— ס'וועט זיך כאָטש לוינען? — האָט דער געלער געפרעגט און זיך בעלעקט.

— וואָרט, וואָרט, וועסט זיך ערשט אָנהויבען צו בעלעקען, — האָט משה'לע געענטפערט מיט אַ געלכטער, אַ ווינק געטהאָן מיט'ן אויג און געוויעזען מיט'ן פינגער אויף זאַנוויל'ען — דאָס איז אַ מאָל געוועזען זיינע, פלעגט זיך מיט איהר ארומשלעפּען גאַנצע נעכט.

זאַנוויל האָט פערשטאַנען, אַז משה'לע רעדט פון איהם און איז בלאַס געוואָרען. ער האָט געכאַפּט דעם קופּעל ביער און אַ גאָס געטהאָן משה'לען אין פּנים אריין.

— ס'איז אפשר אַ ליגען? — איז משה'לע צו צו זאַנוויל'ען מיט פערקוועטשטע פויסטען.

מאַנקע, וועלכע איז שוין מעהר נישט געשלאָפען, האָט זיך אוועק־

.20

אין שענק ביי א גרויסען טיש זיינען געזעסען עטליכע יונגען מיט זאנווילען אין דער־מיט און געטרונקען.

צייט גראדול איז געשטאָרבען און ביילע האָט זאנוויל'ען פער־טרויט א סוד, אז זי טראָגט, איז ער ווי צומישט געוואָרען, זיך געפיהלט שולדיג און זי גענומען מיט א מאָל אויסמיידען. איינזיצען מעהר אין שטוב האָט ער שוין נישט געקאָנט. עס האָט איהם געטריעבען פון יעדעןווינקעל. ער פלעגט נאָר אראָפּרוקען דאָס היטעל איבער די אויגען, שפרייזען אין שענק אריין און שכור'ען.

יעצט איז זאנוויל געזעסען ווי א הילצערנער, דעם קאָפּ איינגע־ראמט אין זיינע גרויסע הענד און אריינגעקוקט אין דעם נישט־דערטרונ־קענעם קופעל ביער. זיינע בלויע אויגען האָבען זיך ווי איבערגעצויגען מיט א מוטנע, וואסערדיג הייטעל און האָבען אויסגעדריקט עפּעס טעמ־פּעס, אידיאָטישעס... עפּעס האָט ער פאר זיך געזעהן קלויסטער־גלאָקען, גרויסע, קליינע. די גלאָקען האָבען געהאלטען אין איין קלינגען. דער מוח האָט זיך געהויבען און געטאנצט ווי אויף שפּרינג־פּעדערם.

משה'לע ביק איז ארויס פון אונטער א טיש אָהן א היטעל מיט א צושויבערטען קאָפּ האָר. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט אין מיטען שענק, זיך צוגענעצט, פערהוסט און גענומען שפּייען אויף א שטח פון צוויי איילען.

ער איז צו צו מאנקע'ן, וועלכע איז געשלאָפען אויף א באנק, איינ־געוויקעלט אין א ווארעם ווינטער־טוך, מיט דער האנד צו־קאָפּענס, און זי פעסט ארומגענומען.

מאנקע האָט צועפענט א פּאָר פערשלאָפענע אויגען און זיך געבעטען:

— משה'לע, טשעפּע נישט! לאָז מיך שלאָפען!

ארום ברענען גרויסע פייערען, ס׳בראָטען זיך גאַנצע זייטלעך קאַלב־פלייש, ס׳שטעהען בארעלקעס מיט בראָנפען, טונדלעך ביער.

זיין „חברה“ ליגען אויפ׳ן גראָז, טרינקען, עסען און לאַכען. ארום זיי פאַשען זיך דאָנסקע פערד מיט לאַנגע עקען, אלע געזאָטעלט.

ביילע מיט רחל׳ען זיצען נעבען איהם.

פּלוצלונג דערהערט זיך פון דערווייטענס אַ טראָמביע.

שנעל ווארפען זיך אלע אויף די פערד, כאַפען די ביקסען, שטעלען זיי אָן גרייט צום שיסען.

ס׳בעווייזען זיך מחנות מענשען אויף הויכע, ווייסע פערד, מיט שווארצע פלעקען אויף די בייכער.

פון פאָרענט רייט אויף אַ שווארץ פערד אַ מענש בלויז פון ביינער אָהן פלייש. ער רייט אָהן אַ צוים, דעם קאָפּ אראָפּגעלאָזט און אין האַנד האָט ער אַ לאַנגע שפּיעז.

זאַנוויל ציטערט.

דער ביינערדיגער מענש שפּרינגט אראָפּ פון פערד, צולאַכט זיך ווילד און טהוט אַ מאַך צו זאַנוויל׳ען מיט זיינע קנאָכען:

— העי, דו וואוילער יונג, קום אהער! מיר וועלען זיך אָפּרעכענען!

זאַנוויל טהוט אַ טרייסעל מיט׳ן קאָפּ, שפּרינגט ארונטער און נעהמט זיך באָרען מיט׳ן טויטען.

ער שפּירט ווי דער סקעלעט מאַכט איהם לעכער אין דער ברוסט מיט זיין דארע גאָמבע.

זאַנוויל׳ס קלעפּ טרעפען בלויז אין דער לופט. וואָס זאַנוויל פערמעסט זיך, טרעפט ער ניט — די ביינער צושפּרייטען זיך ביים סקעלעט און זיין פויסט טרעפט אַ הוילען פּלאַץ.

און אַ ווילד געלעכטער טראָגט זיך אין וואלד. — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

זאַנוויל האָט אָפּגעווישט דעם שווייס פון שטערען און געשפּאַנט ווייטער. ער איז געגאַנגען און געציטערט, אַז גראדול זאָל איהם ערשט נישט אנטקעגען קומען. ער האָט געוואוסט, אַז גראדול איז גאַנצע נעכט נישט אין קבר, שלעפּט זיך ארום איבער דער שטאָדט, שרעקט איבער

געשטעלט צווישען משה׳לען און זאַנוויל׳ען און געוואָלט מאַכען שלום.
זי האָט אָנגעכאַפּט משה׳לען פאַר דער האַנד און איהם אָוועקגעשלעפּט:
— יענער מאַכט אַ שפּאַס און דו צינדסט זיך אָן!
משה׳לע האָט זיך געריסען מיט קולות פון מאַנקע׳ן און אַלץ גע־שטאַנען אויפ׳ן זעלבען פּלאַץ.
— לאָז מיך אָפּ! וואָס מיר שפּאַס! וואָס מיינט ער, וואָס? ווער שרעקט זיך פאַר׳ן? כ׳האָב חוטא בעגל געוועזען פאַר׳ן פריץ! געזאָגט, אַז ער האָט זיך אַרומגעשלעפּט מיט נתן׳ס טאָכטער! ס׳איז אפשר אַ ליגען?
זאַנוויל איז האַסטיג אויפגעשפּרונגען, אָוועקגעשליידערט מאַנקע׳ן, זיך אַרויפגעוואָרפען אויף משה׳לען און באַלד זיינען זיי ביידע געלעגען אויף דער פּאָדלאָגע, זיך געקאַטשעט ווי צוויי גרויסע קודלאַטע הינד, אַרויסלאָזענדיג מאָדנע קולות, אַריין איינער דעם צווייטען אין די אויגען, אין די האָר. אַ צורייצטער איז זאַנוויל אויפגעשפּרונגען, אַ שפּיי געטהאָן משה׳לען אין פּנים אַריין, וועלכעס איז געוועזען פערלאָפען און בעגאָ־סען מיט בלוט און איז אַרויס אויף דער גאַס.
עס איז געוועזען פינסטער און פראָסטיג.
זאַנוויל האָט געשפּאַנט איבער׳ן שאָסעע, וואו די שענק איז גע־שטאַנען, געקוועטשט די פויסטען און געערדט צו זיך אַליין:
— ס׳מוז נעהמען אַ סוף! ס׳מוז! ווייטער אַזוי לעבען קאָן איך נישט!
זאַנוויל האָט אויפגעשטעלט דעם קאָלנער פון האַלבען־פּעלצעל, אַריינגעמאַכט די הענד אין די בוזים־קעשענעס און געוואָלט עפּעס טראַכ־טען. וואָס ער האָט ניט געטראַכט, זיינען באַלד אָנגעשפּרונגען טויזענד אַנדערע זאַכען, מעשיות און קלייניגקייטען, וועלכע ער האָט שוין לאַנג פערגעסען, און האָבען איהם צומישט.
— און וואָס וויל גראַדול פון מיר? — האָט זאַנוויל געגומען טראַכטען.
און אָט איז ער אין אַ געדיכטען וואַלד — — — —
ער זיצט אויף אַ גרויסען פּיען.

און די הענד האָבען גענומען הילכיג קלאַפּען אין זיינע פּלייצעס ווי אין אַ באַראַבאַן.

זאַנוויל האָט זיך אַרומגעקוקט, זיך דערמאָהנט, אַז ער האָט צוגעזאָגט דעם פאָטער זיך אַריבערצוכאַפּען נאָך „שידלאָווקע“ און בשעת מעשה געוואָהר צו ווערען וואָס עס הערט זיך ביים עקאָנאָם אין שטאַל. ער האָט אַראָפּגערוקט דאָס היטעל איבער די אויערען, אַריינגעשטעקט די הענד אין די בוזעם־קעשענעס און וויטער געשפּאַנט.

— פּאַר אַ ליטישען גנב — האָט זאַנוויל געטראַכט — איז אַרויספיהרען פערד גאָר קיין געשעפט נישט! וואָס הייסט? יעדער יונג מיט אַ ביסעל מאַרך אין קאָפּ קאָן עס טהאָן. ביי נאַכט, ווען קיינער איז ניטאָ אין שטאַל, געהט מען צו, מען עפענט אַ ברעט און מען פיהרט אַרויס אַ פערד. נו, סאַר'ע תורה איז עס?! אַ־אַ, אַריינגעהן אין אַ שטוב, וואו מענשען שלאָפען, אויפהאַקען אַ קאַסע, אַרויסנעהמען אַ „זשמעניע“ מיט געלד, פערשטעה איך נאָך! אָבער פערד? דאָס איז אַן עסק פאַר'ן „אַלטען“.

זאַנוויל האָט בעמערקט ביים צלם אַ פרוי. ער איז צוגעקומען נעהנטער און דערקענט די משוגענע באַשע.

זי האָט געטראָגען אַ קאַפּטען אָנגעשטופּט מיט פעדערען, אַ שטרויענעם קאַפּעליוש מיט בלומען אויפ'ן קאָפּ און שטיל געזונגען.

— באַשע, וואָס טהוסטו דאָ? — האָט זי זאַנוויל געפרעגט.

באַשע האָט געעפענט דאָס מויל, ס'האָבען זיך בעוויזען צוויי שורות פעריל, און זי האָט זיך אידיאָטיש צולאַכט.

— כ'זוך מיין חתן, — האָט זי געענטפערט מיט אַ פערשטיקט געלעכטער. — ער האָט מיר געשריעבען, אַז ער וועט קומען נאַ־שפּיץ אין פיער פערד מיט אַ קאַטש. דאָס געה איך איהם אַפּוואַרטען, כע, כע!

זאַנוויל האָט זיך צולאַכט און איהר אַ קלאַפּ געטהאָן אין פּלייצע. באַשע האָט אויסגעשאָסען מיט אַ ווילד געלעכטער.

— ווער האָט דיר אָנגעשטופּט דעם קאַפּטען מיט פעדערען? — האָט זאַנוויל געפרעגט.

מענשען. און די מאמע אליין איז שיער נישט געשטאָרבען פון שרעק: זי איז פאַרטאָג געגאַנגען אריינגעהמען אַ קובעל וואַסער, זי קוקט זיך ארום, זי שטעהט ביז איבער'ן גאַרטעל אין שנעע; ס'איז גאָר קיין ברונען ניטאָ. און מיט אַ מאָל שפּרינגט ארויס ווי פון דר'ערד אַ ציעג אין תכריכים און לאַכט.

זאַנוויל האָט געפיהלט קאַלטע דרעשטשעס איבער'ן גאַנצען לייב. ער האָט זיך מיט אַ מאָל דערמאָהנט אָן ביילע'ן. ער האָט געוואוסט, אַז ביילע ריכט זיך יעדען טאָג אין קינדבעט אריין, ליעגט גאַנצע נעכט אליין און וויינט, און ס'האָט איהם פערקלעמט ביים הארצען.

— אַ כאָליערא! — האָט זאַנוויל מיט זיך גע'טענה'ט, — כ'בין נישט מעהר ווי אַ „פּסו־בראַט“, אַ הינטיש לעבער! זיך פערדרעהט אַ קאָפּ מיט נתן'ס טעכטעריל! זי וועט נאָך ביי מיר אין פלאַכטעס אוועק פון אונטער דער חופּה. ווי איך בין אַ איד! גלייך ווי כ'קום נור אַהיים, נעהם איך וואוינען מיט ביילע'ן! אַלע אויף צו להכעים!

זאַנוויל האָט זיך אָפּגעשטעלט.

עס האָבען זיך געצויגען אין דער וועלט אריין ווייס־זילבערנע פעל־דער. דאָס ווייסקייט האָט געבלענדט די אויגען, זיך געשפּיגעלט אין טיעפען, פיאָלעט־שטוהלענעם הימעל.

זאַנוויל'ען האָט זיך געדאַכט, אַז די ווייסע שנעע־פעלדער הויבען זיך, וואַקסען העכער און העכער, גלייכען זיך אויס מיט'ן וואַלד, וואָס אנטקעגען איהם, האָט ער נאָך לייכטער אָפּגעאָטהעמט, זיך דערפיהלט היימיש צווישען די לאַנגע, טיעפע פעלדער. ער איז פרעהליכער גע־וואָרען און אויסגעשריען — עה, ברעכען דאָרט אַלע נקבות דעם קאָפּ! ער איז ארויפגעשפּרונגען אויף דער לאָנקע, וואו דער שנעע איז געוועזען טיעפער און זיך אויסגעצויגען ווי גרויס ער איז. אַזוי איז ער געלעגען עטליכע מינוט און געקוקט גלייך אין קאַלטען פיאָלעטאָווען הימעל.

נאָכדעם איז ער אויפגעשפּרונגען, בעטראַכט דעם שנעע־מענש, וואָס זיין קערפּער האָט אויסגעפּרעסט, און זיך צולאַכט.

אָן עכאָ ווי פון מעטאַל האָט הילכיג אָפּגעקלונגען. ער האָט צו־שפּרייט די הענד, זיך אויסגעצויגען אין דער לופט, אַ קרעכץ געטהאָן,

21.

נאַכט. אַ גרויסע שטוב.

שלמה „קראַדניק" האָט אַרויסגענומען פון קופערט אַ געלאָדענעם רעוואָלווער, אַריינגעלעגט אין זעקעל עטליכע פּאָר שטיוועל, געוואָרפען אַ בליק צום וואַנד־זייגער מיט וואָגעס:

— הם! צוועלף. נאָך אַ גאַנצע שעה.

אין בעט אונטער אַ פּערינע איז געלעגען תרצה און געכראָפּעט מיט משונה'דיגע קולות.

— זיך צופּייפּט מיט'ן שופר! — האָט „קראַדניק" אַ בורטשע גע־טהאָן און אויסגעשפּיגען.

ער האָט בעטראַכט זיין טאָכטער שרה, וואָס איז געשלאָפען אין אַ שלאָף־באַנק מיט'ן רעכטען אויג אָפען, און האָט אָבגעזיפצט:

— ביי לייטען איז דאָס שוין אַ מאַמע!

שלמה האָט געפיהלט, אַז ער איז שולדיג, וואָס שרה איז נאָך אַ מויד. ער האָט שוין געקענט זיין אַ זיידע פון אַ האַלב טוץ אייניקלעך.

— געוועזן בעסערע צייטען. מען האָט געמאַכט דעם רובעל לייכ־טער ווי היינט. שרכנים האָבען די טיהרען אָבגעקלאַפּט, יונגען פלעגען זיך אַליין שרכנ'ען, פערכאַפּט ווערען פאַר שרה'ן. און איצט?

דער גאָנער מיט די שוואַרצע פּלעקען, וואָס איז געשלאָפען אונטער'ן אויוועז, האָט זיך פּלוצלונג אויפגעכאַפּט אין זיין שטייג, זיך אויסגע־צויגען אויף זיינע דינע פיסלעך און גענומען קלאַפּען מיט די פליגלען.

דער גאָנער האָט אַ כאַפּ געטהאָן מיט'ן שנאָבעל עטליכע האָבערס, איינ־געטיקט דעם קאָפּ אין אַ שיסעל מיט וואַסער, אויסגעצויגען דעם האַלז, פערגלייזט די אויגען און אַראָפּגעשלונגען.

— יאַ, — האָט שלמה געטראַכט, — אויב ס'עסק וועט זיך מיר,

— וו'הייסט ווער?! מיין חתן האָט מיר דעם קאַפּטען פון דאַנציג געשיקט!

זי האָט אויפגעקנעפּעלט דעם קאַפּטען, אַרויסגענומען אַ פּאַפּיע־רענע פאָטאָגראַפיע, אויסגעשניטען פון א ביכעל:

— נאַ, זעה! דאָס איז מיין חתן! אַ שעהנער? כאַ, כאַ, כאַ!...

אונטער'ן קאַפּטען האָט די משוגענע באַשע גאָר נישט געטראָגען. א מילך־ווייס לייב האָט אַפּערגעקוקט.

זאַנוויל האָט אַ ציטער געטהאָן, אויסגעשפּיגען און איז אַוועק.

אַפּגעהענדיג עטליכע טריט, האָט ער ווידער דערהערט ווי די משוגענע זינגט. ער האָט אַראָפּגערוקט דאָס היטעל נאָך טיעפער איבער די אויערען און זיך אומגעקעהרט.

באַשע איז געשטאַנען, געקוקט אויף זאַנוויל'ען און געלאַכט.

זאַנוויל האָט זיך געוואָרפען ווי אין א פיבער.

— באַשע, ווייז מיר נאָך א מאָל דיין חתן!

— איאָ אַ שעהנער? כע, כע, כע...

זי האָט צוקנעפּעלט דעם קאַפּטען.

א מילך־ווייס לייב. ער האָט ווידער דערפיהלט דעם פריהערדיגען עקעל, נאָך האַסטיגער אַ שפּיי געטהאָן און איז אַוועק.

די משוגענע איז איהם נאָכגעלאָפען:

— מיין חתן! מיין חתן! מיין חתן!...

זאַנוויל האָט פערקריצט מיט די צייהן. ס'בלוט האָט זיך אין איהם אויפגעקאָכט. ער האָט זיך אויסגעדרעהט, זיך פערמאָסטען מיט דעם פויסט באַשע'ן אין הארץ אריין און זי איז ווי א גולם א פאַל געטהאָן אין שנעע אריין.

ער איז געלאָפען גיכער, פעסטער.

הינטער זיך האָט ער געהערט א ווילד געוויין, א שוידערליך רעווען, אז ס'בלוט האָט איהם אין איהם געגומען גליווערען.

— מיין חתן! מיין חתן! — האָט געקלונגען אזוי ווילד און אָבּגעהילכט צווישען די ווייסע, ברייטע פעלדער.

— המ׳, דער פראָסט פּאַקט זיך שוין! ער האָט זיך דאָס צולעגט אויף די שויבען!

ער האָט ארויסגענומען עטליכע ציגעל טאָרף, געעפענט א פייערקע, זיי אריינגעשטופּט, זיך ווידער געשטעלט צום אויוון און זיך פערטראַכט:

— און טאָמער כאַפּט מען זיי? — איז שלומה׳ן דורך א געדאַנק, און זיין דארער, אַלטער קערפּער האָט געציטערט.

— ווי לאַנג איז, ווי מען האָט איהם געכאַפּט מיט דעם „וואַויט׳ס“ שקאַפּעס? ! — ער פיהלט נאָך יעצט ווי עס רעגענט מיט שטעקענס, עס שניידט דאָס לייב, די הויט פּלאַצט און בלוט רינט. זיי האָבען איהם אַזוי צוקיילט, אַז ער איז אוועקגעלעגען אַ חודש צו בעט.

פון דעמאָלט אָן האָט שלומה אַלס גענומען טראַכטען זיך צו נעהמען צו אַן אנדער פּרנסה און יעדעס מאָל ווען עס מאַכט זיך אַ פריש גנבה׳לע, טענה׳ט ער אַז דאָס איז לעצטע מאָל.

— אַ הינטיש לעבען — האָט שלומה געקלעהרט — אָבגעלעבט שוין איבער פופציג יאָהר, און וואָס? שרעק און שרעק! און געלד? קדחת!

שלומה האָט גענומען זיין שיטער בערדעל, עס געשטעלט פּערפּענדיקולאַר צו דער גאָמבע און בעמערקט עטליכע גרויע האָר:

— המ׳, אַ „פּאָוויעסטקע“ — דאָס רופט מען שוין אויף יענער וועלט!

שלומה האָט זיך דערמאָנט ווי איינמאָל, אַ שבת נאָכמיטאָג, איז ער געזעסען אין אַלטען בית־המדרש און געהערט ווי אַ ליטווישער מגיד האָט געמאָהלט יענע וועלט, דאָס גן־עדן, דאָס גיהנום, ווי באַלד נאָכ׳ן טויט קומט דער דער מלאך „הדומה“, קלאַפּט דריי מאָל אָן אין קבר, פרעגט דעם נאָמען. אויב ס׳איז אַ צדיק ענטפערט ער באַלד, אַ זינדיגער פערגעסט און ווערט נע־ונד...

שלומה׳ן דאַכט זיך ער איז טוידט. דער מלאך „הדומה“, עפּעס אַ הויכער, בייניגער איד מיט לאַנגע ברעמען, פּונקט ווי שמחה גרעבער, פרעגט איהם דעם נאָמען און ער — פערגעסען...

שלומה האָט געפיהלט ווי עס ווערט איהם קאַלעמוטנע אויפ׳ן האַרץ, האָט זיך אַ שטאַרקען שיבער געטהאָן מיט די פּלייצעס אָן אויוון און זיך גענומען קראַצען דעם קאָפּ.

אם ירצה השם, איינגעבען, איז ס'ערשטע אַ נדן פאַר שרה'ן! אַראָפּ אַן עול פון קאָפּ! מישטיינס געזאָגט, וואָס וועט זי אויסזיצען?

שלמה האָט אַרויסגענומען פון בוזעם אַ פּענכאַר מיט טאַבאַק, אויס־געוויקעלט אַ פּאַפּיראָס, געעפענט דאָס טיהרעל פון קיך, אַרויסגעשאַרט אַ גליהענדע קויל און פעררויכערט. ער האָט אַרויסגעלאָזען עטליכע גע־דיכטע קנוילען רויך און געוואָרפען אַ בליק צום פענסטער.

די דונקעלע וועגד, איינגעהילט אין שאָטענס, האָבען געוואָרפען אויף „קראַדניק'ען" אַ מרה־שחורה.

אין דרויסען האָט זיך צופייפט אַ ווינד.
שלמה האָט אַ ציטער געטהאָן: אַ קרירה!

ער האָט זיך געשטעלט מיט די פּלייצע צום וואַרעמען קאַכעל־אויווען און זיך ווידער פערטראַכט:

אויפ'ן שאָססע וואָס פיהרט צום וועלדעל, שפּאַנט יעצט זיין זאַנוויל. אויב אַלעס וועט זיין ביים גלייכען, וועלען זיי דורכשניידען דאָס וועלדעל, שטיל אַרויספיהרען די צוויי קאָבילעס, זיי צופיהרען צום בערגעל און דער־נאָך — וויאָ צו משה „קוניאַרזש". אַזאַ שטיקעל אַרבייט וועט אַריינברענ־גען איבער צוויי הונדערט קערבלעך. דער געדאַנק אַליין מאַכט שלומה'ן פרעהליכער.

— בלי נדר — האָט שלומה צו זיך געזאָגט — אַז כ'קריג נאָר אם ירצה השם, די פּאָר גראָשען, איז ראשית — אַ חופה מיט שרה'ן!

מיט אַ שמייכעל אויפ'ן פּנים האָט ער זיך צוגענעצט און טרעהרען האָבען זיך בעוויזען אין זיינע גרויע אויגען. ער האָט אַרויסגענומען פון דער כאַליעווע אַ פלאַטשיג פלעשעל מיט שנאַפּס, געטהאָן אַ צוויי ־דריי זופּ. ער האָט איינגעקאָרטשעט דאָס פּנים, געעפענט דאָס שפּייז־שענקעל און פערביסען מיט אַ שטיקעל דאַרען קעז.

פון גאַס האָט זיך געטראָגען אַ לאַנגער פייף פון אַ נאַכט־וועכטער, באַלד נאָכדעם — אַ וואָיען פון אַ היימלאָזען הונד.

שלמה האָט געוואָרפען אַ בליק צום פענסטער:

פריש, געזונד און משוגע און ליעבט זיך איין אין גראדול׳ס אלמנה. מען זאָגט עפּעס אַן אשה, ס׳זאָל זיין וואָס אָנצוקוקען — — — נו, מילא, אַ יונג! דער יצר הרע שטופּט — — — אָבער ווייס איך וואָס? אַ יונג אַ גבר נעהמט און פערליעבט זיך אין אַזאַ קליין, שוואַרץ ווייבעלע! זי האָט נאָך קיין חליצה נישט גענומען און בשעת־מעשה זיך „פעריאַטעלט“ מיט זאַנוויל׳ען. און איצט די שטאָדט? כ׳בין דאָך שוין באַלד אַ האַלב יאָהר אין בית־המדרש נישט געווען, כ׳בעגראָב זיך דאָך פאַר חרפה!

זאַנוויל האָט זיך בעוויזען פון וואַלד און אויסגעשריען:

— טאַטע, קום, ס׳איז שפּעט!

שלומה האָט געכאַפּט דאָס זעקעל און זיך אונטערגעאיילט.

— וואָס הערט זיך מכח די פערד? —האָט שלמה געפרעגט.

— וואָס זאָל זיך הערען? — זיי שלאָפען אין שטאַל.

שלומה מיט זאַנוויל׳ען האָבען געשפּאַנט אַלס פעסטער און פעסטער און געשוויגען.

זיי האָבען אויסגעזעהן ווי צוויי וועלף, וועלכע דער הונגער טרייבט ארויס פון וואַלד אויפ׳ן ברייטען שאָססע.

דער אַלטער האָט זיך געהאַלטען אין איין טאַפּען פאַר׳ן בוזעם צו דער רעוואָלווער ליגט און גערעדט צו זיך אַליין:

— בולאַן, גניאַדע, קאַשטאַן, שפּאַק, כאַלעריע, משה קוניאַרזש... — פיעל מאָל האָט ער אָנגעכאַפּט זאַנוויל׳ען פאַר׳ן אַרבעל:

— שטעה, מען געהט!

זאַנוויל האָט זיך אָבגעשטעלט, געעפענט ברייטער די אויגען, אויפגעשטעלט די אויערען, זיך ארומגעקוקט, קיינעם נישט געזעהן, האָט ער אַ שמייכעל געטהאָן — דער „אַלטער“ האָט זיך שוין אויסגעוועפּט — און געשפּאַנט ווייטער.

שלומה האָט דערפיהלט אַ דורכדרינגענדע קעלט אין זיינע אַלטע ביינער און ער האָט זיך דערמאָנט ווי זיין תרצה ליגט יעצט אונטער זיין וואַרימע פערענע און כראָפּעט.

— אַ הינטיש לעבען — האָט ער ווידער געטראַכט — ס׳וואָלט שוין צייט געווען זיך צוריקצוציהען פון דער שעהנער פרנסה.

ער האָט מיט אַמאָל דערפיהלט אַ שטאַרקע שנאה צו משה „קוניארזש“. מיט אַ דרייסיג יאָהר צוריק האָבען זיי צוזאַמען גע'גנב'עט פערד און אויסגעלאָזט האָט זיך: שלומה איז דער גנב און משה — דער סוחר. משה איז היינט אַ שעהנער איד, גבאי אין אַלטען בית המדרש, גע־פיהרט פאַריאָהרען אַ ספר אין שוהל אריין, גיט די טעכטער צו צוויי טויזענד קערבלעך נדן, נעהמט זיך איידעמס אויף קעסט. און ער? שלאָפט קיין נעכט נישט, קלעהרט אַלס רייכער צו מאַכען משה'ן.

שלומה זעהט ווי משה שלאָפט יעצט ביי זיך אין אַ „וויענער“ בעט מיט געשניצטע מצבות. די לאַנגע, ברייטע באָרד צושפּרייט אויף זיין פעטע ברוסט, דער „קאַלדען“ הויבט זיך אויף און אָב, און עס חלום'ט זיך איהם געוויס ווי מען קלויבט איהם אויס דאָזער אין שטאָדט... און ער — שלמה — אַ דאַרער, אַלטער, זיצט יעצט נאָך האַלבע נאַכט און גרייט זיך גנב'ענען אַ פּאָר פערד, פאַר וועלכע ער וועט קריגען העלפט און משה העלפט. און ווער ווייסט צו מען וועט איהם נישט כאַפּען? — — — —

שלומה האָט אַ טעמפּען זיפץ געטהאָן און געקוקט אויפ'ן זייגער:

— נו, צייט זיך ארויסצושאַרען!

ער האָט זיך אָנגעטהאָן אַ וואַרעמע מאַרנאַרקע, זיך ארומגעגאַרטעלט מיט אַ גרינעם גאַרטעל, אריינגעשטופּט אין גאַרטעל אַ פּאָר וואָלענע הענטשקעס מיט איין פינגער, ארויפגעצויגען די לאַנגע כאָליאַוועס, אראָב־געדרעהט דאָס לעמפּעל און איז ארויס.

הינטער'ן שטאָדט נעבען וועלדעל האָט שלמה „קראַדניק“ אראָבגע־נומען דאָס זעקעל פון די פּלייצעס און ·זיך אָבגעשטעלט.

שלומה האָט אויסגעצויגען זיין לאַנגען, דאַרען האַלז, אויסגעגלאָצט זיינע גרויע אויגען און ווי אַן אַלטער הונגעריגער וואָלף זיך איינגעהערט אין דער שטילקייט. ער האָט אריינגעלעגט צוויי פינגער אין מויל און אַ פייף האָט זיך דורכגעשניטען.

פון דער צווייטער זייט וועלדעל האָט מען געענטפערט מיט אַ פייף.

— אַ כוואַט אַ יונג! — האָט שלומה געטראַכט — ווען ער וואָלט נור נישט געוועזען אַזוי ווילד און זיך געלאָזט רעדען פון אַ טאַטען, האַ, דעמאָלט בין איך אַ פערזאָרגטער אויף דער עלטער! אַ יונג געהט, ווערט

נאָטיצען

עס האָט זיך געהערט אַ וואָיען פון אַ הונט.

— אוי, די הינט — האָט שלמה געזאָגט — אַ מיתה משונה אויף זיי! צו וואָס האָט זיי נאָך גאָט בעשאַפען?!

פון בערגעל האָבען זיך געזעהן עטליכע צואוואָרפענע הייזלעך.

ארום איז געווען שטיל.

זאַנוויל האָט גענומען דאָס זעקעל מיט די שטיוועל און געגאַנגען אין דאָרף אריין.

אַ שוואַרצער קודלאַטער הונט איז אַרויסגעשפּרונגען מיט אַ בילעריי. זאַנוויל האָט זיך צוריקגעצויגען, דער הונט נאָך איהם. באַלד האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן אויפ'ן הונט, געכאַפּט איהם מיט זיינע קלעשטשעס ביים גערדיק און גענומען שטיקען. דער הונט האָט זיך נישט לאַנג געאַמפּערט, פערגלייזעלט די אויגען, אַרויסגעשטעקט אַ לאַנגע רויט־שפּיציגע צונג און געבליבען אַהנמעכטיג אין זאַנוויל'ס הענט.

זאַנוויל האָט זיך אויסגעגלייכט, בעטראַכט דעם אויסגעצויגענעם הונט מיט דער אַרויסגעשטעקטער צונג, אַ שפּיי געטהאָן דורך די צייהן.

ער האָט זיך אַרומגעקוקט: דער „אַלטער" איז נישט געוועזען.

אונטער'ן בערגעל איז געשטאַנען שלומה, געקלאַפּט אַ יאַסלע אָן אַ יאַסלע פאַר שרעק. ער האָט נישט געקאָנט זעהן ווי זאַנוויל דערשטיקט דעם הונט און ער איז אַוועק אונטער'ן בערגעל.

זאַנוויל האָט געכאַפּט דאָס זעקעל און מיט דער שנעלקייט פון אַ יונגען ציגיינער האָט ער לייכט אַראָבגענומען די טהיר פון די זאַוויאַסעס.

אַ וואַרעמע פּאַרע האָט איהם געשלאָגען אין געזיכט אריין. ער האָט אַרויסגענומען בראָנפען, אָנגע'שכור'ט די פערד, אָנגעטהאָן זיי שטיוועל און זיי לייכט אַרויסגעפיהרט פון שטאַל.

אונטער'ן בערגעל האָט שלומה אַריינגעלעגט די שטיוועל אין אַ זעקעל, פערשנורעוועט אויף דער פּלייצע.

זיי האָבען זיך אויפגעזעצט אויף די פערד און אַוועק אין דער ווייסער נאַכט אריין.

1912, בראָנקס, ניו יאָרק.

שעהנע גראָביונגעריי און מיאוס'ע גראָביונגעריי

גראָביונגעריי, טראכט איך און דערמאָן זיך: איך פאָהר אַרויס פון מיין שטעדטיל מיט משה דעם בעל עגלה. עס איז פאַרנאַכט, ברייטע פעלדער, ווי גרויסע פיערעקיגע שטיקער אָנגענעהט איינע אָן צווייטע, שפּרייטען זיך איבער דער פאַרנאַכטיגער בלויקייט און שמעקען מיט פייכטקייט, מיט ברויט און מיט גאָרטען און אַ פארנאַכטיגע זון שווימט אין דער בלויקייט אַ גרויסע, אַ גאָלדענע. איך קוק אויף די ברייטע פעלדער, אויף דעם נעבעל, וואָס נעהמט זיך הייבען און שפּרייטען איבער זיי. איך דערפיהל ווי עפּעס אַ מין רויער שווערער בייענקען זעצט זיך מיר אָן אויף מיינע אקסלען. איך קוק זיך אום אויפ'ן שוואַרצען וועג וואָס ציהט זיך ווייט צווישען די גרינע פעלדער. משה, דאכט זיך, טרייבט די פערדלאַך ביז אָט יענעם צייכען און דאָרט וועט ער זיי אַ דרעה טהון אין אַ זייט אויף יענעם פעלד און גלייך צו דער זון.

אָבער אָט דרעהט זיך משה אויס צו מיר:

— אַך אין דער וועלט'ס טאַטען אַריין! ס'אַראַ חיות זיך אויסציהען אויפ'ן פעלד און טאַקע אַזוי איבערשלאָפען די נאכט. און זאָלען זיך די פערדלאַך אויך פּאַשען!

איך פאַרגיעב משה'ן זיין קללה צו דעם טאַטען פון דער וועלט, ווייל זיינע ברייטע שטאַרקע פּלייצעס און זיין גוטער אָפענער פנים דערצעהלען, אַז ער האָט גאָר קיין שלעכטס ניט געמיינט, און איך פרעג:

— וואָס זשע, רב משה, איהר האָט ליעב דעם טומאַן?

— וואָס רעדסטו? — ענטפערט ער מיט אַ אינגעלשער פרייד — דאָס צוגעהט זיך דאָך איבער אַלע אברים, ווי האָניק — — — און ער ווערט אויף אַ ווײַלע פערגאַפט ניט געפינענדיג וואָס עפּעס אַזוינס זאָגען און העבט פּלוצלינג אָן — איך צאָהל דאָך אַ שקל און אַז גאָט וועט מיר העלפען, וועל איך אם ירצה ה' צאָהלען נאָך איינעם — — — איהר זאָלט דאָס געוועזן הערען פון דעם בעל דרשן, ווי ער האָט גערעדט פון ציון, ווי ער האָט דאָס געזאָגט: — —

און דער געזונטער שטאַרקער משה ווערט דאָס מיט אַמאָל רויט און דער-

און שרייבער קינסטלער," און אַז די גרעסטע טייל פון די בעלעטריסטען און דראַמאַטורגען פון יעדען לאַנד, זענען — „שרייבער ערצעהלער" און אַז די שרייבער ערצעהלער ווערען נאַטירליך (!) איינגעטיילט אויף בעגאַבטע, טאַ־לאַנטפולע, און (———) טאַלאַנטלאָזע" און, אַז „אַמאָל האָבען קאפער־ניקום (!) גאַלילעום (!) שפינאָזא (!) געליטען" און אז. וו. און אַז. וו. און ווען דעם קריטיקער'ס געפיהלען שטייגען מיט אַמאָל אַזוי, אַז זיין גרויס האַרץ ווערט קליין פאַר זיי, ווענדט ער זיך גאָר דירעקט צום לעזער:

„און לעזער, עפענט ניט דיעזע סצענע אויף פאַר אייערע אויגען אַ בילד מיט פערשיעדענע פאַרבען? הערט איהר ניט אַ מענשליך האַרץ געטאַטשעט און געגנאָגט פון וואָרעם, קעמפענדיג מיט עטוואָס אונזיכטבאַרעס, וועלכעס מען רופט נשמה? (!) זעהט איהר ניט, ווי די איינציגע טראָפענס הייסע (!) בלוט ווערען פערגליווערט אין לעגען זיך ווי אַ שווערע משא אויף דער ברוסט, אויף די נערוועז, אויף'ן מח?" (!!)

איך לייען, איך קנייטש מיט די אַקסלען, נאָר פונדעסטוועגען, טראַכט איך, אַזוי ווי דער יונגערמאַן מיינט דאָך דורכוים צו זאָגען גוטס אויף אַ אידישען בוך, איז פון אַ גוטען נאָר פאָרט בעסער צו ליידען ווי פון אַ שלעכטען.

גאַנץ אַנדערש איז אָבער ווען דער אייגענער „קריטיקער" נעהמט זיך צו די יונגע. ערשטענס ווייסט ער, אַז זיי זיינען אַלע „בעזגראַמאַטניקעס" און ער קלאָגט זיך נעבאַך אויף דעם וואָס אָט די „בעזגראַמאָטניקעס" ווערען אַריינגע־פיהרט אין דער ליטעראַטור, אין רוסלאַנד דורך פּרץ'ן און ביי אונז אין אַמע־ריקאַ דורך ענטינען (וואָס ענטין האָט דאָס ביי אונז אויסצושטעהן פאַר זיין פריינדליכער האַלטונג צו די יונגע). צווייטענס, אָט נאָט אייך: — „פּראָטאָ־קאָלען וועגען דער אידישער ליטעראַטור". איך ווער אַ פערציטערטער, ווייל עפעס אַ קליינינקייט — „פּראָטאָקאָלען"! אַ גרויל געהט דאָך אַריבער איבער'ן לייב.

און ער טרעט צו צו די פּראָטאָקאָלען מיט אַ מין סאָרט פּאָעמאַ אין פּראָזאַ:

„די אידישע ליטעראַטור וואַקסט..."

„פּרובירט רעדען מיט אַ ליאַדע אינגעל, וועט ער דאָס אייך זאָגען. פּרו־בירט זיך אָנפרעגען אין אַ אידישער צייטונג וועט מען עס אייך בעשטעטיגען אין „בריעפקאַסטען". פּרובירט דאָס אָפּלייקענען אָן אנהענגער פון דעם בייעם „לשון קודש", פון אידיש און איהר וועט בעטראַכט ווערען אַלס אַפּיקורס."

„די אידישע ליטעראַטור וואַקסט..."

ענדיגט ניט, האָט זיך, ווייזט אויס, פערשעהמט פאַר די געפליגעלטע ווערטער, און ער כאַפּט זיך אָן פאַר די לייצעס, ווי פאַר אַ רעטונג:

— וויאָ רעביאַטאַ, וויאָ!

די פערדלאך נעהמען זיך טראָגען פרעהליכער. און ווי מיר געפעלען די פעלדער, די זון און דער ברייטער, ווייטער וועג, אַזוי הויבט מיר אויך אָן געפעלען מיין בעל עגלה — משה.

גראָביונגעריי, טראַכט איך, וואָס איז דאָס אַזוינס? — אַ גראָבער יונג איז דער, וואָס צועפענט דאָס מויל אויף עפּעס צו זאָגען, און עס לאָזט זיך אַרויס, אַז אַלעס וואָס ער האָט געקאָנט איז ניט מעהר ווי צו עפענען דאָס מויל. און איך טראַכט: — אויב אַ גראָבער יונג צועפענט דאָס מויל און דערפיהלט גלייך אויף'ן שטעל זיין גראָביונגעריי, און ער בלייבט שטיל, און דערצו נאָך פערשעהמט ער זיך און ווערט רויט — דאַן איז דאָס כאָטש אַ געזונטער, עהרליכער מענש. אויב אָבער איינער וואָס האָט ניט וואָס צו זאָגען, און קאָן ניט זאָגען, און איז אויך ניט פעהיג דאָס צו פיהלען, און ער צועפענט זיין מויל און ער רעדט און רעדט, דאַן איז דאָס אָדער אַ מאַניאַק, אָדער ניט קיין עהרליכער מענש — און ווען מיר קומט אַויס צו הערען זיין גראָביונגעריי קריג איך אַ געפיהל, ווי עפּעס מיאוס'עס, עקעלדיגעס וואָלט זיך אָן מיר אָנגעטשעפּעט.

„מיאוס'ע גראָביונגעריי" — טראַכט איך, און דערמאָן זיך: „דער מאָדערנער פּראָמעטעוס" (אַ קריטישער איבערבליק איבער „אייזיק שעפּטעל" — מאַי נ.מיער „צוקונפט", 1908). פון אָנפאַנג האָב איך זיך אַביסעל דערשראָקען, ווייל איך האָב געמיינט, אַז דאָס קעפּעל: „דער מאָדערנער פּראָמעטעוס" אויף אַ דראַמאַ וואָס הייסט „אייזיק שעפּטעל" איז געוויס אַ קלאָהרע אָנדייטונג פון'ם קריטיקער, אַז ער פערנעמט זיך דאָס אָפּצולאַכען פון'ם ווערק אויף אַ קונציג-חכמה'דיגען אופן, און עס פערדריסט מיך, ווייל איך ווייס אַז ניין און ניינציג פּראָצענט פון די וואָס שרייבען ביי אונז קריטיק, צייכענען זיך אויס מיט זייער אונענדליכע טפּשות, און ווען אַ נאַר נעהמט זיך חכמה'ענען, איז דאַן, כאָטש שריי גוואַלד! באַלד אָבער איבערצייג איך זיך, אַז דער יונגערמאַן מיינט דאָס פערדאַמט ערענסט, און ניט נאָר דאָס, ער מיינט אַפילו ערענסט ווען ער ערקלערט אייך זיין „שטאַנדפּונקט", אַז „די בעלעטריסטען און דראַמאַטורגען קאָנען איינגעטהיילט ווערען אין צוויי מינים: אויף שרייבער-ערצעהלער

געשטעלט אַ מענשען פון מנחמ׳ס טיפּ״ (!) און אפילו אין ווייסענבערג׳ס „אין דער שטיל״, שרייט דער קריטיקער, ווערט אָנגעריהרט אַ טהעמאַ, וועלכע איז בעסער בעהאַנדעלט געוואָרען אין אָטעלאָ (!) און איצטער זאָל זיך דער אויפריכ־טיגער לעזער פרעגען צו וואָלטען (און דאָ געהט דאָס ווידער אַוועק אויף׳ן על אחת כמה וכמה׳דיגען אופן, ביז) — אַזעלכע זאַכען אויך געקאָנט געדרוקט ווערען אין דער אייראָפּעאישער ליטעראטור״.

אָט אַזוי שרייבט מען דאָס ביי אונז קריטיק (זעה נומער —— „צו־קונפט״) און איך לייען און טראַכט און דערטראַכט זיך: — אַ מעשה מיט אַ אינגעל, וואָס האָט אָנגעכאַפּט אַ ציג פאַר׳ן עק, די ציג געהט און דער אינגעל שלעפּט זיך נאָך מיט קולות: — מאַמע, גוואַלד! די ציג שלעפּט מיך! די מאַמע קוקט זיך אום, דערזעהט וואָס איהר „תכשיט״ האָט דאָ אָבגעטהון און זי נעהמט מיט כעס שרייען: לאָז אָפּ דעם עק, דו שייגעץ איינער! לאָז אָפּ דעם עק!

מען זאָגט:

עס טראָגט זיך פארביי אַ קאָמעט און שיינט און גלאַנצט און נאָך דעם —— פרעגט שוין נים —.

און אָט דעריבער טראַכט איך אַזוי אָפּט און טראַכט, ווי גוט עס וואָלט געווען, ווען דער „בונד״ וואָלט נאָך אַלץ געגלאַנצט, און די בחורים, וועלכע פראַנטעווען איצט פאר אונז מיט זייער בקיאות אין דער וועלט־ליטעראטור און מאַכען אונז קאַליע די לופט מיט דעם ניט איינגענומענעם ריח פון זייערע „קריטיקען״ וואָלטען בעסער געווען פערנומען מיט פערשפּרייטען פּראָקלאַמאַ־ציעס און אַגיטירען! אַזוי אָבער, זאָל גאָט ניט שטראָפען פאַר די רייד... הויבט זיך ערגעץ אַ „יונגער לאַסאַל״ אָן אַן ארטיקעל מיט אַ גאנץ שעהנער ציטאַטע פון „דעם בערימטען פראַנצויזישען קריטיקער סען ביאָוו״ און נאָך דער ציטאַטע נעהמט ער זיך שוין אַליין אויך צו זיין אַ קריטיקער און איהר זעהט דער בחור בריהט זיך, פּרואווט זיך אויפהויבען זיין קאָפּ העכער ווי זי איז ביי איהם אויסגעוואקסען אָבער דאן, ווי אַלע מאָל אין אַזאַ פאל, קומט מעהר ניט ארויס ווי אַ פראַזע פון א פראַזיאָר. עס האַנדעלט זיך וועגען לעסינגען פון וועלכען עס איז נאָך אַזוי ווייניג געזאָגט געוואָרען, וועמעס נאָמען איז פאַר אַ סך ווי אַ פולער טייך וואָס העבט זיך פון די ברעגען, ווי אַ ים־שוים פון וועל־כען עס בויען זיך אוים היימישע הייזער און גאַסען און געסלאַך, אָבער אונזער קריטיקער ציהט זיך אַלץ און דרעהט זיך אַרום זיין טהעמאַ „ווי אַ בלינדע קאַץ

אונ מען וועס איך אָנהעבען רעכענען בנשימה אחת אַ גאַנצען צעטעל פון שרייבער. אויבען אָן, פערשטעהט זיך, איז פרץ: אָהן איהם פאַנגט זיך קיין ליטעראַרישער צענזוס ניט אָן."

— — — — — — — — — — — —

„די אידישע ליטעראַטור וואַקסט..."
„די אידישע ליטעראַטור וואַקסט..."
אונ אַזוי ווייטער.

נאָך דעם געלונגענעם אָנפאַנג פערקאַטשעט דער הערר קריטיקער די אַרבעל אונ נעהמט זיך צום פראָטאָקאָלירען?

דער ערשטער אויפ'ן פייער איז ביי איהם מ. ווייסענבערג. אונ עס הייסט — איהר זאָגט: עס זענען דאָ נייע שרייבער, נייע טאַלאַנטען אָט נאַט אייך איינעם (ווייסענבערג). פרעג איך אייך, מאַכט ער רייכער אונזער ליטעראַטור? אונ איבערהויפט, וואָלט ער געווען אויך אַ ציערונג אין אַן אַנדער ליטעראַטור? צו וואָלט מען איהם גאָר געדרוקט אין אַן אַנדער ליטעראַטור? עס טהוט איהם פשוט וועה דאָס האַרץ אויף'ן אָרעמען לעזער. הערר ווייסענבערג פרעטענדירט צו זיין אַ רעאַליסט אונ זעהר זעלטען געלינגט איהם זאָגאַר צו זיין אַן איינפאַכער רעפּאָרטער, זיינע טעמאַס זענען ענטוועדער אונ אַז. וו."

„איך גלויב קוים אויב דער פערפאסער קען זיך בעריהמען, אַז ער האָט קאָפּירט ריכטיג כאָטש איין איינציגען, ווירקליך לעבעדיגען, ניט אויסגעטראַכטען מענשען" אונ כאָטש דער „הערר קריטיקער" רעדט אַליין מיט אַ „זאָגאַר־ענטוועדער" אידיש פון וועלכען עס קערט די גאַל, אונ זאַצען בויט ער אויף'ן על אחת כמה וכמה'דיגען אופן (אָט איהר זעהט דאָך: „איין איינציגען (!) ווירקליך (!) לעבעדיגען (!) ניט אויסגעטראַכטען (!) מענשען אונ דערצו נאָך: „קאפירט ריכטיג כאָטש" ווען איהם ווילט זיך זאָגען: כאָטש ריכטיג קאפירט. אונ ד. גל. נאָר פון דעסטוועגען נעהמט זיך נאָך אונזער „קריטיקער" טשעפּען צו ווייסענבערג'ס „עברי" אונ נאָכדעם, אָט הערט טענות: ווייסענבערג האָט אָנגעשריעבען „אַ שלעכטע פרוי" — טענה'ט דער „קריטיקער" בזה הלשון: „אין 16טען יאהרהונדערט האָט אַ שרייבער מיט'ן נאָמען שעקספּיר, להבדיל, בעהאַנדעלט די זעלבע טהעמאַ: — „דהי טיימינג אָוו דהי שראָו" איז אַ קאָמעדי מיט אַ פרוי אַ מרשעת אַלס הויפּט העלדין (!!) איצטערט הערט אונ שטוינט ווייטער: ווייסענבערג האָט אין זיין: „צום אוידעם אויף קעסט" אַ העלד — מנחם. טענה'ט דער קריטיקער — גוואַלד, — „דער אַמעריקאַנער פּאָעט מאַרקהאַם איז דאָך געוואָרען בעריהמט מיט זיין ליעד; אין ד י ע ז ע ן ליעד האָט ער פאַר־

זיך אוים בלויז מיט זיין אונענדליכער טפּשות. טאקע בלויז דאָס און ניט מעהר. מיט דעם אייגענעם אָטהעם און מיט דעם אייגענעם טאָן האָט דער יונגערמאַן פריהער אַליין געפּרואווט שרייבען ליעדער, ערצעהלונגען און אויך פעליעטאָנען, און ווען די רעדאקטאָרען איז דערעסען געוואָרען אָט די סאָרטען שאַפונגען פון זיין פעדער, האָט זיך דער יונגערמאַן מיט דעם אייגענעם אָטהעם גענומען שרייבען „קריטיקען“ און „אָפּהאנדלונגען“. און דאָס, פערשטעהט זיך, איז שוין פאַר אונזערע גענאָסענשאַפטליכע רעדאקטאָרען אַ גאַנץ אנדער זאך, ווייל קריטיק הייסט דאָך ניט מעהר, ווי די מיינונג פון קריטיקער איבער דעם אָדער יענעם שרייבער, און מיר זיינען דאָך אַלע ברוך השם ראַדיקאַלע מענשען און מיר האלטען דאָך פון פרייער פרעסע, און פרייע פרעסע הייסט דאָך, אַז יעדער האָט אַ רעכט אויף זיין מיינונג, — איז פאַר וואָס זשע זאָל אַ מענש, וואָס איז געוועזן אַ בונדיסט און איז אַ שטילער און קיין ביֹיגעל פון מארק האָט ער חלילה אויך ניט גע׳גנבֿ׳עט, טו פאר וואָס זשע זאָל אַזאַ מענש ניט האָבען קיין רעכט אויף זיין מיינונג?... און דער בחור, וואָס איז, נעבעך, דורך און דורך פּוסט, נעהמט זיך מיט זיין נאַריש, צוצויגען אָטהעם שרייבען וועגען ווערכאַר׳ן, וועגען “אונזער אידישער ליריק“, וועגען קנוט האמסון און וועגען „קריזיס אין דער אידישער ליטעראטור“. און, מערקווירדיג, ווי אונזערע בונדיסטען טרעפען זיך צונויף מיט זייערע טענות און שאלות! אויך ער פרעגט אויב אונזער ליטעראטור „געהט אויך אַריין אין דער משפּחה פון די וועלט־ליטעראטורען?“ און עס פערשטעהט זיך, אַז „אויף דיעזער פראגע מוזען מיר געבען אַן ענטפער: „ניין!“ „מיר ריידען, מיר האלטען אין איין טראָמפּייטערען, אַז אונזער ליטעראטור וואקסט אונגעהויער גרויס“. — ניט אמת? וואָס׳ער אַ זאָנדערבאַרע צוזאַמענטרעפונג מיט׳ן שרייבער פון „די אידישע ליטעראטור וואקסט! די אידישע ליטעראטור וואקסט!“ — און ווען דער בחור קומט אַריבער צו „די יונגע“, דאַן איז די עהנליכקייט נאָך אויגענשיינליכער, ווייל אויך ער ווייסט צו דערצעהלען, אַז די יונגע קאָנען גאָר ניט און ווייסען גאָר ניט, און ער ווייסט שוין דערפאר אויך צו דערצעהלען, אַז זיי זיצען ביי שלום׳ען אין קאַפע און לאַכען זיך אוים פון די אייראָפּעאישע שרייבער, כאָטש זיי קאָנען גאָר ניט די שפּראכען, אויף וועלכע יענע שרייבען...“ (און וואָס דער חכם מיינט דאָ מיט די פּינטעלעך ווייסט שוין איין גאָט דער לעבעדיגער). און הייגט ווייסט ער, אַז בעל־מחשבות האָט געלויבט דעם צווייטען זאַמעלבוך „ליטעראטור“, וואָס די יונגע האָבען אַרויסגעגעבען. איהם אָבער מאַכט דאָס צום לאַכען, ווייל זיין מיינונג

אַרום אַ שיסעל סמעטענע“ צו וועלכער זי קאָן ניט צוקומען. און אַלעס, וואָס מיר געדענקען פון זיין אַרטיקעל איז — ער האָט אונז דערצעהלט: איך האָב געלעזען דעם בעריממטען פראַנצויזישען קריטיקער!

נאָר אַזוי ווי ער האָט זיך דאָך פאָרט גע'בריה'ט צו זאָגען גוטס וועגען אַ אידישען דיכטער, קאָן מען זיך נאָך אפשר מאַכען ניט וויסענדיג, און די רעדאַקציאָן פון'ם צווייטען זאַמעלבוך „ליטעראַטור“, וועלענדיג אויסדריקען איה־אַכטונג צו לעסינ'ס טאַלאַנט, (וועמעס ליעדער שטעהען שוין אַזוי פיעל יאָהרען אויף'ן „אין קורצען וועלען ערשיינען“ צעטעל, און ערשיינען נאָך אַלץ ניט.) אויב זי האָט ניט געקאָנט קריגען קיין בעסערען אַרטיקעל, און אויב קיין אַנדער, וויכטיגערען אַרטיקעל האָט די רעדאַקציאָן אויך ניט געהאַט ביי דער האַנט, האָט זי דאָס אפשר בשעת הדחק געמעגט אָפדרוקען.

באַלד אָבער נאָך דעם שפּרינגט אונזער „יונגער לאַסאַל“ אַרויס אין דער „צוקונפט“ מיט אַ „קריטיק“ וועגען די „יונגע“ און צורעדט זיך ווי פון היץ, מיט זיין עכט דעליטאַנטישער פראַזיאָלאָגי: „יונגע“! „דעקאַדענטען“! „שורות־טאַאַנטען“ און אַזוי ווייטער און ווייטער און שטעלט פאָדערונגען, און פרעגט שאלות. און עפּעס אַלץ אין אַלגעמיין און מיט אַזאַ טאָן, אַז איך גיב ניט וועלענדיג אַ טראַכט: — נו יאָ, סען ביאָוו איז טאַקע דער בעריהמטער פראַנצויזישער קריטיקער, אָבער דו, קאָלעגאַ, דאַרפסט דאָך אַזאַ נאַרישער חצוף ניט זיין. און אויב דו מיינסט, אַז דו האָסט עפּעס צו זאָגען, האָסטו זיך דאָס געמעגט פּרואווען דערווייזען און ניט אויסבעהאַלטען דיין גראָביונגעריי דורך דעם וואָס דו בלאָזסט זיך אָן און נעהמסט רעדען אין אַלגעמיין און דערצו נאָך מיט אַזעלכע פראַזען, וואָס פּאַסען זיך אַזוי גוט פאר דיר אַליין.

דרך ארץ! דרך ארץ, רב „יונגער לאַסאַל“!

און אָט האָט זיך נאָך איינער צורעדט וועגען דעם „קריזיס אין דער אידישער ליטעראַטור“ (איד. אַרב. וועלט, 11—210, פון דעם יאָהר). און אויב דער ערשטער, וואָס האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן דער אייראָפּעאישער ליטעראַטור, ווי יענער איינגעל אָן דער ציעג'ס עק, איז אַ בלומרשט'ע „צנא מלא ספרא“, איז דער צווייטער אַ דעליטאַנט, וואָס רייסט זיין קאָפּ העכער ווי ער איז ביי איהם אויסגעוואַקסען; און איבער דעם קאָן מען ביי איהם געפינען אַ פראַזע, וואָס איידער איהר קוקט זיך אַרום אויף דער פּוסטקייט, וואָס אַרום איהר, קענט איהר אויף אַ ווײלע מיינען, אַז דאָס איז ניט אַנדערש אָסקאַר וואַילד אַליין, — איז אָבער דער איצטיגער „קריטיקער“ אַזעלכער, וואָס צייכענט

עס פערשטעהט זיך, אַז די דריי יונגע לייט, וועגען וועלכע איך האָב דאָ געמאכט די פּאָר־בעמערקונגען, זיינען חלילה ניט די ערשטע און ניט די לעצטע, וואָס געניסען פון דער גראָב־יונגרישער הפקרות וואָס הערשט אין אונזער היגער אידישער פּרעסע, נאָר ווער קען זיי דאָס גאָר אַלע אויסרעכענען ?! און ווייטער, אויב מיר וועלען דאָס געפינען פאַר נויטיג, וועלען מיר אינ'ם קומענדען זאַמעלבוך געבען אַ גאַלעריע פון אונזערע ראַדיקאַלע „רעדאקטאָרען־קריטיקער", וואָס איז נאָך אַ סך, א סך „חן'עוודיגער". יעדער ראַדיקאלער רעדאקטאָר רעכענט זיך דאָך ביי אונז פאר אַ מושל און מושלם אין אַלץ, בע־זונדערס ווען עס קומט צו קריטיק איבער ליטעראַטור. און דערצו נאָך איז דאָס ביי זיי אָפּט אַ פראגע פון בעקוועמליכקייט, ווייל אונטער דער מאַסקע פון „קריטיק" פיהרען זיי אָפּט זייערע פּערזענליכע חשבונות מיט דעם אָדער יענעם שרייבער.

און אָט אונטער אַזעלכע אומשטענדען געפינען זיך נאָך מענשען, וואָס שרייבען, און שרייבען זעלבסטשטענדיג, אויף זייער אייגענעם אופן און אויף זייער אייגענער אחריות!   ד. א.

די „אַלטע" און די „יונגע"

נאָך דעם מוסטער פון אַלע גרויסע ליטעראַטורען האָט מען זיך אויך ביי אונז אָנגעגורט די לענדען געגען די „יונגע". מען וויל ניט אָפּשטעהן פון „זיי". ביי „זיי" איז עס אַן אַלטער איינגעוואָרצעלטער מנהג, אַז דאָס אָנקומען פון די נייע ווערט בעגעגענט מיט אַ מהומה אין לאַגער פון די אַלטע, — איז דעריבער אויך ביי אונז, און יעדער איינער וועלכער דענקט פון זיך אַלס ריטער פון היילִיגען גייסט און בלאָזט פון זיך אַ וואוילגעלערענטען האָט אָנגעגורט זיינע לענדען און איז אַרויס אין פעלד געגען די „יונגע".

אין דער אמת'ן אָבער, ווען ניט די זלזולים פון אונזערע זעלבסט געקרוינ־טע קריטיקער, וואָלט עס גאָר ניט געקומען דערצו אַז די יונגע זאָלען זיך אָבטיילען אין אַ בעזונדער גרופּע, ווייל ניט די אַלטע האָבען בעוואוסטזיניג פערטראָטען אַ בעשטימטע ריכטונג אין דער ליטעראַטור און ניט די יונגע האָבען פּרעטענדירט צו שאַפען אַ נייע שולע. עס איז צוגעגאַנגען אָהן פּראָקלאַמירונגען, אָהן קריעגס־ערקלערונגען, ווי דער שטייגער איז אין אַזאַ פאַל. פון וואַנענט־זשע נעהמט זיך אָט דער גאנצער טומעלדיגער געשריי ? — גלאט אַזוי, ווייל טומפּקעפּיגע האָט זיך פערוואָלט שארפזיניג ווערען און ענטדעקען און וואָרענען פאר א געפאהר, און דערוויל זיך איבען אין „גרויסען" סטיל און דערווייזען,

איז, ווי די מיינונג פון דעם „יונגען לאַסאַל“, אַז אין דעם זאַמעלבוך איז ניטאָ און אַז. וו., אַז דער זאַמעלבוך האָט ניט און אַז. וו. און וו.

כאַראַקטעריסטיש פאַר די אַלע גייסטיגע נישטען, וואָס שרייבען ביי אונז קריטיק, איז, וואָס זיי קריטיקירען ניט ספּעציעל די אָדער יענע זאַך, נאָר זיי רעדען אין אַלגעמיין, ווייל אויפצואווייזען, אַז די אָדער יענע זאַך איז גוט אָדער שלעכט דאַרף מען דאָך קאָנען, איז דעריבער דער בעסטער וועג זיך אָנצובלאָזען אויף ניט געשטויגענע מאַסשטאַבען און רעדען אין אַלגעמיין: — אַז די היינטיגע שרייבער האָבען אין זיך ניט דאָס און דאָס, אַז זיי דערצעהלען אונז ניט פון דעם און דעם. און אַזוי קען מען זיך דאָך גאַנץ געמיטליך אָוועקרעדען ביז אין ווייסען טאָג אַריין און עס הייסט: אי דעם טאָן פון אַ נביא אויסגעהאַלטען, אי אַ קריטיקער געוואָרען, און צו דער אייגענער צייט אויך געלערענט דעם אָרימען אַרבייטער אין הלכות ליטעראַטור.

עס פאַרשטעהט זיך, אַז אין אַזאַ פאַל איז פאַראַן אַ געפאַהר, אַז אימיצער קאָן נאָך אָנכאַפּען פאַר'ן האַנד און זאָגען: גוטער ברודער, דו ביסט דאָך איינפאַך אַ גראָבער יונג, אָדער גלאַט אַ שאַרלאַטאַן, ווייל אין יענעם בוך ווערט דאָך טאַקע יאָ דערצעהלט פון דעם און פון יענעם, מעגליך אַז דאָס איז שלעכט אָדער ניט גוט־גענוג דערצעהלט, אָבער דו האָסט דאָך ניט געהאַט קיין רעכט צו זאָגען, אַז וועגען דעם ווערט גאָר ניט דערצעהלט און דערצו נאָך זיך נעהמען די הוצפּה צו זידלען, פאַר וואָס עס ווערט דאָרט וועגען דעם ניט דערצעהלט?!

איז דער תירוץ — ווער פון די פּאָר אויבען־דערמאָנטע קריטיקער איז דאָס ניט קיין גראָבער יונג? זיי זיינען דאָך אַלע פון דעם סאָרט גראָבע יונגען, וואָס אפילו ווען זיי זאָלען אין זיך איינשלינגען אַ גאַנצען אוניווערזיטעט, און ניט נאָר די ציגעל און שטיינער פון וועלכע דער אוניווערזיטעט איז געמאַכט, נאָר אפילו ווען יעדער פון זיי זאָל אויפפרעסען אַ לעבעדיגען פּראָפעסאָר, וועלען זיי דאָך שוין אַלץ אינטעליגענטער ניט ווערען. ווייל נאָך אַלעמען איז דאָך אינטעליגענץ, בעזונדער די אינטעליגענץ, וואָס מען דאַרף האָבען פאַר אַזוינע ענינים, ניט בלויז אַ זאַך, וואָס מען קאָן זיך אויסלערנען פון די ביכער. און בנוגע שאַרלאַטאַנסטוואָ וועל איך שוין אַליין געהן שווערען פאַר דעם לעצטען, אַז ער איז דאָס ניט. ס'איז גלאַט אַ מענש, וואָס איז גאָט די נשמה שולדיג. און ער שרייבט ניט, חלילה, דערפאַר ווייל איהם טהוט הנאה אָדער איהם פעררדריסט שטאַרק די אָדער יענע זאַך, נאָר גאָר ניט, אַ מענש פוילט זיך צו טהאָן עפּעס אַן אַרבייט, און ס'איז איהם „סקוטשנע“, און דרוקען דרוקט מען — שרייבט ער.

שפּראַך, די אידישע פאָלקסלאָר, די אידישע ליטעראַטור. היינט זיינען שוין דאָ ניט ווייניג אידען צווישען די ראַדיקאַלען, וועלכע האָבען ניט קיין מורא צו פערעפענטליכען זייער „אני־מאמין“, אַז זיי זיינען אידישע סאָציאַליסטען. היינט איז שוין געוואָרען אַ גאַנץ געוועהנליכע זאַך צו בעגעגענען אידישע יונגע לייט, רעוואָלוציאָנערען וועלכע פיהלען די גייסטיגע און פיזישע ליידען פון זייער פאָלק און וועלכע האָפּען און טרוימען פון אַ ליכטיגער צוקונפט פאַר זייער פאָלק.

אָבער ס'איז געווען אַ צייט ווען מיט אידיש האָט מען זיך געשעהמט, צו דעם אידישען לעבען, צו דער טראַגעדיע פון דער אידישער ווירקליכקייט האָט מען זיך ניט צוגעקוקט אָדער געווען גלייכגילטיג! עס איז געווען אַ צייט ווען אין ראַדיקאַלע קרייזען האָט מען געפּרעדיגט אַז דאָס אידישע פאָלק זאָל זיך אַסימי־לירען. עס זיינען געווען א י ד י ש ע קינדער וואָס האָבען אַליין געהאָלפען גראָבען דעם קבר פאַר אַ פאָלק מיט אַזאַ וואונדערבארע געשיכטע, מיט אַזאַ הערליכער מאַרטירעלאָגי. און דר. זשיטלאָווסקי איז געווען דער ערשטער וואָס האָט אַריינגעוואָרפען דעם נאַציאָנאַלען פלאַם אין די הערצער און מוחות פון די פערפרעמדעטע קינדער פון אידישען פאָלק. אַ גייסטיגער ריעז, האָט ער זיך אויפגעהויבען איבער דעם שטראָם פון יענער צייט, דער ערשטער אויפגע־הויבען די פאָהן פון ראַדיקאַלען נאַציאָנאַליזמוס.

ער איז געווען דעריעניגער וועלכער האָט דעם ערשטען שטיין געלעגט און מיט דער הילף פון אַנדערע אויפגעבויט און פערפעסטיגט דעם נאַציאָנאַל־ראַדיקאַ־לען געדאַנקען. אַזוי ווי „מענדעלע'ס“ ווערטה פאַר דער אידישער ליטעראַטור, אַזוי איז דר. זשיטלאָווסקי'ס ווערטה פאַר דעם אידישען פאָלק. מענדעלע איז געווען דער ערשטער וואָס האָט אָנגעהויבען שרייבען אידיש און שאַפען ווערק לשמה, צוליעב דער ליטעראַטור גופא, אָהן וועלכע הינטער־אורזאַכען. דר. זשיט־לאָווסקי איז געווען דער ערשטער וואָס האָט אָנגעהויבען צו פּרעדיגען דעם ראַדי־קאַל־נאַציאָנאַלען געדאַנקען אַלס אַ בעזונדערען קולט, אַלס א „ווערטה“ אַן־און־פאַר־זיך. ער האָט ניט געמאַכט קיין קאָמפּראָמיסען, ער האָט ניט אויסגע'חקירה'ט ענטשולדיגונגען פאַר זיינע אידעען, ער איז ניט געווען קיין „מאראנא“ ווי אַנדערע פאַר איהם.

זיין איינפלוס אויף דער סאָציאַליסטישער וועלט, זיין השפּעה אויף די אי־דישע דענקער אין די ראַדיקאַלע קרייזען וואָס בעשעפטיגען זיך מיט דעם נאַציאָ־נאל־פּראָבלעם? — ווער קען עס ריכטיג אָבשאַצען דערווייילע, ווער קען דאָס דען אָבוועגען און אָבמעסטען. די געביידע וועלכע ער האָט אָנגעהויבען האַלט זיך נאָך אין בויען, אין ווערען שטאַרקער און שטאַרקער.

אַז זיי קאָנען זיך האַלטען ווי גרויסע, און אויך דערפאר ווייל זיי האָבען נאָכ־געגעבען דער שטימונג פון די הערשענדע ליטעראַרישע קראמען, וואו עס טאָר גאָר קיין רעד ניט זיין פון אַ זעלבסטשטענדיגען ליטעראַרישען שאַפען, וואו די שרייבער־נשמה לאָזט זיך טאָג טעגליך פערגוואַלדיגען פון דעם ערשטען בעסטען קונה, וואו אַלע היילינקייטען ווערען בערויבט פון זייער ריינקייט און פערביליגט, כדי בעסער צוציהען די אויפמערקזאַמקייט פון די פארבייגעהער אין גאַס.

און דער פועל יוצא פון דעם איז געוואָרען — די יונגע האָבען זיך אַרומגעזעהן, אַז ניט אומזיסט קריצט מען אויף זיי מיט די צייהן, אַז זיי זיינען ווי אַ דאָרן וואָס שטעכט יענע די אויגען, אַז זיי פערמאגען אין זיך אַ רייכקייט וואָס יענע האָבען שוין לאַנג אָנגעוואָרען, אָדער האָבען עס אפשר גאָר קיין מאָל ניט געהאַט — דעם ערענסט אין שאַפען. גרויס אָדער קליין זיינען די טאַלאַנטען פון די יונגע, אָבער זייער פּראָדוקט איז געהייליגט און געווידמעט דער אידעע פון קונסט, אַ זאַך וועלכע קלינגט שוין פאר יענע אין גאנצען פרעמד.

און אָט אַזוי איז געוואָרען אַ גרונד אונטערשיעד צווישען די „אַלטע“ און די „יונגע“. די צושיידונג איז דערווייל כמעט אַן אונבעוואוסטע, נאָר עס מערקט זיך אַ שטימונגס ווייטקייט און דער מהלך וועט אַלץ וואַקסען און וואקסען אין דער מאָס ווי מען וועט זיי בעקעמפפען, מיט דירעקטען אָדער מיט פערשטעלטען האס, מיט פערשרייען און פערשפּאָטען, אָדער מיט זייער ליעבסטען מיטעל: „טרייען“ אַרויסשטויסען פון מאַרק. עס מאַכט ניט וואָס דער אָנפאַנג איז אַזוי קליין; עס האָט שוין געטראָפען, אַז פון נאָך קלענערע שפּראָצונגען און פון נאָך קלענערע נפקא מינה'ס האָבען זיך אויפגעצווייגט פרוכטבערע ריכטונגען פון בלייבענדער ווירקונג און דויערענדער קראַפט. עס פאָדערט זיך נאָר, אַז די סבה, וועלכע האָט דאָס אַרויסגערופען זאָל אָנהאַלטען מיט איהר טרייב־קראַפט, און פאַר דעם וועט שוין דער ליעבער גאָט זאָרגען און די האַרציגע אידיש־אַמעריקאַנער ליטעראַרישע אַטמאָספערע. X

צום יובילעאום פון דר. חיים זשיטלאָווסקי.

הײנט איז שוין אַנדערש. הײנט זײנען שוין דאָ מעהרערע אינטעלעקטועלע כחות אין דעם אידישען פאָלק וועלכע ליעבען זייער פאָלק, קעמפּפען פאר זייער פאָלק און אָפּפערען זיך פאַר זייער פאָלק. הײנט איז שוין דאָ אַ התחלה פון אַ נייער אידישער קולטור, הײנט איז שוין דאָ אַ יוגענד וואָס ליעבט די אידישע

דר. זשיטלאָווסקי אונז איבערגעגעבען. וויפיעל געגוס מיר האָבען געהאַט פון זיינע רעדען און שריפטען. וויפיעל מוטה און גלויבען ער האָט אונז אינדירעקט אַריינגעאָטהעמט אין אונזערע הערצער, וויפיעל זיכערהייט און גלויבען אין אונזערע אייגענע חלומות, אין אונזערע אייגענע האָפענונגען. מאָמענטען פון ספיקות האָבען מיר אָפט איבערגעלעבט, און ווען ניט ווען נאָך איצטער, ווייל ניט אַלע מאָל זיינען מיר שטאַרק גענוג אנטקעגען דעם וואָכעדיגען תהו ובהו פון אונזער היגען לעבען.

און ווי אַן עמוד האש איז ער פאר אונז געוואָרען. ער מיט זיין גרויסען גלויבען, ער מיט זיין כמעט איבערמענשליכע פערטרויאונג אין די כחות פון אידישען פאָלק, אין דעם בעהאַלטענעם גליקליכען שיקזאַל פון אונזער אומה, איז אונזער שטאַרקונג געווען, אונזער אויפמונטערער. אונבעוואוסט פאַר איהם אַליין האָט ער אונז צו שעפפונג געוועקט, אונבעוואוסט פאַר איהם אַליין האָט ער אונז געהאָלפען אין אונזערע דיכטונגען און שריפטען.

מיר עהרען און שעצען דיר, דו אמת'ער אידישער גבור, דו אונאויפהערלי־כער קעמפפער פאַר אונזער פאָלק און קולטור. מיר גיבען דיר כבוד צו דיין 25-יאָהריגען יובילעאום און זיינען שטאָלץ דערמיט וואָס מיר האָבען וועמען אַזאַ כבוד צו געבען. ס.

צווישען אייגענע:

א. זעלדין האָט פערענדיגט אַ דראמע אין פיער אקטען פון אַמעריקאנער לעבען, אונטער'ן נאָמען "מאַן און ווייב".

מ. י. חיימאָוויטש שרייבט איצט אַ ראָמאַן פון היגען לעבען מיט'ן נאָמען „דער אינדיאַנער זומער".

מ. ל. האַלפערן האָט פערענדיגט זיין פּאָעמאַ „דע־לאַ־העסטער", פון וועלכער עטליכע קאפּיטלעך זיינען שוין געדרוקט געוואָרען. אין גיכען וועט עס אַרויס אין בוך־פאָרם.

אין גיכען וועט אויך אַרויס אַ זאמלונג פון י. אפּאטאָשו'ס ערצעהלונגען אונטער'ן נאָמען „אויף יענער זייט בריק", וואוהין עס וועט אויך אַריין דער „ראָמאַן פון אַ פערד־גנב".

DOES NOT
CIRCULATE
421255

פינף־און־צוואנציג יאָהר טהעטיגקייט פייערט יעצט דר. זשיטלאָווסקי. און מיר די „יונגע" אין אַמעריקאַ בעגריסען איהם מיט אַ האַרציגען וואונש אַז לאַנג זאָל ער לעבען און ווירקען פאַר דאָס אידישע פאָלק, פאַר אונזער קולטור. מיר פיהלען אין דר. זשיטלאָווסקי אונזערען אַ נאָהענטען, אויב ניט דעם נאָהענטסטען. ניט זעלטען האָבען מיר ניט איינגעשטימט מיט דר. זשיטלאָווסקי'ס בליק אויף דער ליטעראַטור, זיינע ליטעראַטור־מיינונגען זיינען ניט געווען אונזערע, זיין קונסט־געשמאַק איז אונז גאַנץ אָפט געווען פרעמד, אָבער עטוואָס גרעסערעס, עטוואָס שטאַרקערעס האָט אונז פערקניפּט מיט איהם. ער איז געווען און איז די פערקערפּערונג פון פיעלע פון אונזערע לעבעדיגע חלומות, פון אונזערע גליהענדע האָפענונגען. ער איז די נשמה פון אונזערע נשמות.

מיר געדענקען: עס איז געווען אַ צייט ביי אונז אין אַמעריקאַ, ווען אַ שאַנד־פלעק איז עס געווען צו זאָגען אין די אידישע „אינטעלעקטועלע" קרייזען אַז מען איז אַ איד, אַז מען פיהלט זיך פערבונדען מיט דער פערגאַנגענהייט און מיט דעם א י צ ט פון אונזער פאָלק. עס איז געווען אַ צייט, ווען אידישע שריפטשטעלער — פון די גרעסטע, פון די בעליעבטסטע — האָבען מיט אַ ציניזשען אונרעספּעקט געקוקט אויף דער אידישער ליטעראַטור, מיט אַ לצנות זיך בעצויגען צו דער אידישער שפּראַך. איניגע זיינען דאַן געווען, אפשר אַ פּאָר נור פון די אידישע שריפטשטעלער וועלכע האָבען אויף דער אידישער שפּראַך געקוקט ווי אויף אַ קינסטלערישען אינסטרומענט. אַ פינסטערניס איז געווען אַרום, שווער איז געווען דער קאַמפּף פאַר די אייניגע, פערהילכט און פערטויבט זיינען זיי געוואָרען פון די חוזק־געשרייען און דורך דער דונקעלהייט האָבען זיי זייער וועג געטאַפּט.

און דר. זשיטלאָווסקי איז געקומען. וואָס פאַר אַ מערקווירדיגען איינדרוק ער האָט געמאַכט גלייך ביי זיין ערשטען אויפטריט. וואָס פאַר אַ גערודער זיינע רעפעראַטען וועגען מאַרקסיזם האָבען דאָ פערואורזאַכט, וואָס פאַר אַן איבערקעהרעניס אין די מוחות פון קוואַרטאַל. און ווער קען פערגעסען דעם שטורעם וואָס זיינע רעפעראַטען וועגען נאַציאָנאַליזם האָבען אויפגעוועקט. די לופט האָט זיך אָנגעהויבען רייניגען. אַ נייער גייסטיגער לעבען האָט זיך אָנגעצונדען און די פאָרשטעהער פון עם־הארצות האָבען זיך בעהאַלטען אין די שאָטענס פון זייערע ד' אמות.

יעדער חכמה, האָבען מיר ערגעץ־וואו געלעזען, האָט איהר נגון, איהר מעלאָדיע, און יעדער גייסטיגע פערזענליכקייט האָט זיין נגון, זיין מעלאָדיע. וויפיעל טענער, וויפיעל קלאַנגען פון זיין אינערליכקייט, פון זיין נשמה האָט

ערקלעהרונג:

דאָס איצטיגע בוך „שריפטען“ ערשיינט אין אַ זעהר בעגרענצטער צאָהל. דאָס, פערשטעהט זיך, וועט אַן איבריגען מאָל געבען די מעגליכקייט אונז צו „זידלען“, אַז מיר זיינען דאָך גאָר אַריסטאָקראַטען, אַז מיר האָבען דאָך גאָר נ̇יט ליעב דעם לעזער.

נאָר דאָס איצטיגע בוך געהט אַרויס אין אַזאַ בעגרענצטער צאָהל, ווייל דאָס האָבען מיר געלערענט פונ'ם פערקויף פון די פריהערדיגע זאַמעל־ביכער.

די זאַמעל־ביכער „שריפטען“ וועלען אַרויסגעהן פון צייט צו צייט.

די זאַמעל־ביכער וועלען זיך אָבגעבען הויפטזעכליך מיט דרוקען גרעסערע זאַכען.

אין דעם צווייטען בוך געהען אַריין:

„ברוך“ — אַ ראָמאַן פון אַמעריקאַנער לעבען, פון דוד איגנאַטאָוו; אומגעפעהר 15 דרוק־בויגען.

„פיליפ“ — אַן ערצעהלונג פון אמעריקאַנער באַלאַגאַן־לעבען, פון י. אָפּאַטאָשו.

„די בעלעטריסטען“, פון ר. אייזלאַנד. — א פאָרטזעצונג פון זיין ארטיקעל „די יונגע“.

ליעדער פון מ. ל. האַלפּערן, י. י. שוואַרץ און מ. באַסין.

באַלאַדען — „מעשה־ליעדער“ — פון מאַני לייב.

אַרטיקלען: פון פּרץ הירשביין, „די דראַמאַ און דאָס טהעאַטער“, און „וועגען דער אידישער ליטעראַטור“ פון דוד פּינסקי. און אויך, אויב ס'וועט זיך אונז איינגעבען צו קריגען, אַן ארטיקעל וועגען דער אידישער ראָמאַנטיק.

דער צווייטער זאַמעל־בוך וועט בעדייטענד פערגרעסערט ווערען.

די זאַמעל־ביכער ווערען רעדאַגירט פון דוד איגנאַטאָוו.

DOES NOT
CIRCULATE
421259

WELLS BINDERY INC.
WALTHAM, MASS.
JUNE 1972